

Izabela Wnuczek

Strój Markomanów – Swebów w starszym okresie rzymskim¹

Marcomanni – Suebi clothing in the older Roman period

The article attempts to discuss the Marcomanni-Suebi clothing in the older Roman period. It is a compilation of several reconstruction methods of an outfit based on archaeological, historical and iconographic sources. On the grounds of their analysis, the use of raw materials and weaving techniques have been discussed. The rules concerning the types and quantities of clothing items worn by adults of both sexes and children have been designated. Combining these presented elements of source base together, it was possible to make an interpretation and experimental attempts to reconstruct female and male Marcomanni clothing. What is more, the topic discussing the differences in the daily and funerary outfits and the importance of clothes in the political – social context have been considered.

KEY WORDS: Marcomanni – Suebi, Roman period, clothing, outfit

1. WSTĘP

Rozważania na temat stroju Markomanów, czy nawet tylko w szerszym ujęciu przedstawicieli plemion swebskich, nie są zadaniem prostym i stanowią wypadkową wielu, często fragmentarycznych informacji. W tej kwestii, bowiem pewniejszą tezę badawczą można postawić wyłącznie poprzez zestawienie ze sobą wyników analizy źródeł o różnych charakterach. Niestety, rzadko dostępne do badań materiały na to pozwalają. Z omawianych terenów przykładowo pochodzi za mało tekstyliów, by móc na ich podstawie określić, jak dokładnie wyglądał ubiór noszony przez ludzi w starszym okresie rzymskim na terenach ujętych w pracy. Z tego powodu w wielu przypadkach pozostaje wzorowanie się na skandynawskich znaleziskach bagiennych, które z kolei nie dają pewności, czy odkryta w nich odzież była jednolita dla wszystkich mieszkańców środkowoeuropejskiego Barbaricum. Ponadto interpretując źródła pisane i plastyczne należy brać pod uwagę możliwość wystąpienia w nich pewnych zakłamań wynikających z pobudek towarzyszących ich powstaniu.

Śledzenie zmian w ubiorze na podstawie znalezisk archeologicznych, ze względu na panujący wśród Swebów obrządek pogrzebowy, również utrudnia określenie tego, jakie ich typy i ilości były charakterystyczne dla każdej z płci. W tej kwestii można, zatem opierać się głównie na domniemaniach, częściowo

wo uzupełniając je analizą elementów stroju, pochodzących z nielicznych grobów szkieletowych.

Dodatkowo jeszcze w literaturze archeologicznej temat prób rekonstrukcji poruszany jest bardzo rzadko. Informacje tego typu często pojawiają się wyłącznie przy okazji omawiania innego zagadnienia i ograniczają się do krótkich wzmianek. Z tego powodu nie można zakładać, że otrzymamy pełny obraz omawianego zagadnienia. Dostępne dane pozwalają natomiast na poczynienie dość rozbudowanych prób rekonstrukcji (J. Maik 1981, s. 217).

Niniejsza praca ma zatem na celu w miarę możliwości wyczerpujące zestawienie źródeł pomocnych w omówieniu stroju, który w starszym okresie rzymskim mogli nosić Markomanowie – czasem tylko w szerszym ujęciu Swebowie oraz podjęcie próby jego rekonstrukcji. Jej podstawę stanowią zabytki pochodzące z pochówków, które tworzą największą liczebną grupę. Z tego powodu dokonano wyboru zespołów grobowych pozwalających na uchwycenie różnorodności elementów ubioru w przypadku przedstawicieli obu płci. Dzięki temu udało się przeprowadzić podział zgromadzonych w nich przedmiotów i określić je jako typowo męskie, kobiece, czy też wspólne, co z kolei dało bazę do dalszych rozważań. Uwzględnionymi przedmiotami stały się zatem: fibule, szpile oraz części pasa, takie jak sprzączki i klamry, okucia, zakończenia.

1.1. ZAKRES TERYTORIALNY I CHRONOLOGICZNY

Temat pracy obejmuje przede wszystkim obszar Kotliny Czeskiej, gdzie Markomanowie pojawili się na początku starszego okresu rzymskiego. Na mapie Europy terytorium to jest ograniczone od północy i północnego wschodu Sudetami, od

¹ Niniejsze opracowanie jest streszczeniem pracy magisterskiej obronionej przez autorkę w Instytucie Archeologii UMCS w Lublinie pod kierunkiem naukowym dr hab. prof. UMCS Eduarda Droberjara. W tym miejscu pragnę podziękować Panu Profesorowi za opiekę merytoryczną oraz ułatwienie mi dostępu do bazy źródłowej oraz Pani dr Agnieszce Reszczyńskiej za konsultacje i udzielenie mi wielu cennych wskazówek.

Tabela 1

Chronologia starszego okresu rzymskiego według E. Droberjara (1999a, s. 9)

Tabelle 1

Chronologie der älteren römischen Keiserzeit nach E. Droberjar (1999a, S. 9)

Wczesny okres rzymski	Horyzont plaňanských pucharů; Grupa plaňanska kultury Großromstedt	faza A	35/25 – 10/5 r. p.n.e.; 45/40 – 10/5 r. p.n.e.
	Horyzont państwa Marboda; Grupa dobřichovská (tzw. Horyzont Marboda)	faza B1a	10/5 r. p.n.e. – 20/30 r. n.e.
	Horyzont tzw. klasycznych (czeskich) fibul oczkowatych	faza B1b	20/30 – 50/70 r. n.e.; 20/30 – 40/50 r. n.e.
Starszy okres rzymski	Wczesny okres B2	faza B2a	50/70–100/120 r. n.e.
	Późny okres B2	faza B2b	100/120–150/160 r. n.e.
	Horyzont wojen markomańskich (faza przejściowa)	faza B2/C1	150/160–180/200 r. n.e.

Tabela 2

Zaktualizowana chronologia starszego okresu rzymskiego według E. Droberjara (2009 – niepublikowane)

Tabelle 2

Aktualisierte Chronologie der älteren römischen Keiserzeit nach E. Droberjar (2009 – unveröffentlicht)

Wczesny okres rzymski	A	40/30 – ±10 r. p.n.e.
	B1a	±10 r. p.n.e. – 20/30 r. n.e.
	B1b	20/30 – 50/60 r. n.e.
Starszy okres rzymski	B1c	50/60 – 90/100 r. n.e.
	B2a	90/100 – 130/140 r. n.e.
	B2b	130/140 – 170/180 r. n.e.
	B2/C1	170/180/190 r. n.e.
	B2/C1	170/180/190 r. n.e.

wschodu i południowego wschodu Wyżyną Czesko-Morawską, od południa i południowego zachodu pasmem górskim Szumawa, a od północnego zachodu Rudawami Czeskimi. Zasięgiem objęte, zatem zostały tereny dzisiejszych Czech i zachodniej części Moraw. Ponadto obszar ten zostaje rozszerzony na południe o dzisiejszą Dolną Austrię (z granicą na Dunaju), a na wschód po pasmo Małych Karpat. Góry te stanowią umowną granicę między wpływami Markomanów i Kwadów.

Zakres chronologiczny pracy zawiera się natomiast w czerwie między przełomem er, a końcem wojen markomańskich. Czasy te w literaturze archeologicznej określane są mianem starszego okresu rzymskiego (dalej: SOR), co na terenie Czech, Moraw i Dolnej Austrii odpowiada fazom od A3 do B2/C1 z dalszymi podziałami w obrębie faz (H. J. Eggers 1955 s. 230; K. Motyková-Šneidrová 1963, 1965a; K. Motyková 1976; A. Rybová 1974; R. Pleiner, A. Rybová 1978, s. 702–703; J. Waldhauer 1983; V. Salač 2008, s. 38–39). Niniejsze opracowanie bazuje na systemie chronologicznym stworzonym dla okresu rzymskiego na omawianym obszarze przez Eduarda Droberjara. Według tego podziału, zobrazowanego w Tabeli 1 (1999a), SOR należy podzielić na część wczesną i starszą (właściwą). W obrębie każdej z części wyznaczono z kolei po trzy horyzonty, nazwane cechami charakterystycznymi, występującymi w danym okresie (E. Droberjar 1999a, s. 2–5; 9). W 2009 roku na podstawie materiałów zebranych z największego swebskie-

go cmentarzyska w Kotlinie Czeskiej – Třebusic, okr. Kladno, E. Droberjar zaproponował zmianę w swoim systemie, wprowadzając fazę B1c i przesuwając przez to datowania pozostałych faz, co prezentuje Tabela 2².

1.2. HISTORIA I STAN BADAŃ NAD ZAGADNIENIEM REKONSTRUKCJI STROJU MARKOMANÓW

Kwestia rekonstrukcji stroju jest dość rzadko podejmowanym tematem. Wynika to najprawdopodobniej z faktu, iż dostępne materiały najczęściej pozwalają jedynie na wyciągnięcie fragmentarycznych wniosków. Można je, co prawda, próbować uzupełnić poprzez zestawienie ich z wynikami badań nad innymi źródłami, jednakże nigdy nie uzyskamy pełnej odpowiedzi na pytanie, jak wyglądała odzież noszona przed dwoma tysiącami lat. Ponadto analizując materiały pochodzące z zespołów grobowych pod kątem rekonstrukcji sposobu ubierania się, należy uważać, by w interpretacjach nie posunąć się za daleko. Opracowując strój Markomanów należy, zatem odwoływać się do jak największej ilości źródeł, porównując je ze sobą, by móc na podstawie tych obserwacji wyciągnąć rozsądne i obiektywne wnioski, podyktowane próbą zrozumienia ówczesnych realiów i potencjału.

Trudność sprawia również wytyczenie granicy i różnic w sposobie ubierania szeroko pojmowanych Germanów, plemion swebskich czy konkretnie samych Markomanów. W badaniach tych bowiem wykorzystuje się zarówno źródła pisane, plastyczne, tekstylne, antropologiczne, jak i archeologiczne. Każde z nich posiada natomiast różną specyfikację i przedstawia inne możliwości rekonstrukcji. Prezentowana praca najczęściej zatem odwołuje się do materiałów pochodzących z zespołów grobowych, dla których pozostałe sposoby odtwarzania stanowią uzupełnienie.

Niestety rekonstrukcji sposobu ubierania w kontekście Swebów – Markomanów nie została poświęcona w całości żadna publikacja. Informacje na ten temat można czerpać przede wszystkim z publikacji zachowanych tekstyliów z tere-

² Chronologia ta nie została jeszcze oficjalnie wprowadzona. E. Droberjar jest obecnie u progu publikacji materiałów z cmentarzyska w Třebusicach, na podstawie których jest oparta ta propozycja datowania.

nów Skandynawii, niektórych typologii i opracowań zbiorczych, w których zagadnieniu temu była poświęcana część pracy.

Początku zainteresowań strojem mieszkańców środkowoeuropejskiego Barbaricum należy dopatrywać się w odkryciach tekstylnych ze skandynawskich bagien, które stały się przyczynkiem do powstania licznych prac. Jedną z wcześniejszych jest opracowanie przez K. Raddatza (1957) części pasa oraz innych ozdób, pochodzących z bagna w Thorsberg.

Tekstylnymi elementami stroju zajęła się M. Hald, która w 1972 roku opracowała znaleziska butów w Jutlandii (*Primitive Shoes. An Archaeological – Ethnological Study Based upon Shoe Finds from the Jutland Peninsula*). Ponadto w 1980 roku pojawiła się publikacja jej autorstwa dotycząca tkanin z duńskich bagien i pochówków pod tytułem *Ancient Danish Textiles from bogs and burials. A comparative study of Costume and Iron Age Textiles*. Sztandarową w tej dziedzinie jest natomiast praca K. Schlabowa z 1976 roku na temat tekstyliów z epoki żelaza z terenów północnych Niemiec zatytułowana *Textilfunde Der Eisenzeit in Norddeutschland*. Przybliżając się do omawianych terenów warto również wspomnieć o publikacjach J. Maika (1977, 1981, 1988), który stworzył dość obszerne studium porównawcze pozostałości tkanin z okresu rzymskiego odkrytych w Polsce ze znaleziskami bagiennymi.

W niewielkich ilościach informacje na temat ubioru Swebów – Markomanów są również zawarte w opracowaniach stroju kobiet w kulturze wielbarskiej, których podjęły się dwie polskie badaczki – M. Sajkowska (1981) i M. Mączyńska (1981; M. Tempelmann-Mączyńska 1988). Ta druga ponadto rozszerzyła zakres swoich zainteresowań o tereny środkowej i wschodniej Europy w okresie rzymskim (M. Tempelmann-Mączyńska 1989).

Wiele prac poświęconych jest również zagadnieniu pasów, noszonych przez Barbarzyńców. Ważną jest, zatem publikacja J. Garbscha (1965) zawierająca typologię norycko-panońskich części pasa oraz próbę jego rekonstrukcji. Podobną tematykę, jednakże dotyczącą terenów środkowoeuropejskiego Barbaricum, podejmują prace R. Madydy-Legutko (1977, 1983, 1986, 1988).

W 1985 roku powstała książka na temat historii ubiorów na terenach Słowacji, obejmująca czasy do okresu wędrówek ludów, której autorami są V. Furmánek i K. Pieta. Z kolei w 1991 roku J. Kolendo i M. Mączyńska skonfrontowali tekst zawarty w „Germanii” Tacyta z danymi archeologicznymi, dochodząc do dość rozbudowanych wniosków i tworząc interesujący obraz omawianego zagadnienia.

Od pierwszych lat XXI wieku zauważa się wzrost zainteresowania kwestią rekonstrukcji ubioru. Zjawisko to stało się udziałem głównie dwóch badaczek. I. Kvetánová w 2005 roku poczyniła szeroki opis norycko-panońskich części stroju występujących w germańskich grobach oraz w 2008 roku podjęła się analizy grobów dzieci środkowodunajskich Germanów. K. Urbanová z kolei czyni próby rekonstrukcji technologii wyrobu tkanin, czego owocem jest między innymi opracowanie materiałów odkrytych na brązowym wiadrze z Řepova, poczynione z H. Březinová (2009). Ponadto jest ona współautorką interesującego, niepublikowanego katalogu *Haute Couture 0–600 AD*, powstałego w 2009 roku, w którym został przedstawiony opis stroju na podstawie wielu źródeł. Wzbogacony jest on sesją zdjęciową, wykonaną przez Gunę Leite, przedstawiającą strój Swebów – Markomanów w nowoczesnych aranżacjach.

W tym miejscu dodać można uwagę, iż zagadnienia rekonstrukcji stroju są szczególnie atrakcyjne i w dużej mierze moderowane w kręgach odtwórców popularyzujących historię i archeologię, którzy w mniejszym lub większym stopniu nadają tempo rozwojowi badań w tej dziedzinie. Niestety dla naszych rozważań w przypadku Czech grupy starożytne celują głównie w rekonstrukcje celtyckich Bojów lub legionistów rzymskich, pomijając Swebów³. Ponad to odtwórstwo to opiera się, nota bene słusznie, na znaleziskach bagiennych, wspierając jedynie znaleziskami archeologicznymi.

1.3. METODY REKONSTRUKCJI STROJU

Próby rekonstrukcji stroju Markomanów w starszym okresie rzymskim można przeprowadzić przy użyciu wielu metod. Ważne jednak jest, aby nie skupiać się tylko na jednej z nich, a korygować ją z wynikami innych, by uzyskany obraz był jak najbardziej wiarygodny. Tym samym warto zaznaczyć, że w przypadku części z zastosowanych metod otrzymany obraz będzie się odnosił do całego kręgu germańskiego, bez wyróżnienia poszczególnych ludów.

Najbardziej obiektywna metoda rekonstrukcji ubioru opiera się na **znaleziskach tekstyliów** i ich odcisków na innych przedmiotach. Pozwala ona poznać wykorzystywane do produkcji odzieży surowce, używane sploty, grubość tkanin, ich barwę, a także – dzięki odkryciom bagiennym z terenów północnych Niemiec i Skandynawii, wygląd ubrań (zobacz: K. Schlabow 1976). Niestety z opisywanych terenów pochodzi zaledwie kilkanaście fragmentów tekstyliów, łącznie z tymi, które prawdopodobnie nie pełniły funkcji odzieży. Ponad to część z nich stanowią wyłącznie negatywy. Z tego też powodu przy odtwarzaniu stroju Markomanów metodą tą można się tylko podpierać, a wnioski należy wyciągać bardzo ostrożnie na podstawie ewentualnych analogii.

Zweryfikować ją mogą natomiast **przekazy pisane** oraz **źródła ikonograficzne**. W pierwszym przypadku bazuje się przede wszystkim na relacji Tacyta, umieszczonej w „Germanii”, gdzie elementarnie i fragmentarycznie opisuje on strój noszony przez Germanów (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 251). Jednakże i on nie informuje o różnicach w sposobie ubierania się poszczególnych ludów. Nieznacznie rozdziela je tylko na *najbliższe rzeki* i *mieszkające dalej* (Tacyt „Germania” 17). Do tych pierwszych można, co prawda, zakwalifikować Markomanów, ale należy również uwzględnić Germanów nadreńskich. Podobną sytuację zastaniemy analizując wyobrażenia ikonograficzne, gdzie główną rolę odgrywają kolumny Trajana i Marka Aureliusza w Rzymie. Znaleźć na nich można wiele wyobrażeń przedstawicieli germańskich, jednakże trudno dociec, do którego ludu oni należą.

W przypadku źródeł rzymskich należy wziąć także pod uwagę możliwość pewnego odbiegania od rzeczywistości. Dzieło Tacyta miało w dużej mierze charakter moralizatorski – pouczał w nim Rzymian, że mogliby brać przykład ze sposobu prowadzenia się barbarzyńskich sąsiadów. Ponadto historyk ten niewątpliwie korzystał z innych prac – między innymi Ga-

³ Informację tą otrzymałam podczas rozmowy z czeskim rekonstrukтором, odtwarzającym legionistę rzymskiego – Tomášem Kinzelem.

jusza Pliniusza Starszego, przez co należy tłumaczyć zastosowaną przez niego pewną skrótowość (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 249–250). Z tych powodów nie jest wykluczone, że pewne kwestie zostały przez niego wyolbrzymione, a pewne pominięte. Natomiast przedstawienia Germanów na wspomnianych kolumnach miały nieść za sobą efekt negatywny. Powstały one, bowiem po wojnach dackich i markomańskich, a ich zadaniem mogło być podkreślenie potęgi Cesarstwa.

Wyobrażeń Swebów można także szukać w **plastyce figuralnej**, czego doskonałym przykładem jest kocioł z brązu odkryty w grobie książęcym z Mušova, okr. Břeclav, Jihomoravský kraj (zobacz: J. Peška, J. Tejral 2002a).

Archeologicznym sposobem rekonstrukcji odzieży jest analiza **układu inwentarza grobowego**. Poprzez ocenę rozmieszczenia poszczególnych części stroju, można uzupełnić dane zdobyte na podstawie opisanych już metod, a także próbować intuicyjnie odtworzyć wygląd szat. Najlepsze efekty przynosi badanie grobów szkieletowych, natomiast w przypadku ciało-palenia jest ono utrudnione poprzez nieznaną dokładność ułożenia przedmiotów uzupełniających odzież. I przy tej metodzie spotykamy zatem trudność w rekonstrukcji stroju Markomanów. Nie można bowiem odnosić się w tej kwestii tylko i wyłącznie do kilkudziesięciu grobów szkieletowych, które przypisywane są temu ludowi, gdyż pochowane w ten sposób były najpewniej osoby wyróżniające się w społeczności (E. Krekovič 1996, s. 35).

Ostatnia metoda dotyczy **eksperymentalnego badania** możliwości, jakie dawało korzystanie z narzędzi tkackich, któ-

rych obecność potwierdzono w źródłach archeologicznych. Mowa tu głównie o znaleziskach przęślików, ciężarków tkackich, czy igieł. Wiedząc, do czego służyły, można próbować wykorzystywać ich rekonstrukcje do podobnych celów i porównać wyniki.

W przypadku odtworzenia stroju Markomanów, głównie ze względu na ich obrządek pogrzebowy, konieczna do zastosowania będzie **metoda porównań i analogii**. Odnosić się ona będzie częściowo do znalezisk bagiennych oraz do obserwacji wyników badań nad sposobem ubierania ludów sąsiednich. Będzie to przydatne również do analizy wpływów, jakie przedstawiciele ludów germańskich wywierali na siebie nawzajem, a co widoczne jest również w materiale archeologicznym.

Warto także wspierać się próbami **intuicyjnego podejścia do tematu**. Mając bowiem możliwość określenia ogólnych wytycznych, które posiadali Markomanowie w kwestii wyglądu swojego stroju, a stojąc u podnóża problemu, można próbować go wyjaśnić szukając zdroworozsądkowej opcji. Trzeba przy tym pamiętać, aby kierować się rozwiązaniami wynikającymi z praktyczności i prostoty.

Opisane tutaj metody rekonstrukcji stroju zostaną omówione szczegółowo w dalszej części. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że przy badaniu zespołów grobowych mamy do czynienia z odzieżą pogrzebową, podczas gdy źródła pisane i ikonograficzne przedstawiają odzież codzienną. Warto zatem przeprowadzić analizę ewentualnych różnic, by móc uzyskać jak najwierniejszy obraz ówczesnej rzeczywistości.

2. ANALIZA MATERIAŁU

2.1. OPIS STROJU MARKOMANÓW W ŹRÓDŁACH PISANYCH I IKONOGRAFICZNYCH

Jak już wspomniano, jedna z metod rekonstrukcji stroju germańskiego bazuje na badaniu źródeł pisanych i ikonograficznych. Nie można jednak zapomnieć, że dane te często są przekazane fragmentarycznie i ogólnikowo. Autorzy wielu źródeł przedstawiali Germanów/Swebów jako jedną społeczność, nie czyniąc rozróżnienia na poszczególne ludy. Ponadto część danych powstała w oparciu o pośrednie przekazy, jak było w przypadku „Germanii”, którą Tacyt stworzył wzorując się głównie na „Bellorum Germaniae libri viginti” („Historia wojen Rzymian z Germanami w 20 księgach” – dalej: BG) autorstwa Gajusza Pliniusza Starszego (J. Kolendo 2008, s. 30). Zatem z powodu braku możliwości zweryfikowania Markomanów w prezentowanych źródłach, w poniższych rozważaniach przedstawione zostaną opisy, odnoszące się do ogółu Germanów.

2.1.1. Źródła pisane

Najstarszym zachowanym źródłem pisany zawierającym wzmianki na temat stroju Swebów jest „Commentarii de bello Gallico” („O wojnie galijskiej” – dalej: CG) Gajusza Juliusza Cezara, powstałe po 50 roku przed naszą erą. Autor dzieła opisując predyspozycje fizyczne tych barbarzyńców zaznacza, iż mimo chłodnego klimatu *nie noszą innej odzieży poza skór-*

rami (a że są one nieduże, większą część ciała mają odsłoniętą) (CG, księga IV: 1.8). Podobną relację umieszcza on także wspominając o wstrzemięźliwości cielesnej młodych Swebów, którą zachowują mimo faktu, że *wspólnie kąpią się w rzekach, a jako odzienia używają skór i małych futerek, pozostawiających znaczną część ciała nie osłoniętą* (CG, księga VI: 21.90).

Informacje na temat nagości Germanów pojawiały się także u innych antycznych autorów. O fakcie tym wspomina między innymi Tytus Pomponiusz Mela w „De Situ Orbis” („O położeniu świata” – dalej: SO), stworzonym w pierwszej połowie I wieku naszej ery. Według jego relacji *Mieszkańcy Germanii (...) chodzą nago aż do późnych lat młodzieńczych, a młodość trwa u nich długo. Dorośli nakrywają się grubym płaszczem albo tkaniną z lyka, nawet w czasie ostrej zimy* (SO, księga III, rozdział III: 26–27). W powyższym opisie należałoby podkreślić różnicowanie sposobu ubierania ze względu na wiek. Nagość przypisuje się głównie młodym Germanom, podczas gdy dorośli mieli okrywać swe ciała.

Najobszerniejszy opis stroju Germanów (najpewniej nadreńskich) pochodzi natomiast z powstałego w 98 roku naszej ery (faza B1) dzieła „De origine et situ Germanorum liber” („O pochodzeniu i kraju Germanów”, zwanym powszechnie „Germania” – dalej: G), autorstwa Publiusza Korneliusza Tacyta. W dużej mierze – co już zostało powiedziane – opiera się ono na pracy Pliniusza Starszego, który z ludami barbarzyńskimi zetknął się osobiście podczas służby wojskowej. Należy, więc w interpretacjach Tacyta uwzględniać, być może

nieprzypadkową skrótość i fragmentaryczność, którymi się posługiwał. Prawdopodobnie jedne informacje, bowiem zostały przez niego odrzucone, aby zwolnić miejsce innym. Mimo zastosowania różnego rodzaju skrótów historyk nie pomija zróżnicowania występującego pomiędzy poszczególnymi plemionami. Stwierdza chociażby, że *noszą też skóry dzikich zwierząt: najbliżsi rzeki – niedbale, a mieszkający dalej – starannie* (G 17), uzupełniając, iż w przypadku pierwszych był to wynik bezpośredniej styczności z prowincjami rzymskimi. Podsumowując powyższe uwagi nasuwa się stwierdzenie, że na podstawie opisu Tacyty nie można udzielić pełnej odpowiedzi na pytanie o wygląd odzieży Germanów (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 249–251).

W tym miejscu można, zatem przejść do omówienia stroju przedstawionego w „Germanii”. Z przekazu wynika, że podstawowym elementem germańskiego odzienia był płaszcz (*sagum*) *spięty zapinką albo, gdy jej brak, kolcem* (G 17). Tacyt pisze o nim także przy okazji wzmianki o piechurach, którzy poruszali się *nadzy albo w lekkim płaszczu* (G 6). Pojawia się w tym miejscu, jak również przy opisie sposobu rozrywki młodych Germanów – G 24) przywoływany już dwukrotnie wątek nagości, stanowiący prawdopodobnie topos w stosunku do ludów barbarzyńskich, którzy i w źródłach ikonograficznych często występują bez żadnego okrycia (J. Kolendo 2008, s. 117). Świadczyć o tym może także fragment mówiący, że *nieokryci spędzają całe dni wokół paleniska i ognia* (G 17). Ta teza nie znajduje jednak potwierdzenia chociażby z racji panującego ówczesnie klimatu. Dodatkowo zaprzeczają jej również znaleziska bagienne oraz źródła ikonograficzne. Niemniej jednak nie sposób odrzucić opinii, wedle której w wielu sytuacjach codziennych barbarzyńcy nie nosili odzienia, a po swoim domostwie chodzili brudni, o czym pisze Tacyt w § 20 (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 265).

Również w kwestii spinania płaszcza napotykałyśmy trudności. O ile, bowiem w źródłach archeologicznych potwierdzona jest obecność zapinek (fibul), o tyle problematyczne jest dokładne określenie, czym była wspominana w pracach antycznych *spina* (kolec). Prawdopodobnie był to rodzaj szpil, wykonywanych z materiałów organicznych (drewna czy kości), które nie zachowały się do dzisiejszych czasów, a które stosowano jako zastępstwo fibul. Istnieje także teoria, według której tacytowy zwrot *spina consertum* byłby zapożyczeniem z „Eneidy” Wergiliusza i miałby podkreślać prymitywność Germanów (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 260, 264).

Kolejna wzmianka odnośnie stroju brzmi następująco: *Najzamożniejszych wyróżnia strój, jednak nie luźny (...), ale obcisły, uwydatniający kształty ciała* (G 17). Uważa się, że zdanie to złożone jest z dwóch niezależnych części, które należy interpretować oddzielnie. Tymi słowami Tacyt mógł, bowiem poinformować, że u ludów germańskich strój stanowił wyznacznik bogactwa, a przez ogół przyjęty był zwyczaj noszenia koszuli i spodni (J. Kolendo 2008, s. 128).

W późniejszym fragmencie pojawia się dokładniejszy opis stroju wykonywanego ze skóry, który Germanie *zdobią cętkami ze skór stworzeń żyjących w zewnętrznym Oceanie i nieznanym morzu* (G 17). Prawdopodobnie autorowi chodziło głównie o wykorzystywanie niezwykle atrakcyjnej skóry z fok, występujących w Morzu Północnym i w Bałtyku. Wiadomość ta dodatkowo podkreśla częstość zjawiska przyoblekania się w skóry zwierzęce i futra (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 268).

Powyższe opisy dotyczyły głównie stroju męskiego. W dalszych słowach Tacyt przystępuje natomiast do krótkiego przedstawienia sposobu ubierania się kobiet, które czynią to *nie inaczej niż mężczyźni* (G 17). Jedyne, co je wyróżnia, to częstsze wykorzystywanie odzieży z lnu i zdobienie jej purpurą. Potwierdza to również przekaz Pliniusza Starszego w „Naturalis Historia”, mówiący, że Germanie nadreńscy za najpiękniejszy ubiór swych kobiet uważali ten, wykonany z lnu. To ostatnie może oznaczać wykorzystywanie tkanin dwu- lub wielokolorowych z dodatkiem czerwieni, co musiało się rzucać w oczy Rzymianom, u których ten kolor zarezerwowany był dla elit (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 272). Historyk dodaje również, że *górne części ich szaty nie tworzą rękawów, mają nagie łokcie i ramiona (...)* a najbliższa część piersi pozostaje nieodkryta (G 17), co z kolei zapewne nie umniejszało surowym zwyczajom, obowiązującym Germanów. Niemniej jednak w określeniu tym można dopatrywać się obecności dekoltyw (J. Kolendo 2008, s. 129). Wątek stroju kobiecego poruszony został również w § 43, gdzie Tacyt wspominał, iż był on zakładany przez germańskich kapłanów podczas obrzędów kultowych. Na podstawie tego opisu nie można jednak stwierdzić, czy historyk miał na myśli podobieństwo do odzienia noszonego przez Germanki, czy też Rzymianki (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 271).

Podsumowując te rozważania można stwierdzić, iż Tacyt podkreśla w swoim dziele lubowanie się Barbarzyńców w nagości i noszenie skór. Warto również zwrócić uwagę na pewien problem poruszany przez niektórych badaczy. Z opisu Tacyty wywnioskowali oni, bowiem, że skoro autor nie zauważa większych różnic między strojem obu płci, to znaczy, iż zarówno mężczyźni, jak i kobiety chodzili w spodniach (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 273, 275). Jednakże sąd ten trudno zweryfikować, gdyż nie poświadczają go źródła ikonograficzne, wedle których kobiety nosiły marszczone suknie, wyglądem przypominające grecki peplos (R. Pleiner, A. Rybová 1978, s. 733).

Dla naszych rozważań istotne jest natomiast, że opis zawarty w Germanii w dużej mierze mógł opierać się na obserwacji ludów zamieszkujących tereny graniczące z Imperium, czyli dzisiejsze Czechy i południowo-wschodnią Słowację, a także krąg nadłabski (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 253).

W tym miejscu można również uzupełnić wymienione już informacje o kilka innych, o których wspominał Tacyt. Bowiem oprócz opisu wyglądu Germanów (*dzikie, niebieskie oczy, rude włosy, ciała potężne, wytrzymałe tylko w ataku* – G 4), znajdujemy również wskazówki na temat fryzury, jaką oni nosili. *Osobliwością tego ludu jest zaczesywanie włosów na bok i podwiązywanie ich w węzeł* (G 38), co było charakterystyczne dla wszystkich grup wiekowych, a w przypadku osób rządzących i wojowników, wyruszających na wojnę, włosy dodatkowo były jeszcze ozdabiane, by dodać ogólnemu wizerunkowi dostojności, grozy, a także wzrostu. Tak zwany „węzeł sweb-ski” znajduje potwierdzenie zarówno w znaleziskach bagiennych (zachowana czaszka z włosami wydobyta z torfowiska w Osterwy w Szlezewiku-Holsztynie), jak i licznych źródłach ikonograficznych oraz plastyce figuralnej (J. Kolendo 2008, s. 35).

2.1.2. Źródła ikonograficzne

Kolejnym rodzajem źródeł wykorzystywanych przy rekonstrukcji stroju są liczne wyobrażenia ikonograficzne Germanów. Pod tym względem najważniejszym zabytkiem są przedstawienia z pochodzącej z II wieku naszej ery kolumny cesarza Marka Aureliusza w Rzymie, upamiętniającej wojny markomańskie.

Wyobrażeni na niej mężczyźni ubrani są w dłuższe, przepasane koszule/tuniki z długimi bądź krótkimi rękawami, spodnie oraz w większości przypadków płaszcz, często zakończone frędzlami. Wizerunek takiego Germanina znajduje się między innymi na scenie 98a (tabl. XXII: 1).

Z kolei na innym monumencie, a mianowicie na Łuku Konstantyna w Rzymie (tabl. XXII: 2) wyraźnie widać, że płaszcz starego barbarzyńcy spięty jest na prawym ramieniu jedną fibulą, co w źródłach archeologicznych ogólnie przyjęto za wyróżnik płci męskiej. Tej rzekomej tendencji w modzie zaprzeczają jednak dwa wyobrażenia jeńców germańskich z szatami spiętymi dwoma zapinkami na ramionach, znane z kolumny Marka Aureliusza (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 260). Ponadto na Łuku Tryumfalnym Septymiusza Sewera (tabl. XXII: 3) przedstawiony jest mężczyzna trzymający na rękach dziecko, który oprócz podobnego stroju, ma dodatkowo czapkę na głowie.

W przypadku stroju kobiet, wyobrażonych w rzymskiej ikonografii, również nie zauważa się dużego zróżnicowania. Na cesarskiej kolumnie, w scenie 113a (tabl. XXII: 4) widać grupę niewiast ubranych na dwa sposoby. Jedne z nich miały na sobie, przedstawione także w scenie 90b (tabl. XXIII: 1), szaty przepasane w biodrach i ułożone w sposób przypominający *pallē* (odpowiednik męskiego *pallium*), noszoną przez bogate Rzymianki (M. Gutkowska-Rydlowska 1968, s. 87–88). Inne z kolei odziane były w strój na wzór rzymskiej *stoli* lub greckiego *peplosu*, przepasany tuż pod stanem i/lub w biodrach oraz spięty lub zszyty przy ramionach, co ukazują również sceny 95b (tabl. XXIII: 2) i 110a (tabl. XXIII: 3). Ponadto w scenie 96a (tabl. XXIII: 4) Germanka okryta jest tkaniną, która mogła pełnić funkcję płaszcza.

Na kolumnie Marka Aureliusza znajduje się również wiele przedstawień młodszych i starszych dzieci, których odzież w wielu przypadkach jest naśladownictwem ubrań noszonych przez dorosłych. I tak na przykład chłopiec ze sceny 113a (tabl. XXII: 4) ma na sobie sięgającą kolan tunikę, przepasaną w biodrach, na którą został narzucony spięty na ramieniu płaszcz. Podobne przedstawienia znajdują się na scenach 95b (tabl. XXIII: 2), 98a (tabl. XXIV: 1) oraz na Łuku Konstantyna (tabl. XXII: 2), gdzie dodatkowo widoczne są spodnie. Natomiast dziewczynki, co widoczne jest na scenach 106a (tabl. XXIV: 2), 110a (tabl. XXIII: 3) oraz 96a (tabl. XXIII: 4), nosiły tuniki albo *peplos*, spięty dwoma fibulami przy ramionach. Mniejsze dzieci były przewijane sukniem i noszone na rękach, co widać na scenie 113a, (tabl. XXII: 4) oraz na Łuku Tryumfalnym Septymiusza Sewera (tabl. XXII: 3) w przedstawieniu Germanina z niemowlęciem. Natomiast poświadczeniem, wspomnianego przez pisarzy antycznych, upodobania w nagości może być scena 90b (tabl. XXIII: 1) z cesarskiej kolumny, na której przedstawiony został nagi chłopiec (I. Kvetánová 2008, s. 38).

Podsumowując warto również zwrócić uwagę na fakt, że opisywane monumenty z przedstawieniami Germanów, miały wyrażać tryumf i wywyższać chwałę poszczególnych cesa-

rzy i Imperium. Nie można zatem traktować ich jako pewnika, gdyż ich autorzy mogli mieć na celu takie zobrazowanie barbarzyńców, aby przypodobać się swoim zleceniodawcom.

Z drugiej strony jednak ujednolicony strój przedstawianych barbarzyńców może wskazywać na fakt, że tendencje w modzie na terenie Barbaricum w starszym okresie rzymskim nie wykazywały dużego zróżnicowania (J. Maik 1977, s. 101).

2.1.3. Inne przedstawienia Germanów w sztuce

Potwierdzeniem i uzupełnieniem opisanych powyżej przedstawień jest kilka innych wyobrażeń figuralnych i plastycznych.

Jednym z nich jest posążek z brązu, przedstawiający Germanina klęczącego na prawym kolanie i wyciągającego ręce ku górze przed cesarzem, znajdujący się obecnie w Bibliotece Narodowej w Paryżu (tabl. XXIV: 3). Mężczyzna ubrany jest w przepasaną tunikę i spodnie oraz w płaszcz spięty na prawym ramieniu. Warto również dodać, że na głowie posiada wspomnianą przez Tacyta (G 38) tradycyjną germańską fryzurę – tak zwany *nodus suebicus*, czyli *węzeł swebski*. Uczesanie to widoczne jest również na drugim brązowym posątku, znalezionym w Wiedniu, na którym barbarzyńca ubrany jest wyłącznie w spodnie (tabl. XXIV: 4) oraz na brązowych kołtach, odkrytych w grobach na stanowiskach w Mušov, okres Břeclav, w Czechach oraz w Czarnówku, powiat Lęborski, w Polsce (tabl. XXIV: 5).

Wracając natomiast do zagadnienia stroju kobiet należy zwrócić uwagę na kameę, datowaną na 23–29 rok naszej ery, która znajduje się obecnie również w Bibliotece Narodowej w Paryżu i wyobraża kobietę z nagim dzieckiem na rękach, prawdopodobnie ubraną w *peplos* (tabl. XXIV: 6). Nie widać na niej niestety, jak szata została połączona przy ramionach. Warto natomiast zauważyć przepaski pojawiające się na głowach obu postaci, a nie występujące w pozostałych źródłach (I. Kvetánová 2008, s. 38).

Wizerunki Germanów we wszystkich opisanych w tym rozdziale źródłach częściowo się ze sobą pokrywają i uzupełniają. W każdym jednak przypadku należy brać pod uwagę fakt, iż pewne informacje mogły zostać na nich zafałszowane lub pominięte. Mimo wszystko po ich zestawieniu z odkrytymi tekstyliami i źródłami archeologicznymi, które zostaną omówione w dwóch następnych rozdziałach, można stworzyć ogólny obraz stroju noszonego przez Markomanów w starszym okresie rzymskim. Warto także dodać, że niestety na żadnym z omówionych w tej części wyobrażeń nie są widoczne buty, w których chodzili Germanie, a których obecność jest potwierdzona w znaleziskach tekstyliów.

2.2. TEKSTYLIA

2.2.1. Surowce i techniki tkackie stosowane w starszym okresie rzymskim

Początki tkactwa na terenach Europy środkowej sięgają neolitu. Z tego bowiem czasu pochodzą pierwsze znaleziska przędzy i ciężarków tkackich, a także zachowane fragmenty tekstyliów oraz ich ślady, wskazujące na zdobycie przez ludzi umiejętności skręcania włókien (o pochodzeniu roślinnym lub zwierzęcym) w przędzę oraz wykonywania z niej tkaniny

(V. Furmánek, K. Pieta 1985, s. 15–19). Wraz z biegiem wieków posiadana wiedza i doświadczenia z zakresu tkactwa utrzymywały się i rozwijały głównie w kierunku tworzenia nowych splotów tkackich oraz poznawania kolejnych możliwości farbowania przędzy czy tkanin. Przedmiotem tego rozdziału będzie, zatem omówienie surowców i technik tkackich dostępnych w Barbaricum w starszym okresie rzymskim.

2.2.1.1. Surowce

Ludność germańska do produkcji odzieży wykorzystywała wyłącznie surowce naturalne. Ze względu na pochodzenie możemy je podzielić na dwie główne grupy: roślinne i zwierzęce. Utrudnienie w wyróżnieniu wszystkich rodzajów tekstyliów używanych przez Markomanów stanowi fakt, że zachowało się ich zaledwie 16 fragmentów (w tym 8 samych odcisków), a w przypadku wielu z nich nie można określić, z jakiego surowca zostały wykonane. W związku z tym niemożliwe jest też jednoznaczne stwierdzenie, czy ludność markomańska korzystała jedynie z tych zachowanych rodzajów tekstyliów, czy też wykonywała je również z innych surowców, których ślady nie przetrwały do dzisiaj bądź współczesna technika nie pozwala na ich rozpoznanie. Z tego powodu zostaną tu pokrótce przedstawione wszystkie surowce, które były dostępne na terenie Barbaricum w starszym okresie rzymskim i które można było wykorzystać do produkcji odzieży. Z grupy tych surowców zostanie natomiast nieuwzględniona funkcja odzieżowa skór i futer, gdyż nie można ich zakwalifikować do wyrobów tkackich.

Wśród surowców roślinnych wykorzystywanych w tekstylnictwie najwcześniej zaczęto wykorzystywać **len zwyczajny** (*Linum usitatissimum*). Jest to jedno- lub dwuletnia roślina, której wysokość sięga około jednego metra i która do swojego wzrostu potrzebuje terenów o dość dużym stopniu wilgotności. Występuje on powszechnie na obszarach od zachodniej Azji aż po Irlandię (H. Březinová 1997, s. 125).

Łodyga lnu ma pięć warstw, z których druga pod korą – łyko, posiada włóknistą strukturę, wykorzystywaną w tkactwie. Najpierw należy pozbawić łyko zawartej w nim kleistej substancji oraz oddzielić włókna od zdrewniałej łodygi. Proces ten odbywa się przez moczenie łodyg w rosarniach do uzyskania ich kruchości. Następnie należy je wysuszyć i kruszyć przy pomocy dwu połączonych ze sobą desek, zwanych międlicą, a oddzielone podczas tej czynności włókna (o długości około 60–80 cm) oczyścić przez ich wyczesywanie szczotką (deską z wbitymi w nią igłami). Delikatniejsze, ciensze włókna można uzyskać poprzez darcie je tępym nożem (M. Kostelníková 1972, s. 9).

Pierwsze znaleziska tkanin z niego wykonanych pochodzą sprzed 7 tysięcy lat przed naszą erą z Syrii, natomiast w Europie środkowej pojawił się już w neolicie, o czym świadczą odkrycia ze Szwajcarii i Niemiec (H. Březinová 1997, s. 125). Początek użytkowania lnu do produkcji przędzy wiązał się z postępującą domestykacją. Len pospolity jest bowiem mutacją lnu wąskolistnego i, w przeciwieństwie do używanych w podobnych celach konopii, nie jest rośliną dziko rosnącą, a wymagającą uprawy (V. Furmánek, K. Pieta 1985, s. 16).

Popularność tkanin lnianych, która pod tym względem ustępuje tylko wyrobom wełnianym, mogła wynikać z faktu, iż prawdopodobnie wykorzystywano także jego nasiona, posiadające bogate właściwości lecznicze (przy chorobach prze-

wodu pokarmowego, chorobach skóry, włosów, paznokci), do produkcji oleju.

Konopie zwyczajne (*Canabis sativa*) są jednoroczną rośliną, której wysokość sięga 1–3 metrów, a do Europy dotarły znad Morza Kaspijskiego, gdzie ich pierwsze pozostałości datowane są na neolit. Oprócz właściwości włóknistych wykorzystywano je także do produkcji oleju oraz jako środek odurzający (E. Opravil 1983, s. 206–207).

Proces oddzielania włókien od łodygi odbywał się analogicznie jak w przypadku lnu. Włókna konopne mają jasnoszarą barwę, a wyprodukowane z niego tkaniny nie nasiąkają wodą, są sztywne i łatwo się bielą. Ponadto, ze względu na silną strukturę włókien, mogły być stosowane do produkcji lin i sznurów (H. Březinová 1997, s. 125).

W starszym okresie rzymskim na omawianych ziemiach nie odkryto jednakże pozostałości wyrobów konopnych.

Z kolei **pokrzywa zwyczajna** (*Urtica dioica*) jest dwuroczną rośliną, rosnącą do wysokości około 2 metrów. Jej łodyga posiada włókniste łyko, wykorzystywane jako surowiec tekstylny. Włókna z niej pozyskane są długie i mocne, mają jasną (białą) barwę, dzięki czemu są podatne na farbowanie. W archeologicznych znaleziskach zarówno z okresu rzymskiego, jak i starszych, i młodszych czasów nie zachowały się żadne ślady stosowania tkanin wykonanych z pokrzywy. Jedyną poszlaką o ich użytkowaniu jest wzmianka ruskiego dziejopisarza, Nestora, autora „Powieści minionych lat”, z XII wieku (H. Březinová 1997, s. 125). Dotyczy ona co prawda dużo późniejszych czasów, jednakże, ze względu na powszechność występowania pokrzywy, można przypuszczać, że tekstylia z niej produkowane były użytkowane również w starszym okresie rzymskim.

Wśród surowców pochodzenia zwierzęcego najpopularniejszym była **wełna owcza**. Najwcześniej datowane znalezisko tkaniny wełnianej pochodzi sprzed 6 tysięcy lat przed naszą erą z Catal Hüyük w Turcji (M. Kostelníková 1972, s. 7).

Owce posiadają dwa rodzaje sierści, wykorzystywane w tkactwie. Spodnia sierść ma delikatną strukturę, jest gęsta i mocno skręcona. Wierzchnia natomiast jest grubsza i silniejsza. Jakość sierści w dużej mierze zależy od rasy i wieku owcy oraz od klimatu, w którym żyła (M. Kostelníková 1972, s. 7).

Badania przeprowadzone na podstawie znalezisk tekstyliów wełnianych z terytorium Polski wykazały, że wełna w okresie rzymskim posiadała włókno wysokiego gatunku. Wyniki tych próbek pozwalają także na próby określania rasy owiec. Zauważono zatem, że wełna ta pod względem grubości włókna posiada analogie do angielskich owiec cienkorunnych oraz rasy merynos. Jednakże należy odrzucić przypuszczenie, że na terenie Barbaricum istniała hodowla tych owiec. Szukając wyjaśnienia tego problemu warto zauważyć, że cienkorunne owce angielskie są krzyżówką owiec miejscowych typów i szlachetnej owcy cienkorunnej (*oves pellitae*), sprowadzonej na Wyspy Brytyjskie przez Rzymian. Podobnie było w przypadku rasy merynos, która pojawiła się w Hiszpanii na skutek skrzyżowania rzymskiej owcy grubowłnistej (*oves hirtae*) z miejscowymi odmianami (J. Maik 1988, s. 103, 105–107, 109).

Wełna była pozyskiwana na kilka sposobów. Mogła być zbierana ręcznie przez wyczesywanie w czasie linienia owiec, wrywana bądź też ścinana nożem bezpośrednio z owczej skóry. Można też było strzyc owce nożycami. W materiałach archeologicznych przybliżony sposób zdobywania runa moż-

na rozpoznać po obecności cebulek włosów w pojedynczych włóknach tkaniny (H. Březinová 1997, s. 125).

Tkaniny wełniane są bardzo elastyczne i podatne na barwienie, a także dobrze absorbują wodę oraz posiadają właściwości izolacyjne – dobrze utrzymują temperaturę ciała będąc jednocześnie przewiewnymi (H. Březinová 1997, s. 125).

Ponadto wełna owcza jest odporna na kwasy oraz podlega keratynizacji, czyli rogowaceniu komórek, dzięki czemu dobrze się zachowuje w ziemi. Tym również można tłumaczyć fakt największego procentowego udziału tkanin wełnianych wśród tekstyliów odkrywanych w czasie wykopalisk (M. Kostelníková 1972, s. 7; J. Maik 1988, s. 21).

Innym surowcem mogła być **zwierzęca sierść**, która jednakże ze względu na małą elastyczność oraz krótkie włosy miała znaczenie minimalne i w związku z tym była bardzo rzadko wykorzystywana. Jednakże nie można wykluczyć jej użytkowania w przypadku niedoboru innych surowców o lepszej jakości (H. Březinová 1997, s. 127). Uważa się, iż najprawdopodobniej wykonywano z niej sznurki, a nawet krajki (J. Maik 1988, s. 102).

Do produkcji bardzo silnych i wytrzymałych tkanin czy sznurów można było z kolei wykorzystywać **końskie włosie**, a nawet **ludzkie włosy** (H. Březinová 1997, s. 126, 127).

Podsumowując należy zauważyć, że najczęściej używanymi surowcami do produkcji tkanin były len i wełna. Ponadto przypuszcza się, że płótno lniane było wykorzystywane głównie do szycia bielizny, zarówno kobiecej, jak i męskiej, natomiast z tkanin wełnianych powstawała odzież wierzchnia oraz inne rodzaje okryć, takie jak koce, czy narzuty (J. Wielowiejski 1976, s. 102).

Oddzielną kwestię omawianego zagadnienia stanowi **problem tkanin importowanych**, które ludność zamieszkująca Barbaricum mogła nabyć drogą wymiany handlowej czy też w wyniku wojen i podbojów jako łupy. Aby można było uznać je za importy, powinny cechować się nieznanym na danym terenie surowcem lub/i techniką wykonania (J. Maik 1988, s. 168).

Niestety duża część znalezisk tekstyliów datowanych na starożytność zachowała się w stanie nie pozwalającym na szczegółową analizę w kierunku rozpoznania ich pochodzenia, a te które ewentualnie można uznać za importy stanowią niewielki procent w skali ogółu. Z tych powodów zagadnienie importu tkanin w okresie rzymskim nie jest dobrze poznane i oparte na domniemaniach.

Warto natomiast zwrócić uwagę na fakt, że importowane tkaniny produkowane poza obszarem Imperium, pojawiły się w Barbaricum najprawdopodobniej za sprawą Rzymian, którzy utrzymywali szerokie kontakty handlowe i mieli możliwość sprowadzania niedostępnych u siebie tkanin.

Silnie rozprzestrzensionymi były tkaniny wykonane z **wełny owczej**. Jednakże kwestia odróżnienia tkanin produkcji miejscowej od importowanych nastrocza wielu wątpliwości.

Można natomiast dopatrywać się obcego pochodzenia wśród części tkanin odkrytych w bogatych grobach z terenów Skandynawii i Europy środkowej, chociażby podkreślając fakt współwystępowania ich z innymi importami rzymskimi. Zagadnienie to stało się przedmiotem dociekań L. Bender-Jørgensen (1984), która zauważyła, że te posiadające skośny spłot tekstylia, mają strukturę delikatniejszą od innych, a skręt ich przędzy jest mieszany. Wspomniana autorka określiła je typem *Virring*, a argumentem w kierunku uznania ich za im-

porty rzymskie miały być podobieństwa do znalezisk z Europy zachodniej, datowanych na okres halsztacki i lateński. Ostatecznie produkcję tych tekstyliów badaczka przypisała galijskim Celtom sprzed rzymskiego panowania, od których poprzez eksport dotarły one do Barbaricum (J. Maik 1977, s. 117; 1988, s. 169).

Nieco odmienny głos w kwestii importu tkanin za limes zabrał J. P. Wild (1984), według którego nie posiadamy możliwości rozróżnienia tkanin rzymskich od miejscowych. Zauważył on bowiem, że o ile tkaniny typu *Virring* mogą wywodzić się od wolnych Celtów, o tyle mieszany skręt przędzy dotarł na północ i północny wschód Europy jeszcze w okresie lateńskim. W związku z tym brakuje nam dowodów, by móc stwierdzić, że tkaniny te powstały na terenie Imperium i do rąk Barbarzyńców trafiły za sprawą Rzymian (J. Maik 1988, s. 170).

Jednakże mimo braku materiału jest wielce prawdopodobne, że import tkanin z Imperium funkcjonował, a jego dowodem mogą być ślady **jedwabiu** odkryte na cmentarzysku ludności kultury wielbarskiej w Pielgrzymowie w Polsce (J. Maik 1977, s. 117).

Drugim surowcem importowanym jest natomiast jedwab, którego obecność na terenach Barbaricum zaznacza się śladowo. Tkanina ta pierwotnie (od III tysiąclecia przed naszą erą) produkowana była na terenie Chin i stamtąd za panowania Aleksandra Macedońskiego dotarła do Europy. Od tamtego czasu (III wiek p.n.e.) z Chin do Europy wiódł tak zwany *jedwabny szlak*, który intensywnie funkcjonował aż do końca IX wieku naszej ery. O jedwabiu wzmiankował także Pliniusz Starszy w swojej „Historii naturalnej”, pisząc o Rzymiankach, które pręły swoje szaty, by móc ponownie je utkać z dodatkiem jedwabiu (M. Kostelníková 1972, s. 8; H. Březinová 1997, s. 126).

Warto podkreślić, że do Imperium sprowadzane były wyłącznie gotowe tkaniny jedwabne, gdyż nie odbywała się tu ich produkcja. Sam jedwab pochodzi natomiast z włókien tworzących kokon powstały w czasie cyklu rozwojowego gąsienic motyla jedwabnika morwowego (*Bombyx mori*). Włókna te są niezwykle cienkie i delikatne, a po rozwinięciu kokonu mogą sięgać nawet 4 kilometrów długości. Surowy jedwab ma jasną barwę – od białej przez żółtą, różową do zielonej (H. Březinová 1997, s. 125–126).

2.2.1.2. Technika przędzenia

Dowodem wyrobu przędzy na terenie Barbaricum są dość liczne znaleziska przęślików. Mają one różne kształty i pochodzą zarówno z grobów – przeważnie kobiet, jak i z osad, gdzie są jednym z najpopularniejszych znalezisk. Często współwystępują z ciężarkami tkackimi (R. Pleiner, A. Rybová 1978, s. 733; K. Urbanová 2008, s. 64). Pozostałe przedmioty wykorzystywane podczas przędzenia nie zachowały się, gdyż były wykonywane z drewna. Niemniej jednak omawiany proces poznany jest dzięki przetrwaniu tradycji przędzenia (w niektórych środowiskach nawet do dzisiejszych czasów). Narzędzia wykorzystywane do tej czynności są bowiem tak proste – pomijając kołowrotek, że z pewnością w dużej mierze zachowały swą pierwotną formę (M. Kostelníková 1972, s. 11).

Aby rozpocząć proces przędzenia, należało przygotować pęk włókien nasadzając je na drewniany trzpień, zwany kądzielą i umiejscawiając ją w stabilnym miejscu, na przykład między kolanami. Stamtąd kilka odpowiedniej grubości włókien skręcano w nici i nawijano na drewniane wrzeciono, zakoń-

czony na spodzie glinianym przeszłikiem, który pełnił funkcję obciążnika. Ponadto, aby pogłębić skręt nici należało obrać wrzecionem, w czym pomagał przeszlik, zwiększając jego bezwładność i zapobiegając zsuwaniu się z niego nici. Po zakończeniu przedzenia nawinięte na wrzeciono nici ściągano, składając je w motek (M. Kostelníková 1972, s. 11; H. Březinová 1997, s. 129–130).

Eksterymentalne obserwacje dowiodły, że do przedzenia wełny używano przeszlików mniejszych i lżejszych, natomiast te cięższe wykorzystywano do splatania lnianych i grubszych nici (V. Furmánek, K. Pieta 1985, s. 19).

Istotnymi elementami, na podstawie których możemy poznać sposoby przedzenia, są grubość nici i kierunek skrętu. Pierwsza cecha zależała od grubości oraz ilości pojedynczych włókien wykorzystanych do skręcenia nici. Druga cecha natomiast uwarunkowana była od kierunku skrętu nici podczas przedzenia. Jeśli prządniczka skręcała włókna w prawo (od siebie), wtedy posiadały one skręt S. Jeśli natomiast skręcała je w lewo (do siebie) – wówczas miały skręt Z (J. Maik 1988, s. 124).

2.2.1.3. Sposoby barwienia i kolorystyka

Analizy wykazały, że pozostałości tekstyliów, odkryte na omawianych terenach i datowane na starszy okres rzymski posiadały dość jednolitą kolorystykę. Ich odcienie mieściły się w zakresie od jasnobrązowych przez zielone i szare do ciemnobrunatnych. Nie można natomiast skali barw dostępnych w Barbaricum ograniczyć tylko do tych wspomnianych powyżej. Podstawowym argumentem jest bowiem fakt, że kolor tkanin pochodzących z wykopalisk najczęściej zmieniony jest na tyle, że nie można go dokładnie zidentyfikować. Dzieje się tak dlatego, że tekstylia zalegające w ziemi przez kilkanaście wieków, poddane były działaniu kwasów humusowych oraz mineralizacji, które wpłynęły na ich obecną barwę. Ponadto tkaniny te przed depozycją mogły być długo użytkowane, co także zmieniło ich kolor. Dodatkowo bez dokładnych badań farbiarskich nie można ustalić, czy materiał miał naturalny odcień, czy też był farbowany (J. Maik 1988, s. 21–22). W tym drugim przypadku niezaprzeczalnym faktem jest użytkowanie barwników wyłącznie naturalnego pochodzenia. W omawianych czasach bardzo dużo roślin mogło służyć jako barwnik, jednakże część z nich z pewnością nie była wykorzystywana ze względu na nieznaną ich właściwość (E. Koweca 1963, s. 20).

Jak zatem przebiegał proces barwienia? Przędzę bądź też gotową już tkaninę farbowano poprzez gotowanie lub płukanie jej w wywarze sporządzonym z roślin, minerałów lub innych substancji barwiących (H. Březinová 1997, s. 142). Do procesu tego wybierano raczej wodę miękką (deszczówkę lub wodę z potoków), gdyż w przeciwieństwie do wody studziennej lub pochodzącej ze źródeł, zawierała ona mniej minerałów, których obecność nie sprzyja farbowaniu. Zdarzało się również, że do barwienia używano błota (R. Bednárik 1964, s. 102, 103). Jako zaprawy (bejcy), utrwalającej efekty barwienia, być może używano uryny albo soli kamiennnej (E. Koweca 1963, s. 61; W. Tuszyńska 1986, s. 25–26).

Prawdopodobnie częściej farbowaną tkaniną była wełna, gdyż w odróżnieniu od lnu, była bardziej podatna na działanie barwników, a efekty barwienia utrzymywały się na niej dłużej (E. Koweca 1963, s. 59).

Skala barw możliwych do uzyskania w okresie rzymskim była dość pokaźna. Ówczesna ludność prawdopodobnie najczęściej korzystała z odcieni ziemistych, naturalnych (brązowy, czarny), uzyskiwanych na przykład z kory dębu *Quercus*, czy kory i żywicy olchy czarnej *Alnus glutinosa* (R. Bednárik 1964, s. 103; J. Maik 1988, s. 158). Popularność tych kolorów mogła wynikać z łatwości pozyskania barwników oraz praktyczności.

Znane były również kolory żywsze i intensywniejsze. Czerwień otrzymywano z wywaru marzanny *Rubia tinctoria* (E. Koweca 1963, s. 24; J. Maik 1988, s. 158), dzikich malin (R. Bednárik 1964, s. 103) albo owoców bzu czarnego *Sambucus nigra* (H. Březinová 1997, s. 143).

Tkaniny żółte o różnych odcieniach były efektem zastoso-

wowania na przykład jaskółczego ziela *Chelidonium majus*, różnych odmian rdestu *Polygonum* albo sierpiku barwierskiego *Serratula tinctoria*, którego należało zebrać około 1 kilograma na 1 litr wody (R. Bednárik 1964, s. 102; H. Březinová 1997, s. 143).

Kolor niebieski uzyskiwano stosując wywar z liści urzetu farbiarskiego *Isotria medeoloides*, natomiast zielony mógł powstawać poprzez dwuetapowe barwienie tkaniny. Najpierw należało ją bowiem pofarbować na niebiesko, a następnie na żółto, w efekcie czego nabierała ona zielonego odcienia (E. Koweca 1963, s. 24–26, 59; J. Maik 1988, s. 158). Zielony można było również otrzymać poprzez barwienie rdestem *Polygonum* albo liśćmi szczawiu zwyczajnego *Rumex acetosa* (H. Březinová 1997, s. 143).

Możliwy do pozyskania był także kolor fioletowy, a to dzięki właściwościom owoców jeżyny popielicy *Rubus caesius* oraz korzeni przytulii właściwej *Galium verum* (H. Březinová 1997, s. 143).

Warto także wspomnieć, że istniał sposób na bielenie tekstyliów lnianych i konopnych. Aby do tego doszło, należało wystawić tkaninę lub przędzę na działanie promieni słonecznych i polewać wodą, aż do jej wypłownienia (R. Bednárik 1964, s. 102).

Przedstawione powyżej sposoby farbowania były możliwe do wykonania w okresie rzymskim, jednakże obecne rozpoznanie tego tematu dla opisywanych czasów jest tak słabe, że możemy opierać się wyłącznie na domniemaniach. Z tego też powodu brakuje literatury poruszającej tę kwestię. Większość opracowań dotyczących barwienia tkanin odwołuje się najwcześniej do średniowiecza, skąd znane są przekazy na ten temat. Jednakże zważywszy na fakt, że tkactwo w okresie rzymskim znajdowało się na wiele wyższym poziomie niż w średniowieczu (J. Maik 1988, s. 7), można przypuszczać, że techniki farbiarskie znane w średniowieczu były choć częściowo spójne z tymi wcześniejszymi. Należy jedynie wykluczyć te surowce, które pojawiły się w Europie w czasach późniejszych niż omawiane (na przykład indygo).

2.2.1.4. Metody produkcji tekstyliów

Znając już wykorzystywane surowce, technikę przedzenia oraz sposoby farbowania i kolorystykę tkanin należy skupić na narzędziach służących do wyrobu tekstyliów z posiadanej przędzy oraz technik tej produkcji.

Podstawowym narzędziem tkackim, wykorzystywanym w starszym okresie rzymskim, jest **krosno pionowe**. Jego początki sięgają młodszej epoki kamienia i są poświadczone znaleziskami ciężarków tkackich. Podczas badań archeologicznych czasem odkrywa się też inne ślady użytkowania krosien, a mia-

nowicie jamy po słupach, utrzymujących konstrukcję. Słupy te powinny być rozgałęzione na górze, aby móc między nimi umieścić poprzeczny drąg (nawój), który dźwigał nici osnowy, obciążone na dole ciężarkami. Czasem słupy krosna połączone były belką na dole, aby uniknąć wbijania ich w ziemię (J. Kostrzewski 1954, s. 667). Nici osnowy rozdziela się na pół w regularnym, wcześniej określonym szyku i oddziela od siebie poziomym drągiem, umieszczonym między słupami. Tak oddzieloną połowę nici osnowy przywiązuje się do ruchomej, poziomej tyczki, którą przesuwa na przemian do przodu i do tyłu oraz przeplata nici wątkiem, by u góry krosna formowała się gotowa tkanina (H. Březinová 1997, s. 131–132).

Badania eksperymentalne pokazały, że szerokość wytwarzanego materiału musiała zależeć od długości miecza tkackiego, na który nawlekano większą ilość nici wątku i przekładano go między niemi osnowy. Z tego powodu uważa się, że w omawianym okresie tkaniny nie były szersze niż 150–180 cm, gdyż taką miarę można było uzyskać przekładając miecz z jednej do drugiej ręki (J. Maik 1988, s. 141).

Z kolei długość tkaniny zależała od wysokości krosna, którego szczyt musiał się znajdować w zasięgu rąk tkacza. Z tego powodu krosno swoją wysokością nie mogło wiele przekraczać przeciętnej wysokości człowieka. Tkaninę dłuższą można było wyprodukować nawijając zapas osnowy na ciężarki, jednakże nie mogły to być zbyt długie pasma. W związku z tym uważa się, że tkaniny o długości 250–300 cm maksymalnie wykorzystywały możliwości krosna. Takie wymiary posiadały też najdłuższe z odkrytych tekstyliów, datowanych na okres rzymski, a pochodzących z pochówków bagiennych w Hunterburgu, Damendorf i Obenaltendorf (J. Maik 1988, s. 141).

Mniejszym narzędziem wykorzystywanym w tkactwie było drewniane **bardko (krosienko grzebieniowate)**, które służyło do wyrobu wąskich pasków. Tworzył je szereg połączonych ze sobą na górze i dole deseczek z przewierconymi otworami. Między każdymi dwoma deseczkami znajdowała się szczelina. Tkanie polegało na przepleceniu osnowy przez dziurki i szczeliny, by następnie za pomocą ruchów bardkiem raz ku górze, raz ku dołowi i po każdorazowym przełożeniu wątku między niemi osnowy, formować ozdobną taśmę, zwaną krajką. Służyły one do obszywania ubrań, przepasywania czy przewiązywania włosów (H. Březinová 1997, s. 133). I tutaj szerokość krajki zależała od wielkości bardka. Trzymane bowiem w rękach nie mogło mieć dużych rozmiarów, gdyż poprzez swój ciężar utrudniałoby produkcję. Natomiast kwestia długości krajek jest sprawą otwartą, gdyż ze względu na swą niewielką szerokość (kilka do kilkunastu centymetrów) oraz możliwość przedłużania osnowy, możliwe było zwijanie wykonanej już taśmy.

Kolejnym przyrządem tkackim były tak zwane **krosienka tabliczkowe** (inaczej: **tabliczki**), które również służyły do wyrobu krajek. Warsztat ten składał się z kilkunastu do kiludziesięciu kwadratowych tabliczek (wykonywanych z drewna, kości lub poroża) o niewielkich wymiarach, z których każda posiadała po 2 albo 4 otwory przy swoich rogach. Czasem występował też piąty otwór, umiejscowiony na skrzyżowaniu przekątnych tabliczki. Przez te otwory można było poprowadzić drążek łączący wszystkie tabliczki, co utrzymywało całą konstrukcję. Podobnie jak w przypadku bardka możliwa maksymalna szerokość krajki zależała od ilości wykorzystanych do jej produkcji tabliczek (H. Březinová 1997, s. 133). Ponadto J. Maik (1977, s. 109–110) uważa, że w okresie rzymskim ta-

bliczki wykorzystywano także do wykonywania tak zwanego „trzeciego brzegu” – początkującego. Tym sposobem na krosienkach skręcano sznur, między którego splotami przeciągano nici osnowy. Aby bowiem ciężar tkaniny utrzymał się na krosnie, musiała być ona silnie przymocowana do nawoju.

Aby wykonać krajkę należało przeprowadzić nici osnowy przez wszystkie narożne otwory na tabliczkach w odpowiednich sekwencjach. Tworzenie splotu następowało w wyniku obracania tabliczkami (wszystkimi lub tylko częścią) o odpowiedni kąt (90°, 180°, 270°, 360°) i każdorazowego przekładania wątku.

Ostatnią omówioną w tej części techniką jest **naalbinding**, czyli **tkanie igłą**. Znaleźiska tekstyliów z omawianych terenów nie poświadczają co prawda jej znajomości wśród Markomanów, jednakże była ona rozpowszechniona w kręgu Germanów, żyjących w północnej Europie (K. Urbanová 2008, s. 64), stąd też uznano, że warto o niej wspomnieć. W technice tej można dopatrzeć się pewnych analogii do dzisiejszego „robienia na drutach”. Tkanie igłą było jednakże czynnością bardzo czasochłonną i wymagającą poświęcenia jej dużej uwagi. Za pomocą tej techniki można było wydziergać nie tylko rękawice, czapki, skarpety, czy szalik, ale właściwie każdy element odzieży. Sam proces produkcji polegał natomiast na wykonywaniu igłą o stępionym końcu splotu i łączeniu ze sobą powstałych w ten sposób pętelek.

Techniką tkacką definiowane są natomiast sposoby wykonywania tkaniny. W okresie rzymskim znanych było kilka różnych splotów, co wskazuje na wysoki poziom produkcji tkackiej w tamtych czasach. Oprócz zróżnicowania splotów posiadano umiejętność tworzenia na powstającej tkaninie prostych wzorów (krata, pasy).

Podstawowym, najstarszym i zarazem najprostszym splotem, wykorzystywanym w tkactwie był **splot płócienny**, możliwy do wykonania na najbardziej prymitywnym krosnie. Powstawał on techniką, w której wątek na zmianę przechodził nad jedną nicią osnowy i chował się pod następną. Wykorzystywano do tego jedną ruchomą nicielnicę, do której przywiązywano nieparzyste nici osnowy (J. Maik 1977, s. 111–112; J. Kamrowski 1994, s. 7). Jeśli do tego nici osnowy i wątku posiadały różne grubości, wtedy powstawał **splot rypсовy**. Charakteryzował się on wypukłymi prążkami uzyskiwanymi na tkaninie na skutek mieszania tęgosci nici (J. Kamrowski 1994, s. 7).

Według przeprowadzonych badań bardzo popularny w omawianym okresie był także **splot skośny** (inaczej: **rządkowy**). Aby go uzyskać, należało wątek poprowadzić na zmianę nad i pod kilkoma (w okresie rzymskim najczęściej w technice 2/2) nitkami osnowy, wykorzystując do tego 4 nicielnice. Tworząc następny rząd, trzeba było przesunąć się o jedną nić w prawo lub w lewo (J. Maik 1977, s. 112; 1988, s. 127; J. Kamrowski 1994, s. 7). Odmianą tej techniki był **splot łamany w osnowie**, czyli tak zwana **jodelka**, który polegał na zmianie kierunku skosu przez przesuwanie nici osnowy w drugą stronę po utkaniu kilku rzędów (J. Maik 1977, s. 87; 1988, s. 127). Inny, równie interesujący efekt osiągnąć można stosując drugą odmianę splotu skośnego, czyli **splot łamany w osnowie i wątku (rombowy)**. Aby go otrzymać należało zastosować odpowiednią kolejność przesuwania nicielnicy (J. Maik 1977, ryc. 49, s. 87, 115; 1988, s. 127).

Z okresu rzymskiego z terenu Polski znane są ponadto znaleziska **tkanin węzłkowych**, pochodzące z Zakrzowa i Piel-

grzymowa. Datowane są one na przełom II i III wieku naszej ery i prawdopodobnie były najstarszymi tego typu tkaninami w środkowej Europie (J. Maik 1977, s. 87, 89). W związku z tym niewiadomo, czy ludność zamieszkująca w starszym okresie rzymskim omawiane w pracy tereny już posiadała umiejętność ich wykonywania, czy też nie.

Warto także przypomnieć o **splotach krajek**, które odpowiadały splotowi płóciennemu oraz o znaleziskach tekstyliów wykonanych w technice siatkowej, znanej już w okresie halsztackim. O ich obecności w okresie rzymskim świadczą znaleziska z cmentarzyska w Lubowidzu w Polsce (J. Maik 1977, s. 89, 91).

2.2.2. Analiza materiałów tekstylnych

Odkrycia tekstyliów przypisywanych Swebom, zamieszkującym omawiane terytorium w starszym okresie rzymskim, są bardzo ubogie i nie pozwalają na pełną rekonstrukcję odzieży (K. Urbanová 2008, s. 64). W badaniach tych należy zatem poszukiwać analogii i poszlak wynikających z innych źródeł, takich jak elementy stroju, teksty antycznych autorów, przedstawienia ikonograficzne, czy – przede wszystkim – znaleziska bagienne z terenów Skandynawii.

W pracy zostało zebranych 16 przykładów tekstyliów, pochodzących z 4 stanowisk z obszaru Czech i Moraw, zachowanych w kilku postaciach. Są to fragmenty tkanin i pojedyncze nici zachowane luzem lub na przedmiotach metalowych oraz ich odbicia w glinie bądź metalu. Pod uwagę zostały również wzięte pojedyncze pozostałości skóry i sierści zwierząt. W każdym z wymienionych przypadków pojawia się trudność z dokładnym określeniem funkcji, którą mogły one pełnić. Dzieje się tak przede wszystkim ze względu na ich wymiary, które często nie przekraczają kilku cm² bądź też w ogóle nie są czytelne, a także z powodu ich złego albo bardzo złego stanu zachowania. Tylko w 4 przypadkach (tabela 3) określić można surowiec, z którego zostały wykonane, czy też ich kolor (w 3 przypadkach). Najczęściej jednak dostępne są informacje na temat splotu (w 10 przypadkach), gęstości ściegu (w 8 przypadkach), odmiany skrętu nici (w 14 przypadkach) i ich grubości (w 13 przypadkach).

Jednocześnie należy zaznaczyć, że w rozdziale tym została uwzględniona tylko część znalezisk tekstylnych znanych ze stanowisk z okresu rzymskiego, gdyż wiele z nich do dziś nie doczekało się publikacji i oprócz drobnych wzmianek w literaturze, nie udało się zebrać szerszych informacji na ich temat. Problem ten dotknął przede wszystkim fragmentów tkanin pochodzących z największego cmentarzyska Swebów-Markomanów – Třebusic, okr. Kladno, gdzie zachowały się one na wielu przedmiotach, a także w postaci resztek sakiewek (K. Urbanová 2008, s. 64). Ponadto odciski tekstyliów odkryto na ceramice, pochodzącej z osady na stanowisku Křižanovice, okr. Vyškov (I. Peškař 1988, s. 130–139).

Trzeba również dodać, że część materiałów przedstawionych w tej pracy nie pełniła funkcji odzieży. Płótno wykorzystywane było zapewne również do wyrobu worków, sakiewek, czy innych opakowań, w których chowano różne przedmioty. Tak można tłumaczyć obecność tekstyliów lub ich odcisków na przedmiotach użytkowych, takich jak ceramika.

Przed omówieniem wyrobów tekstylnych warto jeszcze zaznaczyć, że najlepszy wpływ na dobry stan ich zachowania

w czasie depozycji ma środowisko wilgotne (bagna, torfowiska). Konserwacji tkanin i innej materii organicznej sprzyja również obecność garbnika, drewna dębowego oraz tlenków metali. Ponadto badania wykazały, że wyroby wełniane zachowują się lepiej niż roślinne ze względu na znajdującą się w ich włóknach keratynę, która nie ulega zniszczeniu pod wpływem działania kwasów humusowych (J. Maik 1977, s. 77). Wiemy też, że włókiennictwo w okresie rzymskim stało na wysokim poziomie, objawiającym się wykorzystywaniem dobrych surowców i nowymi technikami tkackimi, z czym wiąże się wysoka jakość gotowych produktów (J. Maik 1977, s. 79).

Zły stan zachowania znalezisk tekstylnych z terenów ujętych w pracy oraz ich ślady w postaci odcisków w glinie lub na metalu nie pozwalają na dokładne określenie surowców, z których zostały one wykonane (tabela 3). Udało się to ustalić tylko w przypadku dwóch fragmentów tkanin, znajdujących się na przedmiotach metalowych, które pochodzą z księżęcego grobu w Mušov, okr. Brzeclav. Pierwszym z nich jest kawałek cienkiego płótna na ostrodze zdobionej złotą patyną. Ze względu na najlepszy stan poddano go badaniom, które wykazały, że został wykonany z lnu. Inny wynik przyniosła analiza tkaniny zachowanej na nożu, którą sklasyfikowano jako wełnę (M. Kostelníková 2002, s. 485, 486). W dwóch kolejnych przypadkach, odkrytych na brązowym wiadrze ze stanowiska Řepov, okr. Mladá Boleslav, mamy natomiast do czynienia z prawdopodobnym rozpoznaniem surowca. Fragment delikatnej tkaniny o pochodzeniu roślinnym określono jako len. Drugi przypadek natomiast, reprezentowany przez pojedyncze, poskręcane nici, okazał się dużym zaskoczeniem dla badaczy, gdyż oprócz włókien lnianych najpewniej zidentyfikowano na nim jedwab (H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 107–108).

Duży problem sprawia także określenie kolorystyki omawianych tekstyliów (tabela 3). Z sześciu fragmentów, których stan pozwolił na wykonanie tego typu prób, tylko trzy ukazały prawdziwe barwy, natomiast wyniki pozostałych uznano za przeobrażone w czasie zalegania w ziemi. W tych pierwszych trzech przypadkach, pochodzących z wiadra z Řepova, okr. Mladá Boleslav, kolory utrzymane były od szaro-zielonych do brązowo-zielonych (H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 107–110). Kolejne trzy, znane z cmentarzyska birtualnego na stanowisku Velké Přílepy, okr. Praha – západ, oznaczone ryzykiem błędu, ukazały rdzawo-brązowe odcienie, poddane częściowej korozji (H. Březinová 2000, s. 221).

Więcej danych można natomiast uzyskać na temat struktury stosowanej przędzy oraz rodzaju splotu. Najlepiej pod tym względem jest rozpoznana odmiana skrętu nici, gdzie spośród szesnastu branych pod uwagę przypadków, aż w czternastu informacja ta jest czytelna. Należy tu jednak rozróżnić pojedyncze nici od systemów. Te pierwsze bowiem pojawiły się czterokrotnie. Dwa razy wśród znalezisk z grobu księżęcego z Mušova, okr. Brzeclav, ustalono, że posiadały one skręt Z, natomiast w dwóch pozostałych przykładach (Mušov, okr. Brzeclav; Řepov, okr. Mladá Boleslav) zauważono zarówno skręt Z, jak i S. Warto dodać, że w przypadku Mušova włókna o skręcie Z były cieńsze (M. Kostelníková 2002, s. 486; H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 107). Pośród pozostałych dziesięciu znalezisk tekstyliów, tylko trzykrotnie cały system (czyli zarówno wątek, jak i osnowa) posiadał jednokierunkowy skręt (Z) – dwa razy w grobie z Mušova i raz na wiadrze

Tabela 3

Zestawienie znalezisk tekstylnych pochodzących ze stanowisk markomańskich ze starszego okresu rzymskiego

Legenda: l – len; j – jedwab; w – wełna; W – wątek; O – osnowa

Tabelle 3

Zusammenstellung der Textilfunde aus den Markomannen - Fundstellen aus der älteren römischen Keiserzeit

Bezeichnungen: l – Leinen; j – Seide; w – Wolle; W – Schussfaden; O – Kettfaden

	surowiec i kolor			rozmiar [mm]	splot	gęstość [nici/cm]		skręt nici		liczba skrętów na 10 mm	grubość nici [mm]	
	l	j	w			W	O	W	O		W	O
odcisk w glinie	—			—	skośny (jodełka)	—		—		—	—	
odcisk w metalu	—			—	—	18	21	Z	S	—	—	
	—			—	płócienny	—		S i Z		—	0,4 (współczesna)	
	rdzawo-brązowy (współczesny)					—		S i Z		—	0,4	
	—			—	płócienny	7		S i Z		—	0,4	
	rdzawo-brązowy (współczesny)			—		7		S i Z		—	0,4	
	—			7×8	płócienny	6		S i Z		—	0,4–0,6	
rdzawo-brązowy (współczesny)			6			S i Z		—	0,4–0,6			
fragment tkaniny na metal	+	—	—	10×10	—	11–12		Z		—	0,5–0,7	0,3–0,5
	—	—	+	20×15	skośny	16	32	S	Z	—	0,2–0,25	
	—			25×20	płócienny żebrowany	80 (78)	20 (24)	Z		—	0,3–0,4	0,3
	+	(?)	—	150×250	płócienny	20 i 18		Z		—	0,3–0,4 i 0,5	
	zielono-szary, miejscami jasno brązowo-zielony					20 i 18		Z		—	0,3–0,4 i 0,5	
	—			103×25	skośny	9	18–19	S	Z	—	1,2 (całkowita), 0,6 (pojedyncza nić)	
	jasno szaro-zielony					9	18–19	S	Z	—	1,2 (całkowita), 0,6 (pojedyncza nić)	
	—			80×19	tabliczkowy	—		—		—	— (2 nici miały 1,5 i 2 mm)	
nici na metal	—			28×18	—	—		Z (?)		—	0,4	
	—			—	—	—		Z – cieńsze, S – grubsze		8	0,25–0,5	
	+	(?)	+	150×250	—	—		2 Z/S		—	1 (całkowita), 0,5 (pojedyncza nić)	
	brązowo-zielony					—		2 Z/S		—	1 (całkowita), 0,5 (pojedyncza nić)	
fragment tkaniny i nici na metal	—			—	drobny skośny	—		S	Z	—	0,5	
nici	—			—	—	—		Z		—	—	

z Řepova (M. Kostelníková 2002, s. 486; H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 108). Kolejnych siedem fragmentów tkanin charakteryzowało się innymi kierunkami skrętu nici w systemie. W trzech przypadkach (2 z Mušova, 1 z Řepova) wątek miał skręt S, a osnowa skręt Z, natomiast tylko jeden raz w grobie z Mušova było odwrotnie (M. Kostelníková 2002, s. 485–486; H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 109). Ostatnie trzy pozostałości tekstyliów pochodziły z grobu 3/99

z cmentarzyska Velké Přílepy, okr. Praha – západ, i posiadały zróżnicowany system, jednakże stan ich zachowania nie pozwolił na określenie, które nici były wątkiem, a które osnową (H. Březinová 2000, s. 221).

Kolejnym dobrze rozpoznany zagadnieniem jest grubość włókien w omawianych tekstyliach. Udało się ją określić w trzynastu przypadkach, jednakże w jednym z nich (Řepov) do pomiaru danych nadawały się tylko dwie spośród wielu

nici (H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 110). Najczęściej nici swoją grubością nie przekraczały 0,5 mm, przy czym najcieńsze miały 0,2–0,25 i pochodziły z grobu z Mušova (M. Kostelníková 2002, s. 486). Występowanie najgrubszych włókien stwierdzono z kolei na wiadrze z Řepova, gdzie miały one najczęściej od 0,5 do 2 mm (H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 107–110). Ponadto warto zauważyć, że w trzech przypadkach (2 z Mušova, 1 z Řepova) udało się rozróżnić grubość nici w systemach, co wykazało, że osnowy bywały cieńsze od wątków (M. Kostelníková 2002, s. 485–486; H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 108). Zabieg ten miał zapewne na celu stworzenie tkaniny o tak zwanym splocie rypсовym, czyli posiadającym prążkowaną strukturę (J. Kamrowski 1994, s. 7).

Wśród omawianych tkanin aż dla dziesięciu z dwunastu – wyłączając czterokrotne występowanie pojedynczych nici, udało się określić rodzaj splotu. Pięciokrotnie został zatem zidentyfikowany splot płócienny (w tym w jednym przypadku wspominana już odmiana rypsova) i czterokrotnie splot skośny. Ten ostatni w kontekście znaleziska odcisku tkaniny w glinie na osadzie Křižanovice, okr. Vyškov, został oznaczony jako odmiana jodełkowa (I. Peškař 1988, s. 130–139). Godnym uwagi jest fakt, że ostatni fragment tekstylny wykazał splot wykonany na krosienkach tabliczkowych, co wskazuje na zastosowanie w stroju krajki. Odkrycie to pochodzi z wiadra z Řepova (H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 110).

Ostatnim poruszonym w tej części zagadnieniem jest gęstość płótna w przeliczeniu na ilość nici mieszczących się w 10 mm. Dane te w dużej mierze są zależne od grubości włókien w wątku i osnowie, a także od stopnia spójności tkaniny. Wśród omawianych tekstyliów dla ośmiu z nich udało się odczytać te informacje. Najradsze tkaniny pochodzą z grobu nr 3/99 z cmentarzyska Velké Přílepy, okr. Praha – západ, gdzie na 10 mm przypada zaledwie 6–7 nici (H. Březinová 2000, s. 221). Największą natomiast gęstością, bo wynoszącą od 78 do 80 nici na 10 mm wątku i od 20 do 24 nici na 10 mm osnowy, cechuje się fragment odkryty na żelaznym przedmiocie nr B7 w grobie książęcym z Mušova, posiadający wspomniany już splot rypsovy (M. Kostelníková 2002, s. 486). Odwołując się do wcześniejszych rozważań na temat używanych splotów warto zwrócić uwagę na trzy inne fragmenty, wśród których również zaobserwowano duże zróżnicowanie zagęszczenia (1 z Mušova i 1 z Řepova), co może świadczyć o dużej popularności tkanin o prążkowanej strukturze (M. Kostelníková 2002, s. 486; H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 109).

Podsumowując i uogólniając dotychczasowe ustalenia należy stwierdzić, że ludność zamieszkująca w okresie rzymskim omawiane terytorium w swoim stroju najczęściej wykorzystywała surowce wełniane i lniane, nie wyłączając możliwości sprowadzania jedwabiu. Kolorystyka ubrań utrzymywana była w tonach brązowych, zielonych i szarych, czyli najprostszych do uzyskania poprzez farbowanie barwnikami naturalnymi (patrz: rozdział 7). Używana przędza była cienka i nawet, gdy była skręcana po kilka włókien w jedną nić, dawała grubość wynoszącą od 1 do 2 mm. Popularnym rozwiązaniem było stosowanie różnej grubości nici w wątku niż w osnowie, dzięki czemu uzyskiwano efekt prążkowanej tkaniny. Wśród splotów dominowały płóciennie i skośne – oba w różnych wariantach. Ponadto w źródłach zadokumentowany jest fakt używania krosienek tabliczkowych.

2.3. ELEMENTY STROJU W ŹRÓDŁACH ARCHEOLOGICZNYCH

Niniejsza praca opiera się przede wszystkim na materiałach archeologicznych pochodzących z zespołów grobowych. Istotnym elementem w rekonstrukcji stroju ludności pradziejowej, czy wręcz nawet determinującym w znacznym stopniu możliwości poznawcze w tej kwestii, jest zastosowanie u analizowanego ludu obrządek pogrzebowy. Z tego powodu warto scharakteryzować pokrótce to zagadnienie.

2.3.1. Stan bazy źródłowej

Swebowie, zamieszkujący w starszym okresie rzymskim omawiane tereny, nie korzystali z istniejących wcześniej lateńskich cmentarzysk, lecz swoje nekropole zakładali od nowa. Działo się tak zapewne dlatego, że obrządek pogrzebowy obowiązujący w późnym okresie lateńskim nie pozostawił po sobie żadnych uchwytynych śladów (V. Salač 2008, s. 90).

Początki powstania większości cmentarzysk ludności webbskiej datuje się na fazę A okresu rzymskiego. Wyjątkiem jest jednak cmentarzysko odkryte na stanowisku Dobřichov-Piřhora (okr. Kolín, Středočeský kraj), które zostało założone dopiero w fazie B1 (E. Droberjar 1999b, s. 34).

Zmarli grzebani byli zazwyczaj na wyniesionych terenach (pagórkach), często w okolicy osad, jak to miało miejsce na przykład na stanowisku w Stehelčevie (okr. Kladno, Středočeský kraj). Można również uważać, że w niektórych przypadkach jedno cmentarzysko było współdzielone przez mieszkańców kilku osad (na przykład Třebusice, okr. Kladno, Středočeský kraj). Wewnętrzny układ cmentarzysk nie jest dobrze poznany, gdyż albo nie są one całkowicie przebadane, albo ich plan nie jest dostępny (K. Motyková 2006, s. 152; V. Salač 2008, s. 91, 92).

Dominującą formą obrządku pogrzebowego Swebów – Markomanów było **ciałopalenie**, wywiedzione z terenów środkowych Niemiec, zajętych wówczas przez kulturę Großmstedt (V. Salač (red.) 2008, s. 90). Według relacji zamieszczonej przez Tacytę w „Germanii”, ciała spalano na stosie, natomiast w odróżnieniu od Rzymian, Germanie *nie gromadzą na nim ani szat, ani wonności, a każdemu do ognia wkładają jego własną broń* (G 27). Stwierdzenie to miało zapewne przeciwstawić skromny, germański rytuał chowania zmarłych z wystawnością rzymskiego pochówku (J. Kolendo 2008, s. 136). Temat miejsc, w których następowało spalanie ciał jest natomiast w literaturze często pomijany. Powodem tego może być niski stopień atrakcyjności takiego odkrycia bądź też problemy z jego identyfikacją. Nie można bowiem wykluczyć, że kremacje odbywały się także poza terenem cmentarzyska (B. Jóźefów 2009, s. 543).

Groby ciałopalne dzieli się na dwa typy: popielnicowe (gdy po spaleniu szczątki razem z wyposażeniem grobowym składano do naczynia, zwanego popielnicą lub urną i zakopywano w ziemi) oraz jamowe (kiedy przepalone szczątki z darami umieszczano w wykopanej w ziemi, niewielkiej jamie). Częściej występowała pierwsza z wymienionych forma pochówku (R. Pleiner, A. Rybová (i in.) 1978, s. 689; V. Podborský 1993, s. 430).

Wśród markomańskich cmentarzysk ze starszego okresu rzymskiego można wyróżnić kilka typów, w zależności od ilości grobów na nich odkrytych.

Największą, centralną nekropolią markomańską są Třebusice (okr. Kladno, Středočeský kraj), gdzie odkopano prawie tysiąc ciałopalnych (popielnicowych i jamowych) grobów z okresu rzymskiego, przy czym większość z nich jest datowana na I–II wiek naszej ery. Oprócz Markomanów zidentyfikowano tam pochówki przedstawicieli kultury wielbarskiej czy Germanów nadłabskich (E. Droberjar 2002, s. 342–344).

Kolejną kategorię stanowią cmentarzyska, na których zidentyfikowano ponad 100 grobów. Na terenach Czech były to Tišice, okr. Mělník, Středočeský kraj, gdzie odkryto 103 groby (w tym 69 jamowych) oraz Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín, Středočeský kraj, gdzie udało się zidentyfikować 160 zespołów grobowych. Ponadto w Tišicach zauważono nową formę grobu, a mianowicie pochówki w dużych, prostokątnych lub okrągłych jamach, którym czasem towarzyszyły popielnice (E. Droberjar 1999b, s. 32; K. Šneidrová 1957, s. 82, 83, 90–95).

Trzecia kategoria to nekropole średniej wielkości, takie jak Lužec nad Vltavou, okr. Mělník, Středočeský kraj, z 46 grobami ciałopalnymi, datowanymi od fazy B1a do początku fazy C1 (O. Kytlicová 1970, s. 291), czy Tvršice (okr. Louny, Ústecký kraj), gdzie odkryto 31 pochówków popielnicowych i jamowych z pierwszej połowy I wieku naszej ery (K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 135). Z terenu Moraw cmentarzysko tego typu znamy ze stanowiska Velké Hostěradky (okr. Břeclav, Jihomoravský kraj), skąd pochodzi 59 grobów, datowanych od fazy B2b do końca okresu rzymskiego (I. Peškař, K. Ludikovský 1978, s. 6).

Ostatnia kategoria wyróżniana w starszym okresie rzymskim to małe cmentarzyska liczące do kilkunastu grobów. Występują one najczęściej, a w Czechach przykładem takiej nekropoli są Vrbice (okr. Rakovník, Středočeský kraj) z fazy B1 (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 66–67).

Interesującym zagadnieniem w obrzędzie pogrzebowym Markomanów są odkrycia kilkudziesięciu **grobów szkieletowych** ze starszego okresu rzymskiego (V. Salač 2008, s. 93). Początkowo wszystkie były wiązane z typem Lubieszowo, jednakże pogląd ten został odrzucony. Na omawianych terenach o pojawieniu się wspomnianego horyzontu można bowiem mówić dopiero na przełomie faz B1b/B2a, przy czym najstarsze pochówki inhumowane pochodzą już z fazy A (E. Droberjar 2006, s. 650; V. Podborský 1993, s. 430).

Najczęściej groby szkieletowe spotyka się poza obszarami cmentarzysk ciałopalnych bądź też (w pojedynczych przypadkach) na ich obrzeżach, jak to miało miejsce na stanowisku Tvršice, okr. Louny, Ústecký kraj (R. Pleiner, A. Rybová (i in.) 1978, s. 689). Zazwyczaj występują one pojedynczo (Poplze, okr. Litoměřice, Ústecký kraj) lub w skupiskach dwóch (Tvršice, stanowisko 1, okr. Louny, Ústecký kraj), trzech (Nehvizdy, okr. Praha – východ, kraj Praha) czy czterech (Praha-Bubeneč, Praha 6, kraj Praha) grobów (J. Břen 1953, s. 526; K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 116; B. Novotný 1949, s. 52–54; 1955, s. 229, 254; E. Droberjar 2006, s. 650; M. Zápotocký 1969, s. 194–195). Istotny jest również fakt, że na żadnym z największych markomańskich cmentarzysk (Třebusice, okr. Kladno, Středočeský kraj; Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín, Středočeský kraj; Tišice, okr. Mělník, Středočeský kraj) nie został odkryty ani jeden pochówek szkieletowy ze starszego okresu rzymskiego (E. Droberjar 2006, s. 650).

Zmarli chowani byli na wznak, a ręce układano wzdłuż tułowia bądź krzyżowano na piersiach. Jamy, do których skła-

dano ciała, były różnej wielkości i głębokości, a w 1/3 przypadków w czasie eksploracji natrafiono na ślady obstawy kamienniej (E. Droberjar 2002, s. 137; R. Pleiner, A. Rybová (i in.) 1978, s. 689).

Kwestią przynależności kulturowej zmarłych pochowanych w obrzędzie szkieletowym zajął się J. Břen (1953, s. 516), który wskazał na dwie możliwości. Według pierwszej z nich grzebani w ten sposób mogli być współplemieńcy, którzy za życia wyróżnili się w grupie i zasłużyli na inną formę pochówku. Dodatkowym argumentem ku temu miało być bogatsze wyposażenie tych grobów w porównaniu z pochówkami ciałopalnymi. Różnic tych nie wykazały jednak późniejsze badania i obserwacje (R. Pleiner, A. Rybová (i in.) 1978, s. 689). Druga hipoteza mówi natomiast, że kremacji nie poddawano zmarłych obcych, którymi mogli być posłańcy, handlarze, czy przedstawiciele ostatnich Celtów (J. Břen 1953, s. 516).

Próby wyjaśnienia zjawiska występowania grobów szkieletowych w kręgu markomańskim podjął się również R. Köhler (1975, s. 61) według którego miały one mieć kultowy charakter. Nie można tego jednak potwierdzić, gdyż nie ma dowodów na zapoczątkowanie jakiejkolwiek zmiany w obrzędowości wśród Germanów w czasach Marboda (E. Krekovič 1996, s. 35).

Trudno także przyznać rację J. Lichardusowi (1984, s. 71), według którego zwyczaj inhumacji został przejęty nie tylko od Celtów, ale i od Rzymian, na co miały wskazywać między innymi znaleziska importów rzymskich w zespołach grobowych.

Kolejną hipotezę na temat pochodzenia grobów szkieletowych, jedynie w fazie B2, przytoczyli E. Droberjar i I. Vojtěchovská (2000, s. 218), według których mogły one należeć do zmarłych przedstawicieli plemion żyjących na terenach nad środkową Łabą. Świadczyć o tym może, oprócz obrzędu szkieletowego, składanie do grobów dwóch fibul, zwłaszcza germańskich, kolankowatych. Przykłady takich pochówków pochodzą między innymi ze stanowisk Velké Přílepy (okr. Praha – západ, Středočeský kraj) oraz Řepov (okr. Mladá Boleslav, Středočeský kraj).

Możliwym jest również, że wybór szkieletowego rytuału pogrzebowego nie zależał od socjalnej pozycji zmarłego przed śmiercią, ale wskazywał na możliwość uzyskania przez niego nowej „tożsamości” w życiu pośmiertnym. Tak wyróżnione mogły być zatem osoby zmarłe przedwcześnie na przykład w wyniku choroby, tragedii, czy innych niewyjaśnionych i niezrozumiałych okoliczności (E. Krekovič 1996, s. 35).

Jak już wspomniano, wyposażenie grobów szkieletowych i ciałopalnych nie różniło się bardzo od siebie. W jednym i drugim przypadku występowały bowiem pochówki klasyfikowane jako biedne i bogate (R. Pleiner, A. Rybová (i in.) 1978, s. 689). W związku z tymi argumentami nie można zatem mówić o szczególnej, elitarnej pozycji zmarłych poddawanych inhumacji. Jedyną zaobserwowaną różnicą w tym przypadku był brak broni oraz większe ilości naczyń ceramicznych i importów rzymskich (E. Krekovič 1996, s. 34). Najczęstszymi przedmiotami, składanymi zmarłym w darze, były elementy stroju, narzędzia, naczynia i inne przedmioty codziennego użytku.

Podsumowując rozważania na temat obrzędu pogrzebowego warto również zaznaczyć, że z terenów Moraw znane są dwa cmentarzyska o **birytualnym charakterze**, a mianowicie Velatice (okr. Brno – venkov, Jihomoravský kraj) oraz Mikulov (okr. Břeclav, Jihomoravský kraj). Jednakże i w tych przypadkach nie można mówić o zdecydowanych różnicach

między wyposażeniem grobów ciała palnych i szkieletowych (E. Droberjar 2002, s. 251).

Źródła archeologiczne, których dostarczyły materiały pochodzące ze swebskich cmentarzysk z omawianego terytorium, pozwoliły na wydzielenie wśród nich pięciu grup zabytków, definiowanych jako części stroju. Zostaną one omówione w następnej części tego rozdziału przede wszystkim w kontekście ogólnej ich charakterystyki oraz nakreślenia dyferencji każdej z grup w poszczególnych fazach omawianego okresu. Ostatnia część z kolei przedstawi zestawy przedmiotów typowe dla przedstawicieli obu płci, by na tej podstawie móc określić wygląd stroju pogrzebowego kobiet, mężczyzn i dzieci.

2.3.2. Opis elementów stroju z zespołów grobowych

2.3.2.1. Fibule

Wśród zebranych elementów stroju, występujących w pochówkach Swenów – Markomanów ze starszego okresu rzymskiego w katalogu znalazły się 404 zapinki w tym – w niektórych przypadkach – ich fragmenty, pozwalające na wyróżnienie ich jako kolejnych zapinek. Wśród nich znalazły się zarówno przykłady germańskiej produkcji, które zostaną omówione jako pierwsze, jak i produkty norycko-panońskie oraz importy z prowincji rzymskich (E. Droberjar 2006, s. 617–623).

Najstarszą grupą zabytków tego typu, posiadającą germańskie pochodzenie są **fibule lateńskie**, datowane głównie od okresu A3 do B1b. Najczęściej występują one jako typ Almgren 2 (O. Almgren 1923, s. 7–10; taf. I), znany między innymi z grobu nr 71 w Tišicach, okr. Mělník (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 372, 388–390; tabl. V: 3), a także jako jego odmiany: 2aI, odkryta w grobie nr 30 na cmentarzysku Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 77, 234–235; tabl. III: 2) oraz 2aII, reprezentowana na przykład przez dwie fibule znalezione w kobiecym grobie szkieletowym na stanowisku 1 w Poplze „Viničky”, okr. Litoměřice (M. Zápotocký 1969, s. 194–195; tabl. V: 1).

Stosunkowo dużą grupę stanowią również germańskie fibule późnolateńskie, ujęte w typologii J. Kostrzewskiego (1919). Wśród nich w omawianym zbiorze znalazły się typy: M (z odmianą M-b) oraz N (z odmianami N-a, N-b i N-c), przy czym najczęściej odnotowano obecność zapinek odmiany N-a (pochówek dziecka w grobie nr 82 na cmentarzysku w Tišicach, okr. Mělník; K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 379–380, 388–390; tabl. IV: 5) i N-c (grób nr I w Strakach, okr. Nymburk; J. Břen 1953, s. 521–522; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 59; E. Droberjar 2002, s. 315; tabl. IV: 2).

W zbiorze tym znajdują się również dwa wyjątki, wykraczające poza przyjęte dla tego typu fibul ramy czasowe. Pierwszym z nich jest grób nr 49 ze stanowiska 1 z Tišic, okr. Mělník, w którym znajdowała się silnie skorodowana żelazna zapinka o środkowolateńskiej konstrukcji z odgiętą nóżką, dotykającą górnej części kabłąka, datowana na fazę A2 i określona jako typ D w klasyfikacji Kostrzewskiego (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 360, 388; tabl. V: 5). Drugi przypadek dotyczy grobu nr 131 na cmentarzysku w Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín, gdzie odkryto fibulę typu Kostrzewski M-b lub N-b (datowaną na fazę A3) obok fibuli oczkowatej o nieokreślonym typie i fibuli trąbkowatej typu Almgren 77, co datuje całe znalezisko na fazę B2b (E. Droberjar 1999b, s. 79–81, 259).

Kolejnym omawianym zbiorem są germańskie **fibule kapturkowate** (O. Almgren 1923, s. 11–20; taf. II), występujące głównie w fazie B1. Wśród nich charakterystyczna jest obecność zapinek z 1 serii – typu Almgren 24 i z 2. serii (zachodniej) – typu Almgren 26 w literaturze czeskiej określanymi jako *fibule „vendické”* (B. Novotný 1949, s. 52–54; 1955, s. 244–250).

Dwie fibule typu Almgren 24 zostały odkryte w męskim, bogatym grobie szkieletowym nr 4 na stanowisku 1 w Praha-Bubeneč, Praha 6 (J. Břen 1953, s. 522–523; B. Novotný 1949, s. 52–54; 1955, s. 244–250; tabl. I: 5). Typ 26, który posiada dłuższą chronologię – sięgającą fazy B2b, został z kolei zidentyfikowany w dwóch egzemplarzach w kobiecym pochówku jamowym w miejscowości Vracov, okr. Hodonín (J. Tejral 1970, s. 114, 116, 118, 146–147, 170–171; tabl. III: 4).

Z pojedynczych zespołów grobowych znane są również znaleziska fibul kapturkowatych typu Almgren 23, datowanych na fazę B1 (Lukavec, okr. Litoměřice; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 33; E. Droberjar 2002, s. 162; tabl. I: 3) oraz typu Almgren 29/30 z fazy B2b (Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín, grób 137; E. Droberjar 1999b, s. 82–84, 261).

Charakterystycznymi w zespołach markomańskich z wczesnego okresu rzymskiego są natomiast **fibule oczkowate** (O. Almgren 1923, s. 21–33; taf. III). Horyzont ich występowania dotyczy przede wszystkim fazy B1b, jednakże w inwentarzach grobowych pojawiają się one już od początku stopnia B1. Wśród nich najczęściej rejestrowany jest typ Almgren 45, znany między innymi ze znaleziska trzech takich zapinek w grobie nr 16 w Tišicach, okr. Mělník (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 348, 396–398; tabl. I: 1). Podobna jest skala znalezisk odmiany tej fibuli, a mianowicie podtypu Almgren 45b. Najlepszym tego przykładem jest obecność osiemnastu egzemplarzy tych zapinek w dziesięciu grobach na cmentarzysku Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín (groby nr II, 6, 9, 13, 14, 54, 66, 94, 116, 121; E. Droberjar 1999b; tabl. II: 1). Ponadto wariant ten został odkryty również w grobie szkieletowym nr II na stanowisku Nehvizdy, okr. Praha – východ (J. Břen 1953, s. 526; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 36).

Dość duży procent wśród fibul oczkowatych zajmują również znaleziska typów Almgren 46 i 49. Pierwszy z tych typów spotykany był głównie na cmentarzysku w Tišicach, okr. Mělník (groby 39, 54, 65, 68, 81; K. Motyková-Šneidrová 1963b; tabl. I: 4), drugi natomiast znany między innymi z odkrycia w grobie nr I we Vruticach, okr. Litoměřice (M. Zápotocký 1969, s. 198–199; E. Droberjar 2002, s. 371; tabl. II: 6). Ponadto w tej grupie fibul znalazł się również typ Almgren 48, którego przykład pochodzi z grobu nr 508 z Třebusic, okr. Kladno (niepublikowane; tabl. I: 6) oraz typ WGA (Westgermanische Augenfibeln – zachodniogermańskie fibule oczkowate) z grobu nr V z cmentarzyska Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 72–73, 220–222; tabl. IV: 6).

Pochodzenie germańskie należy także przypisać **fibulom trąbkowatym**, czyli serii II grupy IV w typologii O. Almgrena (1923, taf. IV), reprezentowanej głównie przez typy 74–76, datowane na fazy B1b i B2a. Przykładem zespołu grobowego, w którym wystąpiła zapinka typu Almgren 74, jest grób nr 6 w Velaticach, okr. Brno – venkov (J. Tejral 1970, s. 114, 116, 118, 122, 124, 128, 146–147, 169–170; tabl. II: 2). Ponadto w zebranych materiałach wystąpił także typ 77 zarejestrowany na cmentarzysku Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín w grobach nr 27, gdzie odkryto 2 egzemplarze tej fibuli (E. Droberjar

1999b, s. 84, 233; tabl. II: 5) oraz 131, datowanym na fazę B2b (E. Droberjar 1999b, s. 84, 259). Interesującymi znaleziskami są również fibule typu Almgren 80 pochodzące z grobów nr XVIII i XXXII w Tvršicach, okr. Louny, datowane na stopień B2, które najczęściej spotyka się na Gotlandii (K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 122, 126).

Kolejny zespół stanowią natomiast **fibule o esowatym kabłąku**, należące do serii 8 grupy V w typologii O. Almgrena i reprezentowane przez typy 121, 122, 124 (1923, s. 58–61; taf. VI: 120–131). Datowane są one przede wszystkim na fazę B2b z możliwymi przesunięciami w kierunku B2/C1. Przykładem tego jest znalezisko dwóch zapinek typu Almgren 124 w męskim grobie nr 2 na cmentarzysku w Šitbořicach, okr. Břeclav (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, s. 104; tabl. II: 3).

Z tej samej serii 8 grupy V pochodzą również znaleziska **fibul z walcowatymi główkami** i tak zwanymi „**jaskółczy-mi ogonami**”, posiadające długą chronologię, sięgającą od fazy B2a, przez B2/C1 do C1a (O. Almgren 1923, s. 58–61; taf. VI: 120–131). Wśród zebranych materiałów znalazły się typy Almgren 127–129, a także wiele przypadków tej odmiany zapinek, których nie udało się dokładnie sklasyfikować. Zespół ten może być zatem reprezentowany przez znalezisko fibuli typu Almgren 128 w pochówku dorosłej kobiety w grobie nr 45 na cmentarzysku Lužec nad Vltavou, okr. Mělník (O. Kytlicová 1970, s. 294, 296, 320, 326, 328; tabl. V: 6).

Ostatnią grupą omawianych zabytków, posiadającą germańskie pochodzenie, są charakterystyczne dla zespołów markomańskich ze stopnia B2 **fibule kolankowate**, przez O. Almgrena (1923, s. 62–64; taf. VI: 138–147) ujęte jako seria 9 grupy V. Pośród nich w pracy zidentyfikowano przede wszystkim obecność typów 138, 141, 142 (tabl. III: 3, 5, 6). Zapinki te pojawiły się między innymi na czeskich cmentarzyskach w Lužcu nad Vltavou, okr. Mělník w grobach nr 42, 78, 85, 92 (O. Kytlicová 1970, s. 294, 300–302, 304, 324–326), w Stehelčevsi, okr. Kladno w grobach nr G5, U7 (K. Motyková 1981, s. 361, 403–405) oraz w jednym przypadku w morawskich Šitbořicach, okr. Břeclav w grobie nr 14 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, s. 115, 116). Interesujące znalezisko pochodzi także z grobu szkieletowego nr 3/99 z cmentarzyska birtualnego Velké Přílepy, okr. Praha – západ. Pochowano w nim bowiem młodą kobietę, na której obojczykach odkryto dwie fibule typu Almgren 144 (tabl. I: 2). Niezwykłości dodaje im fakt, że zachowały się na nich odciski tkanin, w które ubrano zmarłą (E. Droberjar, I. Vojtěchovská 2000, s. 211–225).

Interesującymi są także odkrycia fibul oczkowatych typu **Almgren A** (tabl. III: 7), datowanych na fazę B1a i **Kalkriese** (tabl. IV: 4), najczęściej występujących w fazie B1b. Pierwsze z nich pochodzi wyłącznie z grobu nr I na stanowisku Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 67–69, 213–214). Drugi typ natomiast został zarejestrowany na tym samym cmentarzysku w trzech przypadkach – w grobach nr 13, 94 i 149 (E. Droberjar 1999b, s. 71–72, 229, 250–251, 264–265).

Zanim nastąpi omówienie znalezisk fibul importowanych warto również wspomnieć, że w przypadku niektórych zapinek trudno jednoznacznie wskazać na ich proveniencję. Dotyczy to głównie typów Almgren 2b, 22a – wariant Třebusice, 54 oraz Vippachedelhausen. Uważa się, bowiem, iż są to albo wyroby rzymskie, albo produkty stworzone na omawianych terenach w czasach państwa Marboda rękoma rzymskich rzemieślników. Tę drugą hipotezę zdaje się potwierdzać fakt, iż

zabytki te datowane są głównie na fazę B1a (E. Droberjar 2002, s. 305).

Fibulę typu **Almgren 2b** (tab: VI: 1), cechującą się silnym profilowaniem kabłąka i ażurową pochewką, odkryto między innymi w inwentarzu grobu nr U3 na cmentarzysku ciałopalnym w Stehelčevsi, okr. Kladno (K. Motyková 1981, s. 352, 355, 399; E. Droberjar 2006, s. 689). Ponadto w przypadku grobu popielnicowego nr 3 w Hrdly, okr. Litoměřice, zauważono, że wyroby te posiadają wiele podobieństw do typu Kostrzewski O (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 20; E. Droberjar 2002, s. 86).

Znalezisko nadreńskiej zapinki typu **Almgren 22a – wariantu Třebusice** (tabl. VI: 5) pochodzi z kolei z grobu nr III na cmentarzysku Kostomlaty nad Labem, okr. Nymburk (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 24–25; Droberjar E. 2002, s. 136).

Wczesne formy fibul oczkowatych typu **Almgren 54** występowały natomiast w pochówkach markomańskich w postaci wariantów: 54a i 54b (tabl. VI: 3, 5). Jako przykład może tu posłużyć obecność dwóch egzemplarzy wariantu 54a w grobie szkieletowym nr 4/1902 w Býčkovicach, okr. Litoměřice (J. Michálek 1999, s. 33).

Wśród materiałów ujętych w pracy znalazł się również jeden przypadek odkrycia zapinki typu **Vippachedelhausen**, które miało miejsce przy eksploracji grobu nr 57 na cmentarzysku Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 82, 242–243; tabl. VI: 2).

Następnym zespołem zabytków, zebranych w tej pracy, są **fibule prowincjonalnorzymskie**. Najstarsze z nich, datowane od fazy A do B1b, znalazły swoje miejsce w **grupie I klasyfikacji O. Almgrena** (1923, taf. I: 15, 16, 19–22). Najczęściej spotykanym w swebskich grobach w tym okresie na omawianym terytorium jest pochodzący z terenów nadreńskich typ Almgren 19a o silnie profilowanych kabłąkach opracowane i podzielone na warianty 19aI i 19aII (tabl. VII: 1, 3; VIII: 4) przez Th. Völlinga (1994, s. 207–216, Abb. 28–29). Pierwszy z wariantów znany jest między innymi ze znaleziska dwóch zapinek w popielnicowym grobie z Duchcova, okr. Teplice (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 18; E. Droberjar 2002, s. 66). Odmiana 19aII, charakteryzująca się ażurową pochewką, odkryta została natomiast w grobie szkieletowym w Líbeznicach, okr. Praha – východ (J. Břen 1953, s. 526; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 29). W grupie I Almgrena znalazła się również późnolateńska tak zwana **fibula legionowa**, oznaczona typem 15. Charakteryzuje się ona drucikową konstrukcją oraz krótką pochewką i wśród omawianych materiałów wystąpiła w czterech zespołach grobowych. Jeden z nich to pochówek mężczyzny z grobu popielnicowego nr V na cmentarzysku w Tvršicach, okr. Louny (K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 117–118; tabl. IX: 1).

Wczesną chronologię mają także pojedyncze znaleziska **fibul o zachodnioprowincjonalnorzymskiej proveniencji (galijskich)**, posiadające odnośniki w typologii **M. Feugere** (1985). W materiałach zebranych w pracy zarejestrowano ich występowanie wyłącznie w trzech zespołach grobowych na cmentarzysku Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín. Wśród nich znalazła się datowana na fazę A zapinka typu 13b (tabl. IX: 3), pochodząca z grobu nr 26 z cmentarzyska (E. Droberjar 1999b, s. 139, 232–233). Pozostałe dwa przykłady pojawiały się w fazie B1a. Pierwszy z nich reprezentuje typ 14b2 (tabl. VII: 2) z grobu nr 32 (E. Droberjar 1999b, s. 139, 236), drugi z kolei to typ 19a (tabl. VII: 4), określanym mianem *ostowatego*, odkryty

w dwóch egzemplarzach w męskim grobie nr II (E. Droberjar 1999b, s. 138–139, 214–217). W grobie tym pojawił się również typ 19d (tabl. VII: 5).

Typologię **wczesnych fibul rzymskich** o zawiaskowej konstrukcji, które pojawiły się trzykrotnie w grobach ujętych w pracy, stworzyła także E. Riha (1979). Znaleźiska te datowane są głównie na fazę B1b, choć w przypadku grobu nr G6 na cmentarzysku w Stehelčevsi, okr. Kladno, gdzie pojawił się egzemplarz typu Riha 5.13 (tabl. VIII: 2), chronologia rozciągnięta jest na cały stopień B1 (K. Motyková 1981, s. 361, 399, 402). Z grobu nr 149 na cmentarzysku Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín pochodzi zatem zapinka typu Riha 5.9 (E. Droberjar 1999b, s. 139, 264–265; tabl. VIII: 5), a w pochówku dziecka w wieku Infans III w grobie nr 39 w Tiřicach, okr. Mělník zarejestrowano obecność typu Riha 2.2.1. Ten ostatni przykład bywa również utoęsamiany z typem Almgren 241 (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 354, 398; tabl. VIII: 3).

Wśród omawianych zabytków znalazły się również dwie **fibule rzymskiego pochodzenia**, ujęte w typologii E. Ettlinger (1973), a odkryte na cmentarzysku Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín. Datowane są one na fazę B1a, a spotyka się je najczęściej na terenach dzisiejszej Szwajcarii. Jedna z nich, prezentująca typ Ettlinger 28 (tabl. IX: 2), została odkryta w grobie nr 101 (E. Droberjar 1999b, s. 139, 252–253). Druga natomiast, pochodząca z grobu nr 64, identyfikowana jest jako typ Ettlinger 51, chociaż wykazuje również podobieństwa do typu 35 w typologii W. Jobsta z 1975 roku (E. Droberjar 1999b, s. 244; tabl. VII: 6).

Ostatnią fibulą o prowincjonalnorzymskim pochodzeniu jest egzemplarz typu Langton Down, datowany na stopień B1. W zebranych materiałach pojawił się on w grobie nr G6 na cmentarzysku w Stehelčevsi, okr. Kladno (K. Motyková 1981, s. 361, 399; tabl. VIII: 1).

Szczegółnym zbiorem są **fibule importowane z terenów Noricum i Panonii**. Wśród nich natomiast najliczniejszy zespół stanowią te ujęte w typologii O. Almgrena (1923, s. 34–47; taf. IV) jako seria główna grupy IV. Ich datowanie jest bardzo szerokie (sięga od fazy B1a po B2/C1), dlatego też omówione zostanie w odniesieniu do poszczególnych jednostek.

Najczęściej w grobach uznanych za markomańskie pojawiają się datowane głównie na fazę B1a naddunajskie zapinki typu Almgren 67 z wariantami 67a i 67b (tabl. X: 1, 2, 5), charakteryzujące się podłużnymi otworami w pochwach i guzkami kończącymi nóżkę. Znaleźisko zapinki reprezentującej wariant 67a pochodzi między innymi z grobu popielnicowego z miejscowości Velké Zboř, okr. Nymburk (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 64–65; E. Droberjar 2002, s. 363). Wariant 67b z kolei został zanotowany na przykład w kobiecym grobie popielnicowym, odkrytym w 1929 roku na stanowisku Praha-Modřany, Praha 4 (E. Droberjar 2002, s. 264).

Typ Almgren 68 natomiast wykazuje podobieństwa do poprzednio omówionej fibuli. Różni się jednakże mniejszymi wymiarami, obecnością okrągłych otworów w pochwach oraz mniej wysklepioną główką. Ma również nieco dłuższą chronologię, zamykającą się w ramach między fazą B1b, a B2a. Przykład tej odmiany zarejestrowano w przypadku szkieletowego pochówku kobiety w Vyřkovie, okr. Vyřkov (B. Mikulová 2006, s. 484–487).

Dowodem na wzajemnie bliskie położenie klasyfikacyjne obu rodzajów zapinek jest odkrycie typu mieszanego 67/68

w grobie nr 27 na cmentarzysku Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 141–142, 233; tabl. X: 3).

Wśród omawianych fibul silnie profilowanych mniejszą popularnością cieszyły się typy Almgren 65, 69 i 70. Najstarszym z nich jest typ 69 (tabl. X: 4), posiadający w odręźnieniu od poprzednich pełną pochwę. Datowany jest na fazę B1a, a przypadek jego występowania znany jest z grobu nr 98 w Tiřicach, okr. Mělník (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 386, 394, 396). Ze stopnia B1b pochodzi natomiast znaleźisko zapinki typu 65 (tabl. X: 6), które z kolei pochodzi z grobu nr 1 we Vruticach, okr. Litoměřice (M. Zápotocký 1969, s. 198–199; E. Droberjar 2002, s. 371). Najpóźniejszą fibulą z tej grupy jest typ 70, datowany na fazę B2b. W zebranych materiałach jego przykład znalazł się w grobie nr 75 na cmentarzysku Luřec nad Vltavou, okr. Mělník (O. Kytlicová 1970, s. 300; tabl. XI: 3).

Zapinki o norycko-panońskim pochodzeniu zostały sklasyfikowane przez O. Almgrena (1923, s. 99–105; taf. XI) jako **prowincjonalno-rzymskie** i oznaczone jako typy 236–244 i 246–248. Pośród nich odnotowano obecność trzech typów z wariantami, chronologicznie umiejscowionych głównie w fazie B1a. Najpopularniejszym z nich jest typ Almgren 236 z wariantami 236b i 236c (tabl. XI: 5). Pierwszy z nich, posiadający dwa guzki na kabłąku i ażurową pochwę, wystąpił między innymi w dwóch egzemplarzach w jamowym grobie w Liběřovicach, okr. Louny (E. Droberjar 2002, s. 155). Znaleźiska drugiego z kolei znane są wyłącznie z cmentarzyska Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín, gdzie wystąpiły w czterech zespołach grobowych: VI, 13, 14 i 149 (E. Droberjar 1999b, s. 140–141, 222–224, 229–230, 264–265).

Z trzech grobów natomiast pochodzą znaleźiska fibul typu Almgren 237. W dwóch przypadkach mamy do czynienia z jego czystą formą, czego przykładem jest odkrycie z grobu szkieletowego z miejscowości Lysá nad Labem, okr. Nymburk (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 33; E. Droberjar 2002, s. 165). Trzeci egzemplarz klasyfikowany jest jako odmiana 237c i pochodzi z grobu nr 43 na stanowisku Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 140–141, 238–239; tabl. XI: 2).

Ostatnią zapinkę z tej grupy przypisuje się typowi Almgren 238 (tabl. XII: 1) i stanowiła ona część inwentarza grobu nr 7 w Vrbicach, okr. Rakovník (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 66–67).

Wartymi uwagi są również znaleźiska fibul z wyobrażeniami zwierzęcych głów – w literaturze określanymi jako typ TKF (tabl. XI: 4, XII: 2), datowane na stopień B1 ze wskazaniem na fazę B1a. W zebranych materiałach wystąpiły one w pojedynczych zespołach grobowych w trzech odmianach. Pierwsza z nich – TKF Ia1 pojawiła się w grobie nr 80 na cmentarzysku w Tiřicach, okr. Mělník (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 378). Wariant TKF Ia2 znany jest natomiast z dwóch egzemplarzy pochodzących ze szkieletowego grobu nr I w Strakach, okr. Nymburk (J. Břen 1953, s. 521–522; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 59; E. Droberjar 2002, s. 315), a z kolei fibula TKF Ib1 wystąpiła w grobie nr II na cmentarzysku Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 82–84, 214–217).

Warto również wspomnieć, iż pod koniec omawianego okresu – w fazie B2/C1 zarejestrowano obecność dwóch zapinek tarczowatych. Pierwsza – z tarczką w kształcie rombu z łukowato do środka wygiętymi bokami – została rozpoznana z grobie nr 4 na cmentarzysku w Mistelbach, Bezirk Mistelbach (H. von Mitscha-Märheim 1956, s. 188, 190). Druga

natomiast, której chronologia sięga do końca fazy C1, pochodzi z grobu nr 35 z cmentarzyska ciałopalnego w miejscowości Moravská Nová Ves – Hrušky, okr. Břeclav (I. Květanová 2008, s. 31, 32, 43).

Podsumowując należy stwierdzić, iż ze względu na swoją zmienność fibule są czułym czynnikiem różnicującym tendencje w modzie w poszczególnych fazach starszego okresu rzymskiego. Nie ulega również wątpliwości, iż są one wyrazem wysokiego poczucia estetyki. Ponadto obecność zapinek o obcej proveniencji wśród inwentarza typowego dla Swebów – Markomanów jest dowodem utrzymywania rozlicznych kontaktów – zarówno pokojowych, jak i wojennych.

2.3.2.2. Szpile

O ile występowanie fibul jest charakterystyczne w równym stopniu dla pochówków przedstawicieli obu płci, to z kolei szpile występują zdecydowanie częściej w inwentarzach grobów żeńskich. Ich typologia została stworzona w 1966 roku przez B. Beckmanna i uzupełniona dla znalezisk czeskich przez E. Droberjara (1999b). W materiałach zebranych w pracy ich obecność zanotowano w 54 zespołach grobowych. Spośród nich aż 27 przypadków posiada współwyposażenie przypisywane kobietom. Większość znalezisk tego typu pochodzi z fazy B1, ze wskazaniem na B1a. Wcześniejszą chronologią (faza A) wykazały się jedynie dwa pochówki z Tvršic, okr. Louny, zawierające typ 4 (tabl. XIV: 4, 5), oznaczone numerami XXXIX (K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 123) i XLII (K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 130). Kilka egzemplarzy omawianych zabytków pochodzi również ze stopnia B2, a nawet B2/C1. Jednym z nich jest datowany na fazę B2b dziecięcy grób nr 21 z cmentarzyska Dobřichov-Piřhory, okr. Kolín, zawierający szpilę typu 2a (E. Droberjar 1999b, s. 88, 231–232; tabl. XIII: 6, 7).

Szpile najprawdopodobniej służyły do spinania włosów oraz szat, pełniąc funkcję podobną do fibul. Wykonywano je z różnych materiałów, spośród których najczęściej spotyka się wyroby z brązu lub kości. W pojedynczych przypadkach rejestruje się również produkty srebrne i żelazne (E. Droberjar 2002, s. 107). Przykładem szpili ze srebra jest znalezisko typu 1 o profilowanej główce z grobu nr 67 na cmentarzysku w Tiřicach, okr. Mělník (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 369–370, 406; tabl. XIII: 1, 2). Z żelaza natomiast stworzony został między innymi egzemplarz nieokreślonego typu z grobu popielnicowego w Liběřicach, okr. Most (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 29).

Na cmentarzyskach Swebów – Markomanów najczęściej spotyka się szpile kościane. Najpopularniejszymi wśród nich są łukowato wygięte szpile o półkolistych główkach sklasyfikowane jako typ 1a (E. Droberjar 1999b, s. 85; tabl. XIII: 3). Jedna z nich została odkryta między innymi w grobie nr U3 na cmentarzysku Stehelčevy, okr. Kladno (K. Motyková 1981, s. 352, 355; E. Droberjar 2006, s. 689). Podobne wyroby, oznaczone jako typ 1b (E. Droberjar 1999b, s. 88; tabl. XIII: 4), wystąpiły natomiast jedynie w przypadku grobów nr 11 i 14 z Dobřichova-Piřhory, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 88, 228–230). Zjawisko to może wynikać z faktu iż obie odmiany różnią się wyłącznie detalami między innymi przy ukształtowaniu i profilowaniu główki.

Z tego samego cmentarzyska pochodzą również wyroby, posiadające dwa guzki na zwieńczeniu. Oznaczone są one typami 2a i 2b (E. Droberjar 1999b, s. 88; tabl. XIII: 6–8), a po-

jawiły się między innymi w grobie nr 14, przy czym pierwszy wariant wystąpił trzykrotnie, a drugi pojedynczo (E. Droberjar 1999b, s. 88, 229–230).

Dość rzadkimi z kolei znaleziskami są szpile typu 3a i 3b (tabl. XIV: 1, 2). Cechują się one silnie profilowanymi główkami, złożonymi z dwóch guzków, między którymi umieszczono poziomy pierścień (E. Droberjar 1999b, s. 88–89). Pierwszą odmianę odkryto w grobie nr 6 w Šitbořicach, okr. Břeclav (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, s. 107), drugą natomiast w wspomnianym już grobie nr U3 w Stehelčevy, okr. Kladno (K. Motyková 1981, s. 352, 355; E. Droberjar 2006, s. 689).

Poza kościanymi w zespołach markomańskich pojawiają się również szpile metalowe. Wśród nich dość często występuje typ 1 (podgrupa Beckmann IIa). Jego główka ma rozbudowany, silnie profilowany kształt. Dodatkową cechą jest występujący w niej podłużny otwór (B. Beckmann 1966, Taf. 1.9; E. Droberjar 1999b, s. 85). Znalezisko takiego wyrobu zarejestrowano chociażby w grobie nr 6 w Velaticach, okr. Brno – venkov (J. Tejral 1970, s. 114, 116, 118, 122, 124, 128, 146–147, 169–170; tabl. XIII: 1, 2).

Nawiązuje do niej natomiast typ 2 (podgrupa Beckmann IIc) z okrągłym otworem (B. Beckmann 1966, Taf. 1.11; E. Droberjar 1999b, s. 85–86), odkryty w dwóch egzemplarzach w grobie nr 94 na cmentarzysku Dobřichov-Piřhory, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 69–71, 71–72, 74–75, 85–86, 250–251; tabl. XIII: 5).

W czterech grobach natomiast zarejestrowano obecność szpil typu 3, oznaczonego jako podgrupa Beckmann III (B. Beckmann 1966, Taf. 2.16; E. Droberjar 1999b, s. 86). Charakteryzują się one kulistymi główkami i są łukowato wygięte, co jest widoczne na przykładzie z grobu nr 66 z Dobřichova-Piřhory, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 85–86, 245; tabl. XIII: 9).

Często pojawiającymi się szpilami są wyroby typu 4 (podgrupa Beckmann IVb) o guzikowatych główkach. Wyglądem przypominają one typy 1a i 1b z tą rozbieżnością, iż mają formę prostą, a ich główki są bardziej spłaszczone (B. Beckmann 1966, Taf. 3.18; E. Droberjar 1999b, s. 86). Można się tu posłużyć przykładem wyrobu z brązu, odkrytego na cmentarzysku w Stehelčevy, okr. Kladno w grobie nr G6 (K. Motyková 1981, s. 361; tabl. XIV: 4, 5).

Ponadto w pracy znalazły się dwa przypadki szpil, które określa się jako typ 4 z podgrupy Beckmann IVb bądź też jako typ 77/83 (B. Beckmann 1966, Taf. 3.18). Jedna z nich pochodzi z grobu nr 30 na stanowisku Dobřichov-Piřhory, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 86, 234–235; tabl. XIV: 3).

Z tego samego cmentarzyska pochodzą trzy pochówki, w których zarejestrowano obecność szpil typu 6 (podgrupa Beckmann V). Mają one prostą konstrukcję, silnie wygiętą przy samej główce, która posiada guzikowaty kształt (B. Beckmann 1966, Taf. 3.19; E. Droberjar 1999b, s. 86). Jedna z nich została między innymi odkryta w grobie nr III (E. Droberjar 1999b, s. 86, 217–218; tabl. XIV: 6).

Ciekawym pojedynczym znaleziskiem, również pochodzącym z wspomnianej powyżej nekropoli, jest szpila typu 7. Jej jedyny przykład pochodzi z grobu 10 i charakteryzuje się podłużną główką będącą przedłużeniem całej konstrukcji, oddzieloną dwustożkowatym guzkiem (E. Droberjar 1999b, s. 86–87, 228; tabl. XIV: 7).

Ostatnia odmiana szpil oznaczona jest typem Beckmann 83 (B. Beckmann 1966, tabl. XIV: 8) i cechuje się kuliście uformo-

wanymi główkami. Reprezentowana jest natomiast odkryciem dwóch egzemplarzy tego wyrobu w grobie nr 16 na cmentarzysku w Tišicach, okr. Mělník (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 348, 406).

Podsumowując zagadnienie występowania szpil w zbranych w pracy grobach należy stwierdzić, iż nie są one szczególnie ciekawym wskaźnikiem chronologicznym. Mając bowiem szeroką chronologię – od fazy A do B2/C1, występują najczęściej w stopniu B1. Samo zróżnicowanie tych zabytków natomiast opiera się przede wszystkim na ukształtowaniu główki oraz stopniu wygięcia całej formy. Porównanie ich występowania wykazało z kolei, iż częściej wykorzystywane były przy stroju pogrzebowym kobiet.

2.3.2.3. Części pasa

Badania archeologiczne wykazały, że pas noszony przez Swebów w starszym okresie rzymskim był bardzo ozdobnym elementem stroju. W najprostszej formie składał się on wyłącznie ze sprzączki, jednakże często towarzyszyły jej różne rodzaje okuć. Tym samym pas mógł pełnić funkcję wyznacznika pozycji materialnej.

O ile same zapięcia występowały dość często w grobach przedstawicieli obu płci, o tyle obecność okuć, poza trzema przypadkami, charakterystyczna jest wyłącznie dla pochówków mężczyzn. Ponadto warto zauważyć, iż elementy pasa w różnych zestawieniach pojawiły się w 17 żeńskich zespołach grobowych, stanowiąc 24% ich całości, natomiast w grobach męskich zarejestrowano je 70 razy, co jest równe 74% pochówków z tej grupy. Dwukrotnie odkryto także sprzączki i okucia wśród wyposażenia grobowego darowanego dzieciom. Jeden z tych grobów, oznaczony jako nr 13 na cmentarzysku Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín, zawierał szczątki dziecka w wieku Infans I, którego strój oprócz trzech fibul posiadał również sprzączkę typu Madyda-Legutko C13 (E. Droberjar 1999b, s. 92, 229).

2.3.2.3.1. Sprzączki i klamry

Stanowią one najbardziej zróżnicowaną grupą elementów pasa. Oba rodzaje różni kołec, który występuje w sprzączkach i podtrzymuje całą przewleconą przez nie konstrukcję. Klamry z kolei posiadają haczykowato wygięte bolce, którymi spinano pas.

Twórczynią głównej typologii pierwszego rodzaju znalezisk jest R. Madyda-Legutko (1986; dalej: M-L), która objęła nią znaleziska z całego środkowoeuropejskiego Barbaricum. Wśród nich wyróżniła ona 11 grup oznaczonych literami, w obrębie których znalazły się poszczególne typy. Odkrycia klamer o norycko-panońskim pochodzeniu zostały natomiast sklasyfikowane przez J. Garbscha w 1965 roku, który opracował również inne części stroju.

Jedne z najczęściej występujących w grobach Swebów – Markomanów **sprzączek** reprezentują typową dla fazy B1 grupę M-L A. Wyroby te cechują się ósemkowato ukształtowaną, długą ramą (R. Madyda-Legutko 1977, s. 355; 1986, s. 4–11, tabl. 1–4). Wśród nich najpopularniejszy był typ A1 (tabl. XVII: 1), którego przykład pochodzi z męskiego grobu szkieletowego odkopanego w 1942 roku na stanowisku Praha-Bubeneř, Praha 6 (B. Novotný 1955, s. 254). Ponadto w grupie tej pojawiły się również pojedyncze przypadki typów A3, A4, A15 i A17.

Dla faz B2 i B2/C1 z kolei charakterystyczne są znaleziska z grupy M-L G o czworokątnej ramie i dwudzielnej konstruk-

cji. W omawianych materiałach wystąpiły między innymi jako typy G9, G16, G17 i G34 (tabl. XVI: 1–3, 5) posiadające prostokątną ramę (R. Madyda-Legutko 1986, s. 46–60, tabl. 13–17). Ponadto interesującym jest odkrycie z grobu nr 88 na cmentarzysku w Lužcu nad Vltavou, okr. Mělník, gdzie pojawił się typ G22 o trapezowatej budowie, rozszerzającej się ku zewnętrznej stronie (O. Kytlicová 1970, s. 304, 334–336; tabl. XVI: 4).

Dość często zanotowano również występowanie sprzączek o kolistej ramie z grupy M-L C (R. Madyda-Legutko 1986, s. 16–23, tabl. 5–7). Obejmuje ona czasy od fazy A po B2a i pojawiła się wśród prezentowanych inwentarzy aż 6-krotnie, z czego jeden raz sklasyfikowano ją jako typ C18. Pozostałym pięciu wyrobom przypisuje się natomiast typ C13 (tabl. XV: 1, 2), który rozpoznany został chociażby w grobie nr XLIV w Tvršicach, okr. Louny (K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 130).

Szeroką chronologię posiadają zapięcia grupy M-L D o ramie w kształcie litery „D”, datowane od stopnia B1 po B2/C1, które są typowym znaleziskiem dla całego środkowoeuropejskiego Barbaricum w fazie B2 (R. Madyda-Legutko 1986, s. 24–37, tabl. 7–10; 1988, s. 192). W zebranych materiałach najczęściej pojawił się typ D1 (tabl. XV: 3), obecny między innymi w grobie nr U2 na stanowisku Stehelčevy, okr. Kladno (K. Motyková 1981, s. 347, 349, 351–352, 405–406).

W niniejszej pracy zarejestrowano także pojedynczy przypadek występowania typu M-L E14 (R. Madyda-Legutko 1986, s. 38–42, tabl. 10–11). Znalezisko to, posiadające ramę omega-kształtną, pochodzi z fazy B1a i zostało odkryte w kobiecym grobie nr 12 w Tišicach, okr. Mělník (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 348, 400–401; tabl. XV: 6). Drugi jednostkowy egzemplarz klasyfikuje się na grupę M-L H (R. Madyda-Legutko 1986, s. 61–69, tabl. 18–20; tabl. XVII: 4) i pojawił się na cmentarzysku w Lužcu nad Vltavou, okr. Mělník w grobie nr 85. Tej posiadającej owalną konstrukcję sprzączce nie można jednak określić dokładnego typu ze względu na zły stan zachowania (O. Kytlicová 1970, s. 302, 331–332, 334).

Jak już wspomniano powyżej drugim rodzajem zapieć są **klamry**, będące wyrobami o norycko-panońskim pochodzeniu. Wśród zgromadzonych w pracy zespołów grobowych ich obecność zarejestrowano 10 razy. W większości przypadków charakteryzują się one podłużną, czworoboczną konstrukcją o jednym lub trzech bokach wklęsłych. Ponadto po środku dłuższego z nich umocowane są pojedyncze lub podwójne, haczykowate bolce. Znaleziska te datowane na fazę B1 z jednym wyjątkiem, pochodzącym z fazy B2a, który pojawił się w bogatym pochówku kobiety z grobu szkieletowego nr 6 w Baumgarten an der March, Bezirk Gänserndorf w Dolnej Austrii i reprezentuje typ G2d (H. Adler 1976, s. 7–11).

Najczęściej spotykaną klamrą jest typ G1c (J. Garbsch 1965, Abb. 42: 6; tabl. XV: 7), którego obecność zarejestrowano w niniejszej pracy czterokrotnie. Jednego z tych odkryć dokonano w grobie nr 6 na cmentarzysku Dobřichov-Piřhora, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 145, 226). Drugim z tej samej grupy jest typ G1b (1965, Abb. 42: 2–5; tabl. XV: 8), znany chociażby z grobu nr 29 w Tišicach, okr. Mělník (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 352, 400).

Kolejnym zespołem jest grupa G2, w przypadku której tylko dwukrotnie udało się dokładnie określić odmianę klamry i sklasyfikować ją jako typ G2d (1965, Abb. 43). Przykładem takiego znaleziska jest grób nr V z Dobřichova-Piřhory, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 145, 220–222; tabl. XVI: 6). Z tej

samej grupy pochodzą również zapiecia z dwóch zespołów grobowych, których stan zachowania nie pozwolił na wyznaczenie konkretnego typu.

W grobach przedstawicieli Swebów – Markomanów pojawiły się także pojedyncze znaleziska uszeregowane w typologiach innych niż przedstawione powyżej. W odkopanym na stanowisku Praha-Bubeneč w 1948 roku bardzo bogato wyposażonym męskim grobie szkieletowym nr 4, datowanym na fazę B1, odkryto na przykład dwie brązowe sprzączki z wyobrażeniami głów ptaków, reprezentujące typy TKF Ib1 oraz TKF Ib2 (J. Břen 1953, s. 522–523; B. Novotný 1949, s. 52–54; 1955, s. 244–250).

Ze stopnia B1b znane jest natomiast znalezisko klamry typu Voigt C z grobu nr 91 w Tišicach, okr. Mělník (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 382, 384, 400; tabl. XVI: 7) oraz sprzączki typu Beudefeld (utożsamianej również z typem Raddatz U lub C) z grobu nr 7 ze stanowiska Eggendorf am Wagram, Bezirk Wiener Neustadt-Land (J. Tejral 1970, s. 120, 171–172).

Z okresu B2a-B2/C1 pochodzą z kolei dwa przykłady zapieć typu Raddatz A (tabl. XVII: 2). Jedno z nich zostało odkryte między innymi w morawskich Žarošicach, okr. Hodonín w grobie popielnicowym odkrytym w 1945 roku (J. Tejral 1961, s. 110–112).

2.3.2.3.2. Okucia pasa

Okucia pasa zarejestrowane w zespołach grobowych ujętych w pracy posiadają przede wszystkim pochodzenie norycko-panońskie, a autorem ich typologii jest J. Garbsch (1965). Opracowane przez niego wyroby miały za zadanie uzupełniać i ozdabiać pas. Jako że ze względu na swoją wartość nie były dostępne wszystkim przedstawicielom Swebów – Markomanów, spotykane są najczęściej w grobach z bogatszym wyposażeniem. Chronologia znalezisk tego typu zazwyczaj wskazuje na stopień B1, wraz z rozdziałem na jego fazy. Tylko w przypadku grobu nr 6 z Baumgarten an der March, Bezirk Gänserndorf w Dolnej Austrii pochówek zawierające te elementy stroju został wydatowany na fazę B2a (H. Adler 1976, s. 7–11).

W zebranych materiałach znalazły się dwa rodzaje okuć. Jednym z nich są elementy łódkowate, oznaczone jako typ Ka (J. Garbsch 1965, Abb. 55; tabl. XVIII: 5), których obecność zarejestrowano w sześciu grobach. W dwóch z nich pojawiły się one podwójnie. W grobie nr U4 na cmentarzysku w Stelhelčevs, okr. Kladno, natomiast odkryto je w trzech egzemplarzach (K. Motyková 1981, s. 355, 408).

Drugi zespół z kolei stanowią podłużne, wykowato wygięte i bogato zdobione okucia z grupy E (J. Garbsch 1965, Abb. 51–52, 54). Spośród nich najczęściej występującym jest typ E3, a zwłaszcza wariant E3a, zarejestrowany między innymi w grobie nr 148 na cmentarzysku Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 82–84, 91, 147–148, 158–162, 263–264; tabl. XVIII: 2). W omawianych pochówkach odkryto również dwa przykłady okuć typu E1. Jeden z nich reprezentuje wariant E1b i pochodzi z grobu nr I z przywoływanego ostatnio stanowiska (E. Droberjar 1999b, s. 147, 213–214; tabl. XVIII: 1).

Ponadto dwukrotnie odnotowano obecność w grobach okuć typu B1k (J. Garbsch 1965, Abb. 44; tabl. XVIII: 4). Pełniły one zapewne funkcję łączników między kolejnymi częściami pasa. W jednym z tych pochówków – bogatym grobie nr 4 z Prahy-Bubeneč odkryto aż 3 egzemplarze tego typu (J. Břen 1953, s. 522–523; B. Novotný 1949, s. 52–54; 1955, s. 244–250).

2.3.2.3.3. Okucia końca pasa

Oddzielną grupę stanowią zakończenia pasów i rzemieni, spotykane, poza jednym przypadkiem z kobiecego grobu nr 6 w Baumgarten an der March, Bezirk Gänserndorf (H. Adler 1976, s. 7–11), wyłącznie w grobach męczyzn. W omawianym inwentarzu występują one jako importy norycko-panońskie, a ich klasyfikacja opiera się na dwóch typologiach. Autorem pierwszej z nich, w której znalazły się elementy datowane na fazę B1, jest J. Garbsch (1965). Drugą natomiast, skupiającą okucia z okresów B2b–B2/C1, stworzył K. Raddatz w 1957 roku.

Na grupę oznaczoną przez Garbscha literą „B” składają się części mogące pełnić funkcję zarówno końców pasa, jak i zwykłych okuć. Są to czworokątne, ażurowe tabliczki (J. Garbsch 1965, Abb. 44–50), które wystąpiły w pochówkach Swebów – Markomanów w wielu typach.

Wśród typu B1 dwukrotnie pojawił się wariant B1f (tabl. XX: 1), spotkany między innymi w grobie nr 78 na cmentarzysku Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 146, 247–248). Poza nim zarejestrowano również pojedyncze przypadki występowania wariantów B1a, B1b, B1d i B1i. Obecność typu B2 (tabl. XX: 5) potwierdzona jest z kolei znaleziskiem z grobu ciałopalnego z Křesína, okr. Litoměřice (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 26). Najliczniej reprezentowany jest natomiast typ B7. Jego odmiana B7f (tabl. XX: 3) pojawiła się przykładowo w kontekście kończącego poprzedni podrozdział opisu okuć z grobu nr 3 w miejscowości Hrdly, okr. Litoměřice (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 20; E. Droberjar 2002, s. 86). Drugi wariant, a mianowicie B7g (tabl. XX: 4), znany jest chociażby z pochówku męczyzny w grobie nr 97 z Dobřichova-Pičhory, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 147, 251–252).

Drugim zespołem okuć występujących w omawianym materiale, a ujętym w typologii Garbscha, są posiadające silnie profilowane główki, podłużne zakończenia pasów lub rzemieni. Spośród nich najpopularniejsze były typy R1 i R2 (J. Garbsch 1965, Abb. 56; tabl. XIX: 5, 6), przy czym pierwszy z nich pojawił się między innymi w grobie nr 1 z Vrutic, okr. Litoměřice (M. Zápotocký 1969, s. 198–199; E. Droberjar 2002, s. 371), a drugi z kolei zarejestrowano na przykład w grobie nr 6 w Velaticach, okr. Brno – venkov (J. Tejral 1970, s. 114, 116, 118, 122, 124, 128, 146–147, 169–170). Pojedyncze znalezisko reprezentuje również typ R3, a pochodzi ono z odkrytego w 1945 roku grobu popielnicowego z Žarošic, okr. Hodonín (J. Tejral 1961, s. 110–112).

Ponadto warto wspomnieć o kilku brązowych fragmentach okuć końców pasa, pochodzących z bogatego, męskiego grobu szkieletowego nr 4 ze stanowiska Praha-Bubeneč. Wśród nich wystąpiły bowiem przykłady typu Garbsch C1 i D (J. Břen 1953, s. 522–523; B. Novotný 1949, s. 52–54; 1955, s. 244–250).

Kolejne odkrycia zakończeń pasów i rzemieni zostały sklasyfikowane w typologii Raddatza i dzielą się one na dwie grupy oznaczone literami „O” i „J”. Pierwsza z nich zawiera podłużne elementy zwieńczone kulistą główką i krótkim wyrostkiem (K. Raddatz 1957, Abb. 1). Reprezentowana jest natomiast przez znaleziska z czterech grobów. Z powodu złego stanu zachowania tylko dwa z nich udało się przyporządkować do konkretnego typu, a mianowicie O2 (tabl. XIX: 4), czego przykładem jest grób nr 68 z cmentarzyska Lužec nad Vltavou, okr. Mělník (O. Kytlicová 1970, s. 298–299, 335–336). Grupa J z kolei charakteryzuje się zakończeniami w postaci okrągłej

tarczki bądź pierścienia (K. Raddatz 1957, s. 88–104, Abb. 2). W omawianych materiałach dominują odkrycia typu J I (tabl. XIX: 1–3), które pochodzą z czterech pochówków. Jeden z nich został zarejestrowany na przykład na stanowisku w Šitbořicach, okr. Břeclav i oznaczony jako grób nr 2 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, s. 104). Typy J II i J III natomiast pojawiły się jako pojedyncze egzemplarze. Pierwszy z nich pochodzi z grobu nr 53 w Pňovie, okr. Nymburk (E. Droberjar 2002, s. 245, 246), a drugi z grobu nr 88 w Lužcu nad Vltavou, okr. Mělník (O. Kytlicová 1970, s. 304, 335–336).

2.3.2.3.4. Inne elementy pasa

Uzupełnieniem pasa były części nie mieszczące się w ramach żadnej typologii. Często w znaleziskach notuje się chociażby obecność U-kształtnych kabłąków (tabl. XXI: 3), przyczepianych do pasa i mogących służyć do zawieszania na nich różnych przedmiotów. Przykład takiego elementu pochodzi z grobu nr 76 w Lužcu nad Vltavou, okr. Mělník. Częścią pasa mogły być również dwie rurki wykonane z brązowej blachy, odkryte w tym samym grobie (O. Kytlicová 1970, s. 300, 336–338).

Kolejną formą były różnego rodzaju blaszki przebite nitami (tabl. XXI: 2), pełniące funkcję łączników poszczególnych elementów pasa. Wystąpiły one między innymi na wspomnianym ostatnio cmentarzysku w grobie nr 91 (O. Kytlicová 1970, s. 304, 336).

Ważne zadanie pełniły nity (tabl. XXI: 1) spajające poszczególne części, a spotykane często w różnych okuciach. Większe ich ilości odkryto między innymi w grobie nr I z Dobřichova-Piřhory, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 148–149, 213–214).

Szlufkami, przytrzymującymi przewleczony przez biodra pas, mogły być natomiast dwa żelazne taśmowate fragmenty, zwinięte w czworobok, a odkryte w grobie nr 2 w Šitbořicach, okr. Břeclav (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, s. 104; tabl. XXI: 4).

Podsumowując rozważania na temat wyglądu pasa, warto zwrócić uwagę na dużą ilość części o norycko-panońskim pochodzeniu, co świadczy o kontaktach utrzymywanych z tą prowincją. Ponadto duże zróżnicowanie – zarówno jakościowe, jak i ilościowe, występujących w grobach zapiek i okuć wskazuje na dość dużą dyferencjację społeczeństwa Swebów – Markomanów, zamieszkujących opisywane tereny.

2.3.3. Zróżnicowanie elementów stroju ze względu na płeć zmarłego

W tej części pracy elementy stroju zostaną obszernie podsumowane w kontekście ich zróżnicowania w obrębie każdej z płci. Na początku należy zatem wyjaśnić przyjęty w pracy podział grobów na męskie i żeńskie. W uwzględnionych materiałach znalazło się 216 zespołów grobowych. Spośród nich jedynie 101 posiada miarodajną analizę antropologiczną, która w 41 przypadkach wskazała na pochówki kobiet (tabela 4), w 49 – mężczyzn (tabela 5) i w 11 – dzieci. Pozostałe groby zostały natomiast przyporządkowane do poszczególnych płci na podstawie występujących w nich zestawów części stroju oraz pozostałych elementów wyposażenia grobowego (tabela 6). Porównując całkowity inwentarz towarzyszący osobnikom dorosłym udało się wydzielić grupy zabytków w mniejszym lub większym stopniu typowe dla każdej z płci. W poniższych rozważaniach nie wzięto natomiast pod uwagę grobów dzieci, które zostaną omówione oddzielnie.

Analizując opracowane antropologicznie zespoły grobowe wydzielono zatem 5 grup:

- I – zabytki występujące w grobach obu płci w równym stopniu;
- II – zabytki występujące częściej w pochówkach kobiet;
- III – zabytki występujące częściej w pochówkach mężczyzn;
- IV – zabytki występujące wyłącznie w grobach kobiet;
- V – zabytki występujące wyłącznie w grobach mężczyzn.

W **grupie I** największy zbiór stanowią **fibule**. Warto zauważyć, że w tym przypadku pojawia się różnica między ilością zapinek w grobach obu płci. O ile bowiem ich pojedyncze i podwójne znaleziska występują w podobnych ilościach zarówno w przypadku kobiet jak i mężczyzn, to pojawienie się 3 lub 4 egzemplarzy bardziej świadczy o pochówku kobiecym. Fibule odkryte w większej ilości (7–9 sztuk) pojawiają się z kolei tylko w zespołach męskich, czego przykładem jest grób nr II z Dobřichova-Piřhory, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 213–214).

Poza częściami stroju w grupie tej znalazły się również inne elementy wyposażenia grobowego, takie jak zapiecia naszyjnika, klucze i okucia szkatuły, naczynia szklane oraz groty.

Grupę II z kolei otwierają znaleziska **szpil**, które w grobach kobiet spotykane są niewiele częściej, jednakże występują w nich w większych ilościach niż w przypadku mężczyzn.

Ponadto do zespołu tego zostały zakwalifikowane jako pośrednie wyróżniki płci również igły, szpile, paciorki oraz noże sierpikowate.

Znaleziska **sprzączek i okuć pasa** są natomiast bardziej charakterystyczne dla pochówków męskich, co szereguje je w **grupie III** obok odkryć pierścieni, grzebieni, nożyc i importowanych naczyń z brązu.

Do **grupy IV** zakwalifikowano wisiorki, bransolety, lustra i przęśliki, natomiast w **grupie V** znalazły się naczynia wykonane ze srebra i żelaza, metalowe elementy rogów do picia, narzędzia oraz broń.

Na podstawie przedstawionej klasyfikacji można było podjąć się próby przypisania płci osobnikom pochowanym w grobach nie posiadających pełnej ekspertyzy antropologicznej. W wyniku tego udało się uznać dodatkowych 25 zespołów grobowych za kobiece i 40 za męskie. Badania te nie pozwoliły natomiast na określenie wieku pochowanych, dlatego też między innymi nie zmienił się stan ilościowy pochówków dzieci.

Należy również podkreślić, iż elementy stroju znalazły się w grupach nie wskazujących jednoznacznie na płeć zmarłego. Wymusiło to z kolei konieczność przeprowadzenia obserwacji w kontekście wydzielenia zestawów przedmiotów typowych dla kobiet i mężczyzn.

Powyżej opisano już pokrótce kwestię różnicowania płci na przykładzie znalezisk fibul i szpil. Warto ją jednak uzupełnić, zwracając uwagę na fakt, iż poniższej ocenie podlegać już będą wyłącznie elementy stroju, a nie jak w przypadku zaprezentowanej klasyfikacji – całkowity inwentarz grobowy.

Zauważono zatem, że dla **grobów kobiet** typowymi są odkrycia nie tylko 3 lub 4 zapinek, ale również samych szpil. Ponadto zdecydowanie częściej spotyka się w nich różne ilościowe kombinacje tych dwóch typów zabytków. Jednakże pojedyncze przypadki występowania takich grup znalezisk spotykane są również w zespołach męskich, czego przykładem jest datowany na fazę B2 grób nr 56 w Lužcu nad Vltavou, okr. Mělník, gdzie odkryto dwie fibule i jedną szpilę (O. Kytlicová 1970, s. 296).

Zestawienie ilościowe części stroju i charakterystycznych przedmiotów z nimi współwystępujących, pochodzących z grobów z rozpoznaną antropologicznie płcią zmarłego. Kobiety

Legenda (również dla Tabel 5 i 6): Baum – Baumgarten an der March; DP – Dobřichov-Píchora; Hol – Holubice; Lom – Lomazice; LV – Lužec nad Vltavou; Mik – Mikovice; Pr-B – Praha-Bubeneč; Steh – Stehelčev; Šit – Šitbořice; Tiš – Tišice; Tř – Třebusice; VH – Velké Hostěrádky; VP – Velké Přílepy

Tabelle 4

Quantitative Zusammenstellung der Kleidungsstücke und der mitvorkommenden, charakteristischen Gegenstände aus den Gräbern mit dem anthropologisch bestimmten Geschlecht des Verstorbenen. Frauen

Bezeichnungen (auch für die Tabelle 5 und 6): Baum – Baumgarten an der March; DP – Dobřichov-Píchora;
Hol – Holubice; Lom – Lomazice; LV – Lužec an Vltavou; Mik – Mikovice; Pr-B – Praha-Bubeneč;
Steh – Stehelčevos; Šit – Šitbořice; Tiš – Tišice; Tř – Třebusice; VH – Velké Hostěrádky; VP – Velké Přílepy

[illegible]

Tabela 5

Zestawienie ilościowe części stroju i charakterystycznych przedmiotów z nimi współwystępujących, pochodzących z grobów z rozpoznaną antropologicznie płcią zmarłego. Mężczyźni

Legenda: patrz Tabela 4

Tabelle 5

Quantitative Zusammenstellung der Kleidungsstücke und der mitvorkommenden, charakteristischen Gegenstände aus den Gräbern mit dem anthropologisch bestimmten Geschlecht des Verstorbenen. Männer

Bezeichnungen: siehe Tabelle 4

Lp.	Grób	Chronologia	Fibula	Sprzączka	Okucia pasa	Zawieszki do pasa	Kółko	Szpila	Igła	Paciorki	Zapięcie naszyjnika	Pierścien	Grzebień	Klucz /okucie szkatuły	Szko użytkowe	Nożyce	Nóż / brzytwa	Naczynia brązowe (b) / srebrne (s) / żelazne (ż)	Sierpikowaty nóż	Róg pitny	Narzędzia	Broń
1	DP II	B1a	7	1	3				1							1		b, s		6		4
2	DP V	B1a	2	1	2			1						1 s			1n	b				6
3	DP VI	B1a	9	2	7												4n	b				6
4	DP 9	B1	3		2											1	1n			3	1	7
5	DP 26		1														3n					3
6	DP 30	B1a	1					1				2			3 fr	1	2n			1		
7	DP 43	B1a	4		1													b				1
8	DP 62	B1a	2														2n					lg
9	DP 78	B1		1	2				1											1		1
10	DP 94	B1	3					2									4n			1		2
11	DP 97	B1a	1		1							1				1	2n			1		
12	DP 101	B1a	2															b		1		1
13	DP 117	B1b	2		1			1												1		3
14	DP 125	B1a	1					1												1	1	
15	DP 145	B2/C1		1	1		1										1n				2	
16	DP 148	B1a	1	1	4									4s		1	2n	b				
17	DP 149	B1b	5		1												2n					
18	Hol	B1b	2															b, s		1		
19	Lom 25	B2/C1		1														b				3
20	LV 47	B2/C1	1									1						b				

Tabela 6

Zespoły grobowe rozdzielone według płci (rozpoznanej antropologicznie – patrz Tabela 4 i 5 – oraz w pozostałych przypadkach przypisanej według porównania zabytków archeologicznych)

Legenda: patrz Tabela 4

Tabelle 6

Hinsichtlich des Geschlechts unterschiedene Grabkomplexe (anthropologisch bezeichnetes Geschlecht – siehe Tabelle 4 und 5 – und in weiteren Fällen wurde das Geschlecht anhand des Vergleichs der archäologischen Funde bezeichnet)

Bezeichnungen: siehe Tabelle 4

Faza	Kobiety	Mężczyźni	Dzieci	Nierozpoznane
A	TIŠ19, TIŠ36, TIŠ79, TIŠ92, TIŠ101, TV XXXIX 6	DP26, TIŠ32, TV V 3	TIŠ24, TIŠ82 2	TIŠ69, TV XII, TV XIII, TV XXXVI, TV XLII 5
A2	—	TIŠ49 1	—	—
A3	—	TIŠ71 1	STEH U2/62 1	—
A(3?)	TŘ206, TŘ557 2	TŘ904 1	—	—
B1	DP10, DP11, HR1, LUK, MIK A, PrM1929, Prosm, STEH U3, STEH U3/62, STEH G6, ST I, TIŠ80, VR2, VR7, VR8 15	DP9, DP78, DP94, DS, DUa, HL, HR3, KM III, KŘ, KV, KH1, LL1/52, LBa, LIBa, LIBb, PR-B4, S, STEH U1, STEH U2, STEH U4, STEH U1/62, TŘ8, ZL, Mušov (2os) 24	TŘ508 1	B-Z, BČ4/1904, BYL, Č-Z, DUb, LL2/52, LBb, LZ, LYLa, LYLb, NH I, NU6, NU7, NY2/43, PČ, PR-Ď1932, STEH G1, TIŠ1, TIŠ76, TRN, TV VII, VZ, VB1, VB4 24
B1a	DP1, DP24, DP32, DP40, DP44, DP50, DP57, DP133, Poplze, TIŠ8, TIŠ12, TIŠ34, TIŠ67, TIŠ98 14	DP I, DP II, DP III, DP V, DP VI, DP30, DP43, DP62, DP64, DP97, DP101, DP125, DP148, PR-B1942 14	—	DP41, DP124, NH II, NH III 4
B1b	DP14, DP27, DP52, DP66, DP121, STEH U5, TIŠ1953/I, TIŠ16, TIŠ29, TIŠ54, TIŠ65, TIŠ68, MIK4, VR 14	TIŠ91, DP6, DP116, DP117, DP149, HOL, LV87, ST III, TIŠ43, BŘ, MN1, VR1, VEL6, EGG7 14	DP13, TIŠ39 2	DP31, DP35, DP54, PR-B 1929, ST II, TIŠ53, TIŠ81, TIŠ86, VEL1, VEL17, SCH1926, MC1 12
B2	TŘ546, VH1, STEH U7, TV XXVIII 4	LV66, TŘ835, TV XL, TV XLIV, VH6 5	—	TV XVIII, TV XXXII, TV XXXIII, MIK1 4
B2a	STEH U6, V, Baum 3	KM I, ŽAR1945 2	—	STEH G5 1
B2b	DP131, LV75, LV92, PrV, VP3/99 5	DP137, LV56, STEH G3, STEH G4, STEH G7, KYJ, MIK16, ŠIT2 8	DP21, LV78 2	LV85, HER4/88, MIK1959, ŠIT14 4
B2b–C1a	—	ŠIT15, ŠIT21 2	—	—
B2b–B2/C1	—	OD1, OD2, LV71, LV91 4	—	—
B2/C1	LV45, MS1, ŠIT6, ŠIT8 4	DP145, LOM25, LV47, LV58, LV68, LV74, LV76, LV79, LV80, LV88, LV98, PŇ45, PŇ53, MIK29, ŠIT20, MS4, MS9, MS12 18	LV42, PR-MI 2	LOM69, MIK11, MIK12, MŠ1934, MIS2, MIS6, MIS10 7
B2–C1	—	—	—	—
Suma	67	97	11	61

W pochówkach żeńskich często spotykany jest również powyższy zestaw z dodatkiem sprzączki. Zjawisko to zostało zanotowane chociażby w grobach nr 206 i 546 w Třebusicach, okr. Kladno (E. Droberjar 2006, s. 691).

Za typową dla kobiet można również uznać kombinację składającą się z jednej lub kilku fibul i sprzączki, którą odkryto chociażby w pochodzącym z fazy B1a grobie nr 12 w Tišicach, okr. Mělník (K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 348).

Wśród pochówków przedstawicieli Swebów – Markomanów nie rejestruje się zwykle obecności okuć pasa. Jednakże zdarzają się pojedyncze przypadki takich znalezisk. Jedno z nich pochodzi z grobu A w Mikovicach, okr. Mělník i towarzyszyły mu 4 fibule, jedna sprzączka oraz 3 brązowe nity (E. Droberjar 2002, s. 178, 180).

Groby o bogatszym wyposażeniu w elementy stroju należą natomiast do **mężczyzn**. Występuje w nich bowiem przede wszystkim dużo większe zróżnicowanie obecności części pasa – bardzo rzadko spotykanych w przypadku pochówków żeńskich.

Najskromniejszymi z nich są zespoły zawierające wyłącznie sprzączkę, czego przykładem jest pochodzący z fazy B2/C1 grób nr 74 z Lužca nad Vltavou, okr. Mělník (O. Kytlicová 1970, s. 300).

Najczęściej z kolei spotyka się zestaw składający się z jednej lub kilku fibul oraz okuć pasa. W omawianych materiałach taki przypadek pojawił się siedmiokrotnie, a dokumentuje to chociażby grób nr 149 z Dobřichova-Piřhory, okr. Kolín, gdzie obok okucia pasa typu Garbsch B7f zarejestrowano również obecność 5 zapinek (E. Droberjar 1999b, s. 264–265).

Występowaniu różnych rodzajów okuć pasa towarzyszy czasem brak sprzączki. Zjawisko to zadokumentowano na przykład w grobie nr U1 w Stehelčevsi, okr. Kladno. Odkryto w nim bowiem żelazne trapezowate okucie końca pasa przebite nitem oraz 3 inne okucia wraz z dwoma fibulami typu Almgren 67 (K. Motyková 1981, s. 345, 347). Spotyka się również podobne komplety z dołączoną do nich szpilą. Przypadek takiego znaleziska pochodzi z bogatego grobu nr III z Dobřichova-Piřhory, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 217–218).

W męskich pochówkach, co zostało już wspomniane przy omawianiu grobów kobiet, nie rejestruje się sprzączek występujących wyłącznie z fibulami. Rzadko są one natomiast spotykane w komplecie ze szpilami. Jedyne dwa takie przypadki pochodzą z niepublikowanych grobów nr 835 i 904 z Třebusic, okr. Kladno⁴.

Sprzączki pojawiają się za to dość często razem z innymi elementami okuć pasa i fibulami. Doskonale prezentują to pochówki z przywoływanego ostatnio cmentarzyska posiadające zarówno przeciętne wyposażenie, takie jak grób nr 148

(E. Droberjar 1999b, s. 263–264), jak i bogate, czego przykładem są groby nr II (E. Droberjar 1999b, s. 214–217) i VI (E. Droberjar 1999b, s. 222–224).

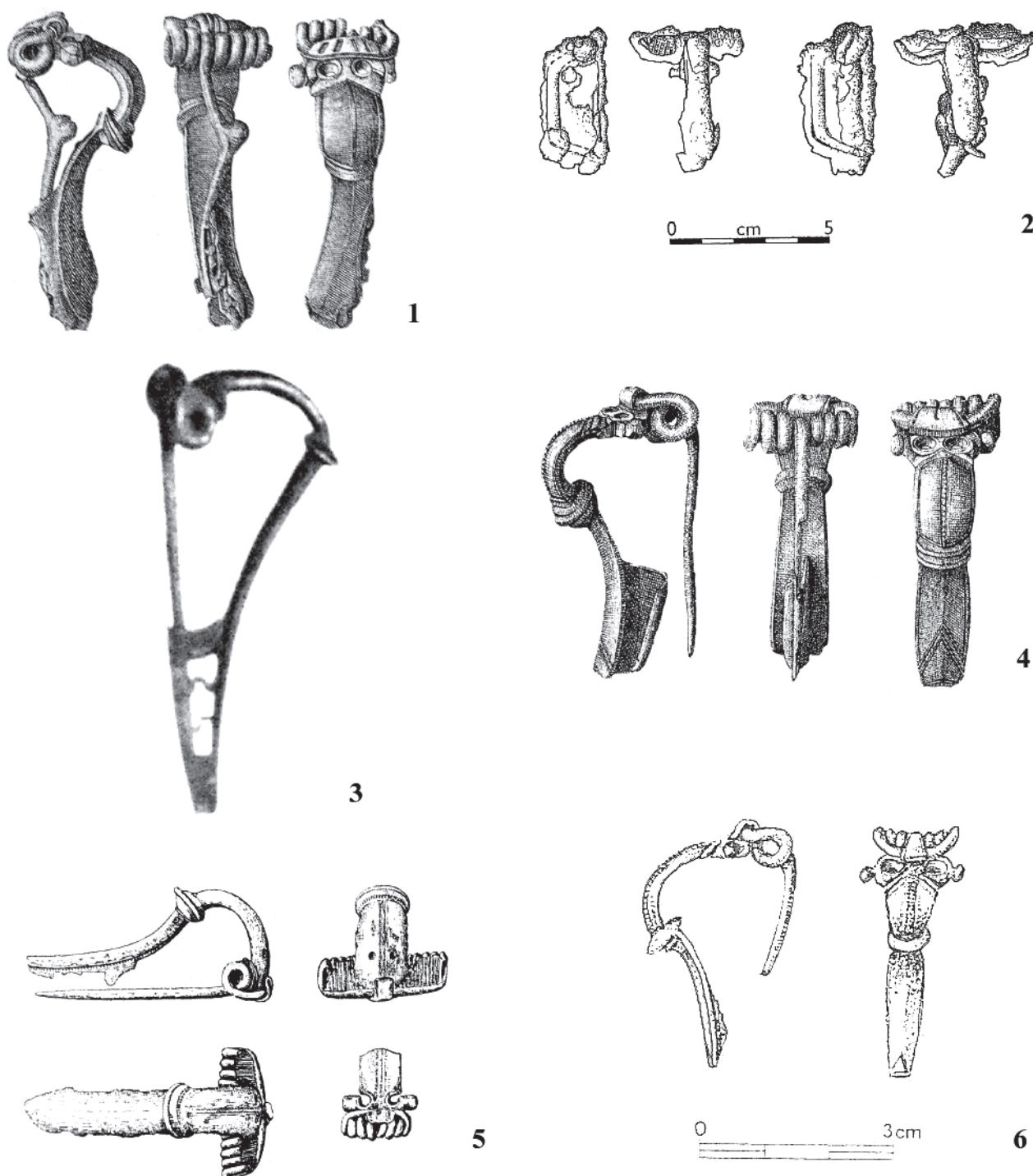
Ponadto niezwykle interesujące są znaleziska elementów pasa bez żadnych wyrobów służących do spinania górnej części szat. Wśród nich znalazły się zespoły, w których występuje cały garnitur pasowy, czego przykładem jest między innymi grób nr 53 z Pňova, okr. Nymburka. Zawiera on bowiem sprzączkę typu Madyda-Legutko G4 (1986, s. 46–60, tab. 13–17), okucie końca pasa/rzemienia typu Raddatz J II (1957, s. 88–104, Abb. 2) oraz okucie pasa z kółkiem (E. Droberjar 2002, Pňov, hr. 53: 8, 9, 12, s. 246). Jedno odkrycie tego typu zarejestrowano także w kobiecym grobie nr 6 w Baumgarten an der March, Bezirk Gänserndorf (H. Adler 1976, s. 7–11).

Do bogatych zespołów grobowych należy zaliczyć te, w których oprócz wszystkich elementów pasa zarejestrowano obecność fibul bądź też fibul ze szpilą. Wystąpiły one kolejno w grobie nr 4 na stanowisku Praha-Bubeneč (J. Břen 1953, s. 522–523; B. Novotný 1949, s. 52–54; 1955, s. 244–250) oraz w grobie nr 4 z Mistelbach, Bezirk Mistelbach w Dolnej Austrii (H. von Mitscha-Märheim 1956, s. 188, 190).

W przypadku **pochówków dzieci** nie można mówić o dużym zróżnicowaniu elementów stroju. Dzieje się tak głównie z powodu niewielkiej ilości przebadanych antropologicznie grobów (w pracy znalazło się ich zaledwie 11) oraz niemożliwości rozpoznania ich pod względem płci. Zauważa się jednak podobieństwa do wyposażenia typowego dla dorosłych. Wśród zebranych w pracy zespołów grobowych wyróżnić można bowiem zarówno przeciętne – takie jak grób nr 35 z cmentarzyska Moravská Nová Ves – Hrušky, okr. Břeclav, zawierający wyłącznie fibulę tarczowatą (I. Květanová 2008, s. 31, 32, 43), jak i bogate, których przykładem jest grób nr 13 z Dobřichova-Piřhory, okr. Kolín, w którym złożono osobnika w wieku infans I. W pochówku tym odkryto bowiem aż 4 fibule i jedną sprzączkę (E. Droberjar 1999b, s. 229).

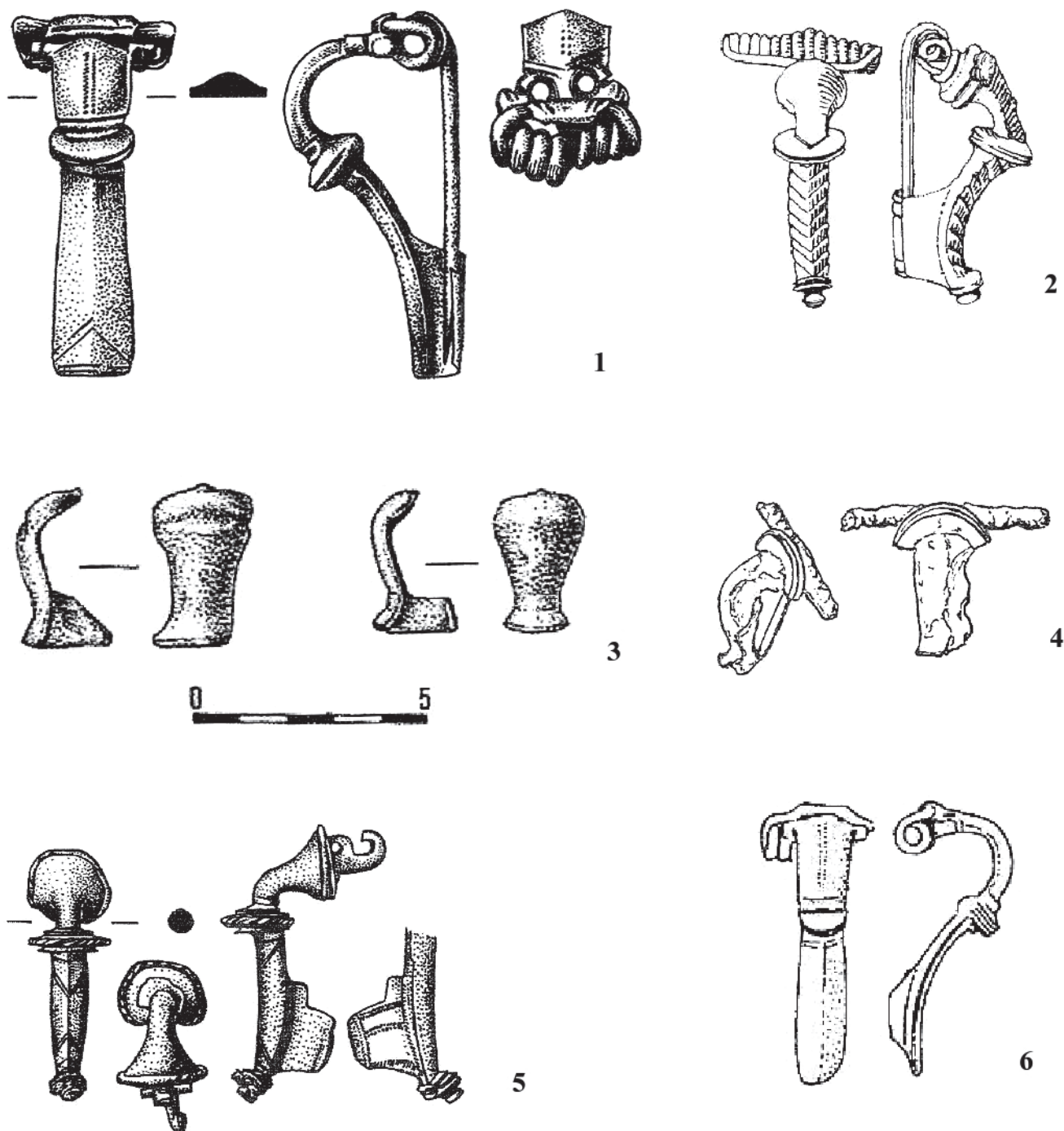
Podsumowując powyższe rozważania należy uwzględnić możliwość występowania wyjątków wśród każdego zestawu przedstawionego jako typowy dla danej płci. Zauważa się także dużą różnicę między wyposażeniem grobowym towarzyszącym pochówkom kobiet, a mężczyzn. Te pierwsze są zazwyczaj dużo uboższe. Ponadto trzeba brać pod uwagę fakt, iż omawiany strój miał towarzyszyć zmarłym w ich ostatniej drodze. By natomiast otrzymać wiarogodny obraz odzieży noszonej na co dzień przez Swebów – Markomanów, wyniki tych badań muszą zostać skonfrontowane z innymi metodami rekonstrukcji.

⁴ W tym miejscu pragnę podziękować Profesorowi E. Droberjarowi za udostępnienie mi zebranych przez niego niepublikowanych materiałów i możliwość ich wykorzystania w pracy magisterskiej.

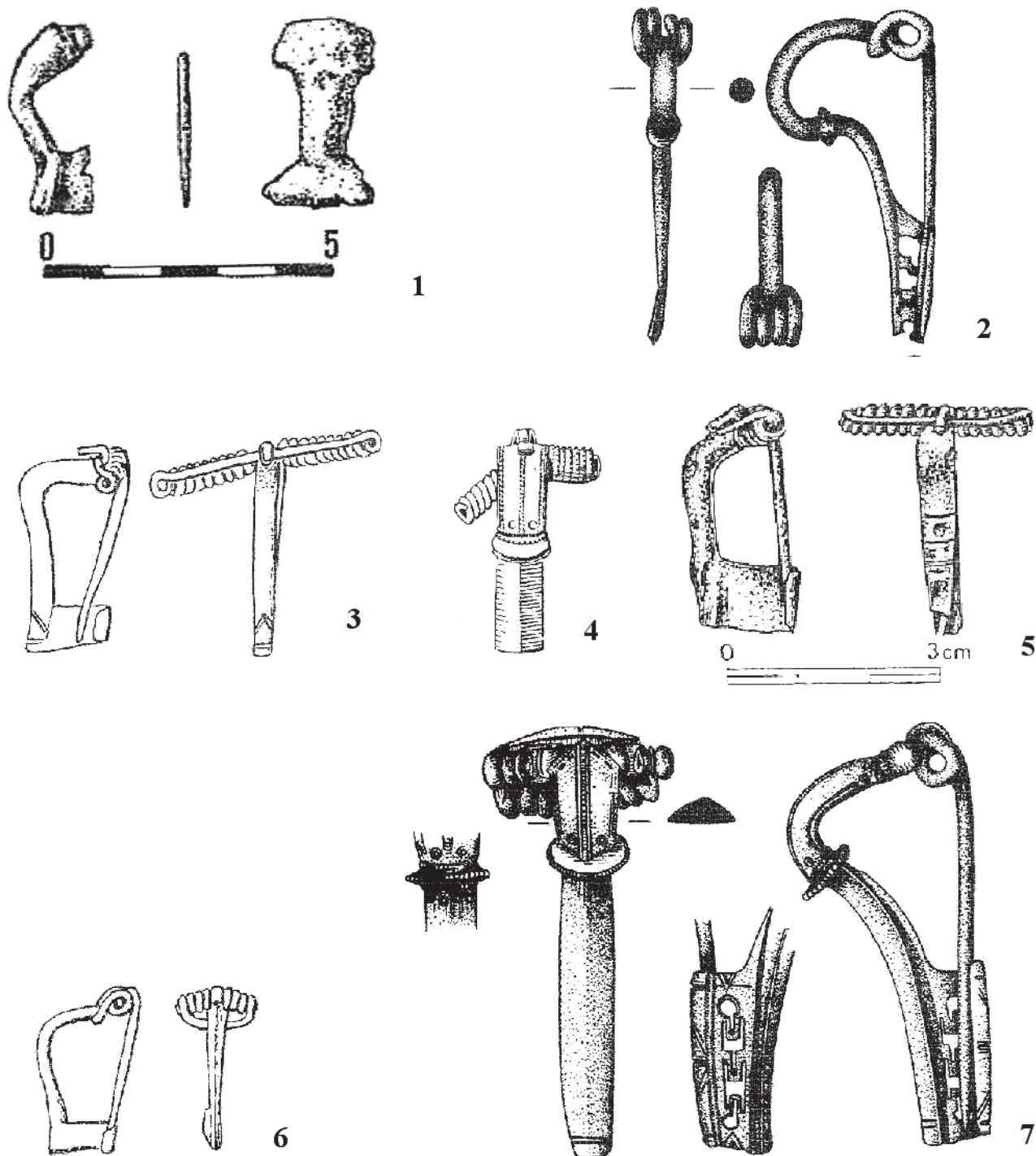
Tabl. I. Zestawienie zebranych w pracy fibul o pochodzeniu germańskim. Część I. 1 – Almgren 45, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 12, długość 6,5 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 7: 2, 5; s. 355). 2 – Almgren 144, Velké Přílepy, stanowisko 1, okr. Praha – západ, ob. 3/99 (E. Droberjar, I. Vojtěchovská 2000, s. 213, 215). 3 – Almgren 23, Lukavec, okr. Litoměřice, grób popielnicowy, długość 6 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. IV: 6–8). 4 – Almgren 46, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 68, długość 4,8 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 23: 2, 4, 5; s. 375). 5 – Almgren 24, Praha-Bubeneč, stanowisko 1, okr. Praha 6, grób nr 4 z 1948 roku, brak skali (B. Novotný 1955, obr. 9, s. 245). 6 – Almgren 48, Stehelčevy, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr U4 (K. Motyková 1981, abb. 10: 2, 4, 6–10, 26: 2, 3; s. 354, 395)

Taf. I. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Fibeln germanischer Herkunft. Teil I. 1 – Almgren 45, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 12, Länge 6,5 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 7: 2, 5; S. 355). 2. – Almgren 144, Velké Přílepy, Fst. 1, okr. Praha – západ, ob. 3/99, (E. Droberjar, I. Vojtěchovská 2000; S. 213, 215). 3 – Almgren 23, Lukavec, okr. Litoměřice, Urnengrab, Länge 6 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963a, Taf. IV: 6–8). 4 – Almgren 46, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 68, Länge 4,8 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 23: 2, 4, 5; S. 375). 5 – Almgren 24, Praha-Bubeneč, Fst. 1, okr. Praha 6, Grab Nr. 4 aus 1948, ohne Maßstab (B. Novotný 1955, obr. 9; S. 245). 6 – Almgren 48, Stehelčevy, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. U4 (K. Motyková 1981, Abb. 10: 2, 4, 6–10; 26: 2, 3; S. 354, 395)

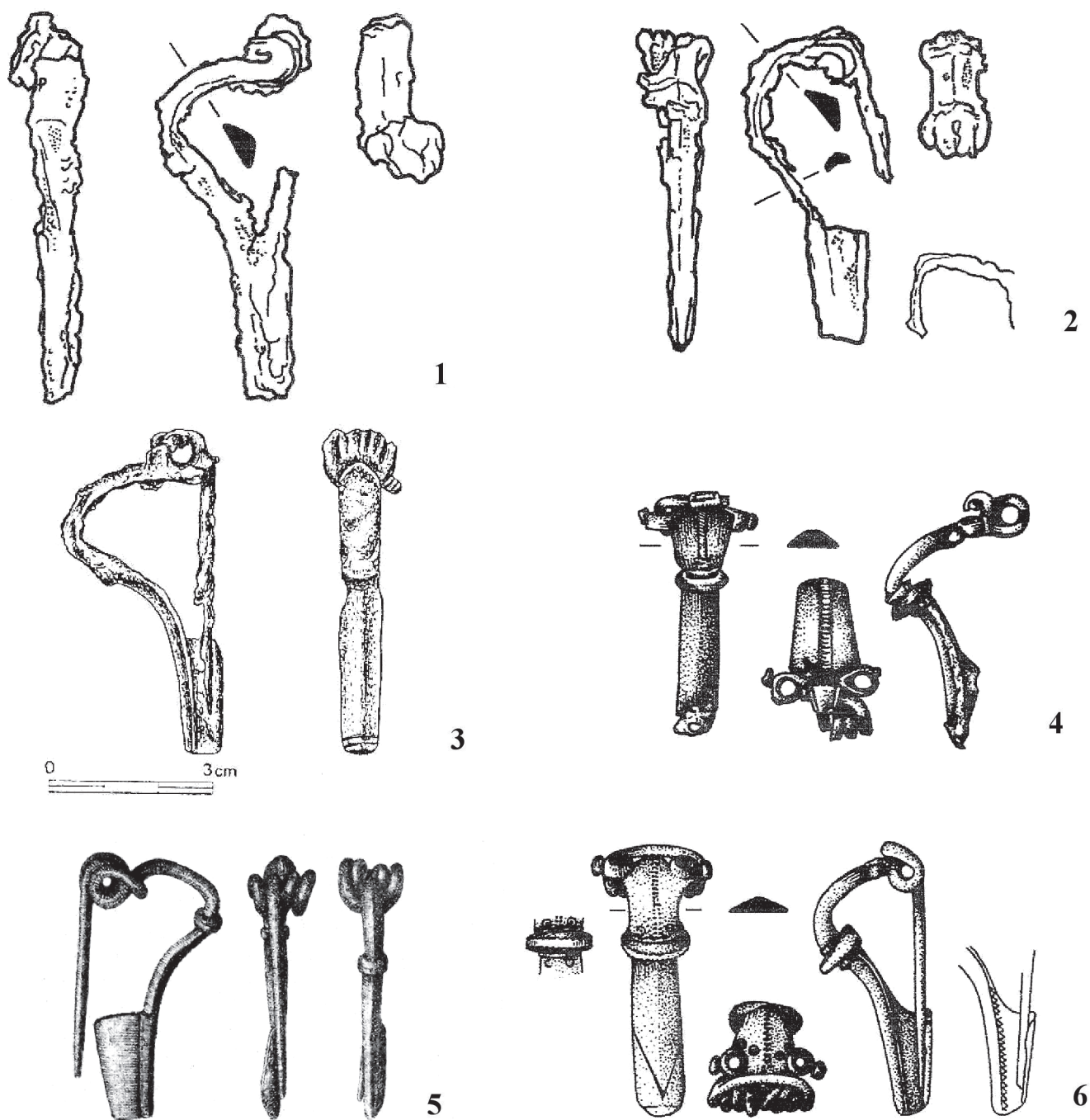
Tabl. II. Zestawienie zebranych w pracy fibul o pochodzeniu germańskim. Część II. 1 – Almgren 45b, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 14, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 31: 2–6, 9–12; s. 333). 2 – Almgren 74, Velatice, stanowisko 1, okr. Brno – venkov, grób nr 6, brak skali (J. Tejral 1970, obr. 11: 1–6, 13, 18–21, s. 127). 3 – Almgren 124, řitbořice, okr. Břeclav, grób nr 2 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, taf. 1: 2/2–8, s. 105). 4 – Almgren 122 lub 124, Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 71, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 19: 2, 3; s. 327). 5 – Almgren 77, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 131, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 73/131: 2–4; s. 375). 6 – Almgren 49, Vrutice, okr. Litoměřice, grób nr 1 (M. Zápotocký 1969, obr. 2: 1–3, s. 180)

Taf. II. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Fibeln germanischer Herkunft. Teil II. 1 – Almgren 45b, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 14, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 31: 2–6, 9–12; S. 333). 2 – Almgren 74, Velatice, Fst. 1, okr. Brno – venkov, Grab Nr. 6, ohne Maßstab (J. Tejral 1970, obr. 11: 1–6, 13, 18–21; S. 127). 3 – Almgren 124, řitbořice, okr. Břeclav, Grab Nr. 2 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, Taf. 1: 2/2–8; S. 105). 4 – Almgren 122 oder 124, Lužec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 71, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 19: 2, 3; S. 327). 5 – Almgren 77, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 131, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 73/131: 2–4; S. 375). 6 – Almgren 49, Vrutice, okr. Litoměřice, Grab Nr. 1 (M. Zápotocký 1969, obr. 2: 1–3; S. 180)

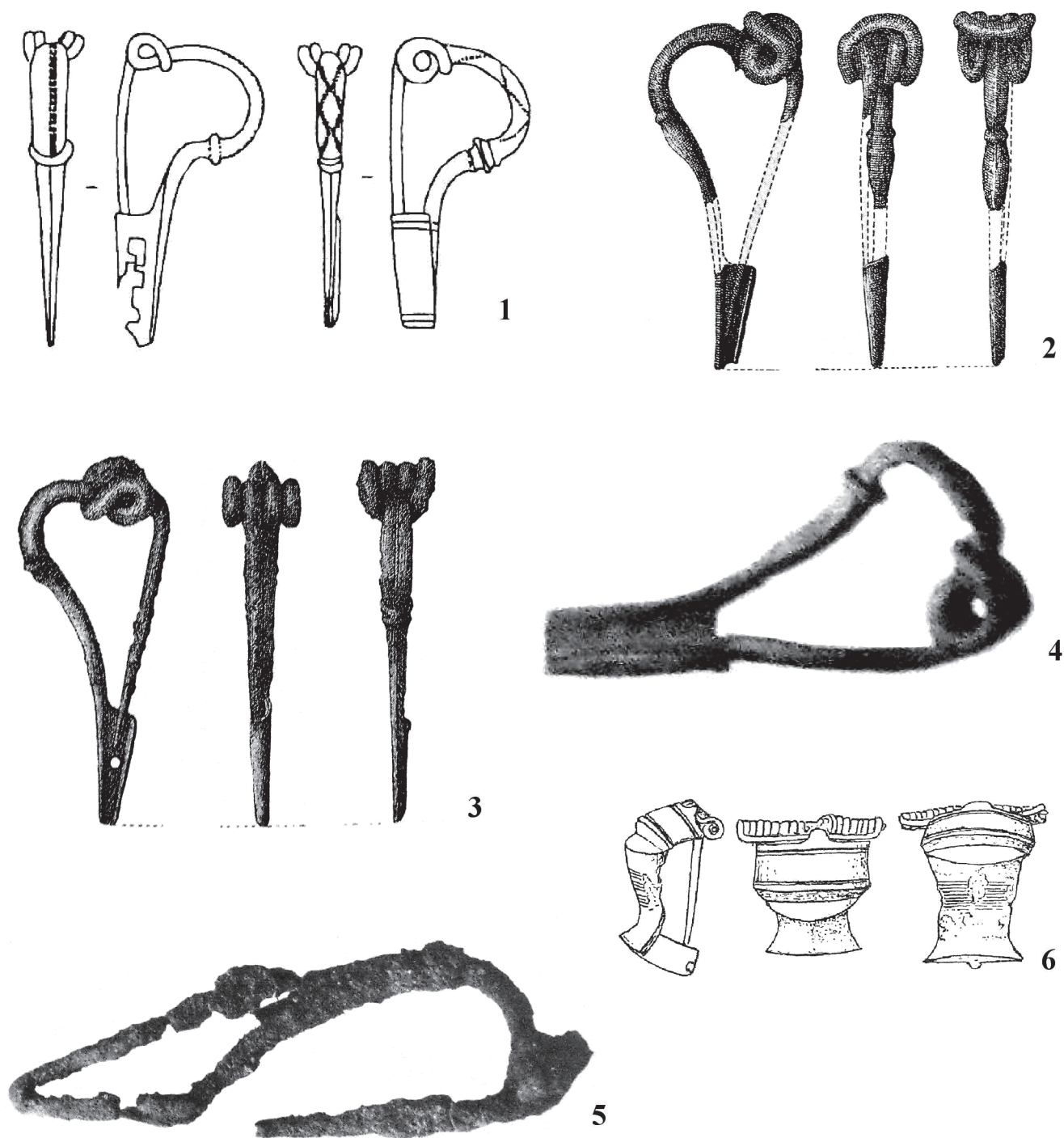
Tabl. III. Zestawienie zebranych w pracy fibul o pochodzeniu germańskim. Część III. 1 – Almgren 129, Šitbořice, okr. Břeclav, grób nr 15 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, taf. 4: 15/2, s. 112). 2 – Almgren 2aI, Dobřichov-Piřchora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 30, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 38: 5, 7–9; s. 340). 3 – Almgren 138, Luřec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 92, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 34: 3–5; s. 355). 4 – Almgren 26, Vracov, okr. Hodonín, grób jamowy, skala 1:1 (I. Peřkar 1964, tab. 14: 12; J. Tejral 1970, obr. 14: 5, 7, 8, 10; 22, 2, s. 132, 147). 5 – Almgren 141, Stehelčevs, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr G5 (K. Motyková 1981, abb. 13: 4–6; s. 359). 6 – Almgren 142, Luřec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 42, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 8D: 1; s. 305). 7 – Almgren A, Dobřichov-Piřchora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr I, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 1: 2, 3, 6–8, 10–13; 2: 1–20, s. 303–304)

Taf. III. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Fibeln germanischer Herkunft. Teil III. 1 – Almgren 129, Šitbořice, okr. Břeclav, Grab Nr. 15 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, Taf. 4: 15/2; S. 112). 2 – Almgren 2aI, Dobřichov-Piřchora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 30, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 38: 5, 7–9; S. 340). 3 – Almgren 138, Luřec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 92, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 34: 3–5; S. 355). 4 – Almgren 26, Vracov, okr. Hodonín, Grubengrab, Maßstab 1:1 (I. Peřkar 1964, Taf. 14: 12; J. Tejral 1970, obr. 14: 5, 7, 8, 10; 22, 2; S. 132, 147). 5 – Almgren 141, Stehelčevs, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. G5 (K. Motyková 1981, Abb. 13: 4–6; S. 359). 6 – Almgren 142, Luřec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 42, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 8D: 1; S. 305). 7 – Almgren A, Dobřichov-Piřchora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. I, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 1: 2, 3, 6–8, 10–13; 2: 1–20; S. 303–304)

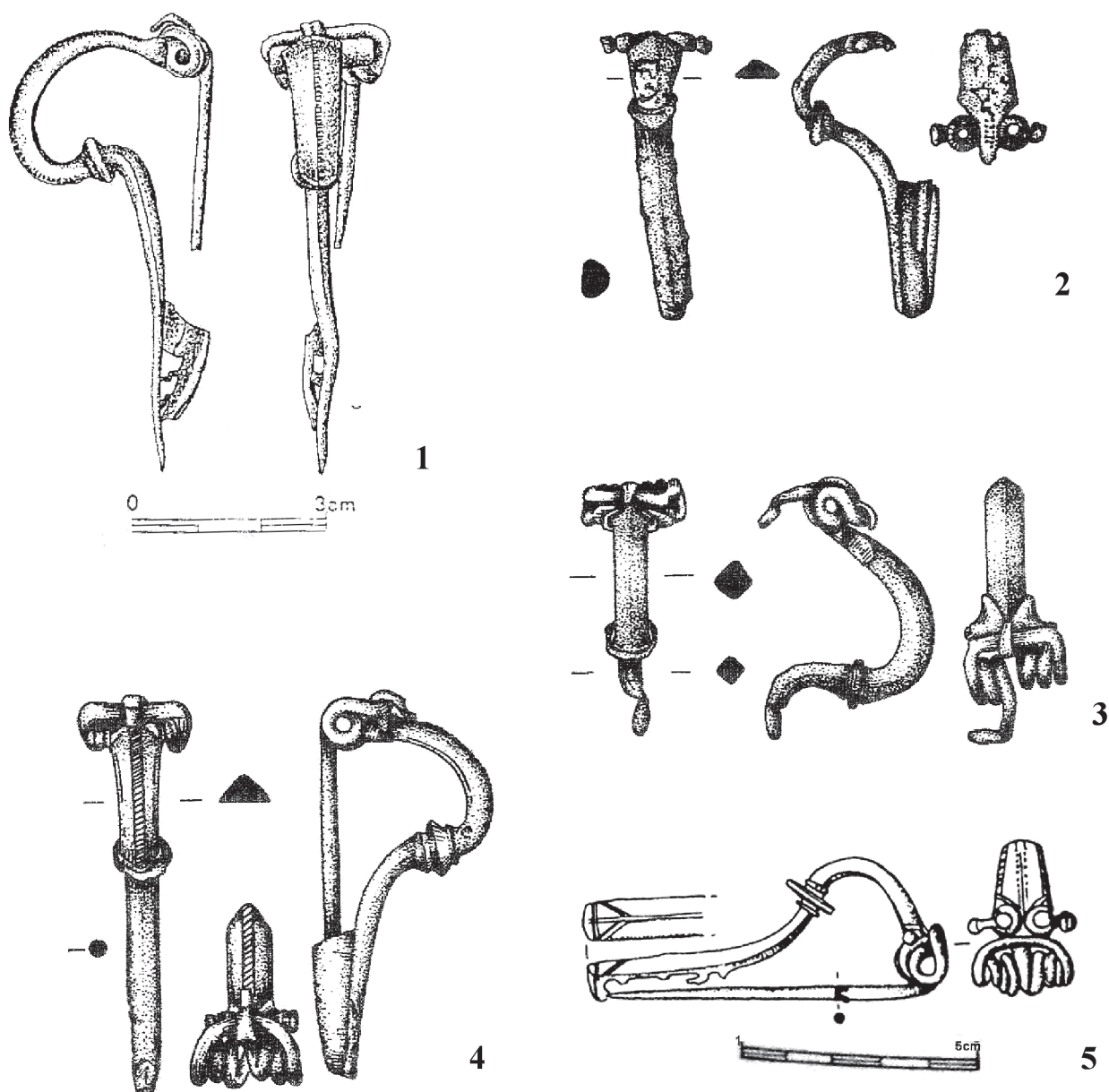
Tabl. IV. Zestawienie zebranych w pracy fibul o pochodzeniu germańskim. Część IV. 1 – Kostrzewski M-b, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 44, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 44: 2–4, 6, 7, 9; s. 346). 2 – Kostrzewski N-c, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 27, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 35: 2–4, 7–9; s. 337). 3 – Kostrzewski N-b, Stehelčeves, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr G6 (K. Motyková 1981, abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; s. 359, 396). 4 – typ Kalkriese, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 13, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 30: 2–5, 8; s. 332). 5 – Kostrzewski N-a, Tiřice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 82, długość 4 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 29: 4; s. 387). 6 – typ WGA, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr V, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 14: 2, 3; 16: 1, 4, 6, 7; s. 316, 318)

Taf. IV. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Fibeln germanischer Herkunft. Teil IV. 1 – Kostrzewski M-b, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 44, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 44: 2–4, 6, 7, 9; S. 346). 2 – Kostrzewski N-c, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 27, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 35: 2–4, 7–9; S. 337). 3 – Kostrzewski N-b, Stehelčeves, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. G6 (K. Motyková 1981, Abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; S. 359, 396). 4 – Typ Kalkriese, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 13, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 30: 2–5, 8; S. 332). 5 – Kostrzewski N-a, Tiřice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 82, Länge 4 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 29: 4; S. 387). 6 – Typ NACHA, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. V, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 14: 2, 3; 16: 1, 4, 6, 7; S. 316, 318)

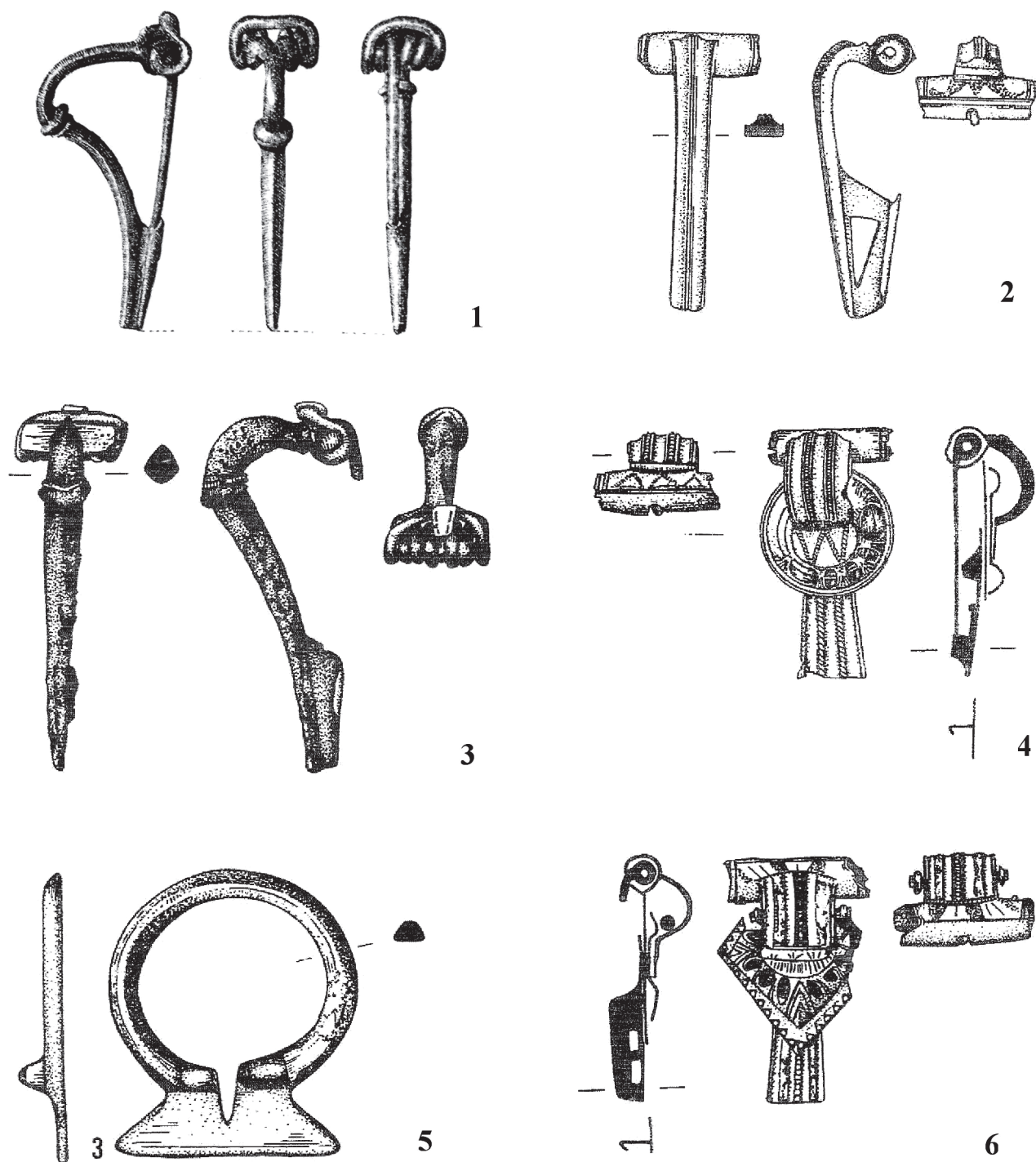
Tabl. V. Zestawienie zebranych w pracy fibul o pochodzeniu germańskim. Część V. 1 – Almgren 2aII, Poplze „Viničky”, stanowisko 1, okr. Litoměřice, grób szkieletowy, długość 5,4 cm i 5,8 cm (M. Zápotocký 1969, obr. 12: 1–2, s. 191). 2 – Kostrzewski M, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 19, długość 1,8 cm i 3,3 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 5: 2, 3; s. 351). 3 – Almgren 2, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 71, długość 6,3 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 24: 6; s. 377). 4 – Kostrzewski N, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 92, długość 4,7 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 40: 12; s. 409). 5 – Kostrzewski D, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 49, długość 12,4 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 39: 5; s. 407). 6 – Almgren 128, Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 45, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 10A: 1, 2; s. 309)

Taf. V. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Fibeln germanischer Herkunft. Teil V. 1 – Almgren 2aII, Poplze „Viničky”, Fst. 1, okr. Litoměřice, Körpergrab, Länge 5,4 cm und 5,8 cm (M. Zápotocký 1969, obr. 12: 1–2; S. 191). 2 – Kostrzewski M, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 19, Länge 1,8 cm und 3,3 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 5: 2, 3; S. 351). 3 – Almgren 2, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 71, Länge 6,3 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 24: 6; S. 377). 4 – Kostrzewski N, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 92, Länge 4,7 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 40: 12; S. 409). 5 – Kostrzewski D, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 49, Länge 12,4 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 39: 5; S. 407). 6 – Almgren 128, Lužec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 45, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 10A: 1, 2; S. 309)

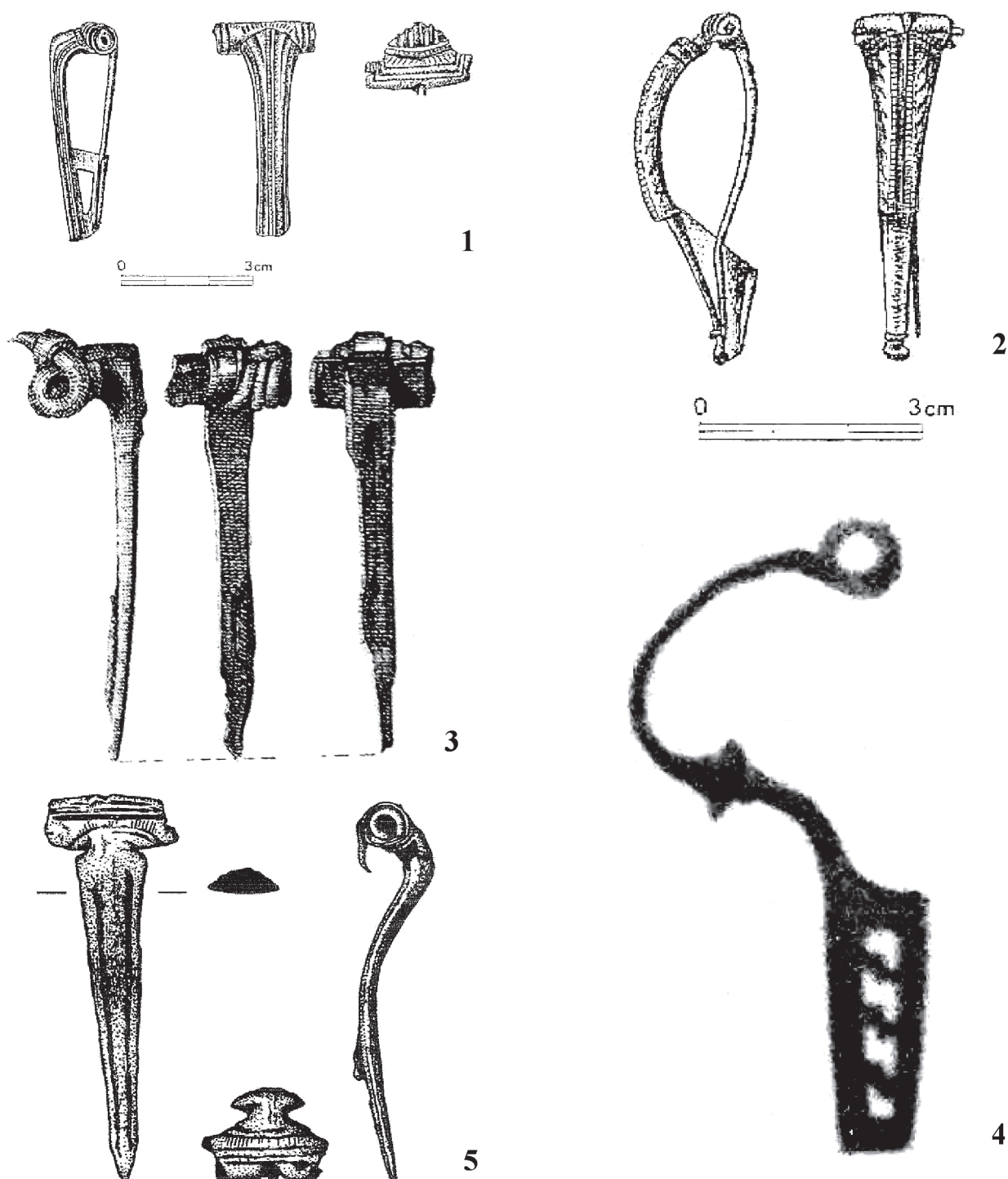
Tabl. VI. Zestawienie zebranych w pracy fibul rzymskich wyprodukowanych na terenie Barbaricum. Część I. 1 – Almgren 2b, Stehelčeves, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr G6 (K. Motyková 1981, abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; s. 359, 396). 2 – typ Vippachedelhausen, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 57, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 49: 2, 3, 5, 6; s. 351). 3 – Almgren 54b, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 32, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 39: 3, 5–7; s. 341). 4 – Almgren 22a, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 124, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 71/124: 1, 2; s. 373). 5 – Almgren 54a, Býřkovice, okr. Litoměřice, grób nr 4 z 1902 roku (J. Michálek 1999, s. 33)

Taf. VI. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten auf den Gebieten Barbaricums produzierten römischen Fibeln. Teil I. 1 – Almgren 2b, Stehelčeves, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. G6 (K. Motyková 1981, Abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; S. 359, 396). 2 – Typ Vippachedelhausen, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 57, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 49: 2, 3, 5, 6; S. 351). 3 – Almgren 54b, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 32, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 39: 3, 5–7; S. 341). 4 – Almgren 22a, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 124, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 71/124: 1, 2; S. 373). 5 – Almgren 54a, Býřkovice, okr. Litoměřice, Grab Nr. 4 aus 1902 (J. Michálek 1999; S. 33)

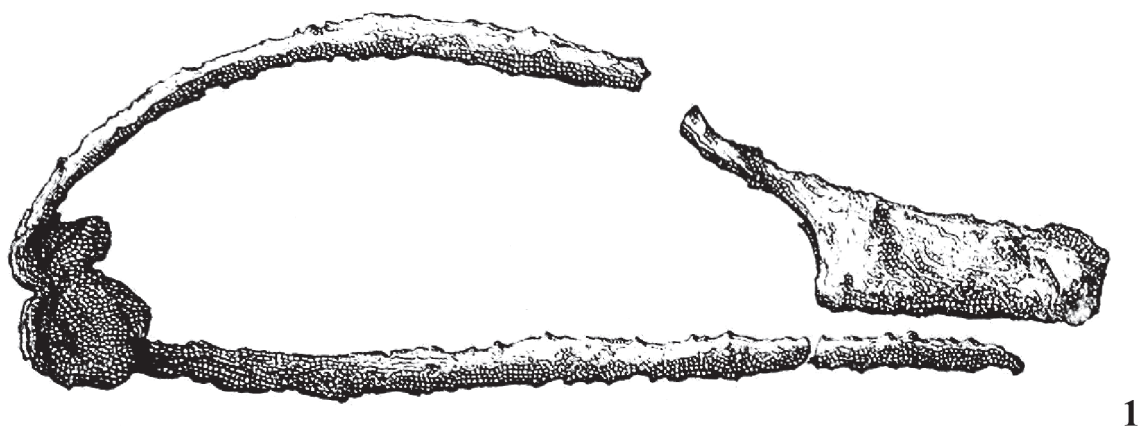
Tabl. VII. Zestawienie zebranych w pracy fibul rzyskich. 1 – Almgren 19, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 49, długość 5 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 27: 1, 2, 3, 5; s. 383). 2 – Feugère 14b2, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 32, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 39: 3, 5–7; s. 341). 3 – Almgren 19aI, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 40, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 42: 1, 2, 4; s. 344). 4 – Feugère 19a, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr II, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 3: 2–7; 4: 1–5; s. 305–306). 5 – Feugère 19d, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr II, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 3: 2–7; 4: 1–5; s. 305–306). 6 – Ettinger 51 lub Jobst 35, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 101, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 63/101: 1, 7; s. 365)

Taf. VII. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten römischen Fibeln. 1 – Almgren 19, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 49, Länge 5 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 27: 1, 2, 3, 5; S. 383). 2 – Feugère 14b2, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 32, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 39: 3, 5–7; S. 341). 3 – Almgren 19aI, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 40, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 42: 1, 2, 4; S. 344). 4 – Feugère 19a, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. II, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 3: 2–7; 4: 1–5; S. 305–306). 5 – Feugère 19d, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. II, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 3: 2–7; 4: 1–5; S. 305–306). 6 – Ettinger 51 oder Jobst 35, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 101, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 63/101: 1, 7; S. 365)

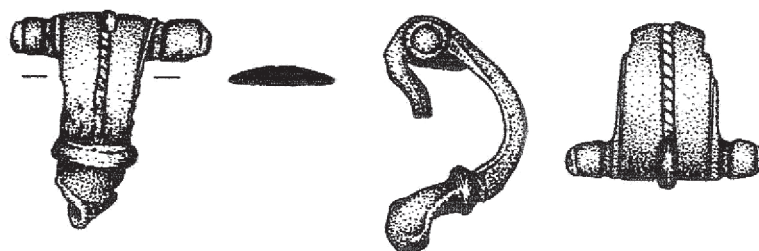

Tabl. VIII. Zestawienie zebranych w pracy fibul rzymskich. 1 – typ Langton Down, Stehelčeves, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr G6 (K. Motyková 1981, abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; s. 359, 396). 2 – Riha 5.13, Stehelčeves, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr G6 (K. Motyková 1981, abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; s. 359, 396). 3 – Riha 2.2.1 lub Almgren 241, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 39, długość 4,2 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 13: 2, 3; s. 363). 4 – Almgren 19aII, Líbeznice, okr. Praha – východ, Středočeský kraj, grób szkieletowy (K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. XIV: 14–16). 5. Riha 5.9, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 149, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 83/149: 1–6; s. 385)

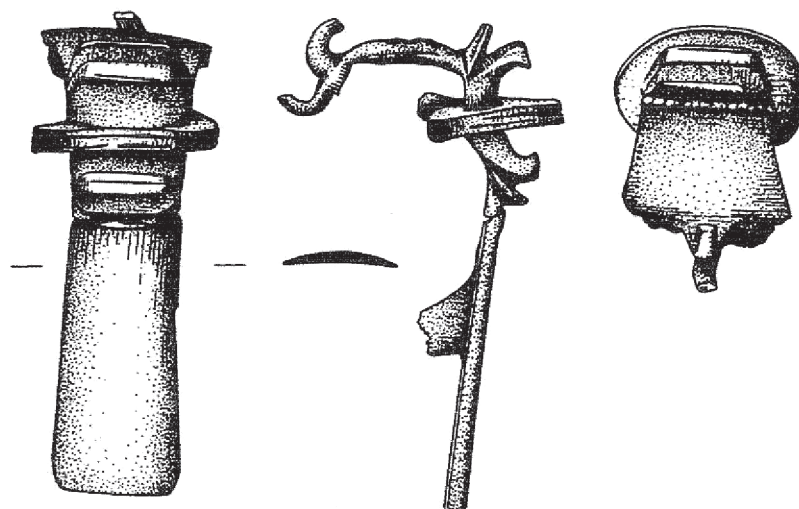
Taf. VIII. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten römischen Fibeln. 1 – Typ Langton Down, Stehelčeves, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. G6 (K. Motyková 1981, Abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; S. 359, 396). 2 – Riha 5, 13, Stehelčeves, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. G6 (K. Motyková 1981, Abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; S. 359, 396). 3 – Riha 2.2.1 oder Almgren 241, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 39, Länge 4,2 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 13: 2, 3; S. 363). 4 – Almgren 19aII, Líbeznice, okr. Praha – východ, Středočeský kraj, Körpergrab (K. Motyková-Šneidrová 1963a, Taf. XIV: 14–16). 5 – Riha 5.9, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 149, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 83/149: 1–6; S. 385)

1

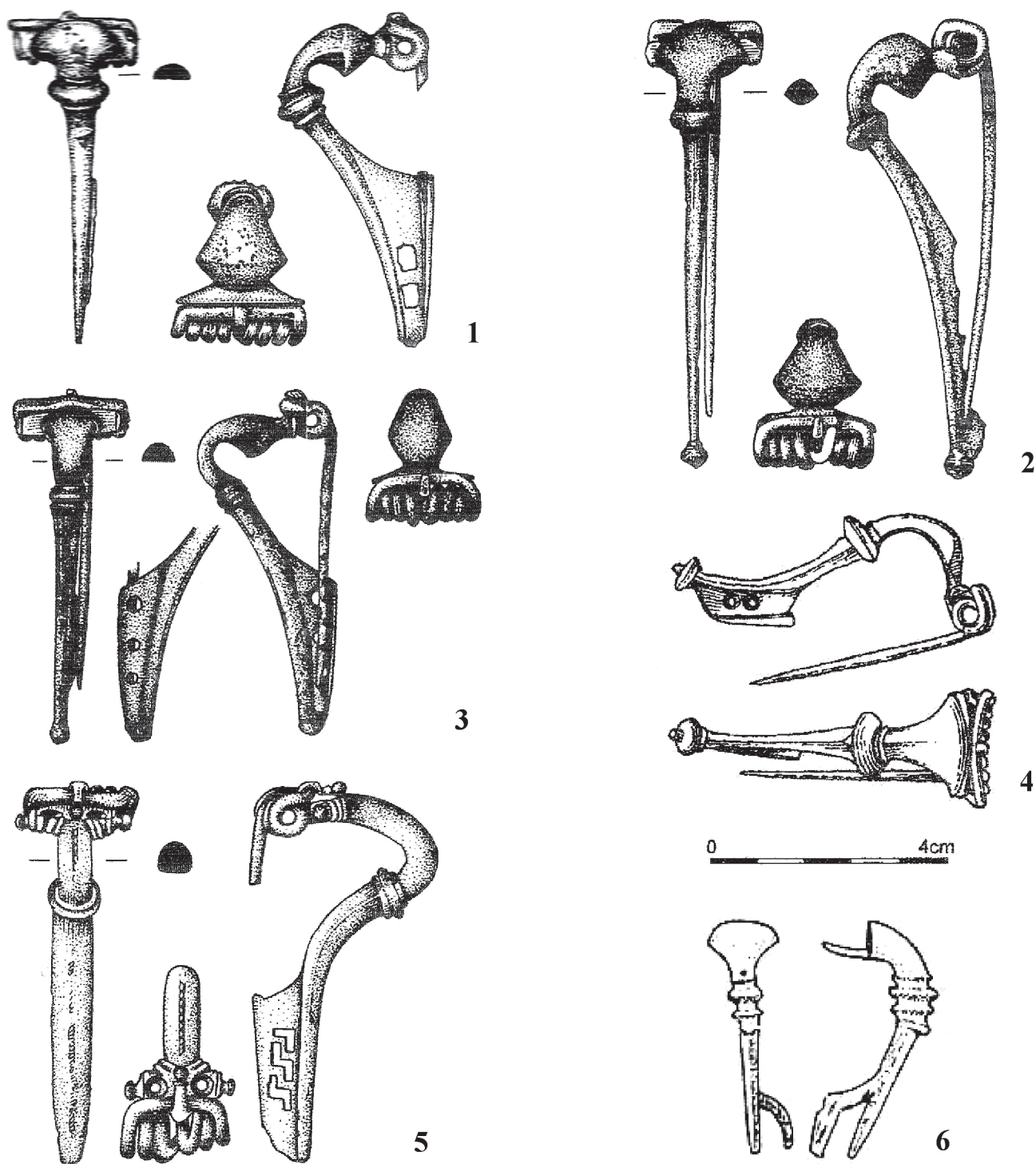
2

3

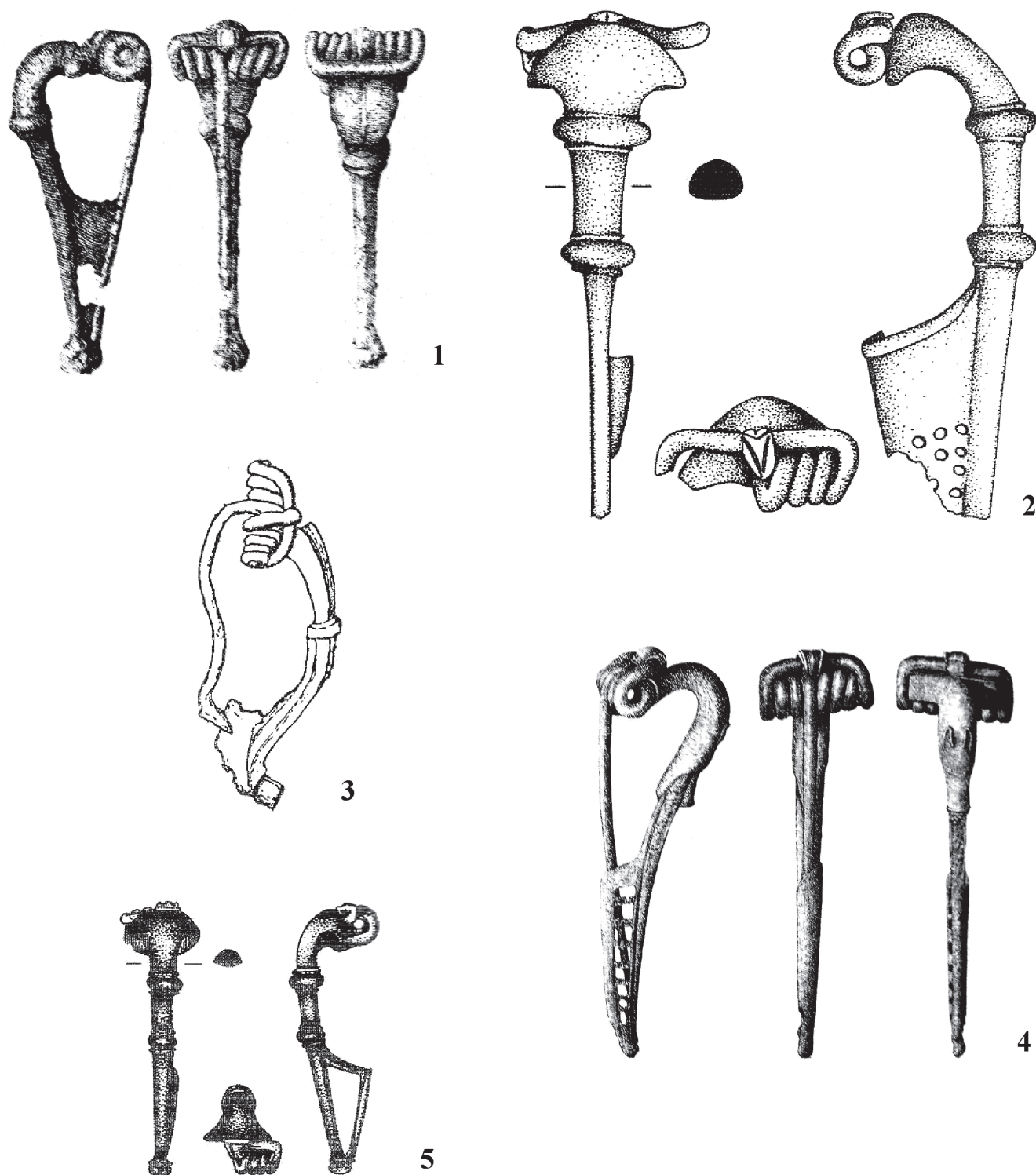
Tabl. IX. Zestawienie zebranych w pracy fibul rzymskich. 1 – Almgren 15, Tvršice, stanowisko 1, okr. Louny, grób nr V, skala 2:3 (K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 5: 3, 4, 5; s. 124). 2 – Ettlinger 28, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 64, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 52: 3; s. 354). 3 – Feugère 13b, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 26, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 36: 2; s. 338)

Taf. IX. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten römischen Fibel 1 – Almgren 15, Tvršice, Fst. 1, okr. Louny, Grab Nr. V, Maßstab 2:3 (K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 5: 3, 4, 5; S. 124). 2 – Ettlinger 28, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 64, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 52: 3; S. 354). 3 – Feugère 13b, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 26, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 36: 2; S. 338)

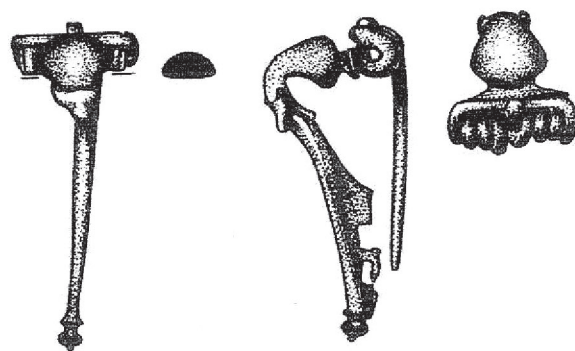
Tabl. X. Zestawienie zebranych w pracy fibul o pochodzeniu norycko-panońskim. 1 – Almgren 67b, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 117, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 69/117: 1, 3–5; s. 371). 2 – Almgren 67a, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 57, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 49: 2, 3, 5, 6; s. 351). 3 – Almgren 67/68, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 57, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 35: 2–4, 7–9; s. 337). 4 – Almgren 69, Vyřkov, stanowisko „Legerní pole”, okr. Vyřkov, grób szkieletowy (B. Mikulková 2006, s. 484–487). 5 – Almgren 67, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 133, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 76/133: 1–9; s. 378). 6 – Almgren 65, Vrutice, okr. Litoměřice, grób nr 1, brak skali (M. Zápotocký 1969, obr. 2: 1–3, s. 180)

Taf. X. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Fibeln norisch-pannonischer Herkunft. 1 – Almgren 67b, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 117, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 69/117: 1, 3–5; S. 371). 2 – Almgren 67a, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 57, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 49: 2, 3, 5, 6; S. 351). 3 – Almgren 67/68, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 57, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 35: 2–4, 7–9; S. 337). 4 – Almgren 69, Vyřkov, Fst. „Legerní pole”, okr. Vyřkov, Körpergrab (B. Mikulková 2006; S. 484–487). 5 – Almgren 67, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 133, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 76/133: 1–9; S. 378). 6 – Almgren 65, Vrutice, okr. Litoměřice, Grab Nr. 1, ohne Maßstab (M. Zápotocký 1969, obr. 2: 1–3; S. 180)

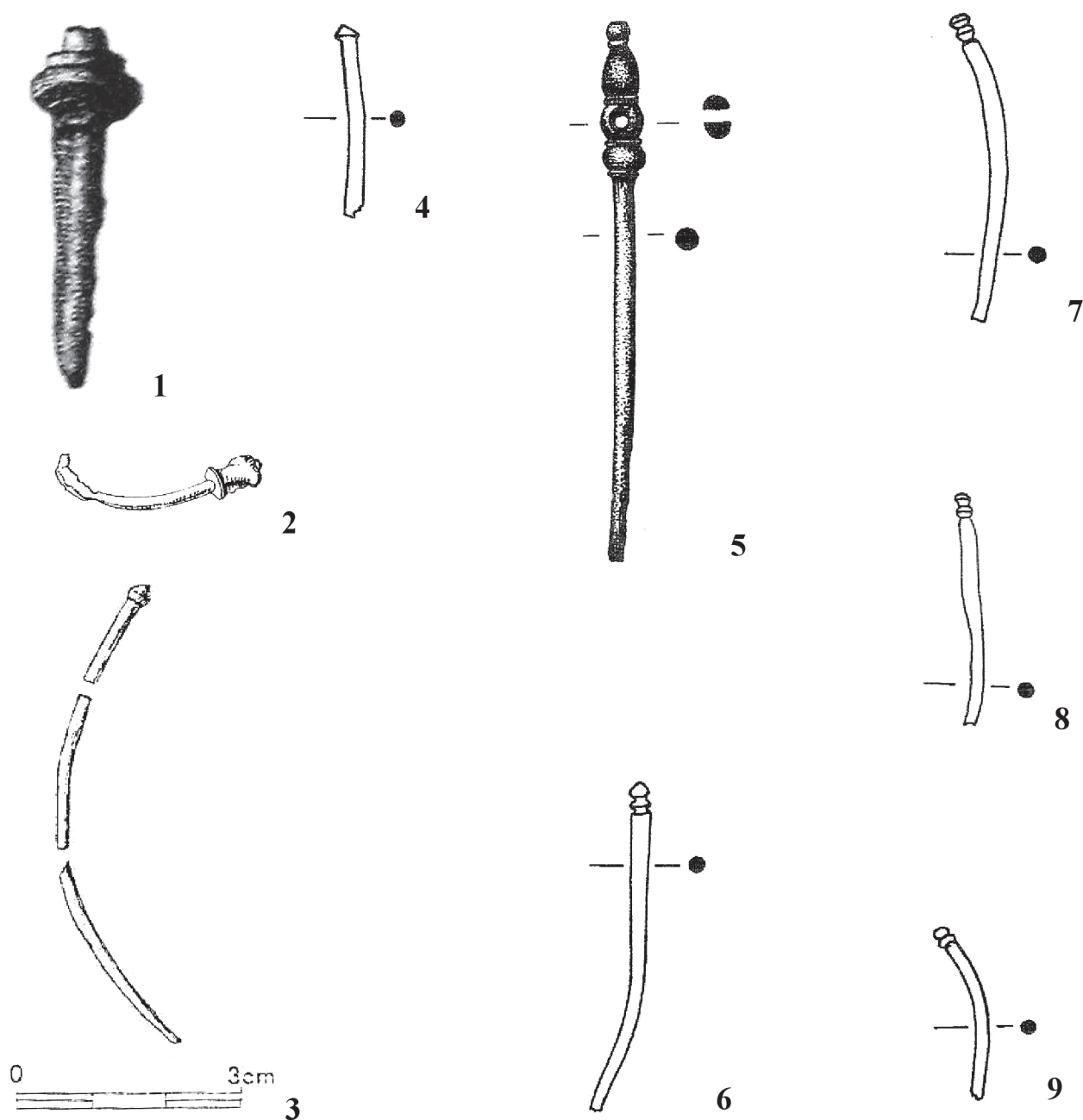
Tabl. XI. Zestawienie zebranych w pracy fibul o pochodzeniu norycko-panońskim. 1 – Almgren 69, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 98, długość 6,7 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 35: 4; s. 399). 2 – Almgren 237c, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 43, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 43: 4, 8, 9, 11, 12; s. 345). 3 – Almgren 70, Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 75, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 8A: 1, 2; s. 305). 4 – typ TKF Ia1, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 98, długość 9,9 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 35: 4; s. 399). 5 – Almgren 236c, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr VI, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 18: 2–10; 19: 1–4, 6, 7, 9–11; s. 320–321)

Taf. XI. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Fibeln norisch-pannonischer Herkunft 1 – Almgren 69, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 98, Länge 6,7 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 35: 4; S. 399). 2 – Almgren 237c, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 43, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 43: 4, 8, 9, 11, 12; S. 345). 3 – Almgren 70, Lužec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 75, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 8A: 1, 2; S. 305). 4 – Typ TKF Ia1, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 98, Länge 9,9 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 35: 4; S. 399). 5 – Almgren 236c, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. VI, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 18: 2–10; 19: 1–4, 6, 7, 9–11; S. 320–321)

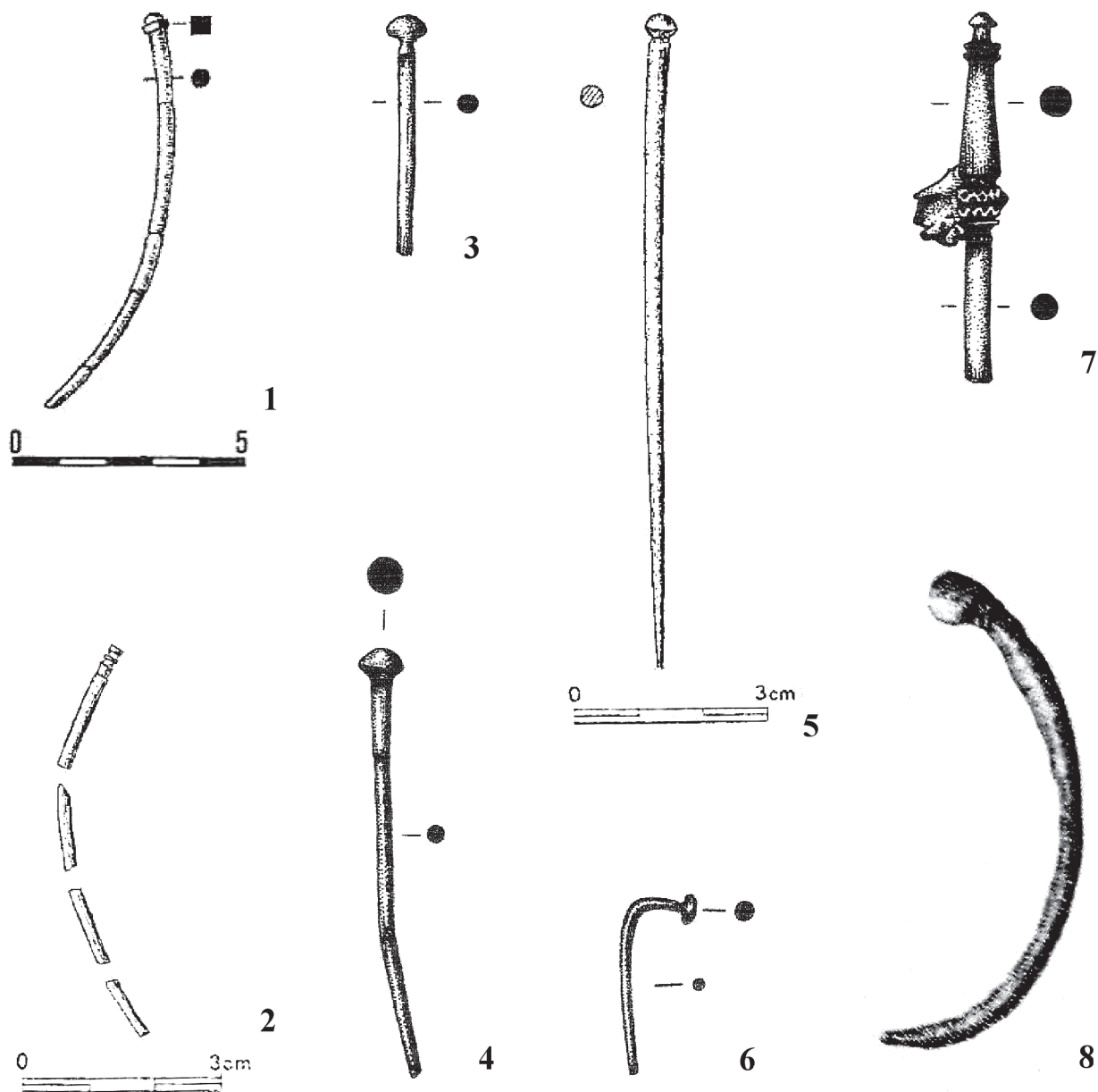
Tabl. XII. Zestawienie zebranych w pracy fibul o pochodzeniu norycko-panońskim. 1 – Almgren 238, Vrbice, okr. Rakovník, grób nr 7, długość 3,3 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. V: 14). 2 – typ TKF Ib1, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr II, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 3: 2–7; 4: 1–5; s. 305–306)

Taf. XII. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Fibeln norisch-pannonischer Herkunft. 1 – Almgren 238, Vrbice, okr. Rakovník, Grab Nr. 7, Länge 3,3 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963a, Taf. V: 14). 2 – Typ TKF Ib1, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. II, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 3: 2–7; 4: 1–5; S. 305–306)

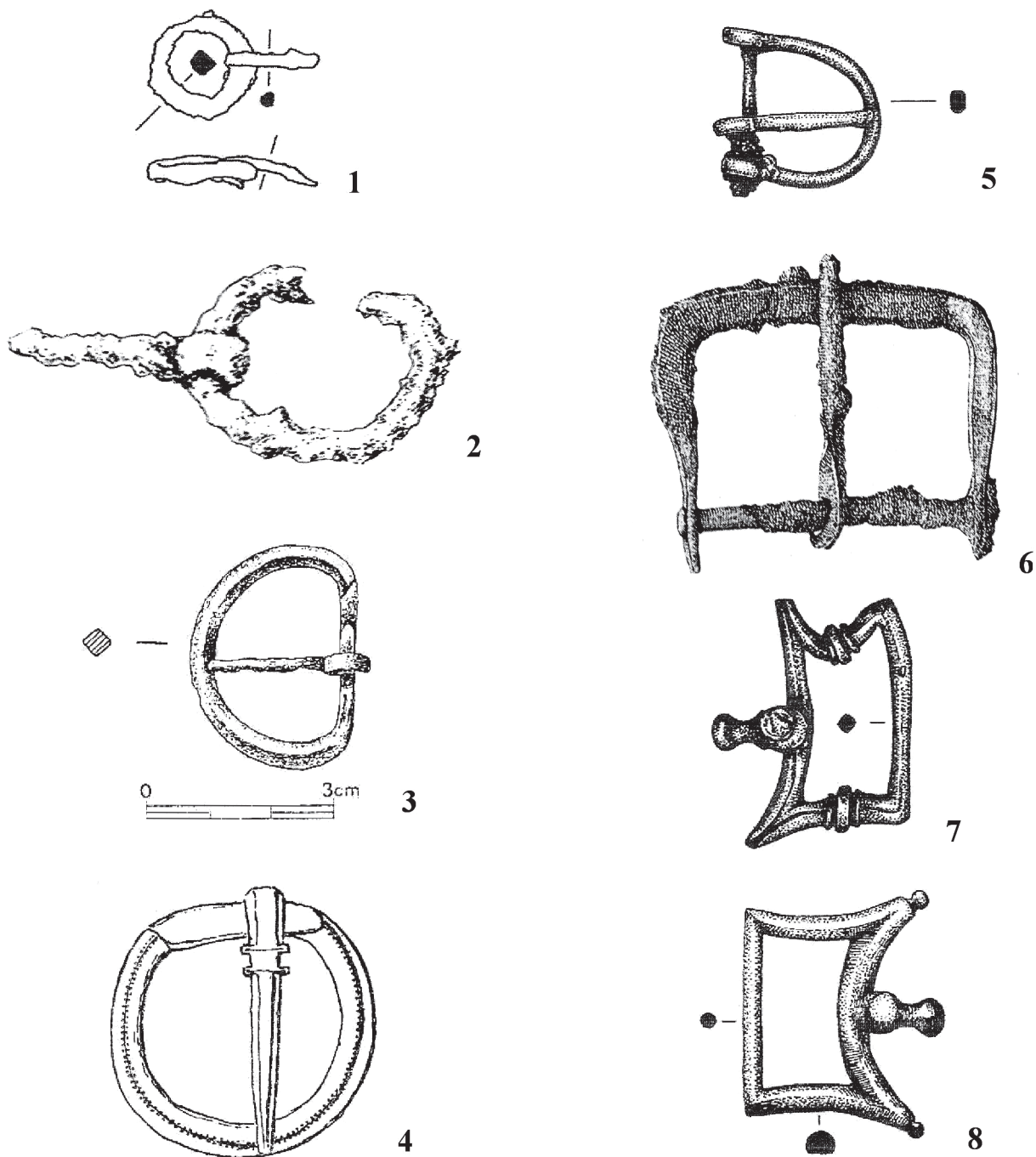
Tab. XIII. Zestawienie zebranych w pracy szpil. Część I. 1 – Droberjar 1 / Beckmann IIa, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 67, długość 2,7 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 22: 2, 3, 4, 5, 6; s. 374). 2 – Droberjar 1 / Beckmann IIa, Velatice, stanowisko 1, okr. Brno – venkov, grób nr 6, brak skali (J. Tejral 1970, obr. 11: 1–6, 13, 18–21, s. 127). 3 – Droberjar 1a, Stehelčev, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr U3 (K. Motyková 1981, abb. 9: 1–5, 9–12; s. 353). 4 – Droberjar 1b, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 11, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 29: 2–4; s. 331). 5 – Droberjar 2 / Beckmann IIc, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 94, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 62: 1–3, 8, 9; s. 364). 6 – Droberjar 2a, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 14, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 31: 2–6, 9–12; s. 333). 7 – Droberjar 2a, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 21, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 33: 3, 4, 6, 7; s. 335). 8 – Droberjar 2b, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 14, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 31: 2–6, 9–12; s. 333). 9 – Droberjar 3 / Beckmann III, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 40, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 42: 1, 2, 4; s. 344)

Taf. XIII. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Nadeln. Teil I. 1 – Droberjar 1 / Beckmann IIa, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 67, Länge 2,7 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 22: 2, 3, 4, 5, 6; S. 374). 2 – Droberjar 1 / Beckmann IIa, Velatice, Fst. 1, okr. Brno – venkov, Grab Nr. 6, ohne Maßstab (J. Tejral 1970, obr. 11: 1–6, 13, 18–21; S. 127). 3 – Droberjar 1a, Stehelčev, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. U3 (K. Motyková 1981, Abb. 9: 1–5, 9–12; S. 353). 4 – Droberjar 1b, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 11, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 29: 2–4; S. 331). 5 – Droberjar 2 / Beckmann IIc, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 94, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 62: 1–3, 8, 9; S. 364). 6 – Droberjar 2a, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 14, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 31: 2–6, 9–12; S. 333). 7 – Droberjar 2a, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 21, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 33: 3, 4, 6, 7; S. 335). 8 – Droberjar 2b, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 14, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 31: 2–6, 9–12; S. 333). 9 – Droberjar 3 / Beckmann III, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 40, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 42: 1, 2, 4; S. 344)

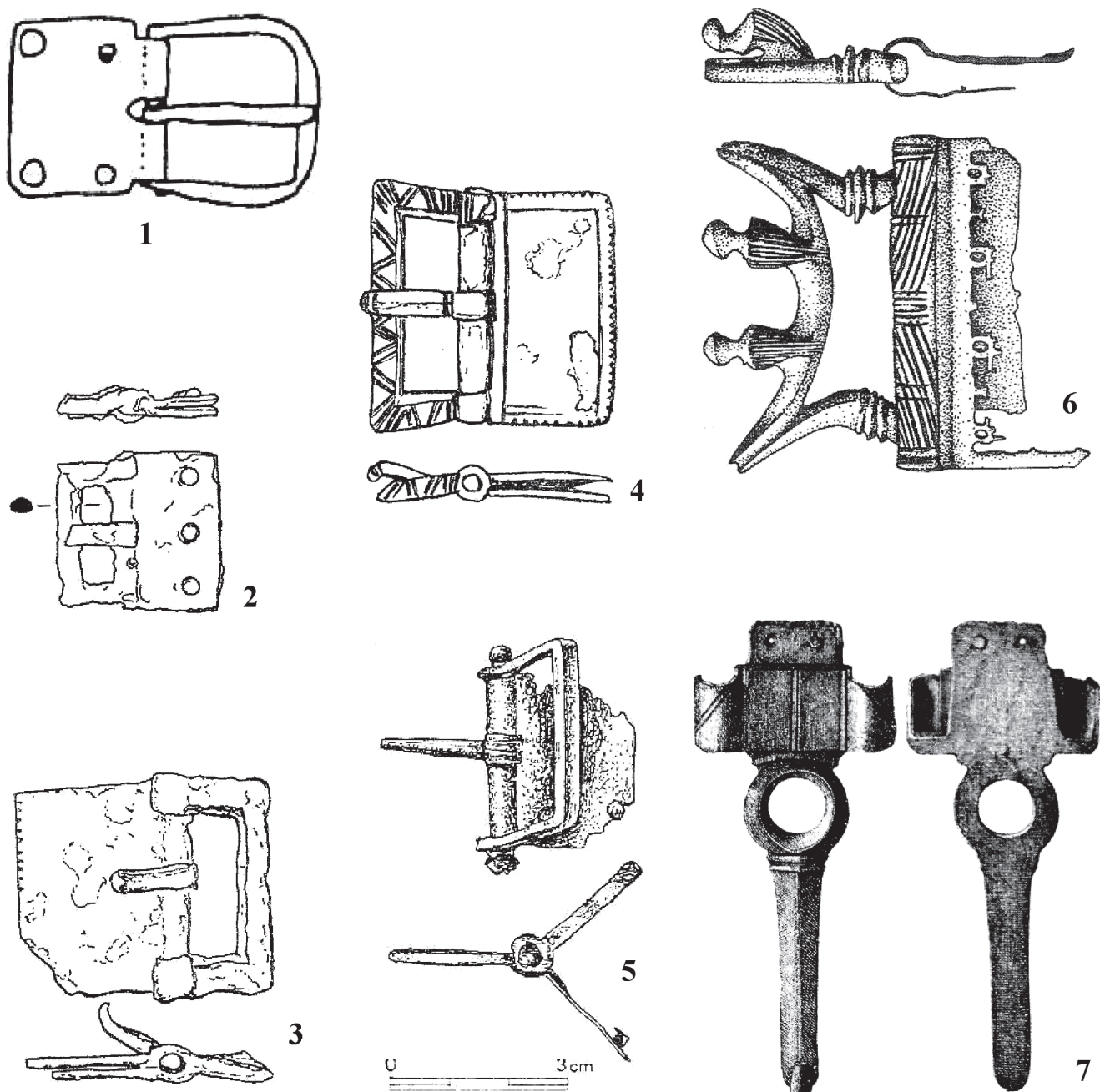
Tabl. XIV. Zestawienie zebranych w pracy szpil. Część II. 1 – Droberjar 3a, Šitbořice, okr. Břeclav, grób nr 6 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, taf. 2: 6/2, s. 106). 2 – Droberjar 3b, Stehelčevy, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr U3 (K. Motyková 1981, abb. 9: 1–5, 9–12; s. 353). 3 – Droberjar 4 / Beckmann IVb lub 77/83, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 30, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 38: 5, 7–9; s. 340). 4 – Droberjar 4 / Beckmann IVb, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 27, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 35: 2–4, 7–9; s. 337). 5 – Droberjar 4 / Beckmann IVb, Stehelčevy, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr G6 (K. Motyková 1981, abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; s. 359, 396). 6 – Droberjar 6 / Beckmann V, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr III, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 8: 2–8, 10–17, s. 310). 7 – Droberjar 7, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 10, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 29: 2, 4, 5; s. 331). 8 – Beckmann 83, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 16, długość 4,1 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 8: 1, 2, 3, 4, 5; s. 357)

Taf. XIV. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Nadeln Teil II. 1 – Droberjar 3a, Šitbořice, okr. Břeclav, Grab Nr. 6 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, Taf. 2: 6/2; S. 106). 2 – Droberjar 3b, Stehelčevy, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. U3 (K. Motyková 1981, Abb. 9: 1–5, 9–12; S. 353). 3 – Droberjar 4 / Beckmann IVb lub 77/83, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 30, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 38: 5, 7–9; S. 340). 4 – Droberjar 4 / Beckmann IVb, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 27, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 35: 2–4, 7–9; S. 337). 5 – Droberjar 4 / Beckmann IVb, Stehelčevy, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. G6 (K. Motyková 1981, Abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; S. 359, 396). 6 – Droberjar 6 / Beckmann V, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. III, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 8: 2–8, 10–17; S. 310). 7 – Droberjar 7, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 10, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 29: 2, 4, 5; S. 331). 8 – Beckmann 83, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 16, Länge 4,1 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 8: 1, 2, 3, 4, 5; S. 357)

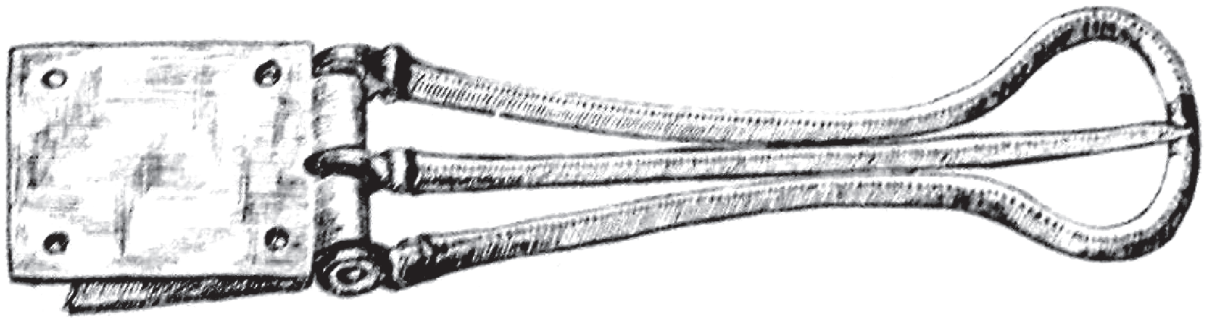
Tabl. XV. Zestawienie zebranych w pracy sprzączek i klamer. Część I. 1 – Madyda-Legutko C13, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 13, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 30: 2–5, 8; s. 332). 2 – Madyda-Legutko C13, Tvršice, stanowisko 1, okr. Louny, grób nr XLIV, brak skali (K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 12: 1; s. 137). 3 – Madyda-Legutko D1, Stehelčevy, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr U2 (K. Motyková 1981, abb. 7: 2–4, 7–9, 11, 26: 1, 5; s. 350, 395). 4 – Madyda-Legutko D5, Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 66, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 16: 2–6; s. 321). 5 – Madyda-Legutko D17, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 78, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 57: 2, 3, 6; s. 359). 6 – Madyda-Legutko E14, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 12, długość 4,7×3,7 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 7: 2, 5; s. 355). 7 – Garbsch G1c, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 6, skala 1:1 (Droberjar E. 1999b, taf. 25: 2–3, 7, s. 327). 8 – Garbsch G1b, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr VI, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 18: 2–10; 19: 1–4, 6, 7, 9–11; s. 320–321)

Taf. XV. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Schnallen und Gürtelhaken. Teil I. 1 – Madyda-Legutko C13, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 13, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 30: 2–5, 8; S. 332). 2 – Madyda-Legutko C13, Tvršice, Fst. 1, okr. Louny, Grab Nr. XLIV, ohne Maßstab (K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 12: 1; S. 137). 3 – Madyda-Legutko D1, Stehelčevy, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. U2 (K. Motyková 1981, Abb. 7: 2–4, 7–9, 11, 26: 1, 5; S. 350, 395). 4 – Madyda-Legutko D5, Lužec nad Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 66, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 16: 2–6; S. 321). 5 – Madyda-Legutko D17, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 78, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 57: 2, 3, 6; S. 359). 6 – Madyda-Legutko E14, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 12, Länge 4,7×3,7 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 7: 2, 5; S. 355). 7 – Garbsch G1c, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 6, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 25: 2–3, 7; S. 327). 8 – Garbsch G1b, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. VI, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 18: 2–10; 19: 1–4, 6, 7, 9–11; S. 320–321)

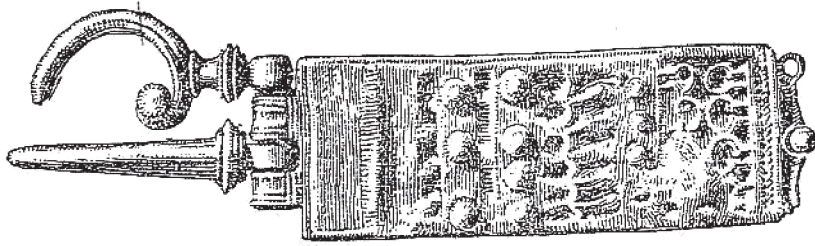

Tabl. XVI. Zestawienie zebranych w pracy sprzączek i klamer. Część II. 1 – Madyda-Legutko G9, Praha-Bubeneč, stanowisko 2, Praha 6, grób szkieletowy z 1929 roku, brak skali (E. Droberjar 2002, s. 256). 2 – Madyda-Legutko G16, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 145, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 27/145: 1, 2; s. 379). 3 – Madyda-Legutko G17, Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 76, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 21: 1–4, 6–8; s. 332). 4 – Madyda-Legutko G22, Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 88, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 30: 3–5, 38: 4–6; s. 349, 360). 5 – Madyda-Legutko G34, Stehelčeves, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr U7 (K. Motyková 1981, abb. 13: 1–3; s. 359). 6 – Garbsch G2d, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr V, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 14: 2, 3; 16: 1, 4, 6, 7; s. 316, 318). 7 – Voigt C, Tišice, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 91, długość 9,8 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 32: 1, 2, 4; 33: 2; s. 393, 395)

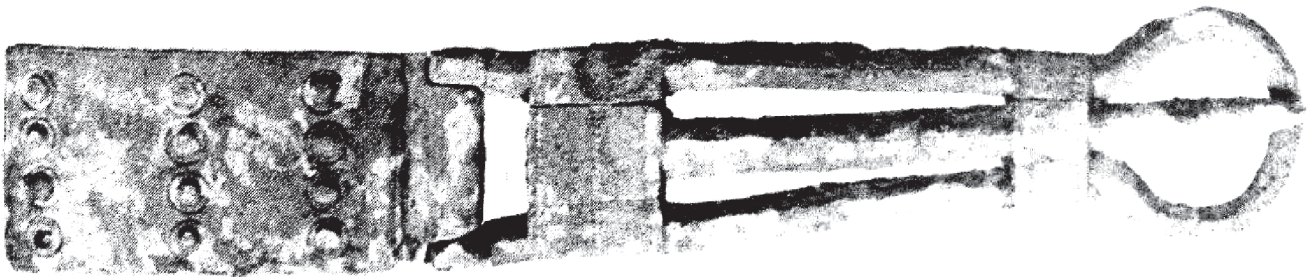
Taf. XVI. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Schnallen und Gürtelhaken. Teil II. 1 – Madyda-Legutko G9, Praha-Bubeneč, Fst. 2, Praha 6, Körpergrab aus dem Jahr 1929 ohne Maßstab (E. Droberjar 2002; S. 256). 2 – Madyda-Legutko G16, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 145, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 27/145: 1, 2; S. 379). 3 – Madyda-Legutko G17, Lužec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 76, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 21: 1–4, 6–8; S. 332). 4 – Madyda-Legutko G22, Lužec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 88, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 30: 3–5, 38: 4–6; S. 349, 360). 5 – Madyda-Legutko G34, Stehelčeves, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. U7 (K. Motyková 1981, Abb. 13: 1–3; S. 359). 6 – Garbsch G2d, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. V, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 14: 2, 3; 16: 1, 4, 6, 7; S. 316, 318). 7 – Voigt C, Tišice, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 91, Länge 9,8 cm (K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 32: 1, 2, 4; 33: 2; S. 393, 395)

1

2

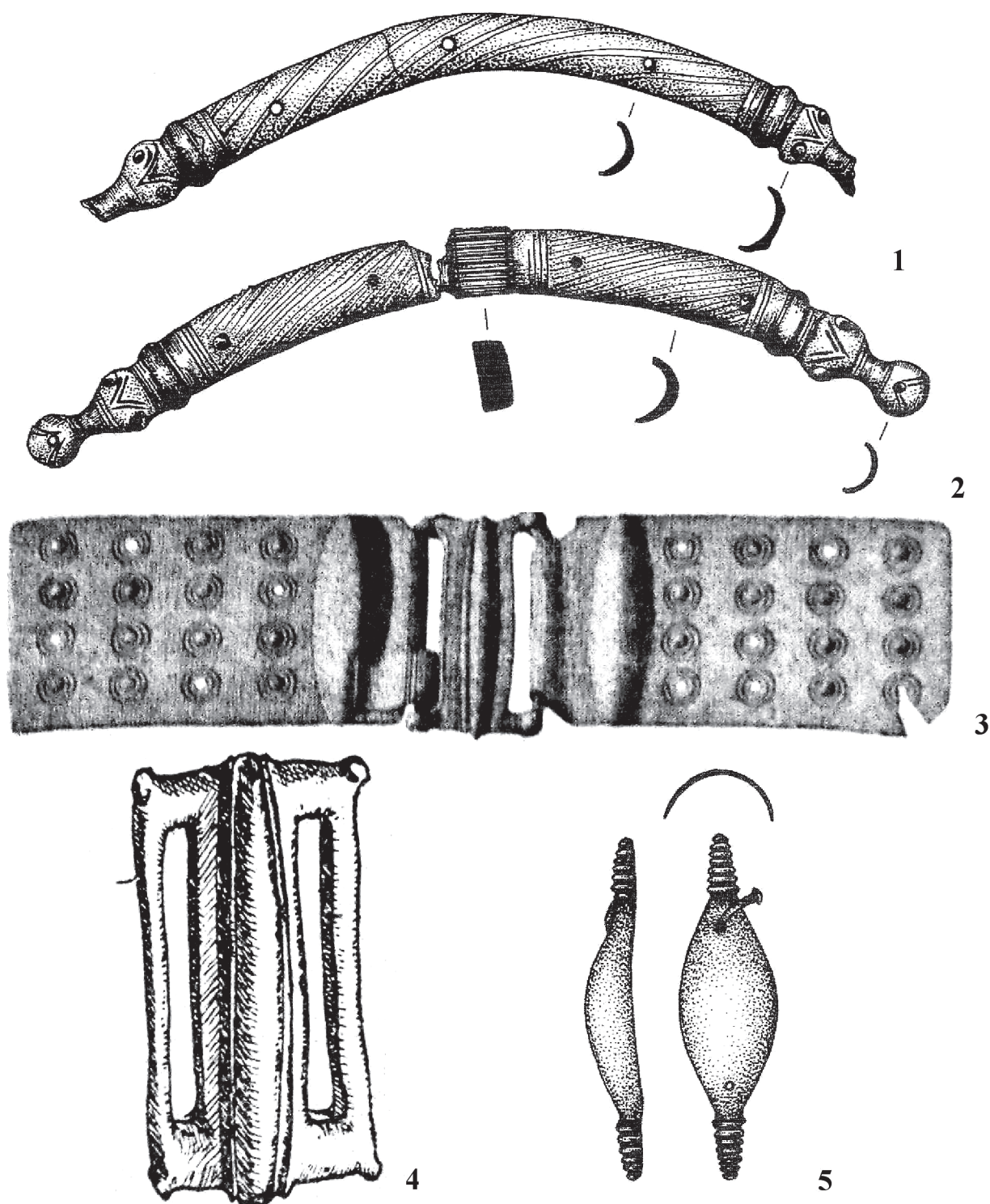
3

4

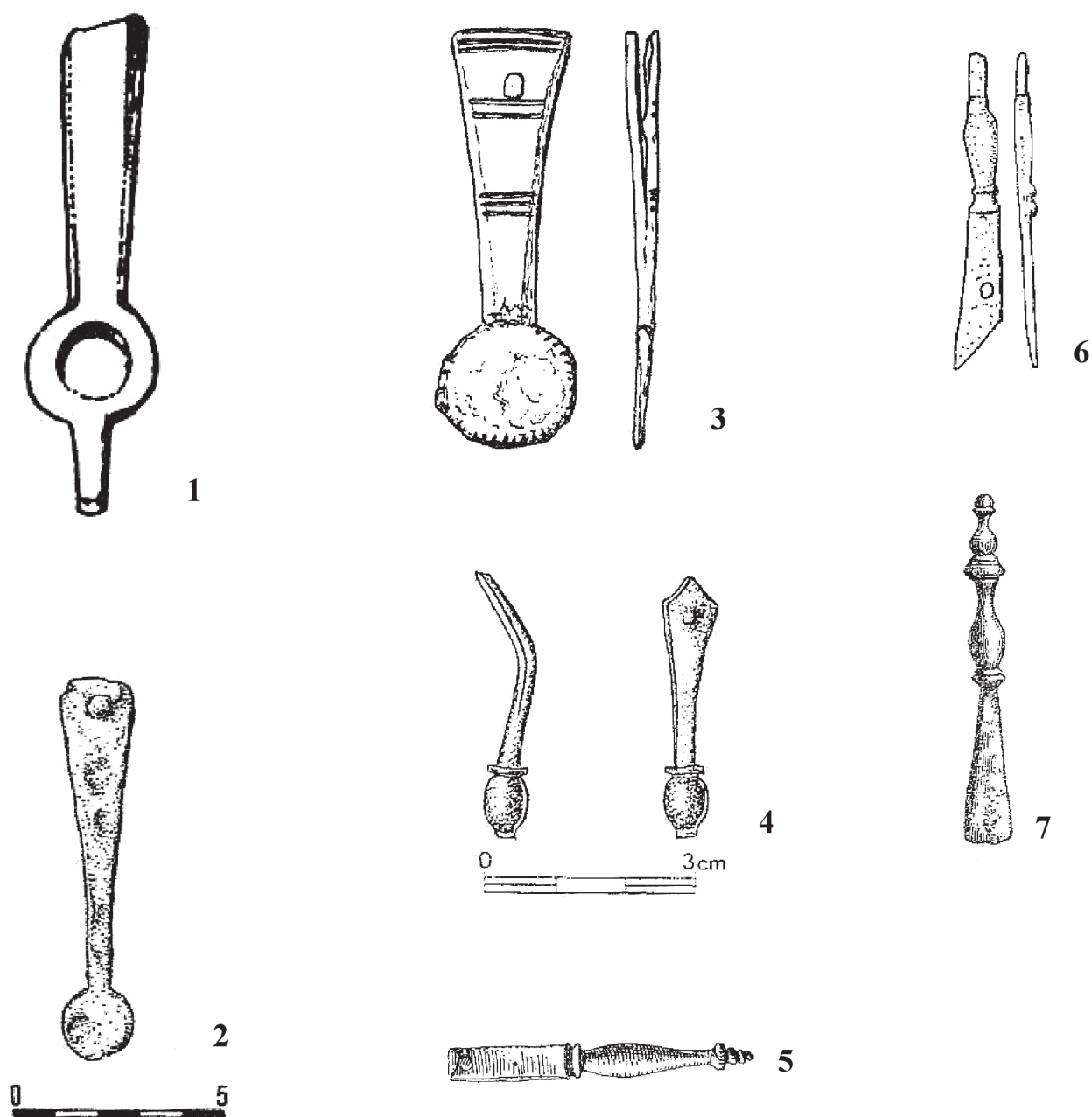
Tabl. XVII. Zestawienie zebranych w pracy sprzączek i klamer. Część III. 1 – Madyda-Legutko A1, Praha-Bubeneč, stanowisko 2, Praha 6, grób szkieletowy z 1942 roku, brak skali (B. Novotný 1955, obr. 14: 1, 2, 3ab, 4; s. 253). 2 – Raddatz A, Žarošice, okr. Hodonín, grób szkieletowy z 1945 roku, brak skali (J. Tejral 1961, obr. 1: 3, 4, 6, 8; s. 111). 3 – Madyda-Legutko A3, Praha-Bubeneč, stanowisko 1, Praha 6, grób szkieletowy nr 4 z 1948 roku, brak skali (B. Novotný 1949, s. 46; 1955, obr. 9, 10, 11: 1, 3, 5; s. 245, 247, 249). 4 – Madyda-Legutko H, Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 85, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 27: 1–3; s. 343)

Taf. XVII. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Schnallen und Gürtelhaken. Teil III. 1 – Madyda-Legutko A1, Praha-Bubeneč, Fst. 2, Praha 6, Körpergrab aus dem Jahr 1942, ohne Maßstab (B. Novotný 1955, obr. 14: 1, 2, 3 Abb. 4; S. 253). 2 – Raddatz A, Žarošice, okr. Hodonín, Körpergrab aus dem Jahr 1945, ohne Maßstab (J. Tejral 1961, obr. 1: 3, 4, 6, 8; S. 111). 3 – Madyda-Legutko A3, Praha-Bubeneč, Fst. 1, Praha 6, Körpergrab Nr. 4 aus dem Jahr 1948, ohne Maßstab (B. Novotný 1949; S. 46; 1955, obr. 9, 10, 11: 1, 3, 5; S. 245, 247, 249). 4 – Madyda-Legutko H, Lužec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 85, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 27: 1–3; S. 343)

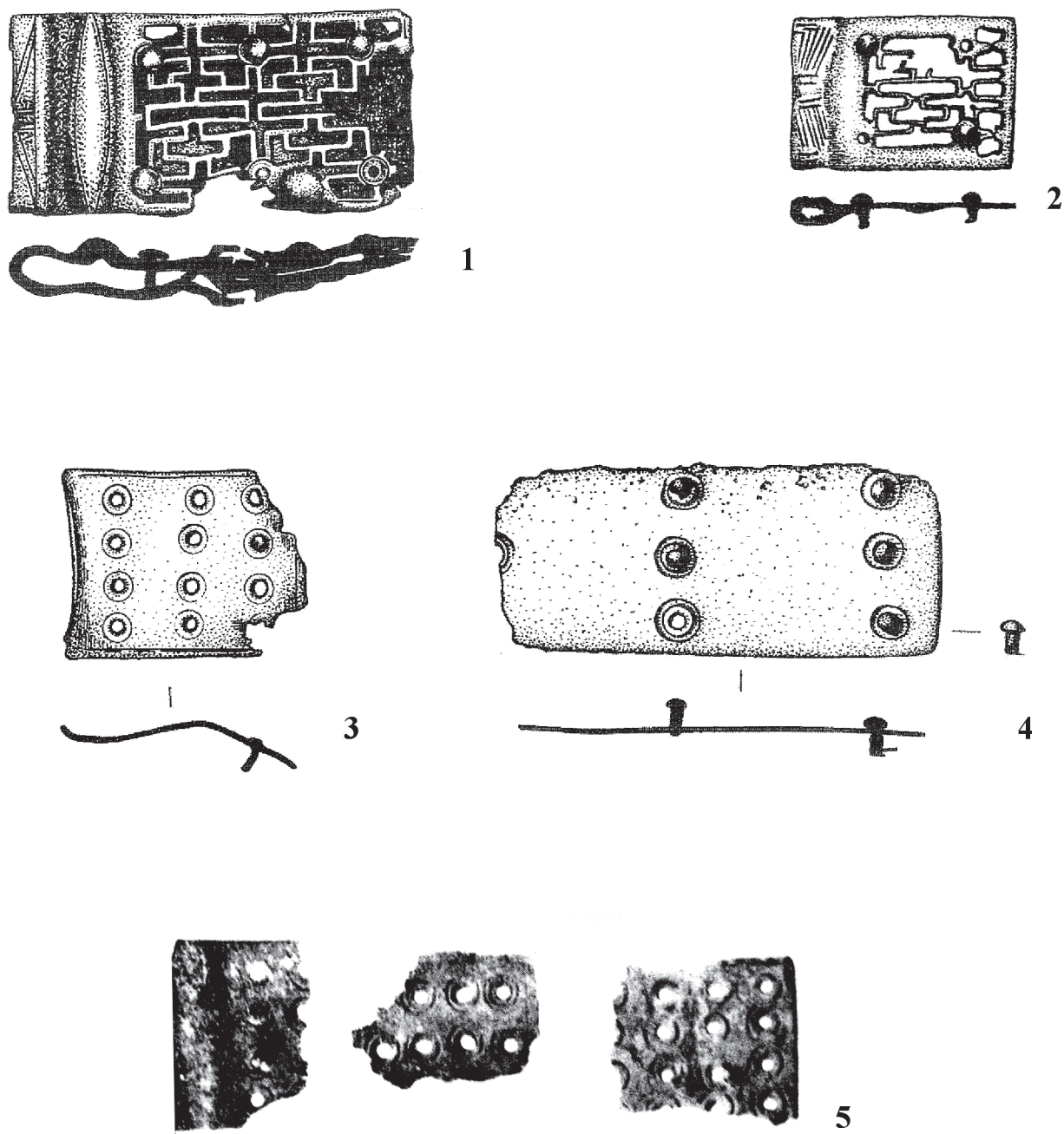
Tabl. XVIII. Zestawienie zebranych w pracy okuć pasa. 1 – Garbsch E1b, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr I, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 1: 2, 3, 6–8, 10–13; 2: 1–20; s. 303–304). 2 – Garbsch E3a, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr III, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 8: 2–8, 10–17; s. 310). 3 – Raddatz Lekowo i Garbsch B7f, Hrdly, okr. Litoměřice, grób nr 3, brak skali (K. Motyková-Šneidrová 1963a, abb. 5: 1–3, 6–7, s. 21). 4 – Garbsch B1k, Praha-Bubeneč, stanowisko 1, Praha 6, grób szkieletowy nr 4 z 1948 roku, brak skali (B. Novotný 1949, s. 46; 1955, obr. 9, 10, 11: 1, 3, 5; s. 245, 247, 249). 5 – Garbsch Ka, Dobřichov-Piřhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr III, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 8: 2–8, 10, 17; s. 310)

Taf. XVIII. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Gürtelbeschläge. 1 – Garbsch E1b, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. I, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 1: 2, 3, 6–8, 10–13; 2: 1–20; S. 303–304). 2 – Garbsch E3a, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. III, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 8: 2–8, 10–17; S. 310). 3 – Raddatz Lekowo i Garbsch B7f, Hrdly, okr. Litoměřice, Grab Nr. 3, ohne Maßstab (K. Motyková-Šneidrová 1963a, Abb. 5: 1–3, 6–7; S. 21). 4 – Garbsch B1k, Praha-Bubeneč, Fst. 1, Praha 6, Körpergrab Nr. 4 aus dem Jahr 1948, ohne Maßstab (B. Novotný 1949; S. 46; 1955, obr. 9, 10, 11: 1, 3, 5; S. 245, 247, 249). 5 – Garbsch Ka, Dobřichov-Piřhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. III, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 8: 2–8, 10–17; S. 310)

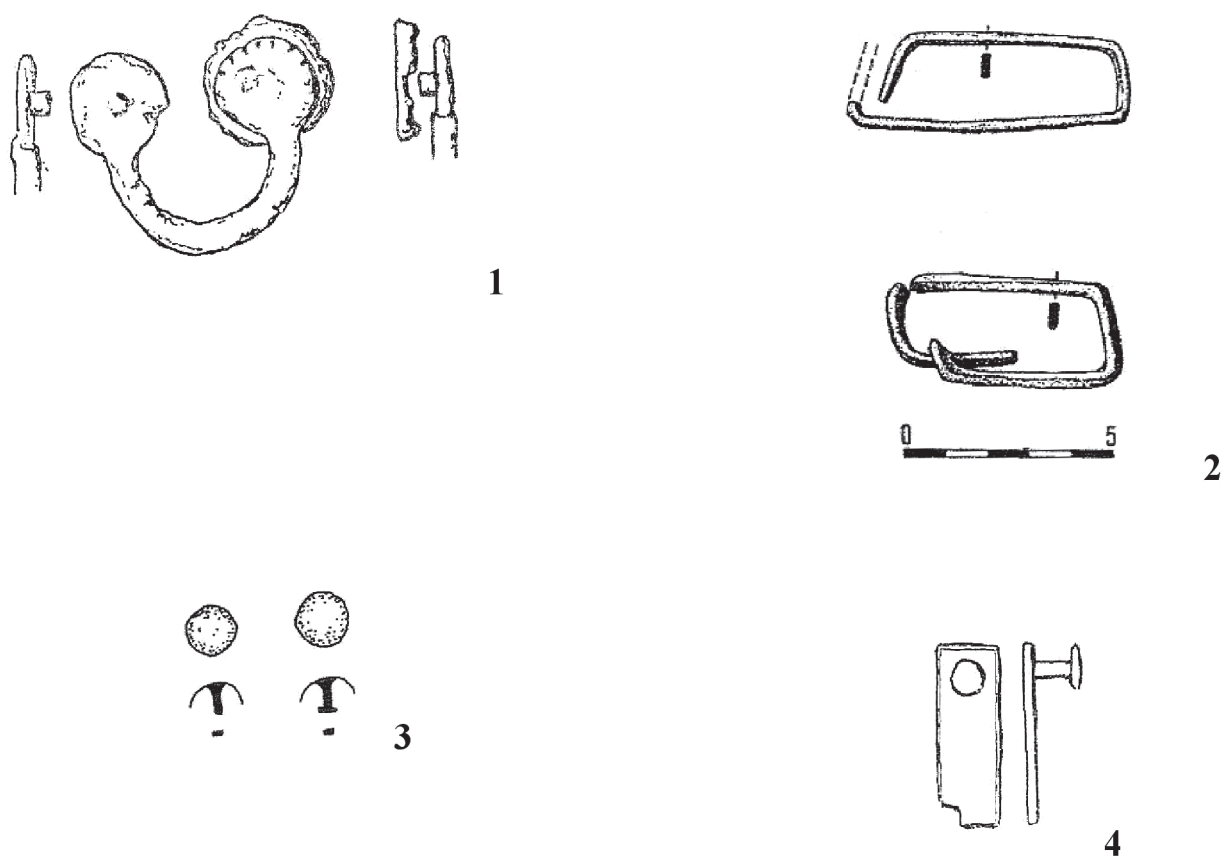
Tabl. XIX. Zestawienie zebranych w pracy okuć końca pasa. Część I. 1 – Raddatz J2, Pňov, okr. Nymburk, grób nr 53, brak skali (E. Droberjar 2002, Pňov, hr. 53: 8, 9, 12, s. 246). 2 – Raddatz J1, Šitbořice, okr. Břeclav, grób nr 2 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, taf. 1: 2/2–8, s. 105). 3 – Raddatz J3, Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 88, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 30: 3–5, 38: 4–6; s. 349, 360). 4 – Raddatz O2, Stehelčevs, stanowisko 1, okr. Kladno, grób nr U4 (K. Motyková 1981, abb. 10: 2, 4, 6–10; 26: 2, 3; s. 354, 395). 5 – Raddatz R2, Velatice, stanowisko 1, okr. Brno – venkov, grób nr 6, brak skali (J. Tejral 1970, obr. 11: 1–6, 13, 18–21, s. 127). 6 – Raddatz R1, Vrutice, okr. Litoměřice, grób nr 1, brak skali (M. Zápotocký 1969, obr. 2: 1–3, s. 180). 7 – Raddatz R3, Žarošice, okr. Hodonín, grób szkieletowy z 1945 roku, brak skali (J. Tejral 1961, obr. 1: 3, 4, 6, 8, s. 111)

Taf. XIX. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Gürtelzungen. Teil I. 1 – Raddatz J2, Pňov, okr. Nymburk, Grab Nr. 53, ohne Maßstab (E. Droberjar 2002, Pňov, hr. 53: 8, 9, 12; S. 246). 2 – Raddatz J1, Šitbořice, okr. Břeclav, Grab Nr. 2 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, Taf. 1: 2/2–8; S. 105). 3 – Raddatz J3, Lužec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 88, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 30: 3–5, 38: 4–6; S. 349, 360). 4 – Raddatz O2, Stehelčevs, Fst. 1, okr. Kladno, Grab Nr. U4 (K. Motyková 1981, Abb. 10: 2, 4, 6–10, 26: 2, 3; S. 354, 395). 5 – Raddatz R2, Velatice, Fst. 1, okr. Brno – venkov, Grab Nr. 6, ohne Maßstab (J. Tejral 1970, obr. 11: 1, 6, 13, 18–21; S. 127). 6 – Raddatz R1, Vrutice, okr. Litoměřice, Grab Nr. 1, ohne Maßstab (M. Zápotocký 1969, obr. 2: 1–3; S. 180). 7 – Raddatz R3, Žarošice, okr. Hodonín, Körpergrab aus 1945, ohne Maßstab (J. Tejral 1961, obr. 1: 3, 4, 6, 8; S. 111)

Tabl. XX. Zestawienie zebranych w pracy okuć końca pasa. Część II. 1 – Garbsch B1f, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 78, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 57: 2, 3, 6; s. 359). 2 – Garbsch B1i, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr III, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 8: 2–8, 10–17, s. 310). 3 – Garbsch B7f, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 149, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 83/149: 1–6; s. 385). 4 – Garbsch B7g, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr 97, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 63/97: 1, 2, 5; s. 365). 5 – Garbsch B2, Křesín, okr. Litoměřice, grób ciałopalny, brak skali (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 26)

Taf. XX. Zusammenstellung der in der Arbeit behandelten Gürtelzungen. Teil II. 1 – Garbsch B1f, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 78, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 57: 2, 3, 6; S. 359). 2 – Garbsch B1i, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. III, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 8: 2–8, 10–17; S. 310). 3 – Garbsch B7f, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 149, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 83/149: 1–6; S. 385). 4 – Garbsch B7g, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. 97, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 63/97: 1, 2, 5; S. 365). 5 – Garbsch B2, Křesín, okr. Litoměřice, Brandgrab, ohne Maßstab (K. Motyková-Šneidrová 1963a; S. 26)

Tabl. XXI. Zestawienie zebranych w pracy innych części pasa. 1 – Nity, Dobřichov-Pičhora, stanowisko 1, okr. Kolín, grób nr I, skala 1:1 (E. Droberjar 1999b, taf. 1: 2, 3, 6–8, 10–13; 2: 1–20, s. 303–304). 2 – Łączniki, Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 91, skala 1:1 (Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 88, skala 1:1). 3 – Kabłączki, Lužec nad Vltavou, stanowisko 1, okr. Mělník, grób nr 76, skala 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 21: 1–4, 6–8; s. 332). 4 – Szlufki, Šitbořice, okr. Břeclav, grób nr 2 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, taf. 1: 2/2–8, s. 105)

Taf. XXI. Zusammenstellung der anderen in der Arbeit behandelten Gürtelteile. 1 – Niete, Dobřichov-Pičhora, Fst. 1, okr. Kolín, Grab Nr. I, Maßstab 1:1 (E. Droberjar 1999b, Taf. 1: 2, 3, 6–8, 10–13; 2: 1–20; S. 303–304). 2 – Zwischenstücke, Lužec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 91, Maßstab 1:1 (Lužec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 88, Maßstab 1:1). 3 – Bügel, Lužec an Vltavou, Fst. 1, okr. Mělník, Grab Nr. 76, Maßstab 1:1 (O. Kytlicová 1970, obr. 21: 1–4, 6–8; S. 332). 4 – Schüfen, Šitbořice, okr. Břeclav, Grab Nr. 2 (E. Droberjar, E. Kazdová 1993, Taf. 1: 2/2–8; S. 105)

1

3

2

4

Tabl. XXII. Wyobrażenia Germanów w rzymskiej ikonografii i innych formach sztuki. Część I. 1 – Słup Marka Aureliusza, scena 98a (I. Kvetánová 2008, s. 50). 2 – Łuk tryumfalny cesarza Konstantyna (I. Kvetánová 2008, s. 38). 3 – Łuk tryumfalny cesarza Septymiusza Sewera (I. Kvetánová 2008, s. 39). 4 – Słup Marka Aureliusza, scena 113a (I. Kvetánová 2008, s. 37)

Taf. XXII. Darstellung der Germanen in der römischen Ikonographie und in anderen Kunstformen. Teil I. 1 – Mark Aurel-Säule, Szene 8a (I. Kvetánová 2008; S. 50). 2 – Triumphbogen des Kaisers Konstantin (I. Kvetánová 2008; S. 38). 3 – Triumphbogen des Kaisers Septimius Severus (I. Kvetánová 2008; S. 39). 4 – Mark Aurel-Säule, Szene 113a (I. Kvetánová 2008; S. 37)

1

3

2

4

Tabl. XXIII. Wyobrażenia Germanów w rzymskiej ikonografii i innych formach sztuki. Część II. 1 – Słup Marka Aureliusza, scena 90b (I. Kvetánová 2008, s. 50). 2 – Słup Marka Aureliusza, scena 95b (I. Kvetánová 2008, s. 51). 3 – Słup Marka Aureliusza, scena 110a (I. Kvetánová 2008, s. 52). 4 – Słup Marka Aureliusza, scena 96a (I. Kvetánová 2008, s. 52)

Taf. XXIII. Darstellung der Germanen in der römischen Ikonographie und in anderen Kunstformen. Teil II. 1 – Mark Aurel- Säule, Szene 90b (I. Kvetánová 2008; S. 50). 2 – Mark Aurel-Säule, Szene 95b (I. Kvetánová 2008; S. 51). 3 – Mark Aurel-Säule, Szene 110a (I. Kvetánová 2008; S. 52). 4 – Mark Aurel-Säule, Szene 96a (I. Kvetánová 2008; S. 52)

1

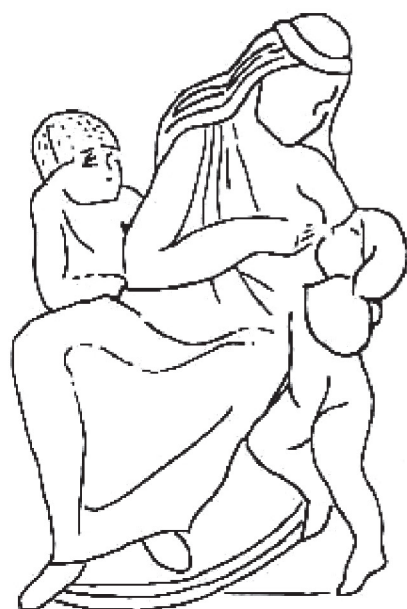
2

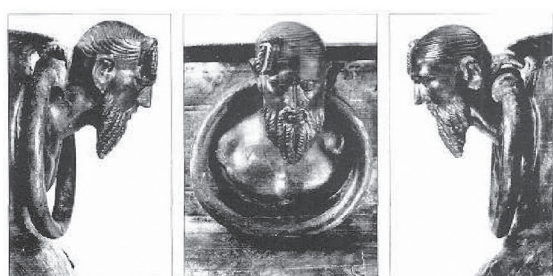
3

4

6

5

Tabl. XXIV. Wyobrażenia Germanów w rzymskiej ikonografii i innych formach sztuki. Część III. 1 – Słup Marka Aureliusza, scena 106a (I. Kvetánová 2008, s. 52). 2 – Brązowy posążek przedstawiający Barbarzyńcę klęczącego przed cesarzem (L. Mrozewicz, M. Musielak (red.) 2008, ryc. 7). 3 – Wyobrażenia głów Barbarzyńców z „węzłami swebskimi” na kotle z grobu książęcego w Mušov (L. Mrozewicz, M. Musielak (red.) 2008, ryc. 12). 4 – Brązowy posążek przedstawiający Barbarzyńcę z rękoma skrępowanymi do tyłu (L. Mrozewicz, M. Musielak (red.) 2008, ryc. 8). 5 – Kamea przedstawiająca matkę z dzieckiem (I. Kvetánová 2008, s. 52)

Taf. XXIV. Darstellung der Germanen in der römischen Ikonographie und in anderen Kunstformen. Teil III. 1 – Mark Aurel-Säule, Szene 106a (I. Kvetánová 2008; S. 52). 2 – Bronzestatue mit der Darstellung eines vor dem Kaiser knienden Barbaren (L. Mrozewicz, M. Musielak (Hrsg.) 2008, Abb. 7). 3 – Darstellung der Barbarenköpfe mit den „Swebenknoten” auf einem Kessel aus dem Fürstengrab in Mušov (L. Mrozewicz, M. Musielak (Hrsg.) 2008, Abb. 12). 4 – Bronzestatue mit der Darstellung eines Barbaren mit den nach hinten gefesselten Armen (L. Mrozewicz, M. Musielak (Hrsg.) 2008, Abb. 8). 5 – Kamee mit der Mutter-Kind – Darstellung (I. Kvetánová 2008; S. 52)

3. WNIOSKI

3.1. PRÓBA REKONSTRUKCJI STROJU NA PODSTAWIE ZNALEZISK ARCHEOLOGICZNYCH W KONTEKŚCIE PORÓWNAWCZYM Z INNYMI METODAMI BADAŃ

Podłoże prób rekonstrukcji stroju Swebów – Markomanów w starszym okresie rzymskim stanowi analiza źródeł pisemnych, plastycznych, tekstylnych i archeologicznych. Jednakże aby uzyskane tym sposobem dane były jak najbardziej wiarygodne, wyniki badań należy ze sobą zestawić i porównać. Trzeba bowiem pamiętać, iż o ile dwa pierwsze rodzaje źródeł przedstawiają obraz Germanów widzianych oczami Rzymian, o tyle materiały z zespołów grobowych dostarczają informacji na temat stroju pogrzebowego. Ponadto wymaga podkreślenia fakt, iż wizerunki Barbarzyńców przedstawione w rzymskich dziełach nie pozwalają na identyfikację poszczególnych ludów.

W źródłach pisanych, wśród których prym wiedzie „Germania” Tacyta, znajdujemy bardzo uogólnione opisy odzieży, odnoszące się do całej ludności zamieszkującej tereny za limesem. Celem tych prac było bowiem przedstawienie przede wszystkim sposobu życia szeroko pojętych Germanów oraz terenów przez nich zamieszkiwanych. Podobną wymowę posiadają również wizerunki plastyczne. Opisanie w pracy ikonografii powstały jako pomniki podbojów i walk prowadzonych przez Cesarstwo. Umieszczenie na nich wyobrażeń Barbarzyńców ubranych w podobny sposób mogło zatem pełnić wiele funkcji. U podstawy jednej z nich leżałoby przedstawienie ich w sposób pejoratywny jako jednolitej, niewyróżniającej się żadnymi szczegółami masy. Drugie rozwiązanie sprowadza się natomiast do wniosku, iż odzież Germanów rzeczywiście nie przedstawiała dużej dyferencji, a w takiej formie sztuki trudnym byłoby uchwycenie różnic w elementach stroju typowych dla poszczególnych ludów. Tą drugą opcję zdają się potwierdzać wyobrażenia Barbarzyńców na innych omówionych w pracy formach plastycznych.

Braki w opisanych powyżej przedstawieniach ludności germańskiej uzupełniają znaleziska archeologiczne, które wykazują duże zróżnicowanie zarówno stroju kobiet i mężczyzn, rozpatrywanych oddzielnie, jak i w obrębie każdej płci. Szczególnymi pod tym względem są odkrycia grobów szkieletowych, w których w części przypadków elementy odzieży zachowały się w położeniu *in situ*. W dalszej części rozdziału pochówki tego typu zostaną zestawione z ciałopalnymi i na podstawie tych obserwacji nastąpi próba rekonstrukcji stroju pogrzebowego. Ponadto zebrane materiały pozwoliły na wydzielenie grupy grobów bogatych, charakteryzującej się występowaniem większej ilości poszczególnych elementów, towarzyszących strojowi.

3.1.1. Strój codzienny – porównanie źródeł pisanych z plastycznymi

Jak już zostało wspomniane strój, który najprawdopodobniej był przez Germanów noszony na co dzień, został przedstawiony w dwóch rodzajach źródeł: pisanych i plastycznych.

W tej części zostanie, zatem rozstrzygnięte, czy przekazy te można uznać za spójne.

W tekstach starożytnych, opisanych w podrozdziale 2.1, wielokrotnie było podkreślane lubowanie się Germanów w skąpym stroju. Z przekazu Pomponiusza Meli wynika bowiem, iż Barbarzyńcy do osiągnięcia dorosłości chodzili nago, natomiast później okrywali się wyłącznie płaszczem oraz *tkaniną z łyka* (SO, księga III, rozdział III: 26–27). Podobnej treści informację zamieścił Gajusz Juliusz Cezar, według którego Barbarzyńcy zasłaniaли część swojego ciała niedużymi skórmi (CG, księga IV: 1.8). Powyższe ustalenia znajdują również potwierdzenie w Tacytowej „Germanii”. Historyk ten kilkakrotnie przywołał w niej bowiem kwestię nagości – między innymi w kontekście opisu piechurów, którzy mieli się poruszać co najwyżej odziani w lekki płaszcz (G6), czy też pisząc, iż Germanowie nie posiadający tej części stroju *nieokryci spędzają całe dni wokół paleniska i ognia* (G17). Powyższe spostrzeżenia nie znajdują jednak potwierdzenia w znaleziskach bagiennych, tekstylnych czy archeologicznych oraz w informacjach na temat panującego w tamtych czasach w Europie środkowej klimatu (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 265).

Z dalszej części opisu Tacyta dowiedzieć się można, że płaszcz spinany był zapinką (Ryc. 8) lub kolcem *sagum* (G17), czyli prawdopodobnie szpilą wykonaną z materiałów organicznych. Obecność obu typów zapięć jest często rejestrowana w zebranych w pracy zespołach grobowych.

W kolejnych rozważaniach zawarte są informacje o zróżnicowaniu stroju Germanów. Zamożniejsi mieli, bowiem nosić kroje obcisłe, podkreślające figurę, podczas gdy domeną pozostałych były luźne ubrania (G17). Z opisu tego można także wyciągnąć wniosek, iż w powszechnym użytku były takie elementy jak koszula, czy spodnie (J. Kolendo 2008, s. 128; Ryc. 7).

Warto jednakże podkreślić, iż cytowane dotychczas fragmenty całkowicie pominęły kwestię odzieży noszonej przez kobiety, skupiając się wyłącznie na przedstawicielach płci męskiej. Kilka informacji na ten temat przekazał Tacyt, według którego stroje obu płci były do siebie podobne. Odróżniało je jedynie częstsze wykorzystywanie przez Germanki lnu, o czym wspominał też Pliniusz Starszy, oraz tkanin zabarwionych na czerwono (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 272). Z dalszego przekazu wynika ponadto, iż ich szaty nie posiadały rękawów oraz zasłaniały część piersi (G17). Opis ten może zatem dotyczyć *peplosu*, który spięty bądź zszyty na ramionach nie tworzy rękawów w typowym tego słowa znaczeniu. Ich funkcję mogą natomiast pełnić fałdy powstałe w wyniku wywinienia części tkaniny, co prezentują ryc. 1 i 2.

Z powyższych relacji wynika zatem, iż Germanowie okrywali swoje ciała skórmi albo tkaninami. Istotną jest także wzmianka Tacyta o prawdopodobnym wykorzystywaniu cętkowanych skór fok (G17). Pisarz ten zauważył również, że surowiec zwierzęcy był częściej stosowany w interiorze Barbaricum, oddalonym od prowincji. W pobliżu limesu bowiem ludność miała nosić się w sposób naśladowający modę rzymską. Nagość natomiast podkreślana była raczej w odniesieniu do młodych mężczyzn. Strój kobiet z kolei, wbrew pozorom, został przedstawiony w bardziej jednoznaczny sposób.

Ryc. 1, 2. Rekonstrukcja stroju kobiecego: lniana tunika, wełniany peplos spięty fibulami na ramionach, pas ze skóry z żelazną sprzączką, dodatkowo germańskie buty ze skóry oraz wełniane skarpety wykonane ścięgiem igłowym (fot. J. Włodek)

Abb. 1, 2. Rekonstruktion der Frauentracht: Leinentunika, wollener, an den Schultern mit Fibeln befestigter Peplos, Lederergürtel mit einer Eisenschnalle, zusätzlich germanische Schuhe aus Leder und wollene, nadelgebundene Socken (Fot. J. Włodek)

Ryc. 3. Rekonstrukcja stroju kobiecego: tył peplosu wykorzystany jako kaptur spięty trzecią fibulą (fot. J. Włodek)

Abb. 3. Rekonstruktion der Frauentracht: Rückenteil eines Peplos als Kapuze genutzt und mit einer dritten Fibel befestigt (Fot. J. Włodek)

Ryc. 4, 5. Rekonstrukcja stroju kobiecego z narzuconym płaszczem spiętym fibulą. Na ryc. 5 płaszcz pełniący dodatkowo funkcję kaptura (fot. J. Włodek)

Abb. 4, 5. Rekonstruktion der Frauentracht mit dem umgeworfenen, mit einer Fibel befestigten Mantel. Auf der Abb. 5 wird der Mantel zusätzlich als Kapuze genutzt (Fot. J. Włodek)

Ryc. 6. Rekonstrukcja stroju kobiecego: opuszczona górna część peplosu pełni funkcję spódnicy (fot. J. Włodek)

Abb. 6. Rekonstruktion der Frauentracht: heruntergelassener Oberteil des Peplos in Rockfunktion (Fot. J. Włodek)

Ryc. 7, 8. Rekonstrukcja stroju męskiego: wełniana koszula przepasana skórzanym pasem z żelazną sprzączką, wełniane spodnie typu Thorsberg oraz wełniany płaszcz spięty na ramieniu żelazną fibulą, dodatkowo germańskie buty ze skóry (fot. I. Wnuczek)

Abb. 7, 8. Rekonstruktion der Männertracht: mit einem Lederriemen mit Eisenschnalle umgürtetes wollenes Hemd, wollene Hose vom Typ Thorsberg und ein an der Schulter mit der Eisenfibel befestigter, wollener Mantel, zusätzlich germanische Lederschuhe (Fot. I. Wnuczek)

Ryc. 9. Rekonstrukcja stroju męskiego: płaszcz pełniący funkcję kaptura (fot. I. Wnuczek)

Abb. 9. Rekonstruktion der Männertracht: Mantel als Kapuze (Fot. I. Wnuczek)

Obraz odzieży noszonej przez Germanów, który udało się nakreślić analizując źródła pisane zdaje się w dużej mierze nawiązywać do licznych rzymskich ikonografii i innych przedstawień Barbarzyńców w sztuce plastycznej.

Według tych źródeł, przedstawionych już szczegółowo, na strój mężczyzn zazwyczaj składała się przepasana koszula/tunika z długimi bądź krótkimi rękawami, spodnie oraz płaszcz, często zakończony frędzlami i spięty na jednym ramieniu fibulą (ryc. 7).

Wizerunki kobiet prezentują natomiast dwa sposoby ubierania się. Jednym z nich było owijanie wokół ciała długiej, prostokątnej tkaniny, przypominającej *pallę*, którą Rzymianki stosowały jako szatę wierzchnią, pełniącą funkcję szala czy płaszcza (M. Gutkowska-Rydlawska 1968, s. 87–88, 90). Drugą formą był strój wzorowany na rzymskiej *stoli*, czy greckim *peplosie*, przepasany tuż pod stanem i/lub w biodrach oraz spięty lub zszyty przy ramionach. Ponadto w scenie 96a na słupie Marka Aureliusza widać Germankę okrytą płaszczem (też: ryc. 4 i 5).

Ubiór dzieci często jest natomiast naśladownictwem szat noszonych przez dorosłych. W przypadku chłopców widoczna jest obecność przepasanych tunik i płaszczy. Rzadziej są oni przedstawiani w spodniach, których obecność dokumentuje jednak scena na Łuku Konstantyna. Dziewczynki z kolei długie nosiły tuniki albo *peplos*, spięty dwoma fibulami przy ramionach. Najmniejsze dzieci przewijano natomiast sukniem. Ponadto odwołując się do informacji ze źródeł pisanych, znane są także wyobrażenia nagich dzieci, zwłaszcza chłopców, co dokumentuje na przykład kamea, zdeponowana w Bibliotece Narodowej w Paryżu (I. Kvetánová 2008, s. 38).

3.1.2. Interpretacja zebranych tekstyliów w kontekście znalezisk ze skandynawii

W prowadzonych badaniach nad rekonstrukcją stroju pomocne są rzadkie znaleziska tekstyliów, które pomagają odpowiedzieć na pytanie, jak wyglądały tkaniny noszone przez Swebów – Markomanów. Z terenów objętych tematem pracy zarejestrowano ich występowanie jedynie w kilkunastu przypadkach, nie uwzględniając jednak dość licznych odkryć tego typu na licznych przedmiotach na cmentarzysku w Třebusicach, okr. Kladno (K. Urbanová 2008, s. 64)⁵. Ponadto stan zachowania dużej części zebranych materiałów nie pozwala na jednoznacznie określenie ich dokładnej struktury. Należy również podkreślić, iż nie wszystkie omawiane tkaniny lub ich ślady pochodzą z ubrań. Z powodu małej ilości ich znalezisk zdecydowano zatem uwzględnić w opracowaniu chociażby pozostałości sakiewek, worków, w których chowano różne przedmioty.

Z kolei dane uzyskane na podstawie tych badań, jak i dotychczasowych ustaleń zostaną pokrótce zestawione z przykładami znalezisk tekstylnych w skandynawskich bagnach. Pozwoli to odpowiedzieć na pytanie, czy wytyczne dotyczące stroju były jednolite dla wszystkich mieszkańców Barbaricum, czy też nie.

3.1.2.1. Próba interpretacji zebranych tekstyliów

Charakterystyka wszystkich 16 przypadków odkryć tekstyliów lub ich odbić w innych przedmiotach została szczegółowo omówiona w rozdziale 3. W tym miejscu zostanie natomiast podjęta próba zinterpretowania tych znalezisk.

Jak już wcześniej wspomniano – w przypadku fragmentów tkanin odkrytych na innych przedmiotach bądź samych odbić w glinie lub metalu, można przypuszczać, że stanowiły one formę opakowań (mieszeków, sakiewek). W ten właśnie sposób być może należy tłumaczyć ich obecność na niektórych przedmiotach pochodzących z grobu książęcego z Mušova (w katalogu tekstyliów oznaczone jako Mušov: c, d, h; M. Kostelníková 2002, s. 485–487). Ślad spłotu pozostawiony w glinie, a odkryty na osadzie na stanowisku Křižanovice, okr. Vyškov, mógł natomiast powstać poprzez postawienie naczynia przed wypałem na danej tkaninie (I. Peškař 1988, s. 130–139).

Nie można wiele powiedzieć na temat pozostałych tekstyliów, pochodzących z bogatego grobu mężczyzny z Mušova. Przypuszczać można jedynie, że fragmenty płócien, odkrytych na ostrogach (w katalogu tekstyliów oznaczone jako Mušov: b, e) mogły pochodzić ze spodni, owijaczy lub innych spodnich części ubrania. Są to bowiem tkaniny o różnych parametrach. Interesujące są również pozostałości zidentyfikowane na nożu I2 (w katalogu tekstyliów oznaczone jako Mušov: f, g). Jedna z nich (f), posiadająca dwie warstwy, wykonana jest z wełny o skośnym, prawdopodobnie prążkowanym splocie. Ponadto możliwe, że zachowały się na niej ślady haftów, o czym miałyby świadczyć znajdujące się na niej pojedyncze ścięgi o długości około 1,5 mm. Szczegóły te mogą dowodzić, że był to fragment zdobionego płaszcza, którym okryto zmarłego bądź też tuniki. Z tego samego noża pochodzi także odbicie i kilka nici z tkaniny o nieco gęstszym splocie, która również mogła pełnić funkcję odzieży wierzchniej (M. Kostelníková 2002, s. 485–487). Niestety każdy z omówionych przypadków jest wyłącznie domniemaniem, gdyż wielkość i stan zachowanych tekstyliów nie pozwalają na dokładniejszą interpretację.

Niewiele więcej można powiedzieć na temat tkanin odkrytych na brązowym wiadrze z Řepova. Autorki opracowania tego znaleziska – H. Březinová oraz K. Poppová Urbanová (2009) uważają, że znajdujące się na nim pojedyncze nici, wykonane prawdopodobnie z lnu i jedwabiu, mogły być frędzlami wykańczającymi płaszcz, a pozostałe kawałki materiałów (w katalogu tekstyliów oznaczone jako Řepov: b, c) stanowić mogły fragment stroju. Nie można jednak odrzucić możliwości, że pełniły one jednak całkiem inną funkcję. Łatwiejsza jest natomiast interpretacja ozdobnej taśmy, wykonanej na krosienkach tabliczkowych. Dostępny materiał pozwolił bowiem ustalić, że stworzona została ona na około dziesięciu tabliczkach, a służyć mogła jako pas, opaska na włosy bądź też obszyto nią inną tkaninę (H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 107–110). Z Řepova pochodzi także fragment zwierzęcej sierści, którą można było używać jako ochronę przed niskimi temperaturami bądź też do wyścielenia posłania (H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 112).

Interpretacje odnośnie stroju poczyniła również H. Březinová (2000, s. 221) bazując na tekstyliach, zachowanych na dwóch fibulach z bogatego, szkieletowego grobu kobiecego z cmentarzyska Velké Přílepy, okr. Praha – západ. Na kabłąkach i sprężynach zapinek umiejscowionych przy ramionach

⁵ Materiały te nie są publikowane. Stały się one jednak tematem niepublikowanej pracy magisterskiej autorstwa Kristýny Urbanovej.

zmarłej, badaczka zidentyfikowała tkaniny o prawdopodobnie identycznej strukturze, na co miał wskazywać płócienny splot, cienkie nici oraz podobna kolorystyka. Ponadto na górnej stronie kabłąka fibuli leżącej po lewej stronie stwierdziła obecność grubszego, płóciennego materiału. Obserwacje te pozwalają na wnioskowanie, że kobietę pochowano w cienkiej odzieży – być może w *peplosie* i dodatkowo okryto płaszczem, spiętym na lewym ramieniu.

Na oddzielną uwagę zasługuje jeszcze jedno znalezisko, a mianowicie skórzane resztki obuwia, pochodzące z bogatego męskiego grobu szkieletowego nr 4 ze stanowiska Praha-Bubeneč, okr. Praha 6. Buty składały się z dwóch części połączonymi ozdobnymi, brązowymi okuciami. Ponadto posiadały rzemienie prawdopodobnie oplatające stopy i łydki. Występowanie tych dwóch elementów ma analogie w znaleziskach z miejscowości Zliv w Czechach i Marwedel w Niemczech i może być dowodem wzorowania się Germanów – Markomanów na modzie rzymskiej (B. Novotný 1955, s. 250, 252).

Efekty powyższej analizy nie pozwalają niestety na określenie pewniejszych i pełniejszych wytycznych odnośnie stroju markomańskiego w starszym okresie rzymskim. Niemniej jednak obecność tekstyliów na elementach, które zwyczajowo umieszcza się przy ubraniu, może być częściową odpowiedzią na pytanie o rodzaje tkanin wykorzystywanych w tamtych czasach. Te dane z kolei można uzupełnić o informacje wpływające z analizy elementów stroju. Dopiero wtedy (w konfrontacji ze źródłami pisanyymi i ikonograficznymi) będzie można dokładniej zobrazować wygląd odzieży noszonej przez Markomanów.

3.1.2.2. Znaleziska tkanin ze skandynawskich bagien

W rekonstrukcji stroju niezwykle przydatnymi są znaleziska tekstyliów wydobyte ze skandynawskich bagien. Nie można ich jednak traktować jako pewnika. Można natomiast zestawiać je z wynikami analizy źródeł pisanych, plastycznych, tekstylnych oraz archeologicznych i doszukiwać się między nimi podobieństw i rozbieżności. Wiele z nich datowanych jest na przełom er, czego przykładem jest odkryty w Rendswühren męski wełniany płaszcz z frędzlami u dołu, zdobiony w czerwone, poziome pasy (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 256).

Tekstylia z okresu rzymskiego, będące pozostałościami odzieży męskiej, zarejestrowano również między innymi w bagnach w Vehnemoor oraz Bernuthsfeld koło Aurich, gdzie zmarłemu nałożono na głowę kaptur i okryto go płaszczem podobnym do poncho. Na podstawie obserwacji można stwierdzić, iż znaleziska tego typu w znacznym stopniu nawiązują do przedstawień w źródłach ikonograficznych (J. Maik 1977, s. 107–108; 1981, s. 218). Ubiór mężczyzn najczęściej składał się zatem ze spodni – także krótkich, które uzupełniano owijaczami, o czym świadczą odkrycie z Marx-Etzel koło Witmundu koszuli/tuniki z rękawami lub bez nich i płaszcz. Ponadto spodnie bywały wiązane troczkami przy kostkach, co potwierdza znalezisko z Obenaltendorf koło Neuhaus, przedstawione na (J. Maik 1977, s. 107–108).

Najsłynniejsze tkaniny z bagien, a mianowicie koszula i spodnie połączone z nogawkami, pochodzą natomiast z Thorsberg (też: Ryc. 7 i 9). Badania nie pozwoliły jednak na dokładne określenie czasu ich zdeponowania, który w związku z tym umieszcza się w przedziale między II a V wiekiem naszej ery, ze wskazaniem na III wiek (M. Hald 1980, s. 191).

Strój kobiet ukazany w źródłach ikonograficznych również w dużym stopniu odpowiada znaleziskom bagienным. Jego opis otwiera znalezisko długiego, wełnianego peplosu z Huldremose, tkanego na okrągło, które datuje się na okres lateński lub wczesnorzymski (M. Hald 1980, s. 53–54; J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 256). W przypadku odzieży damskiej natrafiono również na odstępstwa od przyjętych do tej pory tendencji. Jedno z nich to znalezisko spódnicy przepasanej w biodrach, pochodzące z Ruchmoor koło Damedorf (J. Maik 1981, s. 218), do której można było nałożyć krótką koszulę lub długą tunikę. W tym miejscu warto dodać, iż spódnice można było również uzyskać związując *peplos* mocno w biodrach i opuszczając w dół jego rozpiętą górną część, co prezentuje Ryc. 6. Drugim przykładem są natomiast krótkie spodnie, którym towarzyszyła ozdobna przepaska i wełniana bluzka z krótkim rękawem, odkryte w Dätgen (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 257). Według K. Schlabowa spodnie te ze względu na ich wykończenie mogły być noszone wyłącznie pod spódnicą (1976, s. 79).

Interesującym znaleziskiem, datowanym na przełom er, jest również wełniana tunika z Reepsholt. Jej wyjątkowość podkreśla fakt, iż została uszyta z jednego kawałka tkaniny, podczas gdy w zdecydowanej większości przypadków w ubraniach spotyka się doszywane rękawy (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 255).

Podsumowując należy stwierdzić, iż tekstylia pochodzące z bagien potwierdzają dotychczasowe ustalenia, bazujące na źródłach pisanych i plastycznych, uszczegółowiając je i rozszerzając o dodatkowe elementy, takie jak krótkie spodnie, czy spódnica.

3.1.3. Strój pogrzebowy

Najliczniejszą grupę stanowią odkrywane w zespołach grobowych źródła archeologiczne, takie jak fibule, szpile czy elementy składowe pasa. Ich analiza pozwala na częściowe uzupełnienie zebranych dotychczas informacji na temat stroju Swebów – Markomanów. Trzeba jednak pamiętać, iż materiały te odnoszą się do ubioru pogrzebowego, dlatego też należy brać pod uwagę możliwość pewnych odstępstw.

Szczególnie wymownymi pod tym względem są odkrycia grobów szkieletowych, które w wielu przypadkach ukazały ułożenie części odzieży *in situ*. Należy jednak brać pod uwagę fakt, iż nie jest to sposób pochówku charakterystyczny dla Swebów – Markomanów, u których dominował ciałopalny obrządek pogrzebowy. Ponadto warto zauważyć, że w grupie tej wystąpiły zarówno zespoły grobowe o typowym wyposażeniu, jak i bogate (R. Pleiner, A. Rybová (i in.) 1978, s. 689). Samej inhumacji w opisywanym kontekście przypisuje się natomiast wiele wy tłumaczeń, wśród których najwłaściwszym wydaje się pogląd E. Krekoviča. Według tego badacza w ten sposób grzebani byli zmarli przedwcześnie w wyniku niewyjaśnionych wypadków, co miało im zapewnić możliwość uzyskania życia pośmiertnego (1996, s. 35). Inne koncepcje wyjaśniające ten zwyczaj zostały przybliżone w podrozdziale 4.1.

W pracy ujęte zostały 4 groby szkieletowe kobiet posiadające analizę antropologiczną i jeden domniemany, który został przypisany do tej grupy na podstawie wyposażenia. Najistotniejszymi z tego typu znalezisk zdaje się być grób nr 3/99 ze stanowiska Velké Přílepy, okr. Praha – západ (E. Droberjar,

I. Vojtěchovská 2000, s. 211–225) oraz pochówki z Vyškova, okr. Vyškov (B. Mikulková 2006, s. 484–487) i miejscowości Poplze, okr. Litoměřice (M. Zápotocký 1969, s. 194–195). W każdym z nich zarejestrowano bowiem obecność dwóch fibul umieszczonych przy ramionach. Odkrycia te i ich kontekst pozwalają na wyciągnięcie wniosku, iż służyły one do spinania *peplosu*.

Z grobu szkieletowy nr 6 z Baumgarten au der March, Bezirk Gänserndorf pochodzi z kolei sprzączka, liczne okucia oraz zakończenie pasa w stylu norycko-panońskim (H. Adler 1976, s. 7–11). Znalezisko to jest wyjątkiem w przypadku pochówków kobiet. Opisany zestaw stanowi bowiem wyposażeniu typowe dla mężczyzn. Zmarła mogła być zatem ubrana w długa tunikę przewiązaną w biodrach ozdobnym pasem.

Ostatni zespół grobowy odkryto w Strakach, okr. Nymburk i oznaczono numerem I. Nie posiada on analizy antropologicznej, dlatego też nie jest pewne, czy została w nim pochowana kobieta. Zawierał on natomiast trzy fibule, jedną szpilę i jedną sprzączkę oraz okucia rogów do picia (J. Břeň 1953, s. 521–522; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 59; E. Droberjar 2002, s. 315), który to zestaw pośród materiałów zebranych w pracy wskazuje raczej na żeńską płć. Układ tych wyrobów w jamie nie jest znany, gdyż w dostępnych publikacjach nie została zamieszczona jego dokumentacja rysunkowa ani fotograficzna. Sprzączka z pewnością była częścią pasa opinającego biodra. Ponadto możliwe, że tak jak w pierwszych trzech przypadkach dwie zapinki łączyły *peplos* przy ramionach, a trzecia podtrzymywała ułożony z jego fałdy kaptur w sposób przedstawiony na Ryc. 3 bądź też spinała płaszcz. Szpila z kolei mogła służyć do spięcia włosów. Niewykluczone jednak, iż część z tych elementów, poza sprzączką, spinała całun, w którym złożono zmarłą do jamy.

Szkieletowe groby mężczyzn stanowiły nieco liczniejszy zespół, w którym jednak znalazły się 5 przypadków z rozpoznaną antropologicznie płcią i 4 domniemane. Warto także zaznaczyć, iż 2 pochówki z tej pierwszej grupy są jednocześnie jednymi z najbogatszych wśród wszystkich zebranych w pracy.

Jednym z nich jest grób szkieletowy nr 4 ze stanowiska Praha-Bubeneč. Pochodzi z niego 6 fibul, spośród których dwie, w tym jedna srebrna, złożone były na piersiach, dwie kolejne przy lewym ramieniu, jedna za głowę, a ostatnia w rogu jamy grobowej. Ponadto w okolicach miednicy zmarłego zarejestrowano obecność dwóch sprzączek. Poza nimi odkryto również trzecią sprzączkę, klamrę oraz ponad 20 elementów okuć i zakończeń pasa. Warto dodać, że większość z tych wyrobów posiada pochodzenie noryckie (J. Břeň 1953, s. 522–523; B. Novotný 1949, s. 52–54; 1955, s. 244–250).

W przypadku fibul można zatem przypuszczać, iż jedna z umieszczonych przy ramieniu spinała płaszcz, a dwie zlokalizowane na piersiach albo pełniły funkcję ozdobną, albo, tak jak i pozostałe, podtrzymywały konstrukcję całunu. Zjawisko występowania dużej ilości zapinek, pełniących prawdopodobnie podobną do opisanej powyżej funkcję, zarejestrowano również w grobie z miejscowości Kropáčova Vrutice, okr. Mladá Boleslav, gdzie odkryto ich 5–7 egzemplarzy (J. Břeň 1953, s. 530–521; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 25–26; E. Droberjar 2002, s. 141). Niezwykle ciekawym zjawiskiem jest natomiast frekwencja w grobie z Prahy aż trzech sprzączek i jednej klamry, co wskazuje na złożenie do grobu czterech pasów. Dwa z nich opasały zapewne biodra zmarłego, co poświadcza

układ dwóch sprzączek. Można tu zatem pokusić się o stwierdzenie, że jeden z pasów mógł mieć za zadanie podtrzymanie spodni, drugi natomiast pełnić funkcję reprezentacyjną, poprzez umieszczenie go w widocznym miejscu. Dwa kolejne pasy mogły z kolei zostać użyte do spięcia ciała owiniętego w całun. Brakuje bowiem innego pragmatycznego wytłumaczenia faktu odkrycia przy zmarłym tak dużej ilości pasów.

Kolejny pochówek, pochodzący z Mušova, okr. Břeclav, to niekwestionowanie najbogatszy grób z całego okresu rzymskiego na omawianych terenach. Z tego powodu często bywa on określany jako książęcy. Należy jednak zaznaczyć, że odkryto w nim szczątki dwóch mężczyzn – prawdopodobnie pana i jego sługi, o czym świadczy lokalizacja wyposażenia przy szkieletcie jednego z nich. Na bogactwo tego zespołu składa się nie tylko obecność elementów z dwóch identycznych pasów o kunsztownej konstrukcji, ale również między innymi kilkadziesiąt naczyń, przyborów toaletowych, przedmiotów użytku codziennego – stołu, lampy, czy broni (H. W. Böhme 1991, s. 291–294; J. Peška 2002, s. 13–14; J. Tejral 1992, s. 452–458, E. Droberjar 2002, s. 189). Same pasy natomiast składały się z dwóch sprzączek oraz wielu srebrnych i złotych okuć. Wśród nich znalazły się między innymi elementy o ażurowych konstrukcjach w kształcie rozet, gwiazd, półksiężyców czy figur geometrycznych, a także okrągłe okucia zdobione filigranem, brązowe, srebrne i złote blaszki oraz jedno wykonane z brązu 2-częściowe okucie końca pasa typu *pteryx*. Ponadto w grobie odkryto również żelazną sprzączkę wraz okuciami i zakończeniami. Podobnie jak w przypadku pochówki z Prahy dwa pierwsze pasy mogły pełnić funkcję reprezentacyjną, podczas gdy trzeci miał zastosowanie praktyczne.

Kolejny pochówek posiadający analizę antropologiczną to grób nr 29 odkryty w Mikulovie, okr. Břeclav i pochodzi z niego tylko jedna sprzączka (R. Tichý 1957, s. 62–63). W zestawieniu z omówionymi poprzednio grobami, pomijając ich bogactwo, przedstawia się zatem silny obraz obecności pasa w stroju mężczyzn. Ubiór ten mógł się zatem składać z przewiązanych nim samych spodni i ewentualnej koszuli.

Pochówkom opisywanej płci towarzyszą czasem znaleziska dwóch fibul umieszczonych na ramionach. Przykład tego zjawiska znany jest między innymi z grobu nr 6 w Noutonicach, okr. Praha – západ (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 37; E. Droberjar 2002, s. 215; 2006, s. 661). Układ ten mógł być związany na przykład z ozdobnym upięciem płaszcza wokół szyi bądź też z przypięciem go do koszuli w dwóch miejscach, by nie zasłaniał torsu. Tę samą ilość zapinek odkryto również w grobie nr 1 na stanowisku Kutná Hora – Sedlec, okr. Kutná Hora (K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 26; E. Droberjar 2002, s. 148; 2006, s. 695), w którym znalazły się one obok okuć pasa i jego zakończenia. Jedna z nich ułożona była na lewym ramieniu – zapewne spinając płaszcz, podczas gdy drugą zlokalizowano po prawej stronie biodra, co mogło pełnić funkcję ozdobną.

Najczęściej jednak w szkieletowych grobach męskich notuje się obecność jednej fibuli. W Liběšovicach, okr. Louny (J. Břeň 1953, s. 525–526; E. Droberjar 2002, s. 155) odkryto ją w nogach zmarłego, co mogło być spowodowane albo przemieszczeniem przedmiotu w czasie zalegania, albo też wykorzystaniem go do spięcia całunu.

Podsumowując powyższe rozważania można stwierdzić, iż strój pogrzebowy kobiet cechował się najczęściej obecnością

2–3 fibul i szpil, które służyły do upinania *peplosu* i płaszcza. Pojedyncze zapinki mogły natomiast spinać przy ramieniu płaszcz, pod którym z kolei znajdowała się tunika albo zszyty *peplos* (M. Mączyńska 1981, s. 237). Podobne ich zastosowanie należy przyjąć również w odniesieniu do mężczyzn. Ponadto w ich przypadku podwójne znaleziska fibul mogły służyć do ozdobnego ułożenia płaszcza, albo do przypięcia go do obu ramion. Można także uznać, że występująca dość często w grobach większa liczba fibul czy szpil była wykorzystywana do podtrzymania całunu, w który być może owijano ciała zmarłych (M. Mączyńska 1981, s. 237). Podejrzuwa się również, że zjawisko to mogło mieć na celu podkreślenie wysokiego statusu nieboszczyka za jego życia.

Rzadko w przypadku stroju kobiet występowały znaleziska części pasa, które są typowo męskim elementem. Nie jest natomiast wykluczone, że brak pasa z metalowymi częściami był zastępowany chociażby krawką, rzemieniem lub innym wiązaniem, co potwierdzają przedstawienia na źródłach ikonograficznych z terenów Noricum i Panonii (M. Sajkowska 1981, s. 255). Ponadto według M. Tempelmann-Mączyńskiej (1988, s. 206) możliwym było wykorzystywanie sprzączek wykonanych z materiałów organicznych, co poświadczać mogą znaleziska samych okuć lub zakończeń, znane między innymi z grobu nr 9 z Dobřichova-Piřhory, okr. Kolín (E. Droberjar 1999b, s. 226–228).

Wartym podkreślenia jest również fakt częstego występowania w omawianych grobach części pasa o norycko-panońskim pochodzeniu. Charakteryzował się on obecnością dużej ilości ozdobnych elementów – klamer, okuć i zakończeń. Sam pas natomiast wykonywany był ze skóry lub grubszej tkaniny. Podstawa ta z jednej strony zakończona była klamrą z haczykowatym bolcem (typu Garbsch G), do której przyczepione było prostokątne, ażurowe okucie (typu Garbsch B), z drugiej natomiast umocowane było analogiczne okucie tabliczkowe (typu Garbach B). Od tego zapięcia pas dalej biegł ku dołowi, gdzie zwieńczały go dwa podłużne, profilowane zakończenia (typu Garbsch R), między którymi umieszczano mniejsze czteroboczne okucie (typu Garbsch B). Zdobiony był on ponadto w górnej części licznymi okuciami łódkowatymi (typu Garbsch K) i łukowato wygiętymi (typu Garbsch E) oraz nitami (I. Kvetánová 2005, s. 381, 383, 396).

Pochówki szkieletowe dzieci reprezentuje natomiast tylko jeden grób ze stanowiska Praha-Michle (E. Droberjar 2002, s. 263). Z elementów stroju została w nim odkryta wyłącznie mała fibula kolankowata, której położenie nie zostało określone. Wychodząc jednak z dotychczasowych ustaleń można przypuszczać, że spinała ona płaszcz lub całun.

Należy także sądzić, iż tak jak to ukazały inne źródła, ubiór dzieci był naśladownictwem odzieży przeznaczonej dla dorosłych.

Strój omówiony na podstawie grobów szkieletowych, mimo iż najprawdopodobniej należał do wydzielonej grupy zmarłych przedstawicieli swebskiego społeczeństwa, znajduje potwierdzenie wśród materiałów z dominujących w tamtym okresie grobów ciałopalnych. W obu przypadkach spotyka się zarówno zespoły o skromniejszym, jak i bogatszym wyposażeniu (R. Pleiner, A. Rybová (i in.) 1978, s. 689), co widoczne jest w podobnych ilościach i odmianach występujących w nich poszczególnych elementów stroju. O ile jednak analizowanie obecności tych wyrobów w grobach szkieletowych pozwala na

lepsze poznanie ich układu, o tyle dane z badań nad inwentarzem pochodzącym z grobów ciałopalnych dają szerszy pogląd na różnorodność ich wariantów. Fakt ten oddają wyniki analizy źródeł archeologicznych, przedstawionej w rozdziale 4.

Ponadto należy zaznaczyć, iż próba przedstawienia wyglądu stroju, w który ubierano zmarłych, na podstawie materiałów pochodzących z kremacji wiązałaby się z niebezpieczeństwem zbyt swobodnych interpretacji. Z tą formą pochówku wiąże się bowiem duże przemieszanie elementów wyposażenia, przez co ograniczone są możliwości poznawcze omawianego zagadnienia. Jednocześnie zauważa się, iż przedstawione wyniki badań uzupełniają się rezultatami interpretacji pozostałych źródeł, które zostały już scharakteryzowane.

Podsumowując zawarte w dotychczasowych obserwacjach wnioski należy podkreślić, iż pełna rekonstrukcja stroju, noszonego w starszym okresie rzymskim przez Swebów – Markomanów nie jest możliwa ze względu na brak jednoznacznych danych. Można natomiast podjąć się próby interpretacji, uwzględniając dużą niekompletność i przypadkowość zebranych materiałów. Wyrazem tego powinno być zatem konfrontowanie ze sobą różnych typów źródeł, gdyż otrzymany w ten sposób obraz będzie wiarygodniejszy (J. Maik 1981, s. 217; M. Sajkowska 1981, s. 254).

3.2. STRÓJ I JEGO ELEMENTY A KONTEKST POLITYCZNO-SPOŁECZNY

Zróznicowanie elementów stroju w wyposażeniu grobowym, na czym opierają się omawiane zagadnienia, wynika z dwóch czynników: społeczno-stratyfikacyjnego (hierarchii społecznej) oraz społeczno-naturalnego (podziału na płeć, wiek), przy czym ten drugi często determinował pierwszy (M. Sajkowska 1981, s. 246).

Analizując części odzieży, pochodzące z zespołów grobowych, można zatem szukać odpowiedzi na pytania dotyczące nie tylko jej wyglądu, ale także próbować wyjaśnić zagadnienia związane między innymi z obecnymi w niej zapożyczeniami czy stratyfikacją społeczną danego ludu.

Należy jednak w tych badaniach wziąć pod uwagę, że obraz różnic społecznych i majątkowych, obserwowany na podstawie materiałów grobowych, jest bardzo sugestywny, a także w dużej mierze wypaczony niezrozumiałymi, i niepoznaczonymi przez nas do końca zwyczajami towarzyszącymi chowaniu zmarłych czy też wierzeniami (M. Sajkowska 1981, s. 259).

3.2.1. Występowanie obcych elementów stroju

Aby wyjaśnić ogólnie przyjęte tendencje panujące w modzie Markomanów w starszym okresie rzymskim, należy rozpatrzeć kwestie występowania w ich zespołach grobowych materiałów o obcej proveniencji. Strój, co widoczne w zebranych w pracy źródłach, podlegał bowiem w dużym stopniu wpływom z zewnątrz. Można zatem dywagować, czy osoba, którą po śmierci ozdobiono obcymi dla danej grupy elementami stroju, na pewno należała do przypisywanej jej społeczności, czy też rzeczywiście była przedstawicielem innej wspólnoty kulturowej w ujęciu archeologicznym.

Wydaje się, że nie ma jednoznacznej odpowiedzi na ten problem, gdyż w chwili obecnej nie jesteśmy w stanie przepro-

wadzić pewnych etnologicznych badań pod tym kątem. Można jednak próbować dociekać źródeł pochodzenia tych zabytków.

Obecność elementów stroju o lateńskiej proveniencji wśród zespołów grobowych, datowanych na fazę A i B1, a odkrytych na cmentarzyskach markomańskich (co miało miejsce na przykład na stanowisku Dobřichov-Pičhora, okr. Kolín, Středočeský kraj), można tłumaczyć w dwojaki sposób. Pierwszy z nich wiąże się z czasem przybycia Swebów – Markomanów na tereny Czech, który zbiegł się z momentem opuszczania tych obszarów przez celtyckich Bojów. Uważa się nawet, że to Swebowie przyczynili się do przesiedlenia ostatnich swoich poprzedników, atakując oppida, w których zamieszkiwali (E. Droberjar 2008, s. 576–577). W związku z tym mieli oni możliwość bezpośredniego kontaktu z Celtami, a ich część mogła zostać „wchłonięta” do grupy nowoprzybyłych osadników, nie zmieniając przy tym całkowicie swoich kulturowych wyróżników, jakimi były między innymi elementy stroju. Drugie rozwiązanie wiąże się z przejściem przez Germanów niektórych tendencji z mody Bojów, czym można wyjaśnić obecność lateńskich elementów stroju (E. Droberjar 1999a, s. 2).

Ostatni Celtowie zamieszkujący opisywane tereny pozostawili także po sobie zdobyte importy rzymskie (E. Droberjar 1999a, s. 2), które są wyrazem kontaktów (utrzymywanych przez cały okres rzymski) z potęgą budowaną na południu Europy. W późniejszych fazach omawianych czasów fibule i elementy pasa o rzymskim pochodzeniu stały się popularnym przedmiotem handlu, a sami Barbarzyńcy chętnie urozmaicali nimi swoje stroje. Spotyka się także przypadki wyrobu przez Germanów kopii rzymskich części odzieży, wykonywanych z tańszych surowców (J. Wielowiejski 1976, s. 236–237).

Importy rzymskie napływały na tereny, zajęte przez Markomanów, najczęściej z prowincji zachodnich oraz Noricum i Pannonii. Zwłaszcza z tymi ostatnimi utrzymywane były stałe kontakty poprzez bliskie sąsiedztwo, a także przez fakt, iż z ich terenów przez Kotlinę Czeską w kierunku północnym wiódł ważny szlak handlowy (E. Droberjar 2006b, s. 60).

W grobach markomańskich spotyka się także elementy stroju, których pochodzenie przypisuje się przedstawicielom innych ludów, zamieszkujących Barbaricum – Wandalom, Gotom oraz Germanom nadłabskim. Mogły one pojawić się na omawianym obszarze zarówno w wyniku prowadzonych przeciw sobie lub wspólnie przeciw Rzymianom działań wojennych, a także jako efekt wymiany handlowej bądź też obecności przedstawicieli obcych ludów wśród społeczności markomańskiej (V. Salač 2008, s. 112–114).

Warto jednak na koniec tych rozważań zauważyć, że o ile istniało duże zróżnicowanie wśród elementów stroju we wszystkich fazach starszego okresu rzymskiego, o tyle sam wygląd odzieży zbytnio się nie różnił. Na terenie całego Barbaricum (a w pewnym sensie również wśród Rzymian) dominowały uniwersalne wzorce o prostych, wygodnych i praktycznych w użyciu krojach. Potwierdzają to znane nam źródła, jak na przykład Tacyt w „Germanii” oraz wyobrażenia Germanów (bez rozróżnienia na poszczególne ludy) w ikonografii (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 253; J. Maik 1977, s. 101–102).

3.2.2. Społeczna funkcja stroju

Ogólnie panujące w danym czasie tendencje odnośnie noszonego stroju noszą nazwę mody. Mimo iż szybko ulega ona

zmianie, to sama funkcja ubiorów nie ulega większym przeobrażeniom. Od zawsze bowiem ich rolą była ochrona noszącego je człowieka przed niesprzyjającymi warunkami klimatycznymi, a także przed nagością, która łączy się z odczuwaniem wstydu, towarzyszącym człowiekowi (E. Szyller 1960, s. 4–5). Na kształtowanie wyglądu odzieży wpływ miał również środowisko, na którym miała być ona użytkowana, cel, któremu miała służyć oraz surowce i narzędzia wykorzystane do jej produkcji. Strój, mimo iż ulegał znacznym przemianom z upływem stuleci i tysiącleci, zachował pod tym względem pewną ciągłość rozwojową, jednolitość i powtarzalność (J. Rosen-Przeworska 1949, s. 297).

Ponadto ubiór stanowił wyraz zewnętrzny w kontaktach z ludźmi. W zachowaniu człowieka, w odróżnieniu od zwierząt, spotykamy się z określeniem celowości swoich działań. Z tego powodu do wyrażania swoich myśli wspiera się on nie tylko mową, pismem, ale też sposobem ubierania. Kiedy przeciwstawimy sobie funkcję ochronną odzieży z funkcją wyrazu stosunków z ludźmi, zróżnicowanie to uwidoczni się poprzez różnorodność form ubrań oraz dodanie ozdób, będących wynikiem przeżyć emocjonalnych i estetycznych (B. Stelmachowska 1931, s. 50). Dzięki temu dochodzi do zindywidualizowania jednostki i wyróżnienia jej w społeczności.

Strój był również oznaką bogactwa. Ludzką cechą jest bowiem demonstrowanie swojego wysokiego statusu materialnego. Można było uczynić to w widoczny sposób poprzez noszenie okazałego ubioru i dużej ilości towarzyszących mu ozdób. Zamożność wynikała najczęściej z faktu wzbogacenia w wyniku wojen, podbojów, polowań, co w społeczeństwie było oznaką dzielności i przedsiębiorczości. Stąd też bogaty wygląd mógł stanowić o uprzywilejowanej pozycji zajmowanej w społeczeństwie. Kwestie walki nie dotyczyły natomiast kobiet, których wygląd zewnętrzny z kolei był pewnym świadectwem dokonania i zasług mężczyzny (J. Rosen-Przeworska 1949, s. 307).

Kolejną omówioną w tym rozdziale funkcją odzieży jest jej stanowienie o tożsamości. Sposób ubierania lub obecność charakterystycznych elementów stroju pozwalała na identyfikację jednostki w obrębie danej społeczności. Ponadto grupa, która odziewała się w podobny sposób, uzewnętrzniała swoją jedność i zacieśniała więzi wewnętrzne (J. Rosen-Przeworska 1949, s. 308).

Obserwując pewne tendencje panujące w modzie od początku jej pojawienia, nietrudno oprzeć się wrażeniu o zakorzenieniu się kolejnych kształtujących ją czynników, takich jak tradycja i przyzwyczajenie. Można również przypuszczać, że gdy duża własność prywatna (na przykład posiadanie własnej ziemi czy domu) nie była jeszcze rozwinięta, do człowieka należało tylko to, co nosił przy sobie. Tym faktem J. Rosen-Przeworska odrzuca pojęcie „darów grobowych”, a zjawisko składania różnych przedmiotów do grobu zmarłego określa jako *przekazywanie własności osobistej nieboszczykowi przez gromadę* (1949, s. 306). Z tym ostatnim stwierdzeniem można jednak polemizować, gdyż nie posiadamy dowodów, jakoby wyposażenie grobowe z całą pewnością było własnością prywatną denata.

Warto również na koniec wspomnieć o roli stroju pogrzebowego, z którym mamy do czynienia w większości przypadków omawianych w tej pracy. Ubiór ten z pewnością pełnił funkcję reprezentacyjną i miał zmarłemu towarzyszyć w dłużej, ostatniej podróży. Można zatem podejrzewać, że starano

się go ubrać najlepiej, jak to było możliwe. Należy zatem być ostrożnym przy próbach porównywania go ze strojem codziennym. Z drugiej strony natomiast analiza i konfrontacja materiałów pochodzących z grobów oraz ikonograficznych wyobrażeń Germanów nie wykazuje dużych różnic.

3.2.3. Strój a demografia i stratyfikacja społeczna

Różnice w wyglądzie stroju, które obserwuje się podczas analizy wyposażenia grobowego, są dowodem istniejących w grupie podziałów społecznych i majątkowych. Czynnikiem determinującym te wszelkie podziały jest płeć (M. Sajkowska 1981, s. 246, 259).

Aby móc zweryfikować to ostatnie stwierdzenie, M. Sajkowska (1981, s. 246, 248–249) podjęła się wydzielania trzech grup przedmiotów, których występowanie w danym grobie może wskazywać na płeć zmarłego. Grupa I jest zestawieniem typowych dla mężczyzn zabytków, takich jak ostrogi, czy szczytce, podczas gdy wyznaczniki płci żeńskiej znalazły się w III grupie i są prezentowane przez znaleziska przęślików, paciorków, bransolet, złącz ogniskowych, szydeł, wisiorków, kluczy, nożyc, nożyków sierpikowatych. Natomiast pominięta powyżej grupa II związana jest z występowaniem przedmiotów typowych dla obu płci, takich jak: grzebienie, kostki do gry, pierścionki, sprzączki, zapinki, szpile, igły, okucia pasa i końca pasa. Ponadto w jej obrębie badaczka wydzieliła dwie podgrupy, przypisując im na podstawie znalezisk fibul prawdopodobną przynależność do pochówków męskich (podgrupa IIa) lub żeńskich (podgrupa IIb). Warto dodać, że weryfikacja antropologiczna zespołów grobowych ujętych w tym podziale wielokrotnie dała wynik pozytywny.

Nie mniej jednak zestawienie to nie jest przekonywujące, a kwestia przyseregowania konkretnej liczby fibul przedstawicielom danej płci, nie znalazła potwierdzenia w badaniach J. Kolendo i M. Mączyńskiej (1991, s. 253, 260, 262, 264). Z jednej strony bowiem wykazały one co prawda tę zależność, jednakże z drugiej, poprzez występowanie licznych odchyłeń od podstawowych założeń, nie pozwoliły na ujęcie tego w normę. Przy tym zagadnieniu została przez wspomnianych autorów poruszona również kwestia zastępowania fibul i szpil z drewnianymi kołcami, o których wspominał Tacyt („Germania” ks. I, 17). Jednakże w materiale archeologicznym nie znajdujemy żadnych dowodów na potwierdzenie tej informacji – być może dlatego, iż z racji organicznego surowca uległy całkowitemu rozkładowi.

Analizując przekaz Tacyty („Germania” ks. I, 17) na temat zróżnicowania stroju żeńskiego i męskiego, otrzymujemy również informacje, że kobiety częściej nosiły szaty wykonane z lnu, pozbawione rękawów, wzbogacone o dekolty, do których zdobienia wykorzystywano purpurę (J. Kolendo, M. Mączyńska 1991, s. 272).

Trudnym do rozstrzygnięcia zagadnieniem jest kwestia dyferencjacji odzieży ze względu na wiek osoby, która ją nosiła lub w niej została pochowana. Próby wspierania się w tych badaniach danymi antropologicznymi nie wykazały bowiem zdecydowanych zależności między ilością i rodzajem elementów stroju oraz ozdób, a wiekiem pochowanych. Podobnie skrzywiony i niepełny obraz rzeczywistości dały próby oceny przynależności społecznej na podstawie części ubiorów pochodzących z zespołów grobowych. Dodatkową trudność stano-

wi tutaj obowiązujący Germanów obrządek pogrzebowy, który nakazywał spalać ciała zmarłych, przy której to czynności elementy stroju ulegały zniszczeniu lub częściowej deformacji (E. Kreković 2007, s. 113; M. Sajkowska 1981, s. 259, 260).

Jednakże przy takiej formie chowania zmarłych można próbować określać ich płeć oraz wiek w chwili śmierci poprzez badanie wielkości urny, czego podjął się E. Kreković. Wyniki tych analiz pokazały, że na poszczególnych cmentarzyskach największe popielnice należały do mężczyzn, natomiast najmniejsze do dzieci, co można tłumaczyć objętością szczątków kostnych pozostałych po procesie kremacji (2007, s. 114). Ponadto groby męskie zawierały większe ilości przedmiotów – w tym elementów stroju, niż groby żeńskie. Pochówki dzieci natomiast często były pozbawione dodatkowego wyposażenia. Działo się tak prawdopodobnie dlatego, iż ze względu na wiek, w którym zmarły, nie zdążyły zostać włączone do wspólnoty (E. Kreković 2005, s. 9; 2007, s. 114).

Kolejnym ważnym elementem struktury społeczno-politycznej widocznym podczas badań wyposażenia grobowego, jest stan majątkowy mieszkańców danej społeczności oraz miejsce, jakie poszczególne jednostki zajmują w grupie.

Najwyraźniej czytelna w źródłach jest najwyższa warstwa, którą reprezentują bogate groby (książęce), posiadające duże ilości przedmiotów, w które zmarły został wyposażony. Należy również dodać, że występowanie tego typów pochówków jest często przejawem rozwoju wyższej kultury. Zespoły te nie świadczą wyłącznie o majątności jednostki, ale również o zajmowaniu przez nią wysokiej pozycji w społeczności, a tym samym jej uprzywilejowaniu w grupie. Bogactwo często, bowiem wynikało albo z pochodzenia i było przekazywane oraz pomnażane poprzez poszczególnych przedstawicieli rodu, albo z zasług zdobytych w wyniku skutecznie prowadzonych podbojów. Z kolei w przypadku grobów określanych jako biedne zazwyczaj spotykamy się z ubogim wyposażeniem lub też jego brakiem, co mogło wynikać z faktu, że po akcie kremacji do urny składano wyłącznie szczątki bez elementów stroju, w którzy zmarli byli odziani (E. Kreković 2005, s. 11).

Aby łatwiej zobrazować i wydzielić bogate groby, R. Köhler (1975, s. 59–61) przedstawił ich 6 wyznaczników, a mianowicie: naczynia importowane o rzymskich pochodzeniu, naczynia importowane o innym pochodzeniu, pełne uzbrojenie, obecność przedmiotów z drogich metali, narzędzia z brązu oraz ostrogi. Dodatkowo dla fazy B1 dodał rogi do picia.

Druga klasyfikacja, stworzona przez J. Wielowiejskiego dla kultury przeworskiej, jednakże dzięki swojej uniwersalności mogąca być przytoczona w szerszym kontekście, pozwala rozdzielić groby na 5 grup:

- grupa I – groby książęce, posiadające bardzo bogate wyposażenie (częste przedmioty wykonane z metali szlacheńskich) oraz liczne importy;
- grupa II – groby bogate, charakteryzujące się dużą ilością przedmiotów metalowych (części uzbrojenia) oraz występowaniem importów; często są to groby wojowników;
- grupa III – groby średnio wyposażone, należące do przeciętnych mieszkańców, w których odkrywa się po kilka przedmiotów metalowych;
- grupa IV – groby ubogie, w których znajduje się 1 lub 2 zabytki metalowe;
- grupa V – groby bardzo ubogie, nie posiadające przedmiotów, a często także i innego wyposażenia.

Ponadto w bogatszych grobach kobiecych często znajduje się paciorki szklane lub bursztynowe, będące elementami kolii, noszonych na szyi oraz bransolety i ozdobne szpile kościane (1976, s. 190–191).

Reasumując powyższe rozważania, należy pamiętać, że odtwarzanie struktury społeczno-politycznej w przypadku Markomanów jest dodatkowo utrudnione poprzez ciepłopalny obrządek pogrzebowy. Tym samym jeszcze bardziej problematyczna jest ocena wpływu płci i wieku na wygląd noszonej

odzieży. Różnice te zapewne istniały, ale najczęściej ze względu na zły stan zachowania grobu, a także brak możliwości uzyskania pełnych badań antropologicznych nie można przeprowadzić ich pewnej analizy. Wpływ warunków społecznych na rodzaj stroju oraz jego elementów najłatwiej jest natomiast zaobserwować na podstawie ilości i bogactwa znalezisk w poszczególnych grobach. Dzięki tym badaniom można próbować określić stan zamożności zmarłego oraz pozycję, jaką mógł zajmować w swojej społeczności.

4. PODSUMOWANIE

Niniejsza praca jest próbą zebrania i zanalizowania najważniejszych źródeł do rekonstrukcji stroju Swebów – Markomanów w starszym okresie rzymskim na omawianych terenach. Kwestia ta nie jest popularna w kręgach archeologów. Do tej pory brakuje opracowań stroju z tego regionu o zbiorczym charakterze. Istniejące publikacje mają zazwyczaj fragmentaryczną formę i najczęściej wzmianka na temat ubioru pojawia się jedynie w kontekście innego zagadnienia. W ostatnich latach zauważa się jednak wzrost zainteresowania tą dziedziną.

Pracując nad zagadnieniem rekonstrukcji należy mieć świadomość, iż dostępne dane pozwalają wyłącznie na podjęcie prób w tym kierunku. Nie jest bowiem możliwe otrzymanie pełnego i pewnego obrazu stroju ze względu na przypadkowość materiału (J. Maik 1981, s. 217) i brak dostępności źródeł pisanych, plastycznych i tekstylnych odnoszących się bezpośrednio do Swebów. Istotnym jest również fakt, iż wśród samych rekonstruktorów nie ma dużego zainteresowania omawianą grupą.

Trzeba również podkreślić, iż zdecydowana większość materiałów zebranych w pracy pochodzi z zespołów grobowych, co w tym wypadku pozwala na poczynienie badań pod kątem ubioru pogrzebowego. Jednakże wyniki tych analiz, porównane ze strojem codziennym przedstawionym w źródłach pisanych i plastycznych, wskazują na wiele analogii. Można zatem ostrożnie wyciągnąć wniosek, iż dwie formy ubioru nie różniły się diametralnie. W przypadku pierwszego możemy jedynie przypuszczać, iż zmarłych starano się pochować w sposób podkreślający ich status społeczny.

Istotnym zagadnieniem pozostaje kwestia techniki wyrobu stroju. Niewielka ilość znalezisk tekstylnych z terenów Kotliny Czeskiej nie pozwoliła na poczynienie rozbudowanych wnioskowań. Ze względu na stan ich zachowania poza omówieniem struktury tkaniny, czy rodzaju splotu nie można dokonać szerszych interpretacji. Podobnie rozpoznana jest kwestia farbowania. Została ona omówiona na zasadzie prawdopodobieństwa. Pod uwagę wzięto, bowiem rośliny posiadające substancje barwiące dostępne na terenie Europy Środko-

wej w okresie rzymskim. Nie można jednak zweryfikować, czy ludność barbarzyńska była świadoma ich właściwości i czy je wykorzystywała. Trudno jest również określić stopień rozwoju produkcyjnego tkanin. O ile zebrane materiały wykazują używanie krosna czy tabliczek tkackich, o tyle brakuje pozostałości wykonanych chociażby techniką *naalbindingu* (ściegu igłowego) czy siatkową, która została rozpoznana wśród znalezisk z terytorium Polski (J. Maik 1988, s. 44–45).

Najwięcej informacji na temat stroju w okresie rzymskim oddają znaleziska bagienne z terenów północnej Europy. W przypadku porównania ich ze źródłami z Europy środkowej należy brać pod uwagę fakt, że odległość mogła spowodować pewne różnice tendencji w modzie. Z drugiej strony natomiast warto zwrócić uwagę na prostotę tych wzorców, która mogła determinować ich uniwersalność. Poza tym wielokrotnie potwierdzają one obraz Germanów przedstawionych w sztuce rzymskiej.

Same materiały archeologiczne, zwłaszcza te pochodzące z grobów szkieletowych, zdają się być uzupełnieniem pozostałych źródeł. W związku z tym można wnioskować, iż strój w starszym okresie rzymskim był jednolity dla terenów całego *Barbaricum*. Największe różnice dotyczyły odmian poszczególnych części ubioru, co z kolei dla archeologów jest ważnym wskaźnikiem chronologicznym, pozwalającym również na identyfikację danej społeczności oraz czynienie dalszych badań. Ponadto materiały te przedstawiają różnice w pośmiertnym wyposażeniu kobiet i mężczyzn, które sprowadzają się nie tylko do kwestii bogatszego pochówku przedstawicieli płci męskiej, ale również do wydzielenia grup zabytków typowych dla poszczególnych płci.

Zebrane w pracy źródła pozwoliły, zatem na dość szczegółowe omówienie stroju Swebów – Markomanów. Jednakże z całą pewnością temat ten nie został całkowicie wyczerpany, natomiast można mieć nadzieję, że niniejsze opracowanie stanie się przyczynkiem do dalszych badań w tym kierunku.

KATALOG TEKSTYLIÓW

1. Křižanovice, stan. 2, okr. Vyškov, Jihomoravský kraj

osada: piec garncarski wraz z grudami polepy oraz skorupami naczyń glinianych

datowanie: B2/C1

znaleziska towarzyszące: grudy polepy i skorupy naczyń glinianych

opis znaleziska:

opis: odcisk tkaniny na fragmencie naczynia glinianego

surowiec: nieczytelny

rozmiar: brak

rodzaj splotu: skośny (jodełka)

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: brak informacji

kolor: nieczytelny

interpretacja: odciski tkaniny, na której postawiono lub owinięto naczynie przed wypałem

literatura: I. Peškař 1988, s. 130–139

ryciny: I. Peškař 1988, obr. 20: 5a, 5b; s. 136

2. Mušov, stan. 1, okr. Břeclav, Jihomoravský kraj

znalezisko pojedyncze: grób szkieletowy

datowanie: B1

wyposażenie grobu: 2 złote wisiorki kapslowate; elementy pasa (2 identyczne srebrne i złote zestawy okuć do pasa): 2 sprzączki, 2 okucia końca pasa, 2 ażurowe okucia w formie rozety, 2 okrągłe okucia zdobione filigranem, 4 gwiazdowate okucia, 8 okrągłych okuć z nitami, 2 półksiężycowate okucia, 2 trójkątne okucia, 2 prostokątne okucia, 1 T-kształtne okucie, 1 oprawka/szlufka tepasowa, 1 okucie pasa; 2 srebrne okucia końca pasa; 1 brązowe okucie końca pasa; 1 srebrna oprawka/szlufka pasowa; 2 srebrne trapezowate okucia pasa; 3 brązowe prostokątne okucia pasa; 1 brązowe 2-częściowe, ruchome okucie końca pasa (*pteryx*); 1 brązowe podłużne okucie pasa; 1 brązowa tarczka; 1 srebrna blaszka powlekana złotem; 1 srebrno-złota blaszka z jodełkowym ornamentem; 1 srebrny pierścień druciany; 1 srebrny prosty drucik; 1 brązowe, długie, prostokątne okucie; 1 brązowe okucie końca pasa; 1 żelazna sprzączka o prostokątnej ramie; 2 żelazne okucia końca pasa; 3 żelazne zawieszane okucia z prostokątnymi ramami; 1 żelazne oczkowate okucie; 5 srebrnych naczyń; 20 szklanych naczyń; 8 brązowych naczyń (w tym kociołek z wyobrażeniami głów Germanów); rzymska i germańska ceramika; przynajmniej 2 rogi do picia z okuciami; przybory toaletowe i kosmetyczne, złożone z drewnianej, złożonej szkatułce; brązowa lampa; brązowy składany stolik; miecz; żelazne groty kopii; fragmenty po trzech tarczach; rzymski pancerz; kilka par ostróg; zastawa stołowa: 2 stołki; rożen; szczypce do mięsa; kości zwierząt

opis znaleziska: na niektórych przedmiotach odkryto pojedyncze fragmenty tekstyliów

a. *opis:* dwie pojedyncze nici

surowiec: nieczytelny

rozmiar: brak

rodzaj splotu: brak

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: brak; Z; brak; brak

kolor: nieczytelny

interpretacja: brak

b. *opis:* na ostrogach było kilka bardzo małych fragmentów tekstyliów i kilka nici

surowiec: nieczytelny

rozmiar: brak

rodzaj splotu: drobny skośny

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: brak; w jednym systemie Z, w drugim S; brak; 0,5 mm

kolor: nieczytelny

interpretacja: możliwe pozostałości dolnych części stroju – na przykład spodni lub owijaczy (?)

c. *opis:* bardzo małe fragmenty powiązanych ze sobą nici, odkryte na fragmencie żelaza

surowiec: nieczytelny

rozmiar: 28×18 mm

rodzaj splotu: brak

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: brak; prawdopodobnie Z; brak; 0,4 mm

kolor: nieczytelny

interpretacja: brak

d. *opis:* podobne, jak w podpunkcie e – małe niezwiązane fragmenty odkryte na wielu fragmentach żelaza

surowiec: nieczytelny

rozmiar: brak

rodzaj splotu: brak

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: brak; Z – cieńsze, S – grubsze; brak; 0,25–0,5 mm

kolor: nieczytelny

interpretacja: brak

e. *opis:* fragment cienkiego płótna odkryty na zdobionej złotą patyną ostrodze – został poddany badaniom ze względu na lepszy stan zachowania

surowiec: len

rozmiar: 1 cm²

rodzaj splotu: brak

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: 11–12 nici / 10 mm; Z (o 60–70°); brak; 0,3–0,5 mm i 0,5–0,7 mm

kolor: nieczytelny

interpretacja: możliwe pozostałości dolnych części stroju – na przykład spodni lub owijaczy (?)

f. *opis:* pozostałość na nożu 1 (12) – dwuwarstwowe, silnie ściągnięte płótno o miękkim, luźnym skręcie; możliwe, że były na nim hafty – zidentyfikowano pojedyncze ścięgi mające 1,5 mm długości

surowiec: wełna

rozmiar: 20×15 mm

rodzaj splotu: skośny

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: 16 nici / 10 mm w wątku, 32 nici / 10 mm w osnowie (podwójna nić); S (o 80°) i Z (o 60°); brak – skręt luźny, miękki; 0,2–0,25 mm

kolor: nieczytelny

interpretacja: fragment zdobionego płaszcza lub tuniki (?)

g. *opis:* pozostałość na nożu 2 (12) – przedzwiewałe odbicie drobnej tkaniny lub pojedynczych nici

surowiec: nieczytelny

rozmiar: brak

rodzaj splotu: brak

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: 18 nici / 10 mm w wątku, 21 nici / 10 mm w osnowie; Z i S; brak; brak

kolor: nieczytelny

interpretacja: fragment odzieży wierzchniej (?)

h. *opis:* częściowo zmineralizowane resztki płótna zachowane na fragmencie żelaznego przedmiotu nr B7; nici wątku są cienkie, ale napięte, natomiast system osnowy ma nici grubsze i luźniej splecione – całość sprawia wrażenie tkaniny poprzecznie żebrowanej

surowiec: brak

rozmiar: 25×20 mm

rodzaj splotu: płócienny, poprzecznie żebrowany dzięki zastosowaniu różnej grubości nici w wątku i osnowie

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: 80 (78) nici / 10 mm w wątku, 20 (24) nici / 10 mm w osnowie; Z (o 60°); brak; 0,3–0,4 mm w wątku i 0,3 mm w osnowie

kolor: nieczytelny

interpretacja: brak

literatura: M. Kostelníková 2002, s. 485–487

ryciny: brak

3. Praha-Bubeneč, stan. 1, okr. Praha 6, kraj Praha

cmentarzysko: grób szkieletowy nr 4 (rok 1948)

wyposażenie grobu: srebrna i brązowa fibula norycka – obie ułożone na piersiach (typu Almgren 24); 2 fibule oczkowate po lewej stronie piersi i obok lewej kości ramieniowej (typu Almgren 45); wendyjska ze srebrnym drutem na kabłąku znajdowała się za głową pogrzebanego; w okolicach brzucha obok siebie dwie brązowe sprzączki (jedna podłużna zdobiona rytymi koncentrycznymi okręgami dookoła nitów, druga zdobiona ażurowaniem, z wyobrażeniem głowy ptaka – kaczkę?) przy miednicy (typy TKF Ib1 oraz TKF Ib2); w rogu jamy grobowej była jedna fibula oczkowata (typu Almgren 45); brązowa kłamra typu Garbsch G1c; brązowa sprzączka typu Madyda-Legutko A3; 4–5 fragmentów okuć pasa typu Garbsch B7b; 3 fragmenty okuć pasa typu Garbsch B1k; 2 brązowe łączniki pasa; brązowe tabliczkowate okucie; 7 brązowych, drobnych fragmentów okuć; 10 brązowych rozetowatych okuć; 3–5 brązowych fragmentów okuć końca pasa (między innymi typu Garbsch C1 i D); brązowa zawieszka do pasa; brązowa misa; brązowy rondel; brązowy dzban; brązowa patera (płytką miską); naczynie gliniane; brązowa zawieszka do pasa; 2 ostrogi; drobne brązowe okucia; kamienie do gry

datowanie grobu: B1b

opis znaleziska (odkrytych tekstyliów):

opis: na prawo od czaszki odkryto resztki skózanego obuwia, któremu towarzyszyły wspomniane wyżej: 2 małe ostrogi, 2 małe prostokątne sprzączki/przewlecзки do paska/rzemienia, 2 delikatne groty z nitami, małe rozetowate okucie, 3 okucia końca rzemienia, zdobione na jednej stronie rzędem wybitych kółeczek; fragmenty drobnych blaszek

surowiec: skóra

rozmiar: brak

interpretacja: skórzane obuwie, zdobione brązowymi okuciami do spinania dwóch części obuwia i posiadające rzemienie oplatające stopy i łydki (prawdopodobnie wzorując się na Rzymianach – znaleziska podobnych okuć pochodzą z miejscowości Zliv i Marwedel)

literatura: B. Novotný 1955, s. 250, 252

ryciny: B. Novotný 1955, obr. 11: 1, 4, 7, s. 249

4. Řepov, stan. 1, okr. Mladá Boleslav, Středočeský kraj

znalezisko luźne: traktowane jako inwentarz grobowy (z uwagi na to, że pochówek szkieletowy odkryto wcześniej) – znalezisko wcześniej było traktowane jako depozyt

wyposażenie grobu: brązowe wiadro typu E39 (typu östlandzkiego); rondel typu E142; czerpak i cedzidło typu E 162; misa typu E70; brązowe okucia dwu rogów do picia zdobione srebrnym drucikiem; brązowy pierścień; brązowe brzytwa; brązowe nożyce

datowanie znalezisk: B2

opis odkrytych tekstyliów:

a. **opis:** pojedyncze poskręcane nici występujące na wiadrze w trzech rodzajach: 1) jako dobrze zachowane nici miejscami pokryte warstwą patyny, 2) jako resztki spodnich nici tkaniny zwięzłe przylegające do powierzchni wiadra, 3) jako silnie skorodowane i przeobrażone pojedyncze nici

surowiec: prawdopodobnie len zwyczajny i jedwab (mieszanka włókien pochodzenia roślinnego i zwierzęcego)

rozmiar: 150×250 mm

rodzaj splotu: poskręcane nici

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: brak; 2 Z/S; 8 skrętów / 10 mm; 1 mm (grubość całkowita) i 0,5 mm (grubość pojedynczej nitki)

kolor: brązowo-zielony

interpretacja: odzież lub inne wyroby włókiennicze ułożone w pobliżu wiadra jako element wyposażenia grobowego – być może są to frędzle wykańczające płaszcz

b. **opis:** fragment delikatnej tkaniny występujący na wiadrze w trzech rodzajach: 1) jako spójna tkanina miejscami pokryta warstwą patyny, 2) jako resztki spodnich nici tkaniny zwięzłe przylegające do powierzchni wiadra, 3) jako silnie skorodowane i przeobrażone

pojedyncze nici; w kilku miejscach są ślady ułożenia dwu warstw tkaniny na sobie; obok tkaniny znajdowały się nici o długości do 3–5 cm i wydają się być fragmentami tkaniny obok której leżą surowiec: włókna pochodzenia roślinnego (prawdopodobnie len zwyczajny)

rozmiar: 150×250 mm

rodzaj splotu: spójny, płócienny splot

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: 20 nici / 10 mm oraz 18 nici / 10 mm (nie można odróżnić wątku od osnowy); Z; brak; 0,3–0,4 mm oraz 0,5 mm (nie można odróżnić wątku od osnowy)

kolor: zielono-szary, a miejscami jasno brązowo-zielony (przy fragmentach nieskorodowanych)

interpretacja: resztki stroju lub innego wyrobu włókienniczego, ułożonego w pobliżu wiadra jako element wyposażenia grobowego

c. **opis:** 2 fragmenty tkaniny zachowane w bardzo złym stanie – spodnie części nici są silnie skorodowane, a sama struktura tkaniny jest słabo czytelna; tkana była w systemie 2/1 (nici osnowy przeciągane są po dwie obok siebie)

surowiec: nieczytelny

rozmiar: 103×25 mm

rodzaj splotu: skośny splot

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: osnowa: 18–19 nici / 10 mm (czyli na 10 mm przypada 9 par nici osnowowych), wątek: 9 nici / 10mm; osnowa: Z, wątek: S; brak; 0,6 mm – pojedyncza nić z osnowy i z wątku (podwójna nić z osnowy – 1,2 mm)

kolor: jasno szaro-zielony

interpretacja: fragment stroju, elementu stroju lub innego wyrobu włókienniczego, ułożonego w pobliżu wiadra jako element wyposażenia grobowego

d. **opis:** mały fragment ozdobnej taśmy, zachowany w bardzo złym stanie – czytelniejsze są tylko spodnie części nici, leżące na krawędziach i w środkowej części paska; nie można też wywnioskować, z ilu tabliczek taśma została wykonana (można przypuszczać, że wykonano ją na około 10 tabliczkach)

surowiec: nieczytelny

rozmiar: 80×19 mm

rodzaj splotu: splot uzyskany przy użyciu tabliczek tkackich

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: brak; brak; brak; brak (udało się odczytać grubość tylko dwu nici: 1,5 i 2 mm)

kolor: nieczytelny

interpretacja: pas, opaska, obszycie tkaniny (fragment leżał obok tkaniny ze splotem diagonalnym – w żaden jednak sposób oba fragmenty się ze sobą nie łączyły) albo samodzielny pasek

e. **opis:** fragment zwierzęcej sierści

surowiec: zwierzęca sierść

rozmiar: 2 najwyraźniejsze fragmenty mają wymiary 80×60 mm

rodzaj splotu: brak

gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: brak

kolor: brak

interpretacja: brak

literatura: H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, s. 101–102, 104, 106–110, 112

ryciny: H. Březinová, K. Poppová Urbanová 2009, obr. 7, 9–11, 17, s. 105, 107, 108, 111

5. Velké Přílepy, stan. 1, okr. Praha – západ, Středočeský kraj

cmentarzysko birtualne: grób szkieletowy (ob. 3/99)

wyposażenie grobu: dwie żelazne kolankowate zapinki (typu Almgren 144) – odciski tkaniny na obu; kościany jednowarstwowy czterodzielny grzebień (Thomas B I), którego części są połączone żelaznym skorodowanym nitem (?)

datowanie znalezisk: B2b

opis odkrytych tekstyliów:

a. **opis:** tkanina nr 1 – ułożona na prawym ramieniu, zachowana na kabłąku i na sprężynie, silnie skorodowana; zachowały się fragmenty złożone na siebie w kilku warstwach

surowiec: nieczytelny

- rozmiar: brak
 rodzaj splotu: płócienny splot
 gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: brak; S i Z; brak; 0,4 mm (współczesna – oryginalna mogła ulec zmianie)
 kolor: rdzawo-brązowy (nie oryginalny)
 interpretacja: prawdopodobnie tkanina ta jest identyczna z tkaniną nr 1 z fibuli ułożonej na lewym ramieniu
- b. opis: tkanina nr 1 – ułożona na lewym ramieniu, zachowana na kabłąku i sprężynie
 surowiec: nieczytelny
 rozmiar: brak
 rodzaj splotu: płócienny splot
 gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: 7 nici / 10 mm; S i Z; brak; 0,4 mm
 kolor: rdzawo-brązowy (nie oryginalny)

- interpretacja: prawdopodobnie tkanina ta jest identyczna z tkaniną nr 1 z fibuli ułożonej na prawym ramieniu
- c. opis: tkanina nr 2 – ułożona na lewym ramieniu, zachowana na górnej stronie kabłąka w kilku warstwach
 surowiec: nieczytelny
 rozmiar: na powierzchni 7×8 mm
 rodzaj splotu: płócienny splot
 gęstość, skręt nici, ilość skrętów, grubość nici: 6 nici / 10 mm; S i Z; brak; 0,4–0,6 mm
 kolor: rdzawo-brązowy (nie oryginalny)
 interpretacja: tkanina o grubszej strukturze niż poprzednie – być może fibula na lewym ramieniu spinała dodatkowy element stroju
 literatura: H. Březinová 2000, s. 221; E. Droberjar, I. Vojtěchovská 2000, s. 211–225
 ryciny: brak

KATALOG CZĘŚCI STROJU ODKRYTYCH W ZESPOŁACH GROBOWYCH

GROBY KOBIET

Czechy

1. Dobřichov-Pičhora, stan. 1, okr. Kolín, Středočeský kraj

- a. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 1
 wiek pochowanego: dorosły (bardziej mężczyzna) – brak pełnej antropologii
 występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe fibule (typu: Almgren 2aII i 24); 4 kościane szpile (typu: 2a, 2b, 3b; typ czwartej nieokreślony)
 wyposażenie towarzyszące: popielnica; nóż; fragment okucia
 datowanie grobu: B1a
 literatura: E. Droberjar 1999b, s. 78, 82–84, 88, 89, 158, 162, 182, 224
 ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 23: 2–5, s. 325
- b. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 10
 wiek pochowanego: brak
 występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula typu Almgren 48 lub 49; brązowa fibula typu Almgren 48; brązowa szpila typu 7
 wyposażenie towarzyszące: popielnica; blaszana taśma; dwie pary nożyc
 datowanie grobu: B1
 literatura: E. Droberjar 1999b, s. 76–77, 86–87, 228
 ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 29: 2, 4, 5; s. 331
- c. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 11
 wiek pochowanego: dorosły
 występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 szpile typu 1a; szpila typu 1b; szpila nieokreślonego typu
 wyposażenie towarzyszące: popielnica; nóż
 datowanie grobu: B1
 literatura: E. Droberjar 1999b, s. 88, 183, 228
 ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 29: 2–4; s. 331
- d. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 14
 wiek pochowanego: brak
 występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule (typu Almgren 45b, 236c – norycko-panońska); fragment fibuli oczkowatej; 6 szpil (1 typu 1b; 3 typu 2a; 1 typu 2b; 1 nieokreślonego typu); sprzączka typu Madyda-Legutko C13
 wyposażenie towarzyszące: popielnica; 3 fragmenty naczyń brązowych; nóż; fragment żelaza
 datowanie grobu: B1b
 literatura: E. Droberjar 1999b, s. 74–75, 88, 92, 142–143, 158, 163, 183, 229–230
 ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 31: 2–6, 9–12; s. 333
- e. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 24
 brak antropologii

- występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula typu Almgren 19aI; kościana szpila typu 1a; żelazna sprzączka typu Madyda-Legutko C13
 wyposażenie towarzyszące: nożyce; nit
 datowanie grobu: B1a
 literatura: E. Droberjar 1999b, s. 88, 92, 140, 158, 162, 232
 ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 34: 1, 3, 4; s. 336
- f. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 27
 brak antropologii
 występujące elementy stroju (typy i datowanie): 5 fibul (typu: Kostrzewski wariant N-c, Almgren 19aII – reńska, Almgren 67/68 – dunajskoprowincjalna, 2 trąbkowate typu Almgren 77); szpila typu 4 (Beckmann podgrupa IVb)
 wyposażenie towarzyszące: popielnica; nóż; fragment okucia
 datowanie grobu: B1b
 literatura: E. Droberjar 1999b, s. 80–81, 84, 86, 140, 141–142, 158, 163, 233
 ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 35: 2–4, 7–9; s. 337
- g. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 32
 wiek pochowanego: brak
 występujące elementy stroju (typy i datowanie): 3 fibule (typu Almgren 54b, 19aI – reńska; Fuegere 14b2 – zachodnioprowincjalna)
 wyposażenie towarzyszące: popielnica; nóż; brązowe kółko; zapięcie naszyjnika
 datowanie grobu: B1a
 literatura: E. Droberjar 1999b, s. 71, 97, 139, 140, 158, 162, 236
 ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 39: 3, 5–7; s. 341
- h. *cmentarzisko ciałopalne*: grób nr 40
 brak antropologii
 występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 19aI; szpila typu 3 (Beckmann – podgrupa III); szpila typu 2a
 wyposażenie towarzyszące: nóż
 datowanie grobu: B1a
 literatura: E. Droberjar 1999b, s. 86, 88, 140, 158, 162, 237–238
 ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 42: 1, 2, 4; s. 344
- i. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 44
 wiek pochowanego: brak
 występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule (typu Almgren 2aII, Kostrzewski wariant M-b); 2 szpile typu 1a i 4 (Beckmann podgrupa IVb lub typ 77/83)
 wyposażenie towarzyszące: popielnica; nóż; krzemień; 2 szklane paciorki
 datowanie grobu: B1a
 literatura: E. Droberjar 1999b, s. 78, 79–80, 86, 88, 137, 158, 162, 239
 ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 44: 2–4, 6, 7, 9; s. 346
- j. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 50
 wiek pochowanego: brak

- występujące elementy stroju (typy i datowanie):* 3 fibule (typu Almgren 2b, 24, 19aI – reńska); 2 szpile typu 2b
wyposażenie towarzyszące: popielnica; nóż
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 78–79, 82–84, 88, 140, 158, 162, 240–241
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 45: 2, 3, 5–7; s. 347
- k. *cmentarzysko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 52
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule typu Almgren 2b; 1 fibula typu Almgren 46
wyposażenie towarzyszące: popielnica; waza ceramiczna; przęślik
datowanie grobu: B1b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 75–76, 78–79, 158, 162, 241
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 47: 3, 5, 6; s. 349
- l. *cmentarzysko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 57
 brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 3 fibule (typu Vipachedelhausen, 2 typu Almgren 67a – dunajskoprowincjonalne); szpila typu 1a (Beinnadeln)
wyposażenie towarzyszące: popielnica; nożyk sierpikowaty
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 82, 88, 141, 158, 162, 242–243
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 49: 2, 3, 5, 6; s. 351
- m. *cmentarzysko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 66
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule typu Almgren 45b; 3 szpile (typu: 1 – Beckmann podgrupa IIa, 3 – Beckmann podgrupa III, typ trzeciej nieokreślony)
wyposażenie towarzyszące: popielnica; nóż
datowanie grobu: B1b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 74–75, 85, 86, 163, 245
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 52: 3–6; s. 354
- n. *cmentarzysko ciałopalne:* grób nr 121
 brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 3 brązowe fibule oczkowate typu Almgren 45b
wyposażenie towarzyszące: nóż; krzemień; żelazne kółko (celtyckie?)
datowanie grobu: B1b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 74–75, 125, 163, 257
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 70/121: 1, 4, 5; s. 372
- o. *cmentarzysko ciałopalne:* grób nr 131
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Kostrzewski wariant M-b lub N-b; fibula oczkowata nieokreślonego typu; fibula trąbkowata typu Almgren 77
wyposażenie towarzyszące: fragment brązowego naczynia; fragment lustra
datowanie grobu: B2b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 79–81, 84, 163, 259
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 73/131: 2–4; s. 375
- p. *cmentarzysko ciałopalne:* grób nr 133
 brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 4 fibule (typu Almgren 54a – oczkowata; 15; 19aI – reńska; 67 – dunajsko prowincjonalna); 5 szpil (typu 1 – Beckmann podgrupa IIa, 4 – Beckmann podgrupa IVb, dwie typu 6 – Beckmann podgrupa V, piąta złamana na 2 części – typ nieokreślony)
wyposażenie towarzyszące: grot włóczni; żywica
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 69–70, 85, 86, 140, 141, 158, 162, 259–260
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 76/133: 1–9; s. 378
2. Lukavec, okr. Litoměřice, Ústecký kraj
znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy
 brak antropologii
- występujące elementy stroju (typy i datowanie):* 3 częściowo uszkodzone brązowe fibule późnolateńskie (typu Almgren 23)
wyposażenie towarzyszące: popielnica
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 33; E. Droberjar 2002, s. 162
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. IV: 6–8
3. Lužec nad Vltavou, stan. 1, okr. Mělník, Středočeský kraj
- a. *cmentarzysko ciałopalne:* grób jamowy nr 45
wiek pochowanego: adultus I
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna zapinka z szerokim kabłąkiem i walcowatą główką (typu Almgren 128 – wustępująca głównie w kulturze wielbarskiej); złamana kościana szpila z rozszerzaną, zdobioną główką, prawdopodobnie typu J1
wyposażenie towarzyszące: fragmenty kościanego grzebienia; przęślik; 10 fragmentów przetopionego szkła
datowanie grobu: B2/C1
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 294, 296, 320, 326, 328, 344–346, 346–348, 367–370; J. Chochol 1970, s. 379
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 10A: 1, 2; s. 309
- b. *cmentarzysko ciałopalne:* grób jamowy nr 75
wiek pochowanego: adultus
występujące elementy stroju (typy i datowanie): taśmowy, szeroki kabłąk zapinki z grupy V Almgrena; jednoczęściowa, brązowa, silnie profilowana zapinka (trąbkowata) o graniastym przekroju kabłąka, walcowatym grzebieniu, sprężynie przytrzymywanej przez haczyk i odłamaną pochewką (typu Almgren 70 – norycko-panońska)
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B2b
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 300, 320, 324, 346–248, 365; J. Chochol 1970, s. 382
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 8A: 1, 2; s. 305
- c. *cmentarzysko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 92
wiek pochowanego: maturus
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa kolankowata zapinka z długim kabłąkiem o okrągłym przekroju, nóżką zdobioną rytami, górną cięciwą przytrzymywaną haczykiem i wysoką pochewką (typu Almgren 138); 2 żelazne dwuczęściowe trąbkowate zapinki z grzebykami, ryto zdobionymi nóżkami, zdobionym guzkiem na piętte, długim kabłąkiem, cięciwą zawieszoną na haczyku i złamaną szeroką pochewką (Almgren, grupa IV)
wyposażenie towarzyszące: popielnica; brązowa igła; brązowy pręt
datowanie grobu: B2b
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 304, 320, 324, 325, 346–248 365; J. Chochol 1970, s. 384
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 34: 3–5; s. 355
4. Mikovice, okr. Mělník, Středočeský kraj
cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy A
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 srebrne pozłacane wendyjskie fibule typu Almgren 24; brązowa norycka silnie profilowana fibula typu Almgren 67; brązowa jednodzielna kusowata fibula z taśmowym kabłąkiem typu Almgren 2aII; norycka sprzączka z kolcem typu Garbsch G1c z przyłączonym ażurowym okuciem typu Garbsch B1d; fragmenty noryckiego ażurowego okucia pasa typu Garbsch E1; 3 brązowe nity do pasa
wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica; fragmenty brązowego naczynia; gliniany przęślik; bursztynowe paciorki; złoty wisior typu Müller II
datowanie grobu: B1
literatura: E. Droberjar 2002, s. 178, 180
ryciny: brak
5. Poplze „Viničky”, stan. 1, okr. Litoměřice, Ústecký kraj
znalezisko pojedyncze: grób szkieletowy
wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 późnolateńskie silnie profilowane fibule z guzkami na kabłąkach i z dolnymi cięciami (jedna z pełną, druga z ażurową pochewką) typu Almgren 2aII

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B1a

literatura: M. Zápotocký 1969, s. 194–195

ryciny: M. Zápotocký 1969, obr. 12: 1–2, s. 191

6. Praha-Modřany, Praha 4, kraj Praha

znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy (rok 1929)

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): norycka silnie profilowana fibula typu Almgren 67b; fibula oczkowata typu Almgren 45; brązowa fibula typu Kostrzewski wariant N-b; 2 fragmenty brązowych fibul późnolateńskiego typu; kościana szpila

wyposażenie towarzyszące: popielnica

datowanie grobu: B1

literatura: E. Droberjar 2002, s. 264

ryciny: brak

7. Praha-Vysočany, Praha 9, kraj Praha

znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna trąbkowata fibula z grupy IV Almgrena, 2 fibule z walcowatą główką (żelazna i brązowa) z grupy V Almgrena; fragmenty 2 młodszych srebrnych wendyjskich fibul (typu Almgren 26); brązowa szpila; okucia pasa

wyposażenie towarzyszące: popielnica; 2 żelazne klucze; żelazny nóż; szklane, kamienne i gliniane paciorki

datowanie grobu: B2b

literatura: E. Droberjar 2002, s. 265

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. XII: 6–7

8. Prosmyky, stan. 1, okr. Litoměřice, Ústecký kraj

znalezisko pojedyncze: grób jamowy nr 1

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule oczkowate (jedna typu Almgren 49); dwie brązowe szpile typu Beckmann 83

wyposażenie towarzyszące: igła; brązowy zacisk/nit

datowanie grobu: B1

literatura: E. Droberjar 2002, s. 266

ryciny: brak

9. Stehelčevy, stan. 1, okr. Kladno, Středočeský kraj

a. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 3 (U3)

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula S-kształtna typu Almgren 2b; brązowa późnolateńska fibula typu Kostrzewski wariant N-a; brązowa fibula typu Almgren 67; 2 połamane kościane szpile (prawdopodobnie typu 1a i 3b)

wyposażenie towarzyszące: popielnica, nożyce, klucz,

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková 1981, s. 352, 355, 399, 400; E. Droberjar 2006, s. 689

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 9: 1–5, 9–12; s. 353

b. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 5 (U5)

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula oczkowata z zamkniętymi oczkami i sprężyną zakończoną dwoma guzkami typu Almgren 45; brązowa silnie profilowana fibula typu Almgren 67

wyposażenie towarzyszące: 2 żelazne klucze; resztki przepalonego brązu; resztki przepalonego szkła; fragment dużego przezroczystego paciorka lub przęślika z jasnożółtego szkła z otworem o średnicy 8 mm

datowanie grobu: B1b

literatura: K. Motyková 1981, s. 355, 358, 400, 402–403, 408

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 11: 1, 3, 12; s. 356

c. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 6 (U6)

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwie fibule trąbkowate (jedna uszkodzona – bez główki) na nóżce dwuspadowo zwężające się ku dołowi; żelazna fibula z szerokim kabłąkiem, rozszerzającym się ku główce, długą sprężyną i bez igły; żelazna dwuczęściowa sprzączka z prostokątną ramą (typu Madyda-Legutko G)

wyposażenie towarzyszące: żelazne nożyce; żelazny klucz

datowanie grobu: B2a

literatura: K. Motyková 1981, s. 358, 400, 404–405, 405–406

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 12: 2, 4–6; s. 357

d. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 7 (U7)

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula z kapturkiem na sprężynie i hakiem przytrzymującym cięciwę (typu Almgren 26); brązowa fibula kolankowata z długą sprężyną, cięciwą górną, prostym kabłąkiem i poprzecznymi żłobkami na nóżce (typu Almgren 138); żelazna dwuczęściowa sprzączka z prostokątną ramą z zaokrąglonymi rogami (typu Madyda-Legutko G34)

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B2

literatura: K. Motyková 1981, s. 361, 400, 404–405, 405–406

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 13: 1–3; s. 359

e. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 3/62 (U 3/62)

wiek pochowanego: adultus

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 kabłąki brązowych fibul typu Almgren 67; 2 główki brązowych fibul typu Almgren 67 i nóżka jednej z nich

wyposażenie towarzyszące: popielnica; 2 fragmenty brązowych drutów; zakończenie srebrnej bransolety

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková 1981, s. 367, 370, 401, 402, 408

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 18: 2–6; s. 366

f. cmentarzysko ciałopalne: grób jamowy nr 6 (G6)

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula typu Langton-Down (prowincjonalnorzymska); 2 brązowe fibule typu Riha 5, 13 – prowincjonalnorzymskie; żelazna fibula kuszowata typu Kostrzewski wariant N-b; 2 brązowe szpile z kulistą główką (prawdopodobnie typu 4)

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková 1981, s. 361, 399, 401, 402

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 13: 8–13; 27: 2, 3; s. 359, 396

10. Straky, okr. Nymburk, Středočeský kraj

znalezisko pojedyncze: grób szkieletowy nr I

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 silnie profilowane brązowe fibule ze stylizowanymi głowami zwierząt na główkach i otworami w pochewkach (noryckie) typu TKF Ia2; brązowa fibula kolankowata z taśmowym kabłąkiem, krótką sprężyną i dolną cięciwą typu Kostrzewski N-c; brązowa szpila z profilowaną główką; brązowa sprzączka z dwudzielną ramą (późnolateńska) typu Madyda-Legutko A15

wyposażenie towarzyszące: okucia rogów do picia

datowanie grobu: B1

literatura: J. Břen 1953, s. 521–522; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 59; E. Droberjar 2002, s. 315

ryciny: brak

11. Tišice, stan. 1, okr. Mělník, Středočeský kraj

a. cmentarzysko ciałopalne: grób ciałopalny jamowy 1953 I

wiek pochowanego: 60 lub więcej lat

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula z otwartymi oczkami i kabłąkiem zdobionym wybijanymi punktami (typu Almgren 19)

- wyposażenie towarzyszące:** żelazny sierpowaty nóż
datowanie grobu: B1b
literatura: I. Hnízdová 1955, s. 198; K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 344, 396–398; J. Chochol 1963, s. 440
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 37: 2, s. 403
- b. cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 8
wiek pochowanego: dorosła lub dojrzała
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa silnie profilowana zapinka z pełną pochewką typu Almgren 2aII; część brązowej późnolateńskiej zapinki ze słabo wygiętym kabłąkiem, sprężyną zachowaną tylko z jednej strony, z cięciwą dolną typu Almgren 19aI
wyposażenie towarzyszące: ceramiczne naczynie miskowate; część żelaznego krążka; żelazny gwóźdź; złamany żelazny, sierpikowaty nożyk
datowanie grobu: B1a
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 346, 388–390, 392, 394; J. Chochol 1963, s. 441
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 6: 2, 6; s. 353
- c. cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 12
wiek pochowanego: dojrzała
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna silnie profilowana zapinka wczesnej formy, krótka sprężyna, ułamana pochewka typu Almgren 2b; żelazna sprzączka z prostokątną ramą typu Madyda-Legutko E14
wyposażenie towarzyszące: popielnica; fragment żelaznej igły; duży żelazny nóż; żelazny sierpowaty nożyk
datowanie grobu: B1a
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 348, 392, 393, 400–401; J. Chochol 1963, s. 442
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 7: 2, 5; s. 355
- d. cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 16
wiek pochowanego: dorosła
występujące elementy stroju (typy i datowanie): trzy fibule typu Almgren 45; dwie brązowe szpile z kulistymi główkami typu Beckmann 83
wyposażenie towarzyszące: żelazny sierpowaty nożyk; żelazny grot
datowanie grobu: B1b
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 348, 396–398, 406; J. Chochol 1963, s. 442
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 8: 1, 2, 3, 4, 5; s. 357
- e. cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 19
wiek pochowanego: dojrzała lub starsza
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka z wygiętą do wewnątrz nóżką, krótką sprężyną o trzech zwojach, górną cięciwą i otworem w pochewce; żelazna późnolateńska zapinka z wygiętą do wewnątrz nóżką, krótką sprężyną o trzech zwojach, górną cięciwą, pełną pochewką i małym grzebieniem na kabłąku (obie typu Kostrzewski M)
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: A
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 350, 388–390; J. Chochol 1963, s. 442–443
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 5: 2, 3; s. 351
- f. cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 29
wiek pochowanego: dojrzała lub starsza
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa zapinka oczkowata z rytami na dolnej stronie kabłąka i pełnej pochewki (typu Almgren 45); dwa fragmenty ramy brązowej klamry typu Garbsch G1b
wyposażenie towarzyszące: fragment brązowej blaszki; żelazny pręt; fragment brązu; fragmenty nierozpoznanych kości zwierzęcych
datowanie grobu: B1b
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 352, 396–398, 400; J. Chochol 1963, s. 443
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 10: 1, 4, 5; s. 359
- g. cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 34
wiek pochowanego: dojrzała lub starsza
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 (mniejsza i większa) brązowe silnie profilowane zapinki wczesnej formy z kabłąkami o graniastych przekrojach i ostrymi zakończeniami oraz pełnymi pochewkami, wierzchnie części kabłąków zdobione rytymi liniami typu Almgren 19a
wyposażenie towarzyszące: żelazna igła z podłużnym otworkiem; żelazny sierpowaty nożyk
datowanie grobu: B1a
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 352, 354, 392, 394; J. Chochol 1963, s. 444
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 11: 3, 4; s. 361
- h. cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 36
wiek pochowanego: dorosła
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka z zagiętą do wewnątrz nóżką, krótką sprężyną o dolnej cięciwie typu Kostrzewski N-a
wyposażenie towarzyszące: żelazny długi nóż z krótką rękojeścią; sierpikowaty żelazny nożyk z wygiętą rękojeścią
datowanie grobu: A
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 354, 388–390; J. Chochol 1963, s. 445
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 12: 2; s. 362
- i. cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 54
wiek pochowanego: dorosła
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa, uszkodzona z jednej strony zapinka z zamkniętymi oczkami i rytym zdobieniem na kabłąku, haczyku i ułamanej igle typu Almgren 46
wyposażenie towarzyszące: żelazny pręt zagięty z obu stron; 24 żelazne gwoździe
datowanie grobu: B1b
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 364, 396–398; J. Chochol 1963, s. 448
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 20: 1; s. 371
- j. cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 65
wiek pochowanego: dojrzała
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa zapinka z zamkniętymi oczkami, zdeformowana nóżka i pochewka, zdobiona rytymi liniami na kabłąku i grzebieniu typu Almgren 46
wyposażenie towarzyszące: brązowe kółko z dwoma prostokątnymi blaszkami połączone nitami
datowanie grobu: B1b
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 368, 396–398; J. Chochol 1963, s. 449
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 21: 1; s. 373
- k. cmentarzisko ciałopalne:** jamowy grób nr 67
wiek pochowanego: dojrzała
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fragmenty brązowej silnie profilowanej wczesnej zapinki (prawdopodobnie typu Almgren 19); część kabłąka ze sprężyną o czterech zwojach, małym haczykiem cięciwowym – fragment silnie profilowanej wczesnej zapinki (typu Almgren 19aI); mała część brązowej szpili z półkulistą główką; dwie złamane części srebrnej szpili z profilowaną główką
wyposażenie towarzyszące: żelazne nożyce
datowanie grobu: B1a
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 369–370, 392, 394, 406; J. Chochol 1963, s. 450
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 22: 2, 3, 4, 5, 6; s. 374
- l. cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 68
wiek pochowanego: starsza
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa zapinka z zamkniętymi oczkami zdobiona rytym ornamentem; brązowa zapinka z otwartymi oczkami zdobiona rytym ornamentem, ułamana igła, zdobiony grzebień; brązowa zapinka z otwartymi oczkami,

- z ułamaną igłą, połową sprężyny – zdobiona rytym ornamentem (wszystkie typu Almgren 46)
wyposażenie towarzyszące: dolna część okucia rogu pitnego z częścią brązowej zawieszki; żelazny sierpowaty nożyk, z odłamaną rękojeścią
datowanie grobu: B1b
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 372, 396–398; J. Chochol 1963, s. 450
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 23: 2, 4, 5; s. 375
- m. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 79
wiek pochowanego: starsza
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka ze słabo wysklepionym kabłąkiem, krótką sprężyną o trzech zwojach i dolną cięciwą (typu Almgren 15); żelazna późnolateńska zapinka z zagiętą do wewnątrz nóżką, sprężyną o pięciu zwojach i górną cięciwą (typu Almgren 19); żelazna późnolateńska zapinka z zagiętą do wewnątrz nóżką, pełną pochewką, część krótkiej sprężyny i igły odłamane (typu Almgren 19); żelazna późnolateńska zapinka z zagiętą do wewnątrz nóżką, krótką sprężyną o górnej cięciwie, brak pochewki i igły (prawdopodobnie typu Almgren 19)
wyposażenie towarzyszące: gliniany przęślik; żelazna igła złamana na dwie części
datowanie grobu: A
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 378, 388–392; J. Chochol 1963, s. 452
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 27: 1, 2, 3, 5; s. 383
- n. **cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 80
wiek pochowanego: dojrzały, może starszy (bardziej mężczyzna) – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa silnie profilowana zapinka z ażurową pochewką, zasłonką na sprężynie o 7 zwojach, stylizacją głowy zwierzęcej zamiast grzebienia, zakończona kulką typu Demetz TKF Ia1; obok niej odkryto pozostałości jednej lub dwu innych żelaznych zapinek
wyposażenie towarzyszące: żelazne złamane nożyce; żelazny sierpikowaty nóż bez rękojeści; gliniany przęślik
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 378, 394, 396; J. Chochol 1963, s. 452
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 28: 3; s. 385
- o. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 91 do kobiet
wiek pochowanego: starszy – staruszka (bardziej kobieta); brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwie masywne brązowe zapinki z otwartymi oczkami, szerokimi kabłąkami, zdobionymi rytym ornamentem (Almgren 45); zniszczona przez ogień nóżka zapinki oczkowej; brązowe młodsze zapięcie pasowe typu Voigt C
wyposażenie towarzyszące: żelazny sierpowaty nożyk; fragmenty brązowego rondla, żelazne nożyce
datowanie grobu: B1b
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 382, 384, 396–398, 400; J. Chochol 1963, s. 454
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 32: 1, 2, 4; 33: 2; s. 393, 395
- p. **cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 92
wiek pochowanego: dojrzała
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa późnolateńska zapinka z wygiętą do wewnątrz nóżką, z małym grzebykiem, ze sprężyną o trzech zwojach i dolną cięciwą (typu Kostrzewski N)
wyposażenie towarzyszące: żelazny sierpikowaty nożyk z wygiętą rękojeścią; złamana żelazna igła
datowanie grobu: A
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 384, 388–390; J. Chochol 1963, s. 454
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 40: 12; s. 409
- r. **cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 98
wiek pochowanego: dojrzała
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa silnie profilowana zapinka z grzebieniem i małą pochewką, guzikowato zakończona (typu Almgren 69)
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1a
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 386, 394, 396; J. Chochol 1963, s. 455
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 35: 4; s. 399
- s. **cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 101
wiek pochowanego: dojrzała
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka z wygiętą do wewnątrz nóżką, z małym trzydzielnym grzebieniem, pełną pochewką, sprężyną o czterech zwojach i dolną cięciwą (typu Kostrzewski N)
wyposażenie towarzyszące: żelazny sierpikowaty nóż
datowanie grobu: A
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 386, 388–390; J. Chochol 1963, s. 456
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 36: 1; s. 401
- ## 12. Třebusice, okr. Kladno, Středočeský kraj
- a. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 206 (I/23)
wiek pochowanego: senilis
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula typu Almgren 2b; fragment brązowej fibuli typu Almgren 2b; 13 fragmentów brązowych szpil (minimalnie z 3 sztuk); brązowa sprzączka
wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica (nie zachowana);
datowanie grobu: A (3?)
literatura: E. Droberjar 2006, s. 691
ryciny: brak
- b. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 546 (XLII/41)
wiek pochowanego: maturus
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna kolankowata fibula; 2 fragmenty kościanej szpili; żelazna sprzączka; 2 fragmenty żelaznej sprzączki
wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica
datowanie grobu: B2
literatura: niepublikowane
ryciny: brak
- c. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 557 (LIII/41)
wiek pochowanego: adultus II / maturus I (prawdopodobnie kobieta)
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula z ażurową pochewką
wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica (terina lub planan-ski puchar); żelazna brzytwa
datowanie grobu: A (3?)
literatura: niepublikowane
ryciny: brak
- ## 13. Tvršice, stan. 1, okr. Louny, Ústecký kraj
- a. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr XXVIII
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): mała, żelazna, trąbkowata zapinka; zapinka z niską pochewką, taśmowym kabłąkiem i wyraźnie oddzieloną nóżką; fragment szerokiego kabłąka z oddzieloną poprzecznym żebrzem nóżką
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B2
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 123, 138, 139, 142–144
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 8: 9–11; s. 129
- b. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr XXXIX
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwie kościane szpile zakończone małymi guzikowatymi główkami (jedna złamana na dwie części); kościana szpila z kulistą główką, złamana na kilka części; fragmenty żelaznej klamry typu Madyda-Legutko C18; żelazne kółko – prawdopodobnie haczyk od pasa

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: A

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 127, 135, 137–138, 142–143

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 11: 1, 2–4, 5, 6; s. 136

14. Velké Přílepy, stan. 1, okr. Praha – západ, Středočeský kraj

cmentarzysko birtualne: grób szkieletowy (ob. 3/99)

wiek pochowanego: juvenis (18–20 lat)

występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwie żelazne kolankowate zapinki (typu Almgren 144) – odciski tkaniny na obu *wyposażenie towarzyszące*: kościany jednowarstwowy czterodzielny grzebień (Thomas B I), którego części są połączone żelaznym skorodowanym nitom (?)

datowanie grobu: B2b

literatura: E. Droberjar, I. Vojtěchovská 2000, s. 211–225

ryciny: E. Droberjar, I. Vojtěchovská 2000, s. 213, 215

15. Vrbice, okr. Rakovník, Středočeský kraj

a. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 2

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe fibule oczkowate nieokreślonego typu; kabłąk z główką brązowej fibuli późnolateńskiej (prawdopodobnie typu Almgren 19)

wyposażenie towarzyszące: 2 żelazne kółka; żelazne nożyce; żelazny nóż

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 66–67

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. V: 4

b. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 7

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula oczkowata nieokreślonego typu; główka i sprężyna brązowej fibuli nieokreślonego typu; kabłąk brązowej fibuli typu Almgren 238

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 66–67

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. V: 14

c. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 8

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): fragment brązowej fibuli oczkowatej nieokreślonego typu; 2 silnie profilowane brązowe fibule z ażurowymi pochewkami typu Almgren 2b

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 66–67

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. V: 6

Morawy

1. Mikulov, stan. 1 „Na rýbníkach”, okr. Břeclav, Jihomoravský kraj

cmentarzysko: grób popielnicowy nr 4

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 żelazne fibule z walcową posrebrzaną główką, zdobioną filigranem oraz perłowym drucikiem i szerokim kabłąkiem; żelazna fibula trąbkowata zdobiona srebrnym drucikiem; fibula trąbkowata z wysoką pochewką; fragment sprzączki o prostokątnej ramie

wyposażenie towarzyszące: popielnica gliniana; żelazny nóż i nożyce; połamany grzebień; fragmenty okuć; fragmenty brązowego wiadra

datowanie grobu: B1b

literatura: J. Říčovský 1951, s. 39

ryciny: J. Říčovský 1951, obr. 39–41, s. 48; Peškař 1964, tab. 109: 1–4, 11

2. Šitbořice, okr. Břeclav, Jihomoravský kraj

cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 6

wiek pochowanego: adultus – maurus

występujące elementy stroju (typy i datowanie): kościana szpila o ozdobnej główce

wyposażenie towarzyszące: popielnica; naczynie misowate; prowincjonalnorzymski dzban; fragmenty brązowego naczynia; fragmenty szklanego naczynia; żelazne nożyce; żelazny nóż; kościany grzebień; luźne fragmenty ceramiki; ciemne grudki żywicy

datowanie grobu: B2/C1

literatura: E. Droberjar, E. Kazdová 1993, s. 107, 143, 144

ryciny: E. Droberjar, E. Kazdová 1993, taf. 2: 6/2, s. 106

3. Velké Hostěradky, okr. Břeclav, Jihomoravský kraj

cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 1

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa dwudzielna fibula o esowatym profilu, walcowatej główce z trzema żłobkami na obwodzie, wypełnionymi srebrnym drutem, sprężyną o 18 zwojach i haczyku przytrzymującym górną cięciwę (typu Almgren 121); część srebrnej szpili

wyposażenie towarzyszące: rozbita popielnica; polepa; zgniecione brązowe wiadro; brązowe ucho i uchwyt (w dwu częściach) od wiadra; brązowy nóż; fragmenty brązowych nożyc; fragment brązowego przedmiotu (prawdopodobnie klucza); bransoleta z brązowego drutu z końcami skręconymi w spiralę; srebrny pierścień

datowanie grobu: B2

literatura: I. Peškař, K. Ludikovský 1978, s. 16–18, 24–25, 25–26, 77, 85, 88

ryciny: I. Peškař, K. Ludikovský 1978, obr. 4: 2, 5, 6, s. 86; tab. 3: 1, 3, 9; 4. Vracov, okr. Hodonín, Jihomoravský kraj

4. Vracov, okr. Hodonín, Jihomoravský kraj

znalezisko pojedyncze: grób jamowy

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe wendyjskie fibule z taśmowymi kabłąkami, zdobionymi guzkami z liniami rytymi i z pełną pochewką (typu Almgren 26); brązowa trąbkowata fibula na szczycie kabłąka zdobiona koncentrycznymi kółkami (typ Alm 75–76?); nóżka fibuli oczkowatej (późnej)

wyposażenie towarzyszące: gliniana waza; fragmenty brązowych okuć rogu do picia; brązowa igła z podłużnym oczkiem; 3 półokrągłe okucia z walcowatymi tulejkami; brązowe kółko

datowanie grobu: B1b

literatura: J. Tejral 1970, s. 114, 116, 118, 146–147, 170–171

ryciny: I. Peškař 1964, tab. 14: 12; J. Tejral 1970, obr. 14: 5, 7, 8, 10; 22: 2, s. 132, 147

5. Vyškov, stan. „Legerní pole”, okr. Vyškov, Jihomoravský kraj

osada: grób szkieletowy

wiek pochowanego: adultus II (30–40 lat)

występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwie noryckie (wyraźnie profilowane), brązowe fibule typu A68

wyposażenie towarzyszące: przy lewym kolanie nieobrabiany kamień i kilka zwierzęcych zębów

datowanie grobu: B2a

literatura: B. Mikulková 2006, s. 484–487

ryciny: brak

Dolna Austria

1. Baumgarten an der March, Bezirk Gänserndorf, Niederösterreich

cmentarzysko birtualne: grób szkieletowy nr 6

wiek pochowanego: 35–45 lat

występujące elementy stroju: brązowa sprzączka o prostokątnej ramie z trzema brzegami łukowato wygiętymi do środka i z dwoma kołkami (typu Garbsch G2d); brązowe prostokątne okucie pasa z dwunastoma otworami na nity (typu Garbsch B1b); łódkowate okucie pasa z profilowanym końcem (typu Garbsch K); 2 fragmenty podłużnego okucia z brązu (typu Garbsch E3); brązowe

silnie profilowane okucie końca pasa (typu Garbsch R2); brązowe 12 większych, 7 średnich i 4 mniejsze brązowych, ozdobnych ćwieków (zestaw pasa w stylu norycko-panońskim)
wyposażenie towarzyszące: 5 fragmentów srebrnego lustra
datowanie grobu: B2a
literatura: H. Adler 1976, s. 7–11
ryciny: H. Adler 1976, abb. 11, 1: 2; 12, 1: 1; 13, 1: 1; 14, 1: 1; 15a.1: 1; 15b, c.1: 1; s. 8, 9

2. Mistelbach, Bezirk Mistelbach, Niederösterreich

cmentarzisko ciałopalne: grób popielnicowy nr 1
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula z otworem w pochewce, nóżką zakończoną guzkiem i dwoma guzkami na kabłąku; brązowa fibula z dwoma okrągłymi otworami w pochewce, guzkiem na kabłąku, pozbawiona igły; brązowa fibula z trzema okrągłymi otworami w pochewce pokryta przetopioną żywiczną powłoką
wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica
datowanie grobu: B2/C1
literatura: H. Mitscha-Märheim 1956, s. 188
ryciny: H. Mitscha-Märheim 1956, abb. 1: 1–3, s. 189

GROBY MĘŻCZYZN

Czechy

1. Dobřichov-Pičhora, stan. 1, okr. Kolín, Středočeský kraj

- a. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr I
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 4 fibule (1 oczkowata – typ nieznan, 1 typu Almgren A, 2 typu A67 – z dunajskich prowincji); jeden fragment igły i sprężyny od fibuli; szpila brązowa (Beckmann, podgrupa V, typ 6); sprzączka typu Garbsch G2b-e, okucie pasa typu Garbach E1b, 3 fragmenty łódkowatych okuć pasa typu Garbach Ka; 11 dużych i 6 drobnych nitów do pasa (rzymskie)
wyposażenie towarzyszące: miecz, okucia tarczy, nóż, przęślik, fragmenty okuć (2 srebrne i 1 brązowe); brązowa urna; pierścionek (typ Beckmann 1); wisiołek (typ Müller II)
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 67–69, 86, 96–97, 141, 145–146, 147, 148–149, 158, 162, 213–214
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 1: 2, 3, 6–8, 10–13; 2: 1–20, s. 303–304
- b. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr II
brak antropologii
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 7 fibul (typu Almgren 24, dwie 45b – w jednej zachowany wyłącznie sprężyna z częścią kabłąka; typu Feugère 19a – dwie, 19d (zachodnioprowincjonalne); typu TKF I.B1); klamra do pasa (typ Madyda-Legutko A1); 2 fragmenty tak zwanych germańskich okuć końców pasów (typu Garbsch R1); fragment okucia z dwoma nitami i czterema otworami na nity (nieznanego typu)
wyposażenie towarzyszące: brązowa urna; fragment srebrnego naczynia; 15 fragmentów brązowych naczyń; 6 fragmentów okuć rogów do picia; miecz; grot włóczni; 2 groty oszczepu; 2 fragmenty nożyc; igła; igielnik; fragment brązowego okucia
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 74–75, 82–84, 90, 91, 93, 138–139, 143, 158, 162, 214–217
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 3: 2–7; 4: 1–5; s. 305–306
- c. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr III
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 26; srebrna wendyjska fibula; 2 szpile (typu Beckmann 4 – podgrupa IVb – i 6 – podgrupa V); brązowe okucia końca pasa (typu Garbsch B1i) z dwoma nitami; 5 fragmentów okuć pasa (2 typu Garbsch E3a; 2 typu Garbsch Ka; 1 okucie końca psa/rzemienia typu Garbsch R2); 2 małe i 12 dużych nitów do pasa

wyposażenie towarzyszące: 2 fragmenty srebrnego naczynia; brązowa urna; 5 fragmentów naczyń z brązu; 4 fragmenty rogów do picia; 2 noże; 2 fragmenty okuć
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 82–84, 86, 146, 147, 148, 149, 158, 162, 217–218
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 8: 2–8, 10–17, s. 310

- d. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr V
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): srebrna zachodniogermańska fibula oczkowata (WGA); srebrna fibula typu Almgren 24; fragment brązowej szpili; 2 fragmenty okuć sprzączki typu Madyda-Legutko A; klamra do pasa (typu Garbsch G2d)
wyposażenie towarzyszące: brązowa urna; 15 fragmentów naczyń brązowych; miecz; 2 fragmenty okucia miecza; 3 groty włóczni; umbo; imacz; 3 brązowe nity do tarczy; nóż; fragment okucia szkatuły; fragment okucia; żywica
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 72–73, 82–84, 91, 145, 158, 162, 220–222
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 14: 2, 3; 16: 1, 4, 6, 7; s. 316, 318
- e. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr VI (rzymski)
wiek pochowanego: juvenus – adultus (poniżej 30 lat)
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule oczkowate nieokreślonego typu; 5 fibul dunajskoprowincjalnych (2 typu Almgren 67a; 2 typu Almgren 67; 1 typu Almgren 67b); 2 fibule norycko-panońskie typu Almgren 236c; sprzączka typu Garbsch G1b; fragment okucia pasa nieznanego typu; 6 fragmentów okuć końca pasa (typy: Garbsch B1k, B7a, trzy fragmenty typu B7f, jeden fragment nieokreślonego typu); dwustronna klamra do pasa (nieokreślonego typu)
wyposażenie towarzyszące: brązowa urna; 3 fragmenty naczyń brązowych; miecz; fragment okucia miecza; grot włóczni; tok; grot; umbo; imacz; 5 fragmentów okuć tarczy; 4 noże; fragment blaszki z otworami na nity; 14 luźnych guzikowato ukształtowanych kamyczków; 12 niedźwiedzich pazurów
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 140–141, 142–143, 145, 146, 147, 148, 158, 162, 182, 222–224
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 18: 2–10; 19: 1–4, 6, 7, 9–11; s. 320–321
- f. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 6
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 45b; sprzączka typu Garbsch G1c; okucie końca pasa typu Garbsch B1f
wyposażenie towarzyszące: popielnica; fragment okucia rogu do picia; 2 noże; żywica
datowanie grobu: B1b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 73–74, 145, 146, 163, 226
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 25: 2–3, 7, s. 327
- g. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 9
wiek pochowanego: dorosły
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 3 fibule (typu Almgren 26, 45b, 237 – norycko-panońska); łącznik okucia pasa typu 1; romboidalne okucia pasa z dwoma nitami
wyposażenie towarzyszące: popielnica; 3 fragmenty okuć rogu do picia; 3 groty włóczni; tok; umbo; 2 imacze; nóż; fragment nożyc; szydło; 3 fragmenty okuć
datowanie grobu: B1
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 73–75, 82–84, 90, 93–94, 95, 140–141, 182–183, 226–228
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 27: 2–4, 6, 13 s. 329
- h. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 26
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Feugère 13b (galijska)

- wyposażenie towarzyszące*: popielnica; grot włóczni; umbo; imacz; 3 noże
datowanie grobu: A
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 139, 158, 162, 232–233
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 36: 2; s. 338
- i. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 30
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 2aI (Kostrzewski wariant O); szpila typu 4 (Beckmann – podgrupa IVb lub typ 77/83)
wyposażenie towarzyszące: popielnica; fragment okucia rogu do picia; 3 fragmenty szkła; 7 elementów uprząży; 2 noże; 2 żelazne taśmy; nożyce; 2 guzowate pierścienie z brązu
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 77, 86, 97–98, 158, 162, 234–235
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 38: 5, 7–9; s. 340
- j. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 43
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 4 fibule (typu Almgren 54a, 19aI – reńska, 67 – naddunajska, 237c – norycko-panońska); fragment okucia pasa
wyposażenie towarzyszące: popielnica; 4 fragmenty naczyń brązowych; 2 elementy imacza; żelazna taśma
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 69–70, 140, 141, 158–162, 238–239
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 43: 4, 8, 9, 11, 12; s. 345
- k. *cmentarzysko ciałopalne*: grób nr 62
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 26; fibula norycko-panońska typu 236 lub 237
wyposażenie towarzyszące: grot włóczni; 2 noże
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 82–84, 143, 158, 162, 244
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 51: 1, 2; s. 353
- l. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 64
wiek pochowanego: dorosły – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula pierścieniowata typu Ettlinger 51 (Jobst 35)
wyposażenie towarzyszące: popielnica; 2 noże; nożyce
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 143–144, 158, 162, 184, 244
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 52: 3; s. 354
- m. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 78
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): sprzączka typu Madyda-Legutko D17; 2 fragmenty okuć pasa/rzemienia typu Garbsch B1f i B1k
wyposażenie towarzyszące: popielnica; fragment naczynia ceramicznego; fragment okucia rogu pitnego; fragment ostrogi; igła; krzemień; fragment okucia
datowanie grobu: B1
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 92, 146, 247–248
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 57: 2, 3, 6; s. 359
- n. *cmentarzysko ciałopalne*: grób nr 94
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 3 fibule oczkowate (typy: Almgren 45b, 54a, Kalkriese); 2 szpile typu 2 (Beckmann podgrupa IIc)
wyposażenie towarzyszące: fragment okucia rogu do picia; grot włóczni; fragment grotu; fragment żelaznego przedmiotu; 4 noże
datowanie grobu: B1
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 69–71, 71–72, 74–75, 85–86, 250–251
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 62: 1–3, 8, 9; s. 364
- o. *cmentarzysko ciałopalne*: grób nr 97
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 54; okucie pasa typu Garbsch B7g z 6 nitami
wyposażenie towarzyszące: okucie rogu do picia; 2 noże; fragment nożyc; pierścioneł typu Beckmann 8c
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 69, 96, 147, 158, 162, 251–252
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 63/97: 1, 2, 5; s. 365
- p. *cmentarzysko ciałopalne*: grób nr 101
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule (typu Almgren 2aII i Ettlinger 28);
wyposażenie towarzyszące: 2 fragmenty brązowego naczynia; fragment okucia rogu do picia; fragment imacza; fragment okucia tarczy
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 78, 139, 158, 162, 252–253
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 63/101: 1, 7; s. 365
- r. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 116
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 3 brązowe fibule typu Almgren 45b; brązowa fibula typu Almgren 67b (dunajsko-prowincjonalna); brązowa sprzączka typu Madyda-Legutko A1; brązowe okucie pasa typu Garbsch B1a; 2 brązowe elementy pasa typu Garbsch Ka; 2 brązowe nity
wyposażenie towarzyszące: popielnica; 2 żelazne attasze do brązowego wiadra; brązowe misa; brązowe okucie rogu do picia; jednosieczny miecz; 8 żelaznych fragmentów okuć pochwy miecza; grot oszczepu; umbo; 2 żelazne noże; żelazne kółko; żelazny nit
datowanie grobu: B1b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 74–75, 91, 141, 146, 148, 163, 255–256
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 67/116: 2–9; s. 368
- s. *cmentarzysko ciałopalne*: grób nr 117
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule typu Almgren 67b; szpila typu 1 (Beckmann podgrupa IIa); okucie pasa typu Garbsch B7g
wyposażenie towarzyszące: fragment okucia rogu do picia; 2 groty włóczni; umbo
datowanie grobu: B1b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 85, 141, 147, 256–257
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 69/117: 1, 3–5; s. 371
- t. *cmentarzysko ciałopalne*: grób nr 125
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 2b; szpila typu 1a
wyposażenie towarzyszące: fragment okucia rogu do picia; fragment oselki kamiennej; fragment żelaznego okucia
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 78–79, 88, 158, 162, 258
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 71/125: 2, 3; s. 373
- u. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 137
wiek pochowanego: brak (bardziej mężczyzna?) – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe fibule typu Almgren 29 lub 30; sprzączka typu Madyda-Legutko C13
wyposażenie towarzyszące: popielnica; 2 noże
datowanie grobu: B2b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 82–84, 92, 165–166, 261
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 75/137: 2, 4, 5; s. 377
- w. *cmentarzysko ciałopalne*: grób nr 145
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna sprzączka typu Madyda-Legutko G16; okucie pasa typu Raddatz JI
wyposażenie towarzyszące: nóż; krzesiwo; pęseta; żelazne kółko; fragment okucia

- datowanie grobu*: B2/C1
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 92, 93, 166, 262–263
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 27/145: 1, 2; s. 379
- x. *cmentarzysko ciałopalne*: grób nr 148
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 26; sprzączka typu Madyda-Legutko A; 2 zawiasy od pasa typu Garbsch E3a; łódeczkowate okucie pasa typu Garbsch Ka; okucie końca pasa typu Garbsch R2; nit do pasa
wyposażenie towarzyszące: 4 fragmenty naczyń brązowych; 2 noże; nożyce; 4 fragmenty okuć szkatuły
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 82–84, 91, 147–148, 158–162, 263–264
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 81/148: 7, 10; 82/148: 1, 2, 4, 5, 9; s. 383, 384
- y. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 149
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 5 fibul (typu Almgren 49, 19aII, 236c, Kalkriese, Riha 5, 9); okucie pasa typu Garbsch B7f
wyposażenie towarzyszące: 2 noże; fragment żelaza
datowanie grobu: B1b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 71–72, 76–77, 139, 140, 142–143, 147, 163, 264–265
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 83/149: 1–6; s. 385
2. **Doksany, okr. Litoměřice, Ústecký kraj**
znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa szpila; norycka sprzączka z dwoma kolcami typu Garbsch G2c-e
wyposażenie towarzyszące: popielnica
datowanie grobu: B1
literatura: E. Droberjar 2002, s. 57
ryciny: brak
3. **Duchcov, stan. 1, okr. Teplice, Ústecký kraj**
znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwie brązowe fibule późnolateńskie z taśmowym kabłąkiem (poryńskie silnie profilowane) typu Almgren 19aI
wyposażenie towarzyszące: fragmenty popielnicy; żelazne nożyce; żelazna igła o owalnym przekroju i długim oczku; brązowe okucie rogu do picia
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 18; E. Droberjar 2002, s. 66
ryciny: brak
4. **Holubice, stan. 1, okr. Praha – západ, kraj Praha**
znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): srebrna wendyjska fibula typu Almgren 24, brązowa fibula oczkowata typu Almgren 45
wyposażenie towarzyszące: popielnica – brązowy kocioł; fragmenty srebrnego pucharu; fragmenty brązowych naczyń – wiadra; brązowa misa; brązowy rondel; brązowa misa na nóżce; fragmenty okuć rogu do picia
datowanie grobu: B1b
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 18–19; E. Droberjar 2002, s. 76; 2006, s. 685
ryciny: E. Droberjar 2002, s. 76
5. **Hrdly, okr. Litoměřice, Ústecký kraj**
znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy nr 3
brak antropologii
- występujące elementy stroju (typy i datowanie)*: 2 brązowe fibule późnolateńskie z ażurową pochewką typu Almgren 2b (Kostrzewski O); 3 norycko-panońskie okucia pasa typu Lekowo (typologia Raddatza) z brązowymi tabliczkami typu Garbsch B7f; brązowa kwadratowa tabliczka z nitami
wyposażenie towarzyszące: popielnica; 2 brązowe okucia rogów do picia
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 20; E. Droberjar 2002, s. 86
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, abb. 5: 1–3, 6–7, s. 21
6. **Kostomlaty nad Labem, stan. 1, okr. Nymburk, Středočeský kraj**
cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr III
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa rzymska nadreńska fibula typu Almgren 22a; brązowa wendyjska fibula z ażurową pochewką typu Almgren 24; okucie sprzączki (prawdopodobnie na wzór norycko-panońskiego okucia pasa); brązowe okucie pasa
wyposażenie towarzyszące: fragment brązowego rondla; brązowe nożyce
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 24–25; E. Droberjar 2002, s. 136
ryciny: brak
7. **Kropáčova Vrutice, okr. Mladá Boleslav, Středočeský kraj**
znalezisko pojedyncze: grób szkieletowy
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 4 niezidentyfikowane brązowe fibule (prawdopodobnie oczkowate – typu Almgren 45–47); 1 brązowa silnie profilowana (poryńska) fibula (typu Almgren 19aII); brązowa sprzączka o prostokątnej ramie z okuciem z pięcioma otworami na nity typu Madyda-Legutko A17; prawdopodobnie były jeszcze 2 inne fibule
wyposażenie towarzyszące: fragmenty ceramiki; brązowy rondel; żelazny nóż
datowanie grobu: B1
literatura: J. Břen 1953, s. 530–521; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 25–26; E. Droberjar 2002, s. 141
ryciny: brak
8. **Křesín, okr. Litoměřice, Ústecký kraj**
znalezisko pojedyncze: grób ciałopalny
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fragmenty profilowanej sprzączki (typu Garbsch G1c) z okuciami pasa (typu Garbsch G7f) i norycko – panońskim okuciem końca pasa typu B2
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 26
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. IV: 11–14, 16
9. **Kutná Hora – Sedlec, okr. Kutná Hora, Středočeský kraj**
znalezisko pojedyncze: grób szkieletowy nr 1
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule oczkowate typu Almgren 45; 4 brązowe okucia pasa zdobione rytami; brązowe okucie końca pasa
wyposażenie towarzyszące: 2 brązowe okrągłe łączniki z prostokątnymi okuciami z dwóch stron
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 26; E. Droberjar 2002, s. 148; 2006, s. 651, 695
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. IX: 12
10. **Liběšice, okr. Most, Ústecký kraj**
znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy
brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna fibula oczkowata typu Almgren 45; fragment brązowej sprzączki; żelazny kabłączek do pasa; żelazna szpila
wyposażenie towarzyszące: popielnica; fragment klingi żelaznego miecza; 2 żelazne noże; żelazny grot włóczni; 7 żelaznych grotów oszczepu; żelazne nożyce; żelazny zacisk
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 29
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. XIII: 8, 18–20

11. Liběšovice, okr. Louny, Ústecký kraj

- a. stan. 1 – *znalezisko pojedyncze:* grób szkieletowy
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa norycka późnolateńska fibula z ażurową pochewką prawdopodobnie typu Almgren 2b
wyposażenie towarzyszące: okucia rogu do picia (za czaszką)
datowanie grobu: B1
literatura: J. Břen 1953, s. 525–526; E. Droberjar 2002, s. 155
ryciny: E. Droberjar 2002, s. 155
- b. stan. 2 – *znalezisko pojedyncze:* grób jamowy
brak antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 3 brązowe fibule (jedna oczkowata i 2 noryckie posiadające po 2 guzki na kabłąku i z ażurowymi pochewkami typu Almgren 236b); żelazna sprzączka
wyposażenie towarzyszące: zdeformowany obusieczny miecz; grot kopii; żelazna brzytwa
datowanie grobu: B1
literatura: E. Droberjar 2002, s. 155
ryciny: brak

12. Lužec nad Vltavou, stan. 1, okr. Mělník, Středočeský kraj

- a. *cmentarzisko ciałopalne:* grób jamowy nr 47
wiek pochowanego: matusus
występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwuczęściowa żelazna zapinka z walcowatą główką typu Almgren 123
wyposażenie towarzyszące: fragmenty brązowego cedzaka i czerpaka; fragmenty brązowego wiadra; fragmenty przepalonego grzebienia z brązowym nitom
datowanie grobu: B2/C1
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 296, 326, 328, 367–370; J. Chochol 1970, s. 379
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 10B: 1; s. 309
- b. *cmentarzisko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 56
wiek pochowanego: matusus I
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna zapinka z szerokim taśmowym kabłąkiem nieokreślonego typu; żelazna trąbkowata nieokreślonego typu; łukowato uformowana szpila
wyposażenie towarzyszące: część popielnicy; żelazny nóż; grot oszczepu; kościany grzebień
datowanie grobu: B2b
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 296, 324, 325–326, 365; J. Chochol 1970, s. 379
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 12: 1, 2, 4; s. 313
- c. *cmentarzisko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 66
wiek pochowanego: matusus II
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fragmenty kościanej szpili; jednodzielna okrągła brązowa sprzączka (typu Madyda-Legutko D5); 2 brązowe elementy okucia pasa; fragment brązowego kabłączka do pasa
wyposażenie towarzyszące: popielnica; resztki brązowego cedzaka i czerpaka resztki przedmiotów z brązu; żelazny nóż
datowanie grobu: B2
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 298, 331–332, 334, 336–338, 346, 365; J. Chochol 1970, s. 380
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 16: 2–6; s. 321

- d. *cmentarzisko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 68
wiek pochowanego: matusus II
występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwudzielna żelazna sprzączka z prostokątną ramą (typu Madyda-Legutko G48); żelazne okucie końca pasa zakończone brązową kuleczką (typu Raddatz O2); 2 fragmenty prętów z otworami na nity; brązowa rurka – część okucia
wyposażenie towarzyszące: popielnica; resztki brązowego cedzaka i czerpaka, wiadra; brązowa rurka; resztki nożyc; 2 żelazne szydła; żelazny igłowy kołec z otworem w górnej części; żelazny nóż
datowanie grobu: B2/C1
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 298–299, 334–336, 365; J. Chochol 1970, s. 382
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 17: 2, 3, 7, 8; s. 323
- e. *cmentarzisko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 71
wiek pochowanego: adultus I (bardziej mężczyzna) – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna zapinka z szerokim kabłąkiem, walcowatą główką, zdobioną dwoma srebrnymi kreskami, długą górną cięciwą (typu Almgren 122 lub 124); żelazne okucie końca rzemienia, najpewniej zakończone żelazną kulą (typu Raddatz O)
wyposażenie towarzyszące: misowata popielnica; fragment kościanego grzebienia; żelazne szydło; 2 żelazne noże; fragment smoły
datowanie grobu: B2b – B2/C1
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 299, 326, 328, 335–336; J. Chochol 1970, s. 382
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 19: 2, 3; s. 327
- f. *cmentarzisko ciałopalne:* grób (popielnicowy?) nr 74
wiek pochowanego: adultus
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna jednodzielna sprzączka z półokrągłą ramą (typu Madyda-Legutko D)
wyposażenie towarzyszące: naczynie – być może popielnica; nóż
datowanie grobu: B2/C1
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 300, 331–332, 334, 367–370; J. Chochol 1970, s. 382
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 22B: 1; s. 333
- g. *cmentarzisko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 76
wiek pochowanego: nierozpoznany (raczej dorosły) – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna zapinka walcowata nieokreślonego typu; żelazna dwudzielna sprzączka z prostokątną ramą i przyczepioną podwójną blaszką okuciową, zdobioną na końcu rytmami liniami (typu Madyda-Legutko G9); 2 żelazne okucia końca rzemienia zakończone okrągłymi tarczkami (typu Raddatz J I); 2 rurki z brązowej blachy; żelazna zawieszka do pasa
wyposażenie towarzyszące: popielnica; dno miski; żelazne okucie; osekla; żelazny igłowy pręt, z przyczepioną do jego szerszego końca prostokątną tarczką z otworem, przez który przewleczone było kółko z przyczepionym żelaznym paskiem przebitym nitom; żelazne szydło; żelazny grot oszczepu; żelazny nóż
datowanie grobu: B2/C1
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 300, 326–328, 334–336, 336–338, 367–370; J. Chochol 1970, s. 383
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 21: 1–4, 6–8; s. 332
- h. *cmentarzisko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 79
wiek pochowanego: matusus – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): jednodzielna żelazna sprzączka z półokrągłą ramą (typu Madyda-Legutko D1)
wyposażenie towarzyszące: popielnica – misa; żelazny nóż; osekla; półksiężycowata żelazna brzytwa; szydło; kamienna osekla/gładzik
datowanie grobu: B2/C1
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 301, 334, 367–370; J. Chochol 1970, s. 383
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 24: 2; s. 339
- i. *cmentarzisko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 80
wiek pochowanego: matusus II

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna dwudzielna prostokątna sprzączka z przyczepioną blaszką okuciową i plastycznie zdobioną ramką (typu Madyda-Legutko G3); 2 żelazne prostokątne tarczki połączone dwoma nitami (?); okucie końca rzemienia (typu Raddatz J I)

wyposażenie towarzyszące: fragment popielnicy; żelazny sierpinkowaty nożyk; oselka; szydło; fragment kościanego grzebienia; 2 połówki żelaznych kółek

datowanie grobu: B2/C1

literatura: O. Kytlicová 1970, s. 302, 334–336, 367–370; J. Chochol 1970, s. 383

ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 25: 1, 2 (?), 3, 4, 6; s. 341

j. **cmentarzysko ciałopalne**: grób popielnicowy nr 87

wiek pochowanego: maturus

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa silnie profilowana zapinka z graniastym kabłąkiem na szczycie zdobionym poprzecznymi żłobieniami, grzebieniem, ażurową pochewką i krótką sprężyną przytrzymywaną przez haczyk i częściowo osłoniętą (typu Almgren 67 ?); żelazny łącznik do pasa

wyposażenie towarzyszące: popielnica; żelazne nożyce; żelazna brzytwa; fragment żelaznego noża; grot oszczepu

datowanie grobu: B1b

literatura: O. Kytlicová 1970, s. 302–303, 324, 336, 364–365; J. Chochol 1970, s. 383

ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 28: 1, 2, 37: 6, 8; s. 345, 359

k. **cmentarzysko ciałopalne**: grób jamowy nr 88

wiek pochowanego: senilis

występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwudzielna żelazna sprzączka z prostokątną ramą i przyczepioną blaszką okuciową (typu Madyda-Legutko G13); okucie rzemienia z okrągłą głowicą, zdobioną na obwodzie żłobieniami i trójkątną częścią główną zdobioną trzema grupami poprzecznych żłobień i otworem na nit (typu Raddatz J III); żelazna zawieszka do pasa

wyposażenie towarzyszące: brązowe wiadro typu Eggers 41; 2 żelazne noże; żelazne nożyce; żelazny grot oszczepu

datowanie grobu: B2/C1

literatura: O. Kytlicová 1970, s. 304, 334–336, 336–338, 367–370; J. Chochol 1970, s. 384

ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 30: 3–5, 38: 4–6; s. 349, 360

l. **cmentarzysko ciałopalne**: grób jamowy nr 91

wiek pochowanego: senilis

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna zapinka silnie profilowana nieokreślonego typu z taśmowym kabłąkiem; 2 żelazne łączniki okuć pasa (?)

wyposażenie towarzyszące: waza ceramiczna; 2 końce uchwytów do cedzaka i czerpaka; żelazny nóż; żelazna półksiężycowata brzytwa; resztki brązowego wiadra; 3 fragmenty brązowego pręta o prostokątnym przekroju; resztki przedmiotów z brązu

datowanie grobu: B2b–B2/C1

literatura: O. Kytlicová 1970, s. 304, 324, 336, 365; J. Chochol 1970, s. 384

ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 32: 3 (?), 4, 5 (?); s. 352

m. **cmentarzysko ciałopalne**: grób popielnicowy nr 98

wiek pochowanego: adultus – brak pełnej antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna dwudzielna zapinka z szerokim zdobionym kabłąkiem i walcowatą główką, rozszerzaną nóżką, długą sprężyną z górną cięciwą przyczepioną na haczyk i wysoką pochewką; okucie końca rzemienia zakończone okrągłą tarczką; żelazna zawieszka do pasa

wyposażenie towarzyszące: popielnica; fragment brązowej blachy przekłuty dwoma nitami; żelazne szydło

datowanie grobu: B2/C1

literatura: O. Kytlicová 1970, s. 306, 326, 328, 335–336, 336–338; J. Chochol 1970, s. 384

ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 33B: 1, 3, 4; s. 353

13. **Noutonice, stan. 1, okr. Praha – západ, kraj Praha**

cmentarzysko szkieletowe: grób szkieletowy nr 6

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwie fibule (oczkowata nieokreślonego typu i prototyp fibuli oczkowej typu Vip-pechedelhausen)

wyposażenie towarzyszące: kościany grzebień; naczynie wazowate przy czaszce

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 37; E. Droberjar 2002, s. 215; 2006, s. 661

ryciny: brak

14. **Odrěpsy, okr. Nymburk, Středočeský kraj**

cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 1

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 3 silnie profilowane noryckie fibule (typu Almgren 68 i 69); brązowa sprzączka z wolutowo zakończoną ramą typu Raddatz A z okuciem końca pasa typu Raddatz O; trąbkowate okucia końca pasa/rzemienia

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica; żelazny (prawdopodobnie składany) nóż; 2 żelazne klucze; żelazne okucia (być może rzymskich mieczy); żelazne nożyce; żelazny nóż

datowanie grobu: B2b–B2/C1

literatura: E. Droberjar 2002, s. 223

ryciny: E. Droberjar 2002, Odrěpsy: 1–6, s. 223

15. **Pňov, okr. Nymburk, Středočeský kraj**

a. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 45

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna sprzączka z przyłączonym okuciem (typu Madyda-Legutko G4); 2 brązowe zdobione okucia (prawdopodobnie pasa) z nitami

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica; rzymskie brązowe okucie pochwy miecza; brązowa zawieszka na pochwę miecza; fragment brązowego taśmowego okucia; fragment żelaznego okrągłego okucia z nitem; żelazny boleć z nitem; fragmenty kościanego grzebienia; resztki przetopionych paciorków szklanych

datowanie grobu: B2/C1

literatura: E. Droberjar 2002, s. 245, 246

ryciny: E. Droberjar 2002, Pňov, hr. 45: 2, 7, 9, 11, s. 246

b. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 53

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa sprzączka z przyłączonym okuciem (typu Madyda-Legutko G4); okucie końca pasa/rzemienia (typu Raddatz J II); okucie pasa z kółkiem

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica; rzymski miecz; rzymska brązowa zawieszka na pochwę miecza; 6 grotów strzał; fragment kościanego grzebienia; żelazne dłuto; żelazny nóż

datowanie grobu: B2/C1

literatura: E. Droberjar 2002, s. 245, 246

ryciny: E. Droberjar 2002, Pňov, hr. 53: 8, 9, 12, s. 246

16. **Praha-Bubeneč, stan. 1, Praha 6, kraj Praha – grób wielmoży**

cmentarzysko: grób szkieletowy nr 4 (rok 1948)

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): srebrna i brązowa fibula norycka (typu Almgren 24); 2 fibule oczkowate (typu Almgren 45); wendyjska ze srebrnym drutem na kabłąku (typu Almgren 26); fibula oczkowata (typu Almgren 45); dwie brązowe sprzączki (jedna podłużna zdobiona rytymi koncentrycznymi okręgami dookoła nitów, druga zdobiona ażurowaniem, z wyobrażeniem głowy ptaka – typy TKF Ib1 oraz TKF Ib2); brązowa klamra typu Garbsch G1c; brązowa sprzączka typu Madyda-Legutko A3; 4–5 fragmentów okuć pasa typu Garbsch B7b; 3 fragmenty okuć pasa typu Garbsch B1k; brązowe tabliczkowate okucie; 7 brązowych, drobnych fragmentów okuć; 10 brązowych rozetowatych okuć; 3–5 brązowych fragmentów okuć końca pasa (między in-

nymi typu Garbsch C1 i D); brązowy kabłączek do pasa; 2 brązowe łączniki pasa

wyposażenie towarzyszące: brązowa misa; brązowy rondel; brązowy dzban; brązowa patera (płytko miska); naczynie gliniane; 2 ostrogi; drobne brązowe okucia; kamienie do gry

datowanie grobu: B1

literatura: J. Břen 1953, s. 522–523; B. Novotný 1949, s. 52–54; 1955, s. 244–250

ryciny: B. Novotný 1949, s. 46; 1955, obr. 9, 10, 11: 1, 3, 5, s. 245, 247, 249; E. Droberjar 2002, s. 256; 2006, s. 696

17. Praha-Bubeneč, stan. 2, Praha 6, kraj Praha

skupisko grobów szkieletowych: grób szkieletowy (rok 1942)

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula norrycka typu Almgren 19aII; brązowa fibula oczkowata z zamkniętymi oczkami typu Almgren 45; brązowa ósemkowata sprzączka typu Madyda-Legutko A1; brązowe okucie końca pasa typu B1

wyposażenie towarzyszące: gliniane naczynie; brązowy kociołek

datowanie grobu: B1a

literatura: B. Novotný 1955, s. 254

ryciny: B. Novotný 1955, obr. 14: 1, 2, 3ab, 4, s. 253

18. Stehelčevy, stan. 1, okr. Kladno, Středočeský kraj

a. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 1 (U1)

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe silnie profilowane prowincjonalnorzymskie fibule typu Almgren 67; żelazne trapezowate okucie końca pasa przebite nitami; zdeformowane żelazne okucie pasa; 2 prostokątne taśmowe żelazne okucia pasa

wyposażenie towarzyszące: grot włóczni; żelazny nóż; żelazny imacz; żelazny topór; żelazny lukowaty wygięty uchwyt kotła; żelazna atlasza; żelazna ostroga; żelazny sierpikowaty nóż

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková 1981, s. 345, 347, 400, 402, 405–406

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 5: 5–8, 10, 11; s. 348

b. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 2 (U2)

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa, silnie profilowana fibula (typu Almgren 67); nóżka brązowej fibuli oczkowatej (typu Almgren 45); brązowa szpila; żelazna półokrągła sprzączka (typu Madyda-Legutko D1); część żelaznego blaszanego okucia pasa, przebitego czterema nitami; żelazne, prostokątne, taśmowe okucie pasa

wyposażenie towarzyszące: żelazny miecz; żelazne umbo stożkowate; żelazny grot z zadziorem; żelazny nóż; 2 żelazne noże sierpikowate; żelazne krzesiwo; igłowe zapięcie naszyjnika z brązowym zaczepem na wisiorek

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková 1981, s. 347, 349, 351–352, 400, 405–406, 408

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 7: 2–4, 7–9, 11, 26: 1, 5; s. 350, 395

c. **cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 3 (G3)

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna fibula z wysoką pochewką szerokim, płaskim i lekko wygiętym kabłąkiem zdobionym czterema seriami poprzecznych żłobków; żelazna fibula z szerokim i płaskim kabłąkiem zdobionym dwoma seriami poprzecznych żłobków (obie nieokreślonego typu); dwuczęściowa żelazna sprzączka z prostokątną ramą (typu Madyda-Legutko G22)

wyposażenie towarzyszące: żelazny nóż

datowanie grobu: B2b

literatura: K. Motyková 1981, s. 358, s. 400, 404–405, 405–406

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 11: 8–10; s. 356

d. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 4 (U4)

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula z wysoko wysklepionym kabłąkiem nieokreślonego typu; brązowa

fibula oczkowata typu 48; brązowa silnie profilowana fibula typu Almgren 67; 3 brązowe łódkowate okucie pasa (typu Garbsch K); zdeformowane brązowe okucie końca pasa typu Raddatz O2

wyposażenie towarzyszące: popielnica; żelazne nożyce; brązowy klucz; 2 brązowe blaszki przekłute dwoma nitami; podłużne okucie z brązu z trzema otworami na nity; fragment przepalonego brązu; dwustożkowaty brązowy wisiorek

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková 1981, s. 355, 399, 400, 402, 403, 405–406, 408

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 10: 2, 4, 6–10, 26: 2, 3; s. 354, 395

e. **cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 4 (G4)

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): masywna, żelazna fibula o cylindrycznej głowce i długiej osłoniętej sprężynie o cięciwie górnej z prostokątnym długim hakiem, głowce i nóżce zdobionej złotym drutem; żelazna fibula trąbkowata z szeroką, stożkowatą nóżką i wysoką pochewką; żelazna sprzączka z owalną ramą; żelazne, taśmowe okucie pasa

wyposażenie towarzyszące: żelazny nit; fragment srebra przypominający kroplę

datowanie grobu: B2b

literatura: K. Motyková 1981, s. 358–359, 361, 400, 403–404, 405–406

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 12: 8–10, 13, 27: 7; s. 357, 396

f. **cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 7 (G7)

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 żelazne fibule o esowatych profilach z uszkodzonymi długimi sprężynami i wysokimi pochawkami nieokreślonego typu

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B2b

literatura: K. Motyková 1981, s. 361, 364, 401, 404–405

ryciny: K. Motyková 1981, abb. 13: 14, 15; s. 359

19. Straky, okr. Nymburk, Středočeský kraj

cmentarzisko ciałopalne: grób szkieletowy nr III (IV)

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula kapurkowata (na klatce piersiowej) – wendyjska typu Almgren 24 lub 26

wyposażenie towarzyszące: czerpak z czterema otworami na końcu uchwytu – simpulum; okucie rogu do picia; brązowa misa; brązowe naczynie z wyobrażeniem głowy łabędzia; brązowy rondel z uchwytem zakończonym wyobrażeniami głów ptaków; naczynie gliniane

datowanie grobu: B1b

literatura: J. Břen 1953, s. 521–522; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 59; E. Droberjar 2002, s. 315–316

ryciny: E. Droberjar 2002, s. 316

20. Tišice, stan. 1, okr. Mělník, Středočeský kraj

a. **cmentarzisko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 32

wiek pochowanego: starszy

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka, z wygiętą do wewnątrz nóżką, prostokątnym otworem w pochewce, rozszerzoną nóżką i grzebieniem; żelazna późnolateńska zapinka, z wygiętą do wewnątrz nóżką i pełną pochewką (obie typu Almgren 19)

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: A

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 352, 388–390; J. Chochol 1963, s. 444

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 10: 6, 7; s. 359

b. **cmentarzisko ciałopalne:** grób jamowy nr 43

wiek pochowanego: dojrzały

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa zapinka oczkowata, zdobiona siedmioma parami zamkniętych rytych oczek, ornamentowany kabłąk, mały haczyk cięciwowy, grzebień przypominający grzebień występujące na zapinkach profilowanych z grzebykowatymi kabłąkami typu Almgren 48

wyposażenie towarzyszące: żelazne nożyce; sierpikowaty żelazny nożyk; większa część baniastej wazy; część pucharku na pustej nóżce; małe wazowate naczynko

datowanie grobu: B1b

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 356, 396–398; J. Chochol 1963, s. 455

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 15: 1; s. 365

c. **cmentarzysko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 49

wiek pochowanego: dojrzały

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna silnie skorodowana zapinka o środkowolateńskiej konstrukcji z odgiętą nóżką, dotykającą górnej części kabłąka, krótka sprężyna z górną cięciwą (typu Kostrzewski D)

wyposażenie towarzyszące: żelazne nożyce; fragment blaszki; fragment najprawdopodobniej pochwy; dwa kółka z dwoma prostokątnymi blaszkami i jedno z jedną blaszką; żelazny sztylet z pierścieniowatym okuciem między ostrzem a rękojeścią; żelazny grot kopii z liściowatym ostrzem

datowanie grobu: A2

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 360, 388; J. Chochol 1963, s. 447

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 39: 5; s. 407

d. **cmentarzysko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 71

wiek pochowanego: starszy

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka, z wygiętą do wewnątrz nóżką, złamaną igłą, otworkiem w pochewce, sprężyną o dwóch zwojach i dolną cięciwą (typu Almgren 2)

wyposażenie towarzyszące: żelazny liściowaty grot kopii; żelazny graniasty prętek z resztkami kościanej rękojeści; żelazne trójkątne dłuto z krótką rękojeścią; małe brązowe okucie z dwoma nitami; żelazny nóż; żelazne okucie (brzytwa, sztyletu lub noża)

datowanie grobu: A3

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 372, 388–390; J. Chochol 1963, s. 450

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 24: 6; s. 377

21. **Třebusice, okr. Kladno, Středočeský kraj**

a. **cmentarzysko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 8 (VII/21)

wiek pochowanego: adultus I

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fragmenty brązowej fibuli;

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica (terina); żelazny grot kopii; żelazny nóż; okucie końca pasa lub pochwy noża; 2 żelazne nity; grudka smoły; ziarno pszenicy

datowanie grobu: B1

literatura: niepublikowane

ryciny: brak

b. **cmentarzysko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 835 (XVI/56)

wiek pochowanego: maturus (prawdopodobnie mężczyzna)

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa szpila; brązowa sprzączka

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica (terina)

datowanie grobu: B2

literatura: niepublikowane

ryciny: brak

c. **cmentarzysko ciałopalne:** grób popielnicowy nr 904 (VIII/63)

wiek pochowanego: maturus

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna klamra od pasa; fragment kościanej szpili

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica; żelazny nóż

datowanie grobu: A (3?)

literatura: niepublikowane

ryciny: brak

22. **Tvršice, stan. 1, okr. Louny, Ústecký kraj**

a. **cmentarzysko ciałopalne:** grób popielnicowy nr V

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka z szerokim kabłąkiem i pełną pochewką, sprężyna uszkodzona, ale prawdopodobnie miała dolną cięciwę (typu Almgren 15); 2 żelazne kółka od paska z przyczepionymi kwadratowymi okuciami

wyposażenie towarzyszące: prawdopodobnie fragment żelaznego miecza; żelazny sztylet z prętowym, złamanym ostrzem; żelazny grot kopii z tulejką i liściowatym ostrzem z wypukłymi żebrami po obu stronach

datowanie grobu: A

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 117–118, 135, 137–138, 142–143

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 5: 3, 4, 5; s. 124

b. **cmentarzysko ciałopalne:** grób popielnicowy nr XL

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna sprzączka z graniastego pręta, ryto zdobiona po wewnętrznej stronie (typu Madyda-Legutko D1)

wyposażenie towarzyszące: żelazny krążek; żelazny klucz zakończony jednym krążkiem; żelazny klucz zakończony dwoma krążkami; żelazny miecz; fragment żelaznego pręta

datowanie grobu: B2

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 130, 138, 139, 142–144

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 11: 13; s. 136

c. **cmentarzysko ciałopalne:** grób popielnicowy nr XLIV

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): owalna sprzączka (typu Madyda-Legutko C)

wyposażenie towarzyszące: żelazny nóż, złamany na trzy części; kościana tarcza; osiem fragmentów żelaznych prętów (w trzech przypadkach posiadających po dwa nity); żelazny grot

datowanie grobu: B2

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 130, 138, 139, 142–144

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 12: 1; s. 137

23. **Vrutice, okr. Litoměřice, Ústecký kraj**

znalezisko pojedyncze: grób ciałopalny nr 1

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula oczkowata z brakującą igłą i pochewką, zachowaną połową sprężyny, ornamentowana na górnej części kabłąka podwójnym rzędkiem kropek (typu Almgren 49); kabłąk brązowej fibuli z częścią ażurowej pochewki, górną częścią kabłąka trąbkowato rozszerzoną (norycka – silnie profilowana) typu Almgren 65; brązowe okucie końca rzemienia/pasa z końcem z jednej strony profilowanym, a z drugiej płaskim/prostym (norycko-panońskie typu B1)

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B1b

literatura: M. Zápotocký 1969, s. 198–199; E. Droberjar 2002, s. 371

ryciny: M. Zápotocký 1969, obr. 2: 1–3, s. 180

24. **Zliv, okr. Jičín, Královéhradecký kraj**

znalezisko pojedyncze: grób jamowy – grób arystokraty germańskiego

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 srebrne wendyjskie fibule typu Almgren 26; brązowa wendyjska silnie profilowana fibula (Alm. 26 lub 37); brązowa fibula typu Almgren 67a; dwie brązowe sprzączki typu Madyda-Legutko A4; brązowe norycko-panońskie okucie końca pasa typu B1; brązowy zacisk do pasa; brązowe wąskie, tabliczkowate okucie pasa (przekłute)

wyposażenie towarzyszące: 2 brązowe situlowate wiadra; przedmioty z brązu: patera, rondel, dzban, misa; okucia rogu do picia, ostroga, stylus, 2 noże, brzytwa, kółko i fragmenty okuć

datowanie grobu: B1

literatura: J. Břen 1953, s. 519; E. Droberjar 2002, s. 385–386

ryciny: brak

Morawy

1. Břeclav, okr. Břeclav, Jihomoravský kraj

znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe jedno-dzielne fibule wendyjskie z szerokim, taśmowym kabłąkiem, zdobionym rytymi kreskami, górną cięciwą przytrzymywaną przez haczyk, krótką sprężyną i pełną pochewką (Almgren typ 26);

wyposażenie towarzyszące: dno popielnicy glinianej; resztki brązowego rondla i cedzaka; 2 żelazne noże; fragmenty naczyń z jasno zielonego szkła

datowanie grobu: B1b

literatura: J. Tejral 1970, s. 118, 147, 166

ryciny: I. Peškar 1964, tab. 16: 2, 3; J. Tejral 1970, obr. 13: 5, 8; 22: 4, 6, s. 131

2. Mikulov, stan. 1 „Na rýbníkach”, okr. Břeclav, Jihomoravský kraj

a. *cmentarzysko*: grób popielnicowy nr 16

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe trąbkowate fibule; brązowa szpila

wyposażenie towarzyszące: popielnica gliniana; nożyce; 3 nożyki; klucz z zamkiem; kawałek drutu; żelazny kabłączek; okucia zamku; fragment szkła i żywicy; 2 gliniane pucharki na nóżce

datowanie grobu: B2b

literatura: I. Peškar 1956 (1959), s. 44

ryciny: I. Peškar 1964, tab. 113: 1, 7, 18

b. *cmentarzysko*: grób szkieletowy nr 29

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna sprzączka z prostokątną ramą (w dwóch fragmentach)

wyposażenie towarzyszące: żelazny nożyk; resztki żelaznego wiadra; fragment glinianego naczynia; 2 fragmenty żelaznego przedmiotu

datowanie grobu: B2/C1

literatura: R. Tichý 1957, s. 62–63

ryciny: R. Tichý 1957, obr. 36, s. 62; I. Peškar 1964, tab.

3. Šitbořice, okr. Břeclav, Jihomoravský kraj

a. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 2

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwie żelazne fibule (jaskółczy ogon) bez sprężyn i igieł (typu Almgren 124); żelazna dwudzielna sprzączka prostokątna (typu Madyda-Legutko G); żelazne okucie końca pasa z okrągłą tarczką (typu Raddatz J I); dwie żelazne szlufki do pasa; żelazny fragment igły/szpili (?)

wyposażenie towarzyszące: popielnica; żelazny klucz

datowanie grobu: B2b

literatura: E. Droberjar, E. Kazdová 1993, s. 104, 143, 144

ryciny: E. Droberjar, E. Kazdová 1993, taf. 1: 2/2–8, s. 105

b. *cmentarzysko ciałopalne*: grób jamowy nr 15

wiek pochowanego: adultus

występujące elementy stroju (typy i datowanie): niekompletna żelazna fibula (jaskółczy ogon) z odłamaną igłą (typu Almgren 129)

wyposażenie towarzyszące: silnie skorodowany żelazny przedmiot – być może grot włóczni

datowanie grobu: B2b–C1a

literatura: E. Droberjar, E. Kazdová 1993, s. 116, 143, 144

ryciny: E. Droberjar, E. Kazdová 1993, taf. 4: 15/2, s. 112

c. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 20

wiek pochowanego: adultus

występujące elementy stroju (typy i datowanie): cienka brązowa szpila/igła (z fibuli?); kabłąk brązowej prowincjonalnorzymskiej fibuli kolankowatej nieokreślonego typu

wyposażenie towarzyszące: popielnica; fragmenty brązowego naczynia; złamany fragment brązowej blaszki; złamane fragmenty brązowego durszlaka; fragmenty brązowego wiadra; żelazny grot

włóczni; żelazny nóż; fragment klingi noża; fragmenty szklanej amfory

datowanie grobu: B2/C1

literatura: E. Droberjar, E. Kazdová 1993, s. 120, 121, 143, 144

ryciny: E. Droberjar, E. Kazdová 1993, taf. 7: 20/2, s. 119

4. Velatice, stan. 1, okr. Brno – venkov, Jihomoravský kraj

cmentarzysko: grób popielnicowy nr 6

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa trąbkowata fibula (typu Almgren 74); fragment brązowej trąbkowatej fibuli (typu Almgren 99?); srebrna fibula wendyjska (typu Almgren 26); brązowa szpila; fragmenty okuć pasa typu norwickiego (typu Garbsch Ka i E); okucia końca pasa (typu Garbsch R2); fragment żelaznej szpili

wyposażenie towarzyszące: fragmenty glinianej popielnicy; fragmenty brązowych naczyń: rondla, cedzaka i czerpaka, wiadra, żebrowanej miski; fragmenty żelaznych nożyc; nóż sierpikowaty; nóż; fragment okucia rogu do picia; brązowy pierścień

datowanie grobu: B1b

literatura: J. Tejral 1970, s. 114, 116, 118, 122, 124, 128, 146–147, 169–170

ryciny: Poulík J. 1950, obr. 71; J. Tejral 1970, obr. 11: 1–6, 13, 18–21, s. 127

5. Žarošice, okr. Hodonín, Jihomoravský kraj

znalezisko luźne: grób popielnicowy 1945

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): kabłąk brązowej, trąbkowatej fibuli (typu Almgren 75 lub 74); brązowa dwuczęściowa sprzączka z wolutowato zakończonym łącznikiem (zachowana tylko prawa część), języczkiem o graniastym przekroju i prostokątnym okuciem zdobionym żłobieniami i ażurowym ornamentem (typu Raddatz A); brązowe okucie końca pasa z gruszkowato profilowaną przednią częścią (typu Garbsch R3); brązowy łukowaty kabłączek z profilowanymi podkładkami do przytwierdzenia do pasa

wyposażenie towarzyszące: żelazne szydło; dwa żelazne okucia; rzymska brązowa moneta; drobny przetopiony okruch brązu

datowanie grobu: B2a

literatura: J. Tejral 1961, s. 110–112

ryciny: J. Tejral 1961, obr. 1: 3, 4, 6, 8, s. 111

Dolna Austria

1. Eggendorf am Wagram, Bezirk Wiener Neustadt-Land, Niederösterreich

cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 7

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa sprzączka z wolutowo zakończoną ramą typu Beudfeld (Raddatz typ U lub C)

wyposażenie towarzyszące: fragmenty glinianej popielnicy; fragment brązowej blachy

datowanie grobu: B1b

literatura: J. Tejral 1970, s. 120, 171–172

ryciny: brak

2. Mannersdorf an der March, Bezirk Gänserndorf, Niederösterreich

znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy nr 1

brak antropologii

występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 67; fragment okucia pasa

wyposażenie towarzyszące: fragmenty brązowego rondla; 2 żelazne noże; grot kopii;

datowanie grobu: B1b

literatura: J. Tejral 1970, s. 110, 122, 172

ryciny: J. Tejral 1970, obr. 2: 7, 11, s. 111

3. Mistelbach, Bezirk Mistelbach, Niederösterreich

- a. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 4
brak antropologii
występujące elementy stroju: brązowa fibula z trzema otworami w pochewce i guzkami na kabłąku i końcu nóżki; 2 brązowe fibule z dwoma otworami w pochewkach i guzkami na kabłąkach i końcach nóżek; brązowa fibula trąbkowata z prostą nóżką i długą sprężyną; brązowa tarczowata fibula z tarczką w kształcie rombu z łukowato do środka wygiętymi bokami; igła/szpila ze złamaną główką; proste, brązowe okucie końca pasa; brązowe okucie pasa/rzemienia w formie zacisku zakończonych kółkiem; połamane fragmenty brązowych prętów (być może fragmentu okuć krawędzi pasa); żelazna, okrągła sprzączka z kolcem
wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica; 2 brązowe kółka z drutu; przedziewałe fragmenty żelaznych przedmiotów; przepięte kawałki szkła
datowanie grobu: B2/C1
literatura: H. Mitscha-Märheim 1956, s. 188, 190
ryciny: H. Mitscha-Märheim 1956, abb. 2: 2, 5–10, 11–16(?), s. 191
- b. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 9
brak antropologii
występujące elementy stroju: nóżka i kabłąk brązowej fibuli oczkowatej; brązowa fibula z dwoma otworami w pochewce, guzkiem na końcu nóżki oraz brakującą sprężyną i igłą
wyposażenie towarzyszące: fragmenty glinianej popielnicy; żelazny, powyginany miecz; żelazny nóż
datowanie grobu: B2/C1
literatura: H. Mitscha-Märheim 1956, s. 192
ryciny: H. Mitscha-Märheim 1956, abb. 7, s. 197
- c. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 12
brak antropologii
występujące elementy stroju: brązowa fibula trąbkowata z szeroką sprężyną i poprzecznie prążkowanym kapturkiem na niej oraz brakującą igłą i pochewką; fragmenty dwóch fibul – żelaznej i brązowej (oczkowatej); fragmenty żelaznego okucia końca pasa/rzemienia
wyposażenie towarzyszące: złomki brązowej amfory (popielnicy)
datowanie grobu: B2/C1
literatura: H. Mitscha-Märheim 1956, s. 195–196
ryciny: H. Mitscha-Märheim 1956, abb. 13, 3, s. 203

GROBY DZIECI

Czechy

1. Dobřichov-Pičhora, stan. 1, okr. Kolín, Středočeský kraj

- a. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 13
wiek pochowanego: infans I (ok. 4 lat)
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule typu Almgren 45b; fibula typu Kalkriesa; fibula typu Almgren 236c (norycko-panońska); sprzączka typu Madyda-Legutko C13
wyposażenie towarzyszące: popielnica; fragment naczynia brązowego; fragment okucia rogu do picia; grot włóczni; 9 niedźwiedzich pazurów
datowanie grobu: B1b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 71–72, 74–75, 92, 142–142, 158, 163, 183, 229
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 30: 2–5, 8; s. 332
- b. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 21
wiek pochowanego: infans II (7–14 lat)
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 3 fibule trąbkowate o nieokreślonych typach; szpila typu 2a
wyposażenie towarzyszące: popielnica; grzebień; fragment brązowego pręta
datowanie grobu: B2b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 84, 88, 165–166, 183, 231–232
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 33: 3, 4, 6, 7; s. 335

2. Lužec nad Vltavou, stan. 1, okr. Mělník, Středočeský kraj

- a. *cmentarzysko ciałopalne*: grób jamowy nr 42
wiek pochowanego: juvenis (14–16 lat – chłopiec)
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa kolankowata zapinka z wysoką pochewką i wąskim kabłąkiem (typu Almgren 142)
wyposażenie towarzyszące: żelazna ostroga; żelazny nóż; fragment przepalonego kościanego grzebienia
datowanie grobu: B2/C1
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 294, 302, 328, 367–370; J. Chochol 1970, s. 379
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 8D: 1; s. 305
- b. *cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 78
wiek pochowanego: infans II (1 rok)
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe zapinki z wysokimi pochewkami i szerokimi, esowatymi kabłąkami o graniastych przekrojach, posiadające dwudzielne konstrukcje, długie sprężyny z cięciwami owiniętymi wokół główki (obie nieokreślonego typu); żelazna kolankowata zapinka o jednodzielnej konstrukcji, z okrągłym w przekroju kabłąkiem, piętką zdobioną żłobieniami, wysoką pochewką i długą sprężyną (typu Almgren 138)
wyposażenie towarzyszące: małe naczynie ceramiczne
datowanie grobu: B2b
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 300–301, 320, 324–326, 365; J. Chochol 1970, s. 383
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 23: 1–3; s. 337

3. Praha-Michle, stan. 1, Praha 4, kraj Praha

- znalezisko pojedyncze*: grób szkieletowy
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): mała brązowa rzymska kolankowata fibula nieokreślonego typu
wyposażenie towarzyszące: 2 małe gliniane naczynia; brązowe pin-cetowe okucie; brązowe kółko; szklane i bursztynowe paciorki z naszyjnika
datowanie grobu: B2/C1
literatura: E. Droberjar 2002, s. 263
ryciny: brak

4. Stehelčevy, stan. 1, okr. Kladno, Středočeský kraj

- cmentarzysko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 2/62 (U2/62)
wiek pochowanego: infans II (4–6 lat)
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 żelazne fibule późnolateńskie o wysoko wyprofilowanych kabłąkach, krótkich sprężynach (typu Almgren 19a); brązowa fibula typu Almgren 19; główka i fragment sprężyny od brązowej fibuli typu Almgren 19
wyposażenie towarzyszące: żelazne nożyce; żelazny nóż;
datowanie grobu: A3
literatura: K. Motyková 1981, s. 367, 370, 399, 401
ryciny: K. Motyková 1981, abb. 17: 3, 5, 6, 19: 1, 27: 5, 6; s. 365, 396

5. Tišice, stan. 1, okr. Mělník, Středočeský kraj

- a. *cmentarzysko ciałopalne*: grób jamowy nr 24
wiek pochowanego: infans I (ok. 1 rok)
występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka z wygiętą do wewnątrz nóżką, ramkową pochewką, krótką sprężyną o pięciu zwojach i górną cięciwą; żelazna późnolateńska zapinka z ułamaną ramkową pochewką i z małym grzebieniem na kabłąku (obie typu Kostrzewski M)
wyposażenie towarzyszące: odłupek
datowanie grobu: A3
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 350, 388–390; J. Chochol 1963, s. 443
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 9: 2, 3; s. 358
- b. *cmentarzysko ciałopalne*: grób jamowy nr 39
wiek pochowanego: infans III
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa oczkowata zapinka z zamkniętymi oczkami, ornamentowana na kabłąku i haczyku typu Almgren 46; część malej brązowej zapinki z ka-

blakiem startym w górnej części, małą sprężyną o trzech zwojach i małym haczykiem trzymającym górną cięciwę typu Almgren 241 (albo Riha 2.2.1)

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B1b

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 354, 396–398; J. Chochol 1963, s. 445

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 13: 2, 3; s. 363

c. cmentarzysko ciałopalne: grób jamowy nr 82

wiek pochowanego: infans II (7–8 lat)

występujące elementy stroju (typy i datowanie): mała brązowa późnolateńska zapinka ze sprężyną o trzech zwojach, dolną cięciwą, małym pierścieniowatym grzebieniem na graniastym kabłąku i z dość wysoką pełną pochewką typu Kostrzewski N-a

wyposażenie towarzyszące: misa; naczynie wazowate; małe naczynie wazowate; dwa fragmenty srebrnej igły; żelazny sierpikowaty nożyk

datowanie grobu: A

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 379–380, 388–390; J. Chochol 1963, s. 453

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 29: 4; s. 387

6. Třebusice, okr. Kladno, Středočeský kraj

cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 508 (IV/41)

wiek pochowanego: infans II

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula oczkowata (typu Almgren 48); fragment brązowej fibuli; fragment brązowej sprzączki; brązowe okucie pasa;

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica; brązowy nit; żelazna brzytwa; 3 fragmenty brązowej blachy (być może z naczynia); brązowe okucie rękojeści noża

datowanie grobu: B1

literatura: niepublikowane

ryciny: brak

Morawy

1. Moravská Nová Ves – Hrušky, okr. Brěclav, Jihomoravský kraj

cmentarzysko ciałopalne: grób ciałopalny popielnicowy (nr 35)

wiek pochowanego: infans I–II (?) (0–14 lat)

występujące elementy stroju (typy i datowanie): tarczowata fibula nieokreślonego typu

wyposażenie towarzyszące: ceramika – misa na nóżce

datowanie grobu: B2–C1

literatura: I. Květanová 2008, s. 31, 32, 43

ryciny: brak

GROBY WYDZIELONE

1. Mušov, stan. 1, okr. Brěclav, Jihomoravský kraj – grób książęcy pojedynczy: grób szkieletowy

wiek pochowanego: 2 mężczyzn w wieku 40–60 lat

występujące elementy stroju (typy i datowanie): elementy pasa (2 identyczne srebrne i złote zestawy okuć do pasa): 2 sprzączki, 2 okucia końca pasa, 2 ażurowe okucia w formie rozety, 2 okrągłe okucia zdobione filigranem, 4 gwiazdowate okucia, 8 okrągłych okuć z nitami, 2 półksiężycowate okucia, 2 trójkątne okucia, 2 prostokątne okucia, 1 T-kształtne okucie, 1 oprawka/szlufka pasowa, 1 okucie pasa; 2 srebrne okucia końca pasa; 1 brązowe okucie końca pasa; 1 srebrna oprawka/szlufka pasowa; 2 srebrne trapezowate okucia pasa; 3 brązowe prostokątne okucia pasa; 1 brązowe 2-częściowe, ruchome okucie końca pasa (*pteryx*); 1 brązowe podłużne okucie pasa; 1 brązowa tarczka; 1 srebrna blaszka powlekana złotem; 1 srebrno-złota blaszka z jodełkowym ornamentem; 1 brązowe, długie, prostokątne okucie; 1 brązowe okucie końca pasa; 1 żelazna sprzączka o prostokątnej ramie; 2 żelazne okucia końca

pasa; 3 żelazne zawieszane okucia z prostokątnymi ramami; 1 żelazne oczkowate okucie

wyposażenie towarzyszące: 5 srebrnych naczyń; 20 szklanych naczyń; 8 brązowych naczyń (w tym kociołek z wyobrażeniami głów Germanów); rzymska i germańska ceramika; przynajmniej 2 rogi do picia z okuciami; przybory toaletowe i kosmetyczne, złożone z drewnianej, złożonej szkatułce; brązowa lampa; brązowy składany stolik; miecz; żelazne groty kopii; fragmenty po trzech tarczach; rzymski pancerz; kilka par ostróg; zastawa stołowa: 2 stołki; rożen; szczypce do mięsa; kości zwierząt; 2 złote wisiorki kapslowate; 1 srebrny pierścień druciany; 1 srebrny prosty drucik

datowanie grobu: B1

literatura: H.W. Böhme 1991, s. 291–294; J. Peška 2002, s. 13–14; J. Tejral 1992, s. 452–458, E. Droberjar 2002, s. 189

ryciny: J. Peška, J. Tejral 2002a, abb. 7: C1–C51, C55–C58, s. 17; J. Tejral 1992, abb. 46: 1–27; 47: 1–12; s. 453, 455

GROBY Z NIEROZPOZNANĄ PŁCIĄ

Czechy

1. Beroun-Závodí, stan. 1, okr. Beroun, Středočeský kraj

znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula oczkowata typu Almgren 54

wyposażenie towarzyszące: popielnica

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 9

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. XI: 2, 3

2. Býčkovice, okr. Litoměřice, Ústecký kraj

cmentarzysko: grób szkieletowy nr 4/1902

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe fibule typu Almgren 54a; 5 fragmentów brązowej zapinki z ażurową pochewką typu Almgren 2aI; brązowa szpila z uszkiem (złamana na pół)

wyposażenie towarzyszące: 2 naczynia gliniane; fragmenty naczyń (naczyń) glinianego; kamienna ostrzałka; muszla; żelazny grot kopii; drobne fragmenty brązowego i żelaznego przedmiotu

datowanie grobu: B1

literatura: J. Michálek 1999, s. 33

ryciny: brak

3. Bylany, okr. Kolín, Středočeský kraj

znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwie brązowe fibule oczkowate (jedna typu Almgren 45)

wyposażenie towarzyszące: resztki grafitowanej situli

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 12

ryciny: brak

4. Dobřichov-Pičhora, stan. 1, okr. Kolín, Středočeský kraj

a. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 31

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 19aII; szpila typu 3a

wyposażenie towarzyszące: popielnica; nóż; brązowe kółko; element okucia

datowanie grobu: B1b

literatura: E. Droberjar 1999b, s. 88–89, 140, 163, 235–236

ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 39: 2, 3; s. 341

b. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 35

wiek pochowanego: brak

- występujące elementy stroju (typy i datowanie):* fibula typu Almgren 49; szpila typu 3b
wyposażenie towarzyszące: popielnica
datowanie grobu: B1b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 76–77, 89, 163, 237
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 41: 2–4; s. 343
- c. *cmentarzysko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 41
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 2aII
wyposażenie towarzyszące: popielnica, nóż
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 78, 158, 162, 238
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 42: 2; s. 344
- d. *cmentarzysko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 54
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 fibule oczkowate typu Almgren 45b; kościana szpila typu 1a
wyposażenie towarzyszące: popielnica
datowanie grobu: B1b
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 74–75, 88, 163, 241–242
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 48: 2–4; s. 350
- e. *cmentarzysko ciałopalne:* grób popielnicowy nr 124
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fibula typu Almgren 22a – wariant Třebusice; 2 kościane szpile typu 1a
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1a
literatura: E. Droberjar 1999b, s. 81–82, 88, 158, 162, 258
ryciny: E. Droberjar 1999b, taf. 71/124: 1, 2; s. 373
5. **Lékařova Lhota, okr. České Budějovice, Jihočeský kraj**
cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 2/52
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): zdeformowana brązowa (żelazna) późnolateńska fibula (typu Almgren 19 lub Kostrzewski M)
wyposażenie towarzyszące: część glinianej popielnicy; grot kopii; kamień z otworem; 2 kółka z brązu (fragmenty okuć?); kamienna ośelka z otworem
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 26, 28; E. Droberjar 2002, s. 152–153
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, abb. 8: 1, 5
6. **Liběšice, okr. Most, Ústecký kraj**
znalezisko pojedyncze: grób szkieletowy
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 silnie profilowane brązowe fibule typu Almgren 19a
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 26
ryciny: brak
7. **Liběznice, okr. Praha – východ, Středočeský kraj**
znalezisko pojedyncze: grób szkieletowy
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula kolkowata z wysoko wysklepionym kabłąkiem, ażurową pochewką oraz złamaną sprężyną i igłą typu Almgren 19aII; brązowa fibula silnie profilowana z wysoko wysklepionym kabłąkiem oraz złamaną igłą typu Almgren 24
wyposażenie towarzyszące: żelazna pierścieniowata rama – prawdopodobnie część kółka
datowanie grobu: B1
literatura: J. Břen 1953, s. 526; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 29
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. XIV: 14–16
8. **Lužec nad Vltavou, stan. 1, okr. Mělník, Středočeský kraj**
cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 85
wiek pochowanego: matusus
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 żelazne zapinki z szerokim kabłąkiem, wysoką pochewką, dwudzielną konstrukcją, długimi sprężynami i cięciwami dolnymi przyczepionymi na haczyki (typu Almgren 142); fragment żelaznego kółka w jednym miejscu obleczony żelaznym prętem – prawdopodobnie fragment jednodzielną sprzączki z półokrągłą ramą (typu Madyda-Legutko H)
wyposażenie towarzyszące: popielnica; fragment kościanego grzebienia; fragment noża; kawałek żywicy
datowanie grobu: B2b
literatura: O. Kytlicová 1970, s. 302, 325–326, 331–332, 334, 365; J. Chochol 1970, s. 383
ryciny: O. Kytlicová 1970, obr. 27: 1–3; s. 343
9. **Lysá nad Labem, okr. Nymburk, Středočeský kraj**
a. *znalezisko pojedyncze:* grób popielnicowy (1930 rok)
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe fibule oczkowate (jedna z otwartymi oczkami na główce, zdobionej guzkami typu Almgren 45, a druga z zamkniętymi oczkami typu Almgren 49)
wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica; fragment uchwytu brązowego rondla
datowanie grobu: B1
literatura: B. Svoboda 1939 (1936/38), s. 129–130; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 33; E. Droberjar 2002, s. 165
ryciny: brak
- b. *znalezisko pojedyncze:* grób szkieletowy
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa silnie profilowana fibula z dwoma guzkami na kabłąku i otworem w pochewce (norycka) typu Almgren 237
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 33; E. Droberjar 2002, s. 165
ryciny: brak
10. **Nehvizdy, okr. Praha – východ, kraj Praha**
a. *cmentarzysko szkieletowe:* grób szkieletowy nr I
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): silnie profilowana brązowa fibula z dwoma guzkami na kabłąku, otworem w pochewce i nóżką zakończoną guzkiem (prawdopodobnie typu Almgren 236b); wczesna forma silnie profilowanej brązowej fibuli z pełną pochewką (prawdopodobnie typu Almgren 19aII); krótka brązowa szpila z kulistą główką
wyposażenie towarzyszące: 2 żelazne pierścienie
datowanie grobu: B1
literatura: J. Břen 1953, s. 526; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 36
ryciny: brak
- b. *cmentarzysko szkieletowe:* grób szkieletowy nr II
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): masywna brązowa fibula oczkowata typu Almgren 45b; silnie profilowana fibula z otworem w pochewce i guzkiem na nóżce (prawdopodobnie typu Almgren 67); długa brązowa szpila z kulistą główką
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1a
literatura: J. Břen 1953, s. 526; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 36
ryciny: brak
- c. *cmentarzysko szkieletowe:* grób szkieletowy nr III
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): silnie profilowana brązowa fibula z dwoma guzkami na kabłąku, meandrycz-

nym otworem w pochewce i złamaną igłą (prawdopodobnie typu Almgren 236b)
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1a
literatura: J. Břen 1953, s. 526; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 36
ryciny: brak

11. Nymburk, okr. Nymburk, Středočeský kraj

pochówki przysadowe: grób ciałopalny popielnicowy nr 2/43
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): fragment fibuli oczkowatej typu Almgren 45; fibula oczkowata typu Almgren 45
wyposażenie towarzyszące: popielnica; fragmenty brązowego rondla, drobne brązowe przedmioty, żelazne nożyce; żelazny nóż; bursztynowe paciorki
datowanie grobu: B1
literatura: B. Novotný 1953, s. 216–218; E. Droberjar 2002, s. 220
ryciny: brak

12. Praha-Bubeneč, stan. 2, Praha 6, kraj Praha

skupisko grobów szkieletowych: grób szkieletowy (rok 1929)
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): 3 fibule oczkowate typu Almgren 49; brązowa sprzączka z przyłączonym okuciem typu Madyda-Legutko G9
wyposażenie towarzyszące: gliniane naczynie; żelazne nożyce
datowanie grobu: B1b
literatura: B. Novotný 1955, s. 229; E. Droberjar 2002, s. 257
ryciny: E. Droberjar 2002, s. 256

13. Stehelčevy, stan. 1, okr. Kladno, Středočeský kraj

- a. *cmentarzisko ciałopalne*: grób jamowy nr 1 (G1)
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa prowincjonalno rzymska fibula (jeden z wariantów typu Almgren 22); masywna brązowa fibula oczkowata z zamkniętymi oczkami typu Almgren 45
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková 1981, s. 352, 400, 402–403
ryciny: K. Motyková 1981, abb. 8: 1, 2, 26, 4; s. 351, 395
- b. *cmentarzisko ciałopalne*: grób jamowy nr 5 (G5)
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula w wysoko wysklepionym kabłąkiem, cylindryczną główką i długą sprężyną (typu Almgren 127?); żelazna fibula kolankowata z długą sprężyną, poprzecznym żłobkiem na kabłąku i wysoką pochewką (typu Almgren 141)
wyposażenie towarzyszące: żelazny nóż; przetopiony paciorek z granatowego szkła
datowanie grobu: B2a
literatura: K. Motyková 1981, s. 361, 401, 403–404, 408
ryciny: K. Motyková 1981, abb. 13: 4–6; s. 359

14. Tišice, stan. 1, okr. Mělník, Středočeský kraj

- a. *cmentarzisko ciałopalne*: popielnicowy grób nr 1
wiek pochowanego: dorosły lub dojrzały (bardziej kobieta) – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa silnie profilowana zapinka z częściowo zachowaną pełną pochewką typu Almgren 67; brązowa sprzączka, złamana na dwie części, z długą ramą rozszerzaną na końcach i ornamentowaną, prostokątne okucie z czterema nitami typu Madyda-Legutko A1
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 344, 394, 395, 400–401; J. Chochol 1963, s. 441
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 4: 1, 2; s. 349

- b. *cmentarzisko ciałopalne*: grób jamowy nr 53
wiek pochowanego: dojrzały lub starszy – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): mała brązowa zapinka oczkowata z otwartymi oczkami, ornamentem na kabłąku i sprężyną o pięciu zwojach typu Almgren 45
wyposażenie towarzyszące: cienka brązowa igła z podłużnym otworem; kawałek pszczelego wosku
datowanie grobu: B1b
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 360, 363, 364, 396–398; J. Chochol 1963, s. 448
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 18: 2; s. 369
- c. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 69
wiek pochowanego: dojrzały lub starszy (bardziej kobieta) – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): dwie żelazne późnolatańskie zapinki z wygiętymi do wewnątrz nóżkami, małymi grzebieniami, sprężynami o czterech zwojach i górnymi cięciwami (typu Almgren 19)
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: A
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 372, 388–390; J. Chochol 1963, s. 450
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 26: 4, 5; s. 381
- d. *cmentarzisko ciałopalne*: grób popielnicowy nr 76
wiek pochowanego: dojrzały lub starszy (bardziej kobieta) – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa profilowana zapinka o siedmiu zwojach, podwiniętą pochewką, zdobiona zasłonką na cięciwę i kabłąk z żeberkami (typu Almgren 24); brązowa profilowana zapinka z zasłonką na sprężynie o pięciu zwojach, grzebieniem i ułamaną pochewką, sprężyna była złamana i naprawiona cienkim drutem (typu Almgren 19)
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 376, 394, 396; J. Chochol 1963, s. 452
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 41: 1, 2; s. 411
- e. *cmentarzisko ciałopalne*: grób jamowy nr 81
wiek pochowanego: dorosły (bardziej kobieta)
występujące elementy stroju (typy i datowanie): cztery fragmenty zapinki z zamkniętymi oczkami, zdobionej rytym ornamentem typu Almgren 46
wyposażenie towarzyszące: żelazny nożyk
datowanie grobu: B1b
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 378–379, 396–398; J. Chochol 1963, s. 452
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 38: 6, 7; s. 405
- f. *cmentarzisko ciałopalne*: grób jamowy nr 86
wiek pochowanego: starszy/staruszka (bardziej kobieta) – brak pełnej antropologii
występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa zapinka z zamkniętymi oczkami, zdobiona rytym ornamentem, z rozszerzaną nóżką (typu Almgren 45b lub 46); brązowa zapinka z zamkniętymi oczkami, zdobiona rytym ornamentem, z ułamaną igłą i częścią sprężyny oraz zniszczoną ogniem nóżką i sprężyną (typu Almgren 45b lub 46)
wyposażenie towarzyszące: brak
datowanie grobu: B1b
literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963b, s. 380, 396–398; J. Chochol 1963, s. 453
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963b, obr. 41: 3, 4; s. 411
15. Trnovany, okr. Teplice, Ústecký kraj
znalezisko pojedyncze: grób szkieletowy
wiek pochowanego: brak
występujące elementy stroju (typy i datowanie): późnolatańska brązowa fibula o graniastym przekroju kabłąka, zwężającym się ku

dołowi, krótkiej sprężynie z dolną cięciwą i pochewką z pojedynczym otworem (prawdopodobnie typu Kostrzewski N-c)
wyposażenie towarzyszące: 2 kamienie przy kościach nóg
datowanie grobu: B1
literatura: J. Břen 1953, s. 526; K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 60
ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. IV: 9–10

16. Tvršice, stan. 1, okr. Louny, Ústecký kraj

a. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy VII

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): silnie profilowana zapinka wczesnego typu z wąskim, pasowym kabłąkiem o graniastym, silnie profilowanym przełomie i walcową nożką, górna grań kabłąka ryto zdobiona, zasłonka na malej sprężynie, ażurowa pochewka typu Almgren 2b

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 120, 138, 142–143

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 6: 1; s. 125

b. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr XII

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka z prostym kabłąkiem, rozszerzającym się na szczycie kabłąkiem, pełną pochewką, ułamaną, krótką sprężyną; fragmenty drugiej (podobnej) zapinki – pochewka i igła (obie prawdopodobnie Almgren 19)

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: A

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 120–121, 135, 137–138, 142–143

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 6: 9, 10; s. 125

c. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr XIII

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka z prostym, prawdopodobnie graniastym kabłąkiem, brak części pochewki i igły, dyskowy grzebień na kabłąku, krótka sprężyna z górną cięciwą; żelazna późnolateńska zapinka złamana na dwie części, krótka sprężyna z górną cięciwą (obie prawdopodobnie typu Almgren 19)

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: A

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 121, 135, 137–138, 142–143

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 6: 6, 7; s. 125

d. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr XVIII

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): fragment kabłąka brązowej trąbkowatej zapinki ze złamaną sprężyną i igłą (prawdopodobnie Almgren 80); część szerokiego kabłąka żelaznej zapinki walcowatej nieokreślonego typu

wyposażenie towarzyszące: 2 fragmenty jednodzielnego grzebieńa

datowanie grobu: B2

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 122, 138, 139, 142–144

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 8: 4, 5; s. 129

e. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr XXXII

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna trąbkowata zapinka; żelazna trąbkowata zapinka ze złamaną połową sprężyny (obie prawdopodobnie typu Almgren 80)

wyposażenie towarzyszące: żelazne zniszczone nożyce; brązowa igła z otworem, złamana na trzy części; żelazny jednosieczny nóż; fragment smoły

datowanie grobu: B2

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 126, 138, 139, 142–144

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 10: 13, 15; s. 133

f. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr XXXIII

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): zapinka z szerokim esowatym kabłąkiem i szeroką pochewką; zapinka z szerokim esowatym kabłąkiem, szeroką pochewką i złamaną sprężyną (obie nieokreślonego typu)

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B2

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 126, 138, 139, 142–144

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 10: 16, 17; s. 133

g. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr XXXVI

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna późnolateńska zapinka z prętowym kabłąkiem, pełną pochewką i krótką sprężyną (typu Almgren 19); igła – prawdopodobnie z analogicznej zapinki

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: A

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 127, 135, 137–138, 142–143

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 10: 8, 9; s. 133

h. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr XLII

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): większy fragment żelaznej zapinki późnolateńskiej z krótką sprężyną o górnej cięciwie, ułamaną pochewką i nożką, prętowym kabłąkiem w górnej części, a pod grzebieniem – rozszerzanym; dwa fragmenty żelaznej zapinki późnolateńskiej o krótkiej sprężynie z górną cięciwą i niską, pełną pochewką (wszystkie typu Almgren 19); kościana szpila z guzikową główką, złamana na cztery części

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: A

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1965b, s. 130, 135, 137–138, 142–143

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1965b, obr. 10: 5, 6, 7; s. 133

17. Velké Zboží, okr. Nymburk, Středočeský kraj

znalezisko pojedyncze: grób popielnicowy

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): silnie profilowana brązowa fibula z otworem w pochewce i guzikiem kończącym nożkę (norycka) typu Almgren 67a

wyposażenie towarzyszące: popielnica; 4 małe naczynia; brązowe okucie rogu do picia; brązowe okucie z dwoma otworami na nity; 3 brązowe odlewy; fragment brązowej blachy z drobnymi otworami (być może fragment cedzaka); fragment niebieskiej, szklanej bransoletki

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 64–65; E. Droberjar 2002, s. 363

ryciny: brak

18. Vrbice, okr. Rakovník, Středočeský kraj

a. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 1

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe fibule oczkowane z nacięciami na kabłąkach i pochewkach typu Almgren 45; brązowa fibula mająca w górnej części kabłąka wyryte dwa pierścienie i otwór w pochewce (typu Almgren 54?)

wyposażenie towarzyszące: małe naczynie; 2 żelazne noże

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 66–67

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. V: 2, 3

b. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 4

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): żelazna fibula z łukowatym kabłąkiem i krótką sprężyną z dolną cięciwą oraz niską pochewką (prawdopodobnie typu Almgren 15)

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B1

literatura: K. Motyková-Šneidrová 1963a, s. 66–67

ryciny: K. Motyková-Šneidrová 1963a, taf. V: 5

Morawy

1. Mikulov, stan. 1 „Na rybníkách”, okr. Břeclav, Jihomoravský kraj

a. cmentarzysko: grób popielnicowy (rok 1959)

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): 2 brązowe wendyjskie fibule (typu Almgren 24 lub 26)

wyposażenie towarzyszące: popielnica gliniana; mała gliniana miseczka na nóżce; żelazny nóż; żywica

datowanie grobu: B2b

literatura: I. Peškař 1959, s. 167

ryciny: brak

b. cmentarzysko: grób popielnicowy nr 1

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa fibula oczkowata; brązowa fibula trąbkowata; jednodzielna owalna sprzączka

wyposażenie towarzyszące: popielnica gliniana

datowanie grobu: B2

literatura: brak

ryciny: I. Peškař 1964, tab. 108: 5–7

c. cmentarzysko: grób popielnicowy nr 11

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa sprzączka owalna

wyposażenie towarzyszące: popielnica gliniana

datowanie grobu: B2/C1

literatura: R. Tichý 1957, s. 61

ryciny: I. Peškař 1964, tab. 105: 12

d. cmentarzysko: grób popielnicowy nr 12

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): skorodowana woj-skowa żelazna fibula z prostym, prostokątnym kabłąkiem, pochewką z głębokim osadzeniem na igłę, brakującą sprężyną

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica; żelazny nożyk; fragmenty ceramiki tzw. pannońskiej; fragment żelaznego przedmiotu

datowanie grobu: B2/C1

literatura: R. Tichý 1957, s. 63–64

ryciny: R. Tichý 1957, obr. 36, s. 62; I. Peškař 1964, tab. 111: 7

2. Šitbořice, okr. Břeclav, Jihomoravský kraj

cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 14

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): kabłąk żelaznej fibuli kolankowatej (prawdopodobnie typu Almgren 141)

wyposażenie towarzyszące: popielnica

datowanie grobu: B2b

literatura: E. Droberjar, E. Kazdová 1993, s. 115, 116, 143, 144

ryciny: E. Droberjar, E. Kazdová 1993, taf. 4: 14/2, s. 112

3. Velatice, stan. 1, okr. Brno – venkov, Jihomoravský kraj

a. cmentarzysko: grób popielnicowy nr 1

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): silnie profilowana fibula typu Almgren 68

wyposażenie towarzyszące: misowata, gliniana popielnica

datowanie grobu: B1b

literatura: J. Tejral 1970, s. 110, 146, 169–170

ryciny: J. Tejral 1970, obr. 7: 1, s. 119

b. cmentarzysko: grób szkieletowy nr 17

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): silnie profilowana fibula typu Almgren 68; podkowiasta sprzączka

wyposażenie towarzyszące: kościana igła; brązowe i żelazne okucia; misowate naczynie gliniane

datowanie grobu: B1b

literatura: J. Tejral 1970, s. 110, 122, 146, 169–170

ryciny: J. Tejral 1970, obr. 10: 4, 6 s. 125

Dolna Austria

1. Mistelbach, Bezirk Mistelbach, Niederösterreich

a. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 2

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju: brązowa fibula z trzema otworami w pochewce i guzkiem na pochewce nieokreślonego typu; brązowa sprzączka z prostokątną ramą połączona z okuciem, posiadającym 3 otwory na nity

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica

datowanie grobu: B2/C1

literatura: H. Mitscha-Märheim 1956, s. 188

ryciny: H. Mitscha-Märheim 1956, abb. 1: 5, 7, s. 189

b. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 6

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju: brązowa fibula z dwoma otworami w pochewce nieokreślonego typu

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica; żelazny nóż

datowanie grobu: B2/C1

literatura: H. Mitscha-Märheim 1956, s. 190, 192

ryciny: H. Mitscha-Märheim 1956, abb. 4, s. 194

c. cmentarzysko ciałopalne: grób popielnicowy nr 10

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju: brązowa fibula oczkowata z dwoma rzędami punktów wybitych wzdłuż środka kabłąka i z pojedynczymi rzędami takich punktów na krawędziach kabłąka i nóżki; mała brązowa fibula trąbkowata z prostą nóżką i długą sprężyną; nóżka brązowej fibuli; pierścieniowata brązowa sprzączka z poprzeczką

wyposażenie towarzyszące: gliniana popielnica

datowanie grobu: B2/C1

literatura: H. Mitscha-Märheim 1956, s. 192, 194

ryciny: H. Mitscha-Märheim 1956, abb. 8, s. 198

2. Schleinbach, Bezirk Mistelbach, Niederösterreich

znalezisko pojedyncze: grób szkieletowy (rok 1926)

wiek pochowanego: brak

występujące elementy stroju (typy i datowanie): brązowa silnie profilowana fibula z ażurową pochewką leżąca na prawym ramieniu (typu Almgren 67)

wyposażenie towarzyszące: brak

datowanie grobu: B1b

literatura: J. Tejral 1970, s. 110, 172

ryciny: J. Tejral 1970, obr. 3: 1, s. 112

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Źródła antyczne

- Cezar Gajusz Juliusz
Wojna galijska, tłum. Konik E., Wrocław 1978.
- Mela Tytus Pomponiusz
O położeniu świata, [w:] Bodnarski M. S. (red.), *Geografia antyczna*, tłum. Golias M., Warszawa 1957, s. 189–244.
- Tacyt Publiusz Korneliusz
 P. Cornelius Tacitus, *Germania*, [w:] Mrozewicz L., Musielak M. (red.), *Fontes Historiae Antiqua*, zeszyt X, tłum. Plóciennik T., Poznań 2008.
- Adler H.
 1976 Kaiserzeitliche Funde aus Baumgarten an der March, „Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien”, t. 106, s. 3–16.
- Almgren O.
 1923 *Studien über Nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provincial-römischen und südrussischen Formen*, Leipzig.
- Barber E.J.W.
 1991 *Prehistoric Textiles. The Development of Cloth in the Neolithic and Bronze Ages*, Princeton.
- Beckmann B.
 1966 Studien über die Metallnadeln der römischen Kaiserzeit im freien Germanien, „Saalburg – Jahrbuch”, t. 23, s. 5–106.
- Bednárík R.
 1964 Eudová výroba farbív a ich použitie, „Sborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského”, r. 15 (4), Bratislava, s. 87–117.
- Bender-Jørgensen L.
 1984 Cloth Types of Pre-Roman and Roman Iron Age Scandinavia, referat wygłoszony na sympozjum włókienniczym w Bergen w 1984 roku (niepublikowane).
- Böhme H.W.
 1991 Ausgewählte funde aus dem Germanischen Königsgrab von Mušov (Südmähren/ČSFR) anlässlich der Restaurierung, „Archäologisches Korrespondenzblatt”, nr 2, 2. Quartal, s. 291–304.
- Břeň J.
 1953 Kostrové hroby starší doby římské v Čechách, „AR”, r. 5, sešit 4, s. 476–479, 515–529.
- Březinová H.
 1997 Doklady textilní výroby v 6.–12. století na území Čech, Moravy a Slovenska, „PamátkyA.”, r. 88, s. 124–177.
 2000 Rozbor dochovaných zbytků tkanin z Velkých Přílep (objekt 3/99), „Archeologie ve středních Čechách”, t. 4/1, s. 221.
- Březinová H., Poppová Urbanová K.
 2009 Fragmenty textilu na bronzovém vědru z doby římské z Řepova, „AR”, r. 61, s. 101–117.
- Chochol J.
 1963 Antropologický rozbor žárových pozůstatků z pohřebiště římského období v Tišicích, „PamátkyA.”, r. 54, s. 438–466.
 1970 Lidské pozůstatky ze žárového pohřebiště doby římské v Lužci nad Vltavou (o. Mělník), „PamátkyA.”, r. 61, s. 438–466.
- Demetz S.
 1999 *Fibeln der Spätlatène- und frühen römischen Kaiserzeit in den Alpenländern, Frühgeschichtliche und provincialrömische Archäologie*, (= Materialien und Forschungen, Band 4), Rahden/Westf.
- Droberjar E.
 1997a *Studien zu der Germanischen Siedlungen der teren römischen Kaiserzeit in Mähren*, (= „FAPr.”, vol. 21).
 1997b Časné římské spony západní proveniencie v Čechách, „Archeologie ve středních Čechách”, t. 1, s. 273–301.
 1999a Od plaňanských pohárů k vinařické skupině (kulturní a chronologické vztahy na území Čech v době římské a v časně době stěhování národů), „Sborník Národního Muzea v Praze”, t. 53, 1–2, Praha.
 1999b *Dobřichov – Pičhora. Ein Brandgräberfeld der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis zur Marbod – Reichs)*, (= „FAPr.”, vol. 23).
 2000 *Příběh o Marobudovi a jeho říši*, Praha.
 2002 *Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě*, Praha.
 2006a Hornolabští Svěbové – Markomani. K problematice dalšího vývoje großromstedtské kultury ve stupni Eggers B1 („Zeitgruppe 3”) v Čechách (dobřichovská skupina), „Archeologie ve středních Čechách”, t. 10, s. 599–712.
 2006b „Veteres illic Sueborum praedae et nostris e provinciis lixae ac negotiatores reperti...” (Tacitus, Annales II, 62, 3). K interpretaci římských importů u českých Svěbů v době Marobudově, [w:] Droberjar E., Chvojka O. (red.), *Archeologie Barbarů 2006: příspěvky z II. protohistorické konference, České Budějovice, 21.–24.11.2006*, Praha, s. 41–92.
 2006c Plaňanská skupina grossromstedtské kultury. K chronologii germánských nálezů a lokalit v Čechách na sklonku doby laténské a v počátcích doby římské, [w:] Droberjar E., Lutovský M. (red.), *Archeologie barbarů 2005: sborník příspěvků z I. protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení” Kounice, 20.–22. září 2005*, Praha, s. 11–90.
 2008 Poznámky k dějinám a archeologii Marobudovy říše, „Archeologie ve středních Čechách”, t. 12, s. 575–600.
- Droberjar E., Kazdová E.
 1993 Das Brandgräberfeld aus der Römischen Kaiserzeit von Šitbořice in Mähren, „Časopis Moravského Muzea”, s. 97–148.
- Droberjar E., Vích D.
 2009 Ke kontaktům mezi východními Čechami a Moravou v počátcích doby římské, [w:] Karwowski M., Droberjar E. (red.), *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji, Sanok, 13–17 października 2008*, Rzeszów, s. 237–248.
- Droberjar E., Vojtěchovská I.
 2000 Kostrový hrob mladé ženy ze starší doby římské z Velkých Přílep (okr. Praha – Západ), „Archeologie ve středních Čechách”, t. 4, s. 211–225.
- Eggers H.J.
 1955 Zur absoluten Chronologie der römischen Kaiserzeit im freien Germanien, „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums”, Mainz 2, s. 196–244.
- Ettlinger E.
 1973 *Die römischen Fibeln in der Schweiz*, Bern.
- Feugère M.
 1985 *Les Fibules en Gaule Méridionale de la conquête à la fin du Ve siècle après J.-C.*, (= Revue Archéologique de Narbonne, Supplément 12), Paris.
- Furmánek V., Pieta K.
 1985 *Počiatky odievania na Slovensku*, Bratislava.

- Garbsch J.
1965 *Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert*, (= Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, t. 11), München.
- Gutkowska-Rydlowska M.
1968 *Historia ubiorów*, Wrocław
- Hald M.
1972 Primitive Shoes. An Archaeological – Ethnological Study Based upon Shoe Finds from the Jutland Peninsula, „Publications of the National Museum, Archaeological – Historical Series 1”, vol. 13, Denmark.
- 1980 Ancient Danish Textiles from bogs and burials. A comparative study of Costume and Iron Age Textiles, „Publications of the National Museum, Archaeological – Historical Series 1”, vol. 21, The National Museum of Denmark.
- Hnízdová I.
1955 Žárové hroby z doby římské v Tišicích, „AR”, r. 7, sešit 2, s. 188, 198–199.
- Jobst W.
1975 *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, Linz
- Józefów B.
2009 Problematyka badań miejsc kremacji, [w:] Karwowski M., Droberjar E. (red.), *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji, Sanok, 13–17 października 2008*, Rzeszów s. 543–558.
- Kamrowski J.
1994 *Dawne tkactwo*, Gdańsk.
- Kolendo J.
2008 Źródła Germanii Tacyty, [w:] Mrozewicz L, Musielak M. (red.), *Fontes Historiae Aniquae*, zeszyt 10: P. Cornelius Tacitus. Germania, Poznań, s. 24–34, 105–198.
- Kolendo J., Mączyńska M.
1991 Opis stroju germańskiego w „Germanii” Tacyty. Próba konfrontacji tekstu i danych archeologicznych, „Kwartalnik HKM”, nr 3/91, s. 247–277.
- Kolník T.
1980 *Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei*, Bratislava.
- Kokowski A.
2005 *Starożytna Polska*, Warszawa.
- 2009 Die polnischen Gebiete in der Zeit des Königs Marbod, [w:] Salač V., Bemmann J. (red.), *Mitteleuropa zur Zeit Marbods*, Praha, s. 331–339.
- Kostelníková M.
1972 Velkomoravský textil v archeologických nálezech na Moravě, „Studie Archeologického Ústavu Československé Akademie Věd v Brně”, r. 1/1972, t. 4.
- 2002 Die Textilien, [w:] Peška J., Tejral J. (red.), *Das germanische Königsgrab von Mušov in Mähren*, Teil 2, Mainz, s. 485–487.
- Kostrzewski J.
1919 *Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit*, Leipzig.
- 1954 Kiedy zjawily się w Polsce krosna poziome?, „Lud”, t. 41, cz. 1, s. 667–676.
- Kotula T.
2004 *Barbarzyńcy i dworzenie. Rzym a barbarzyńcy w dworskiej literaturze późnorzymskiej*, Kraków.
- Kowecka E.
1963 *Farbiarstwo tekstylne na ziemiach polskich (1750–1870)*, (= Studia z Dziejów Rzemiosła i Przemysłu, t. 2), Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Köhler R.
1975 *Untersuchungen zu Grabkomplexen der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen unter Aspekten der religiösen und sozialen Gliederung*, Neumünster.
- Krekovič E.
1993 Pohrebný rítus a sociálna štruktúra, [w:] Krekovič E. (red.), *Kultové a sociálne aspekty pohrebného rítu od najstarších čias po súčasnosť, Slovenská archeologická spoločnosť a Slovenská národopisná spoločnosť*, Bratislava, s. 6–10.
- 1996 Kostrové hroby z rímskej doby na Slovensku z aspektu teoretických otázok pohrebného rítu, „Zborník Filozofickej a Pedagogickej Fakulty Univerzity Komenského”, r. 23, s. 33–44.
- 2005 Pohrebisková sociológia, „Študijné Zvesti Archeologického Ústavu Slovenskej Akadémie Ved”, číslo 37, s. 9–12.
- 2007 Veľkosť urny, vek a pohlavie pochovaného na pohrebiskách doby rímskej na juhozápadnom Slovensku, „Študijné Zvesti Archeologického Ústavu Slovenskej Akadémie Ved”, číslo 42, s. 113–116.
- Kvetánová I.
2005 Noricko-panónske súčasti odevu v germánskych hroboch zo severnej časti stredného Podunajska, [w:] Droberjar E., Lutovský M. (red.), *Archeologie barbarů 2005: sborník příspěvků z I. protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení” Kounice, 20.–22. září 2005*, Praha, s. 379–404.
- 2008 Deti stredodunajských Germánov. Analýza hrobov detí a mladistvých, „Slov. Arch.”, t. 56, zesz. 1, s. 21–60.
- Kytlicová O.
1970 Pohřebiště z doby římské v Lužci nad Vltavou (o. Mělník), „PamátkyA.”, r. 61, t. 2, s. 291–377
- Lamiová-Schmiedlová M.
1961 *Spony z doby římské na Slovensku*, (= Študijné Zvesti AÚSAV, číslo 5), Nitra.
- Lichardus J.
1984 *Körpergräber der frühen Kaiserzeit im Gebiet der südlichen Elbgermanen*, Bonn.
- Madyda-Legutko R.
1977 Sprzączki i okucia pasa na ziemiach polskich w okresie wpływów rzymskich, „Mat. Star. Wcz.”, t. 4, s. 351–411.
- 1983 Próba rekonstrukcji pasów z metalowymi częściami na obszarze środkowoeuropejskiego Barbaricum w okresie wpływów rzymskich i we wczesnej fazie okresu wędrówek ludów, „Prz. Arch.”, t. 31, s. 91–133.
- 1986 *Gürtelschnallen der Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, Oxford.
- 1988 Powiązania kultury wielbarskiej z sąsiednimi obszarami w świetle analizy metalowych części pasa, [w:] Gurba J., Kokowski A. (red.), *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*, t. I, Lublin, s. 189–204.
- Maik J.
1977 Tkaniny z okresu rzymskiego z terenu Polski, „Pom. Ant.”, t. 7, s. 77–145.
- 1981 Zastosowanie tkanin w odzieży ludności kultury wielbarskiej, [w:] Malinowski T. (red.), *Problemy kultury wielbarskiej*, Słupsk, s. 217–233.
- 1988 Wyroby włókiennicze na Pomorzu z okresu rzymskiego i ze średniowiecza, Wrocław.
- Mączyńska M.
1981 Przemiany stroju kobiecego w kulturach wielbarskiej i czeraniachowskiej, [w:] Malinowski T. (red.), *Problemy kultury wielbarskiej*, Słupsk, s. 235–243.
- Michálek J.
1999 Archeologické nálezy ze středních a severozápadních Čech ve sbírce Naturhistorisches Museum ve Vídni, [w:] *Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 7, Most*.

- Mikulková B.
2006 Kostrový hrob ze starší doby římské ve Vyškově, „Pravěk NŘ“, t. 16, s. 483–492.
- Mitscha-Märheim H.
1956 Das germanische Brandgräberfeld am Galgengrund in Mistelbach, N.Ö., „Archaeologia Austriaca“, Heft 19/20, s. 186–215.
- Motyková K.
1976 Die ältere römische Kaiserzeit in Böhmen im Lichte der neueren historiach – archäologischen Forschung, [w:] Temporini H., Haase W. (red.), *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II, Principat 5/1*, Berlin, s. 143–199.
1981 Das Brandgräberfeld der römischen Kaiserzeit von Stehelčeves, „PamátkyA.“, r. 72, t. 2, s. 340–415.
2006 Třebusice, [w:] *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Band 31, Berlin – New York, s. 150–152.
- Motyková-Šneidrová K.
1963a *Die Anfänge der römischen Kaiserzeit in Böhmen*, (= „FAPr“, t. 6), Pragae.
1963b Žárové pohřebiště ze starší doby římské v Tišicích ve středních Čechách, „PamátkyA.“, r. 54, s. 343–437.
1965a Zur Chronologie der ältesten römischen Kaiserzeit in Böhmen, „Berliner Jahrbuch für Vor- Und Frühgeschichte“ 5, s. 103–174.
1965b Žárové pohřebiště z Tvršic na Žatecku, „PamátkyA.“, r. 56, s. 115–148.
- Musil J.
1998 Čechy v Augustově zahraniční politice. Příspěvek k diskusi, „Archeologie ve středních Čechách“, t. 2, s. 151–156.
- Novotný B.
1949 Hrob velmože z doby římské z Prahy – Bubence, „AR“, r. 1949, část 1–2, s. 46, 52–54.
1953 Žárové hroby z doby římské z Nymburka, „PamátkyA.“, r. 44, s. 215–219.
1955 Hrob velmože z počátku doby římské v Praze – Bubenci, „PamátkyA.“, r. 46, číslo 2, s. 227–264.
- Opravil E.
1983 Údolní niva v době hradištní, „Studie Archeologického Ústavu Československé Akademie Věd v Brně“, r. 11, t. 4.
- Peška J.
2002 Das Grab, [w:] Peška J., Tejral J. (red.), *Das germanische Königsgrab von Mušov in Mähren*, Teil 1, Mainz, s. 3–71.
- Peška J., Tejral J.
2002a *Das germanische Königsgrab von Mušov in Mähren*, Teil 1, (= Römisch-Germanisches Zentralmuseum Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte in Verbindung mit Archeologický Ústav Akademie Věd České Republiky v Brně), Mainz.
2002b *Das germanische Königsgrab von Mušov in Mähren*, Teil 2, (= Römisch-Germanisches Zentralmuseum Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte in Verbindung mit Archeologický Ústav Akademie Věd České Republiky v Brně), Mainz.
- Peškař I.
1959 (1956) Výzkum v trati „Na rybníkách“ u Mikulova, „Archeologický Ústav Československé Akademie Věd pobočka v Brně“, Brno, s. 43–44.
1960 (1959) Žárový hrob ze starší doby římské u Mikulova, „Přehled výzkumů 1959“, Brno, s. 167.
1964 Morava v 1. a 2. století n.l. (Kandidátská disertační práce). Díl III, „Archeologický ústav Československé akademie věd, pobočka v Brně“, Brno.
- 1972 *Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren*, Praha.
1988 Hrnčířské pece z doby římské na Moravě, „PamátkyA.“, r. 79, číslo 1, s. 106–169.
- Peškař I., Ludíkovský K.
1978 Žárové pohřebiště z doby římské ve Velkých Hostěrádkách, „Studie Archeologického Ústavu Československé Akademie Věd v Brně“, r. 6 (1).
- Pleiner R., Rybová A. (i in.)
1978 *Pravěké dějiny Čech*, Praha.
- Podborský V. (i in.)
1993 *Pravěké dějiny Moravy*, (= „Vlastivěda Moravská. Země a lid, Nová Řada“, Svazek 3), Brno.
- Poulík J.
1950 *Jižní Morava, země dávných Slovanů*, Brno.
- Preidel H.
1928 Die absolut Chronologie der germanischen Fibeln der früh-römischen Kaiserzeit, „Mannus“ 20, s. 79–117.
- Raddatz K.
1957 *Der Thorsberger Moorfund. Gürtelteile und Körperschmuck*, Neumünster.
- Riha E.
1979 *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*, Augst.
- Rumianová A., Šedo O.
1993 (1990) Sídlištní objekt z doby římské s lidskou pohozenou kostrou a nálezy kultury s lineární keramikou v Herolticích (obec Hoštice – Heroltice, okr. Vyškov), „Přehled výzkumů 1990“, Brno, s. 131–132.
- Rybová A.
1974 Další nálezy z počátku doby římské ve východních Čechách, „AR“, r. 26, s. 481–503.
- Řehák S., Květ R.
1993 Ptolemaiova Velká Germánie stále záhadou, „Pravěk NŘ“, t. 3, s. 177–191.
- Říchovský J.
1951 Hroby z římského období u Mikulova, „AR“, r. 3, sešit 1, s. 37–40, 47–49.
- Sajkowska M.
1981 Próba rekonstrukcji stroju kobiecego w kulturze wielbarskiej we wczesnym okresie wpływów rzymskich, [w:] Malinowski T. (red.), *Problemy kultury wielbarskiej*, Słupsk, s. 245–262.
- Salač V.
2006 2000 let od římského vojenského tažení proti Marobudovi. Naše nejstarší historické výročí a metodologické problémy studia starší doby římské, „AR“, r. 58, s. 462–485.
2008 Starší doba římská, [w:] Salač V. (red.), *Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů*, Praha, s. 17–126.
- Salač V. (red.)
2008 *Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů*, Praha.
- Schlabow K.
1976 *Textilfunde Der Eisenzeit in Norddeutschland*, (= Göttinger Schriften Zur Vor-Und Frühgeschichte), Neumünster.
- Stelmachowska B.
1931 Strój przedhistoryczny, „ZOW“, r. 1–5, s. 50–56.
- Svoboda B.
1939 (1936/38) Hroby z doby římského císařství v Lysé nad Labem, „PamátkyA.“, t. 41, s. 129–131.
- Szyller E.
1960 *Historia ubiorów*, Warszawa
- Šneidrová K.
1957 Pohřebiště v Tišicích a problematika pohřebního ritu ve starší době římské, „AR“, r. 9, sešit 1, s. 66–68, 82–103.

- Tejral J.
1961 Žárové hroby starší doby římské ze Žarošic, „Pravěk východní Moravy. Studie OVÚ v Gottwaldově“, t. 2, s. 110–119.
- 1969 Zur Chronologie der älteren römischen Kaiserzeit im Lichte mährischer und westslowakischer Bodenfunde, „Zborník Filozofickej Fakulty. Musaica“ 9, s. 27–60.
- 1970 Počátky doby římské na Moravě z hlediska hrobových nálezů, „Študijné Zvesti Archeologického Ústavu Slovenskej Akadémie Ved“, číslo 18, Nitra, s. 107–192.
- 1992 Die Probleme der römisch-germanischen Beziehungen unter Berücksichtigung der neuen Forschungsergebnisse im niederösterreichisch-südmährischen Thayaflußgebiet, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission“, B. 73, s. 377–468.
- Tempelmann-Maczyńska M.
1988 Strój kobiecy kultury wielbarskiej i jego powiązania z sąsiednimi obszarami, [w:] Gurba J., Kokowski A. (red.), *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*, t. 1, Lublin, s. 205–220.
- 1989 *Das Frauentrachtzubehör des mittel- und osteuropäischen Barbaricums in der römischen Kaiserzeit*, Kraków.
- Tichý R.
1957 Výzkum na pohřebišti z doby římské u Mikulova na Moravě, „AR“, r. 9, s. 60–64.
- Tuszyńska W.
1986 *Farbowanie barwnikami naturalnymi*, Warszawa.
- Urbanová K.
2008 Textilní výroba, [w:] Salač V. (red.), *Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů*, Praha, s. 64–65.
- Wielowiejski J.
1976 *Życie codzienne na ziemiach polskich w okresie wpływów rzymskich (I–V w.)*, Warszawa.
- Wild J.P.
1984 Characteristic Features of Western Roman Textiles and the Import Question, referat wygłoszony na sympozjum włókienniczym w Bergen w 1984 roku (niepublikowane).
- Vachútová-Víchová D.
2005 Brněnsko v době římské, „Studia Archaeologica Brunensia“, číslo 8–9, s. 111–189.
- Völling Th.
1994 Studien zu Fibelformen der jüngeren vorrömischen Eisenzeit und ältesten römischen Kaiserzeit, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission“, B. 75, (1995), s. 147–282.
- Zápotocký M.
1969 Materiály k osídlení Litoměřicka v době římské – I. Dolní Poohří, „AR“, r. 21, s. 178–201.

Izabela Wnuczek

Markomannen – Sweben – Kleidung in der älteren römischen Kaiserzeit

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel bildet eine Zusammenstellung der Quellenmaterialien, die bei der Beschreibung der Kleidung behilflich sein könnten, die in der älteren römischen Kaiserzeit für die Makroamen, im breiteren Sinne auch manchmal für Sweben, charakteristisch war. Er stellt auch einen Rekonstruktionsversuch dieser Kleidung dar. Die Grundlage der Arbeit ist die aus den Bestattungen stammende Sammlung von Kleidungselementen. Man bemühte sich darum, dass diese Funde die Formvielfalt in Bezug auf beide Geschlechter wiedergeben. Dank dem ist es gelungen, die gesammelten Gegenstände einzuteilen und die typisch männlichen und typisch weiblichen oder auch für beide Geschlechter gemeinsamen Kleidungsbestandteile zu unterscheiden, was die Grundlage für die weiteren Untersuchungen geschaffen hat. Man berücksichtigte also: Fibeln, Nadeln, und solche Gürtelteile wie Schnallen und Haken, Beschläge und Gürtelzungen.

Das erste behandelte Thema sind die in der Arbeit verwendeten Kleidungsrekonstruktionsmethoden. Auf dieser Basis wurde die in dem analytischen Teil dargestellte Arbeitsmethode gewählt. Zuerst behandelte man die schriftlichen und bildlichen Quellen (ikonographische und andere), die die Informationen über die Kleidung der Germanen- Sweben liefern. Man machte auch eine Interpretation der insbesondere auf Latein verfassten Texte.

Im weiteren Teil wurden die in den Grabkomplexen vorkommenden Kleidungs-elemente analysiert. Dieser Teil beginnt

mit der Beschreibung der Webtechniken, die in der älteren römischen Kaiserzeit verwendet wurden. Die gezogenen Schlüsse stützen sich sowohl auf die archäologischen Funde, als auch auf die Analogien zu den Entdeckungen aus den Gebieten mitteleuropäischen Barbaricums. Dargestellt wurden also die zur Leinenproduktion gebrauchten Rohstoffe, Webtechniken, Färbung – und Herstellungsmethoden der Webwaren. Darüber hinaus charakterisierte man auch die Textilfunde aus den böhmischen Gebieten, dem westlichen Teil Mährens, und Niederösterreich, man behandelte auch die Fragen nach der Struktur und dem Erhaltungszustand dieser Überbleibsel. Man versuchte zu erwägen, welche Kleidungs-elemente sie darstellen können.

Dann beschäftigte man sich mit der Spezifik des Bestattungsrituals von Sweben – Markomannen nach der Kolonisation der in der Arbeit erwähnten Gebiete. Somit führte man nicht nur die Frage der Leichenverbrennung sondern auch der Körpergräber aus, was bessere Interpretationsmöglichkeiten in Bezug auf die Kleidungsrekonstruktion schuf. Das in diesem Arbeitsteil gesammelte Material wurde in drei Gruppen geordnet: Fibeln, Nadeln, und Gürtelteile. In der dritten von ihnen wurden folgende Formen erwähnt: Schnallen, Gürtelhaken, Beschläge, Gürtelzungen, wie auch andere in der typologischen Einteilung nicht erwähnten Elemente. Nach dieser Analyse beschrieb man die Differenzen in der Kleidung im Bereich beider Geschlechter. Man unterschied die Fundgruppen, die

typisch für die Frauen- oder Männerbestattungen waren. Zum Schluss findet man eine quantitative Zusammenstellungen der Kleidungselemente, die entschieden lassen, welche Elemente von Frauen und welche von Männern bevorzugt wurden.

Der letzte Teil des Artikels bildet eine Zusammenfassung der aus der Quellenanalyse gezogenen Schlüsse. Zuerst versuchte man die Kleidung, aufgrund des Vergleichs der in den früheren Teilen behandelten Materialien, zu rekonstruieren. In jedem Fall erfolgte das zweistufig. Am Anfang stellte man kurz die in den einzelnen Gruppen beobachtete Situation dar, um sie dann den Forschungsergebnissen im Bereich anderer Quellen gegenüberzustellen. Wichtig ist dabei, dass man in diesem Teil zwei Kleidungsarten präsentierte, d.h. die aus den schriftlichen Quellen, und aus der römischen Kunst bekannte tägliche Kleidung, und auch die Grabkleidung, wobei die Informationen darüber die Analyse der Grabkomplexe lieferte. Besondere Aufmerksamkeit schenkte man hier den Körpergräbern. Die Textilfunde aus den besprochenen Gebieten wurden hier getrennt behandelt. Das geschah im Vergleichs-

kontext mit den aus skandinavischen Moorgebieten stammenden Textilien. Zum Schluss folgt eine Zusammenfassung der bisherigen Beobachtungen.

Im weiteren Teil wurden die Kleidung und seine Elemente im gesellschaftlich-politischen Kontext präsentiert. Man behandelte die Anwesenheit in den Markomannen-Gräbern der Elemente fremder Herkunft. Darüber hinaus besprach man auch die gesellschaftliche Funktion der Kleidung und ihre Differenziertheit im Bereich der Demographie und der Schichtung jeweiliger Gesellschaft.

Diese Arbeit basiert auf fragmentarischen Überlieferungen über das Aussehen der Sweben – Markomannen Kleidung, was jedoch einer Ergänzung und Vergleichsarbeit bedarf. Nur auf diese Weise kann man das vollständige Bild der besprochenen Kleidung erreichen. Man soll aber im Auge behalten, dass dieses Bild nicht mit Sicherheit bestätigt werden könnte und ausschließlich als ein Rekonstruktionsversuch betrachtet werden darf.

